

12

Şahsî Eşyayı Gümrük Vergilerinden Muaf Olarak Serbest Dolaşıma Sokmak İçin Türk Vatandaşlığı Şartı ve Yabancıların Durumu

32

Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği

86

Uyuşturucu Madde Ticaretinin Güzergâhı İle Üretim ve Tüketim Boyutu

98

Noel Baba'nın Gümrük İle Olan İmtihani

YETKİLENDİRİLMİŞ YÜKÜMLÜ REHBERİ

Hasan ÖZMEN

E-Ticaret Müfettişi

KİTAP 40 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

E-KİTAP 40 TL.

**SATIŞA
ÇIKTI**

satın almak için

www.gtmd.org.tr

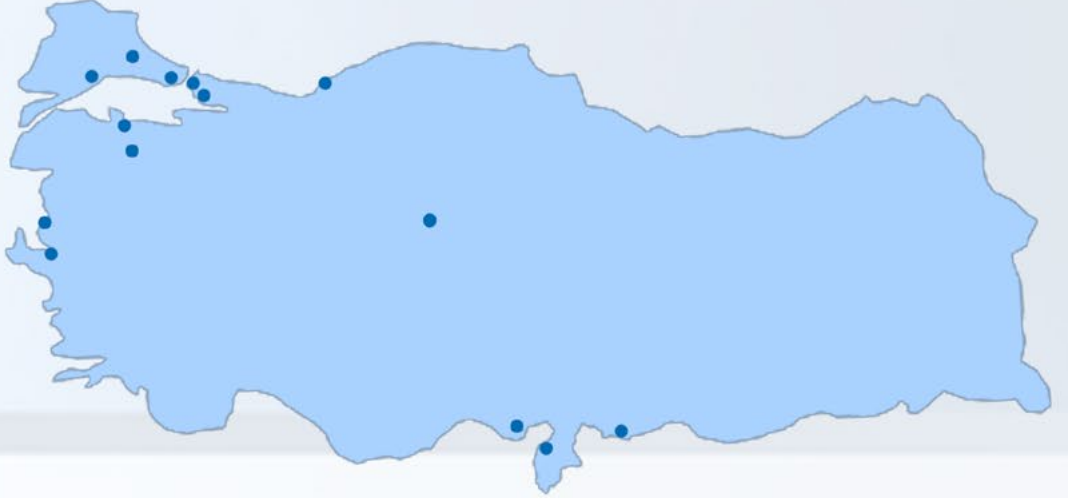

Tecrübeli Kadrosuyla Faaliyetlerini Sürdürmektedir.

İstanbul Merkez Ofis : Maliye Caddesi Mocan Han. No:13 K:3 Karaköy/Beyoğlu/İstanbul – Tel: 0212 252 75 20 Pbx
İzmir Şube : 1476-1 Sok. No:12 Katipoğlu İş Merkezi B Blok D:8 K:8 35220 Alsancak-İzmir – Tel: 0232 464 69 32
Mersin Şube : Yeni Mahalle 5344 Sokak Sea Tower Plaza No:4 K:9 D:18 Akdeniz – MERSİN Tel: 0324 238 46 81
Ambarlı, Erenköy, Çatalca SB, Murat Bey, Dilovası, Körfez, Gemlik Ofislerimiz mevcuttur.

Güvenilir, tecrübeli, kaliteli, etkin: Ekin!

Ekin, 1991 yılından beri Türkiye'nin önde gelen sanayi, ticaret ve yatırım şirketlerine yönelik gümrük müşavirliği hizmeti vermiş, deneyimli çalışanları, hizmet kalitesi, açıklığı ve uzun vadeli perspektifleri ile müşterilerinin güvenini kazanmış, iş ortakları ile birlikte sağlam ve istikrarlı bir şekilde büyümüştür.

Ekin Gümrük Müşavirliği

'İş Ortağınız'

Eğitim Mahallesi Muratpaşa Caddesi Nurtaş İş Merkezi No:1
Daire:23 KADIKÖY / İSTANBUL
info@ekingumruk.com Tel: (216) 330 51 01 (pbx)

PC Gümrük Külliyyatı

Gümrük ve Dış Ticaret Mevzuatı Bilgi Bankası

- Risk Havuzu ile İthalat/İhracat kritiğini GTİP üzerinden araştırma imkanı,
- Tarife Cetveli (Avrupa Birliği Tarife Cetveli Uygulamaları Dahil),
- Bağlayıcı Tarife Bilgileri (BTB'ler, Mülga/Mer'i dahil),
- Menşei, Kıymet ve GTİP üzerinden kişisel kritik arşiv sistemi,
- 250 Bin Kelime/Kavram İngilizce-Türkçe Terimler Sözlüğü
- Mer'i Mülga mevzuat metinlerinden atıf yapılan ilgili mevzuata link verilmiş, arama motoru kademeli kullanıma açılmış, anlık duyurular ana ekran üzerinden hizmete sunulmuş, kullanım filmleri ile faydada optimum seviye hedeflenmiş, mobil kullanım zenginliği ile "mevzuat cepte" sloganı ile her geçen gün gelişmeye devam eden MEVZUAT DANIŞMANINIZ.

Yeni Faaliyet Alanlarımız

MEVZUAT EĞİTİMLİ SORU BANKASI
Her daim güncel mevzuat anlatımlı soru bankasından 3 yıl mevzuat güncelleme takibine ne dersiniz?

GÜMRÜK TARİFE BİLGİ EDİNME
Yazılı GTİP taleplerinin karşılanması.

MÜTALAA / İTİRAZ / SAVUNMA
Bir de bizim fikrimizi alın!

Bir dünya mevzuat avucunuzun içinde!

**PC GÜMRÜK
DANIŞMANLIĞI**
www.pcgumruk.com

Program Yapımcısı
Osman ERDOĞAN
Gümrük Müdürü
osman-pw@hotmail.com

ARSLAN YAZILIM
www.arslanet.com

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Adnan GERÇEK - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY - Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA - Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol KARAKURT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil RAKICI - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem KARAYILMAZLAR - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Emine KOBAN - Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Engin HEPKASAZ - Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ - Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan ÜYÜMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ÖZ - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ŞEN - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Attila ACAR - Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ORGAN - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÇELEBİ - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TUNÇER - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Metin TAŞ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mine YILMAZER - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Murat DEMİR - Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Ali SARILI - Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa MİNYAT - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Nagihan OKTAYER - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Necmiddin BAĞDADIÖĞLU - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat SAYGILIOĞLU - Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ - Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Recai DÖNMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. S. Ateş OKTAR - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. N. Semih ÖZ - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfi YILDIZ - Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Tamer BUDAK - Alanya Üniversitesi
Prof. Dr. Tanık VURAL - Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Temel GÜRDAL - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KILDİŞ - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ARIKAN - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Güçlü ÇİÇEK - Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Özay ÖZPENÇE - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR - Pamukkale Üniversitesi

Dr. Öğr. Üys. Şaban ERTEKİN - Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Abdullah TEKBAŞ - Anayasa Mahkemesi Raportörü
Nadir ELİBOL - E. Gümrük Başmüfettişi
Dr. İrfan KALPALI - Ticaret Başmüfettişi
Özkan ARSLAN - Ticaret Başmüfettişi
Mehmet ÖZKOÇ - Daire Başkanı
Kadir ÖZDEMİR - Ticaret Başmüfettişi
Ersin ÖZDEMİR - Ticaret Başmüfettişi
Gökhan TERZİ - Ticaret Başmüfettişi
Muhammet KAYA - Ticaret Başmüfettişi
Samet ÖZTÜRK - E. Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Hayriye AKÇAYLI - Ticaret Başmüfettişi
Tanık Mavili - Ticaret Başmüfettişi
Murat PALAOĞLU - E. Gümrük Başmüfettişi
Hakan ATAY - Daire Başkanı
Hüseyin YAREN - Ticaret Müfettişi
Deniz Okan SAVAŞ - Ticaret Müfettişi
Göksel ÇETİNKOL - Ticaret Müfettişi
Ayhan TURNA - Daire Başkanı
Nevzat BOZKURT - Daire Başkanı
Levent ÖZKARDEŞ - Ticaret Başmüfettişi
Sercan BAHADIR - E. Gümrük Müfettişi
Yakup AKKAYA - Ticaret Başmüfettişi
Hasan TEPELİ - Ticaret Başmüfettişi
Fatih UZUN - E. Gümrük Müfettişi
Mustafa ALICI - Ticaret Başmüfettişi
Evren KILIÇ - E. Gümrük Başmüfettişi
Erdal NACAR - Ticaret Müfettişi
Özlem ARABACI - Ticaret Müfettişi
Vehbi GÜNAYDIN - Ticaret Müfettişi
Veysel MADEN - Ticaret Müfettişi
Selçuk ÖZDAMAR - Ticaret Müfettişi
Güven YILDIZ - E. Gümrük Müfettişi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY - Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA - Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol KARAKURT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ÖZ (Editör) - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. İrfan KALPALI - Ticaret Başmüfettişi/CBÜ Öğr. Gör.
Ömer AKÇAYLI - Ticaret Başmüfettişi
Sami CEYHAN - Ticaret Başmüfettişi

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ SÜRELİ YAYINI

Cilt: 7 - Sayı: 22 - Aralık 2020

ISSN 2667-7512

Gümrük & Ticaret Dergisi
Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği Adına İmtiyaz Sahibi

Dernek Başkanı
Sami CEYHAN

Dernek Başkan Yrd.
Nadir ELİBOL

Editör
Prof. Dr. Ersan ÖZ

Genel Sekreter
Mahmut SARIYERLİOĞLU

Yönetim Kurulu Üyeleri
Münir Sait KANDEMİR
Selçuk ÖZDAMAR
Fatih UZUN
Ömer AKÇAYLI
Mehmet YAPICI
Özgür DANACI

Yayın Kurulu Üyeleri
Ersan ÖZ, İrfan KALPALI, Ömer AKÇAYLI, Özgür DANACI, S. Gökhan KOŞAR

Merkez
Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği
Aziziye Mahallesi Şair Nedim Sokak No: 7/10 Çankaya / ANKARA

İletişim
Söğütözü Mah. 2179 Sok. No:2 Çankaya-ANKARA Tel: 0312 449 64 01-02 • Faks: 0312 449 65 05
info@gtmd.org.tr • www.gtmd.org.tr

İstanbul Temsilcileri
Güven YILDIZ & Faruk ŞEN & Kadir ÖZDEMİR & Hakan UÇAK
Miralay Şefik Bey Sok. No:7 Gümüşsuyu / İSTANBUL Tel: 0212 377 31 02 • Faks: 0212 377 31 25

İzmir Temsilcileri
Muhammet KAYA & Levent ÖZKARDEŞ
Atatürk Caddesi No.107 Kat:6 Alsancak / İZMİR Tel: 0232 464 80 17-93 • Faks: 0232 464 01 49

Yapım
Alban Tanıtım
Tunalı Hilmi Caddesi Büklüm Sokak No: 45/3 Kavaklıdere / ANKARA Tel: 0.312 430 13 15- Faks: 0.312 434 04 13
www.albantanim.com.tr

Yayın Tarihi
Aralık 2020

Dergimiz üç ayda bir yayımlanan HAKEMLİ DERGİ olup, yayın kuruluna ulaşan makaleler değerlendirilmek üzere en az iki hakeme iletilmekte olup makalelerin dergimizde sonunda yer alan hakem kurallarına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Kabul edilen makalelere hangi sayıda yer verileceği editörün yetkisindedir. Makaleleri yayımlanan yazarlara telif ödenmektedir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre tüm hakları Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğine aittir. Dergide yayımlanan yazıların herhangi bir yayın kuruluşunca yayımlanması yayın kurulunun izniyle ve kaynak gösterilmesi kaydıyla mümkündür. Dergimizde yayımlanan yazılar yazarların kendi görüşleri olup, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğini bağlamaz.

GÜMRÜK VE TİCARET
MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ

**SERTİFİKALI
EĞİTİM SEMİNERLERİ**

TEMA:
**DENETİMDE ŞEFFAFLIK VE
TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI**

Ankara, İzmir, Kocaeli
Bursa, Denizli, Samsun
EĞİTİM SEMİNERLERİ DÜZENLENDİ

**YAKINDA
GAZİANTEP,
İSTANBUL'DAYIZ.**

AMAÇ:

- Dış Ticaret Firmalarının gümrüklerdeki kolaylaştırıcı işlemlerden haberdar edilmeleri ve tüm maliyetlerini minimize ederek kolay ithalat ve ihracat yapmalarının yolunun açılması,
- YYS sürecinin basit anlatımı ile firmaların sürece adaptasyonun sağlanması ve YYS nin öneminin anlatılması,
- Her yıl yapılan Sonradan Kontrol firma denetimlerinin bizzat Müfettişlerce kurumlarla paylaşılması, sürecin daha saydamlaştırılması ve SK nın firmalara faydaları.

www.gtmd.org.tr

Üniversiteler ile Ticaret ve Sanayi Odaları **İŞBİRLİĞİYLE**

SUNUŞ

Değerli Okurlarımız ve Saygın Takipçilerimiz,

2020 yılının dördüncü ve son sayısı olan 22. Sayımızla yine karşınızdayız. Her sayımız sonrası dünyada farklı sosyal siyasi ve ekonomik hareketlilikler yaşanıyor. Son sayımızda sizleri Covid 19 gündemi ile bırakmıştık ve halen pandemi denilen çok bulaşıcı virüs tüm dünyayı çok boyutlu etkileyerek yayılmaya devam ediyor. Mart-Aralık arası tüm dünyayı çok şiddetli sarsan, birçok vak'a ve ölüme sebep olan pandemi süreci haziran-eylül arası tam hafifleme sürecine girdi derken, tekrar vak'a artışları ve ölüm istatistiklerinde yukarı yönlü seyir insanlığı ürkütmeye devam ediyor. Bizler de yeni sosyal hayat diye tabir ettiğimiz kontrollü yaşantımıza adapte olmaya gayret ediyoruz derken birden tedirgin hayata geri döndük diyebiliriz. Aşılı çalışmalarındaki sevindirici gelişmelerle birlikte bir an evvel virüs ve etkilerinin tamamen izale edilmesini, ekonomiler üzerindeki negatif dışsallığın ortadan kalkacağı eski dinamik günleri ümitle bekliyoruz.

Aynı zamanda, biz de gümrük ve ticaret denilen iki küresel kavram çerçevesinde virüsün sebep olduğu hareketleri yakın takip ediyor ve etkilerini tahlil etmeye gayret ediyoruz. Bu konularda gelen makalelere de öncelik veriyoruz. Mesela üçüncü çeyrek büyüme rakamları açıklandı. Türkiye %6.7 büyüdü. Bu arada Avrupa Ekonomileri %3.9 küçüldü, ABD ve Çin ise büyüme oranları açıkladılar. Bu tür haberler yanında sanayi üretim endeksinde açıklanan artış rakamları da sevindirici.

GTMD Dış Ticaret Sertifika Programımıza gösterilen ilgi sonrası faaliyetlerimize devam kararı aldık ve Nisan 2021 gibi Covid 19'un dünya ticaretine etkisini konu alan uluslararası bir kongre düzenlemeyi arzu ediyoruz, çalışmalara başladık. Bundan sonraki süreçte de periyodik olarak bu tür eğitim faaliyetlerimize hız kesmeden devam etme gayretinde olacağız.

Dünya ekonomilerinde son çeyrekte açıklanan büyüme rakamları toparlanmanın başlayacağını öngörüyor, bu arada virüsün etkilerinin reel piyasa ve sektörleri biraz daha fazla etkileyeceğini ortaya koyuyor, sabır gerekecek. Virüsün ekonomileri daha az etkilemesi adına hem ülkemizin yetkilileri hem tüm dünya ekonomilerine yön verenler ard arda teşvik paketleri açıklamaya, küresel parasal genişleme devam etmeye ve yaraları sarmaya devam gayretinde idiler. Aynı gayret devam ediyor fakat parasal sıkılaştırma da başladı. Bu arada Merkez Bankası son para kurulu toplantısında politika faizini 475 baz puan artırarak %15'e çıkarttı.

Küresel hareketliliği akıl almaz hızda seyreden konjonktürü çok dalgalı bu ortamda, Gümrük ve Ticaret Dergimiz desteklerinizle yayın hayatına devam ediyor. Her üründe daha da olgunlaşan, pratik, teorik ve akademik kalitesi sayıdan sayıya artarak gelişen ortak ürünümüz her sayısında yeni ve farklı konuları derinlemesine inceleyen makalelerle karşınıza çıktı ve çıkmaya devam edecek.

22. sayımızda sizleri 4 hakemli makale ve bunun yanında söyleşi, özel rapor ve röportajlarla buluşturuyoruz. Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği, Şahsî Eşyayı Gümrük Vergilerinden Muafien Serbest Dolaşıma Sokmak İçin Türk Vatandaşlığı Şartı ve Yabancıların Durumu, 1980-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretin Gelişim Seyri, Türkiye'de Vergi Uyuşmazlıklarında İdari Çözüm Yolu Olarak İzaha Davet Uygulaması makaleleri yanında ilginizi çekeceğini umduğumuz daha birçok köşe de açtık. Yayınlanan makalelerimizi keyifle okuyacağınızı düşünüyoruz.

Faydalı olması dilek ve temennilerimizle 23. Sayımızda görüşmek üzere..

EDİTÖR

İçindekiler

12

İNCELEME

Ahmet Onur ÇATAKLI

Şahsî Eşyayı Gümrük Vergilerinden Muaf Olarak Serbest Dolaşıma Sokmak İçin Türk Vatandaşlığı Şartı ve Yabancıların Durumu

32

İNCELEME

Ahmet Samet TEKOĞLU

Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği

54

İNCELEME

Nurdan MAZLUM

1980-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretinin Gelişim Seyri

72

İNCELEME

Dr. Özgül SARILI

Türkiye’de Vergi Uyuşmazlıklarında İdari Çözüm Yolu Olarak İzaha Davet Uygulaması

Sayı: 22 - ARALIK 2020

86

Emre ÇELİK

Uyuşturucu Madde Ticaretinin Güzergâhı İle Üretim ve Tüketim Boyutu

98

Hakan UÇAK

Noel Baba'nın Gümrük İle Olan İmtihanı

▼ **101**

Sercan BAHADIR

Yüksek İthalat Vergileri İthalatı Azaltmıyor
Ama Kaçakçılığı Artırabiliyor

▼ **106**

Dr. Mehmet ÇOPUROĞLU

Hamiyet AKGÜN GÜLEN

Dr. Muharrem YILMAZ

Kauçuk mu? Mensucat mı?
Tarife Sınıflandırması

▼ **120**

Hakan UÇAK

Gümrük'te Bunları Biliyor Muydunuz?

▼ **124**

Esen ÖZDEN - Ferdi SEPETÇİ

T.C. Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu

▼ **104**

Melike YILMAZ

YY5 Yıllık Faaliyet Raporları

▼ **112**

Sercan BAHADIR

Gümrükte Gündem

▼ **122**

Adem DEMİRCİ - Cengiz SOYLU

Gümrük ve Ticaret Sözlüğü

▼ **128**

Esen ÖZDEN - Ferdi SEPETÇİ

T.C. Danıştay On Beşinci Daire

Şahsî Eşyayı Gümrük Vergilerinden Muaf Olarak Serbest Dolaşıma Sokmak İçin Türk Vatandaşlığı Şartı ve Yabancıların Durumu

Ahmet Onur ÇATAKLI*

Özet

Gümrük vergileri, eşya üzerinden alınan objektif vergilerden olsa da bazı muafiyetlerden sadece bazı kişiler faydalanabilmektedir. Gerçek kişilere ait şahsî eşyanın gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında da kişinin hukukî statüsü önemli olabilmektedir. Gerçek kişilere ait şahsî eşyanın muaf olarak serbest dolaşıma sokulabildiği bazı hâllerde Türk vatandaşlığına sahip olma şartı aranabilmektedir. Dahası ilgili kişinin Türk vatandaşlığını kazanma yolu ve çok vatandaşlığa sahip olması da önemli olabilmektedir. Yabancılar kural olarak Türk vatandaşlığı şartının arandığı muafiyet hükümlerinden faydalanamazlar. Öte yandan, bazı yabancılara ilişkin özel düzenlemelerde konuyla ilgili hükümlere de bakmak gerekir.

Anahtar Kelimeler: Gümrük Vergileri, Yabancılar, Vergi Muafiyeti, Vatandaşlık Şirket.

JEL Sınıflama Kodları: H20, K34, K37, K39.

Turkish Citizenship Requirement For Releasing Personal Goods Into Free Circulation With Exemption From Customs Duties And The Situation Of Foreigners

Abstract

Despite that, customs duties are among objective taxes, which are imposed on commodities, only certain persons can benefit from some of certain exemptions. To release personal goods into free circulation with exemption from customs duties, legal situation of the relevant person may also be essential. In certain cases, where personal goods belonging to natural persons can be released into free circulation with exemption, having Turkish citizenship may be required. Furthermore, the way to acquire Turkish citizenship as well as whether the relevant person has multiple citizenship may also be important. In principle, foreigners cannot benefit from the exemption provisions that require Turkish citizenship. On the other hand, it is necessary to take into account relevant provisions in special regulations regarding certain foreigners.

Keywords: Customs Duties, Foreigners, Tax Exemption, Citizenship.

JEL Codes: H20, K34, K37, K39

* Doktora Öğrencisi (Hacettepe Üniversitesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı)

Giriş

Fransız hukuk sisteminden mülhem olarak, Türk hukuk sisteminde milletlerarası özel hukuk alanı içerisinde yer alan vatandaşlık hukuku ve yabancılar hukuku alanlarında, kamu hukukunun içerisinde yer alan ve kendine özgü kuralları ile tekniği olan vergilendirme konusu nadiren incelenmektedir. Esasen vergi kanunlarının yer bakımından uygulanmasında mülkîlik ilkesinin¹ esas olması sebebiyle bu durum tabiidir.

Yabancılar hukuku literatüründe; gelir ve kurumlar vergileri dışındaki diğer vergi türlerinin yabancılar hukuku içerisinde incelenmesine gerek olmadığı, ancak vergi bağımsızlıklarına ilişkin konuların yabancılar hukuku bakımından da önemli olduğu ve vergi bağımsızlığına ilişkin konularda yabancı ve vatandaş ayrımının olabildiği ifade edilmektedir (Göğer, 1979:133-134). Nitekim gümrük vergileri de eşyaya yönelik uygulanmasına ve ilgili kişinin ekonomik durumu veya statüsü önem arz etmemesine rağmen bazı istisna ve muafiyet hâlleri bu objektifliğe istisna teşkil edebilmektedir (Derdiyok, 2013:63). İşbu çalışmada da gerçek kişilere ait şahsî eşyaların serbest dolaşıma girmesinde gümrük vergilerinden muafiyetten faydalanabilecek kişiler bakımından vatandaş ve yabancı ayrımının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Gümrük vergilerinde istisna ve muafiyetler; esasen 4458 sayılı Gümrük Kanunu² (GK) m. 167 hükmünde beraber düzenlenmiş olmakla birlikte, oldukça geniş bir kapsama ve karmaşık yapıya sahiptir (Saygılıoğlu/Akçin, 2015:408-409). Dahası istisna ve muafiyetler konusunda farklı gümrük rejimlerinin de göz önünde bulundurulması gerekir (Yüce/Çelikkaya, 2016:57). Örneğin, Türkiye'ye

1 Vergi hukukunda kural olan mülkîlik ilkesi gereği kişinin vergilendirilmesinde yabancı veya vatandaş olmasının önemi bulunmamakta, vergiyi doğuran olaya ilişkin işlemin hangi ülkede yapıldığına bakılmaktadır. Bazı vergi türlerinde (örneğin gelir vergisi) ise şahsîlik ilkesi uygulanabilmekte olup, bu durumlarda tâbiyete bakılabilmektedir: Bknz. Mutluer, 2011:37.

2 Resmî Gazete (R.G.) 4/11/1999-23866.

gelen yabancılar ait kişisel kullarımlarına mahsus kara taşıtlarının bazı şartlarda tam muafiyet suretiyle geçici ithalat rejimi kapsamında yurda sokulması böyledir³. Çalışmamız konusu ise GK m. 167/1-5 hükmünde düzenlenen, gerçek kişilere ait şahsî eşyaların serbest dolaşıma girmesi için tanınan muafiyet düzenlemesi ile sınırlıdır. Gümrük mevzuatında yer alan diğer muafiyet ve istisna hükümleri ile serbest dolaşıma giriş rejimi dışındaki diğer gümrük rejimleri; yer yer değinilse de bu çalışmanın ana konusu değildir.

GK m. 167/1-5 hükmü; gerçek kişilere ait şahsî eşyanın serbest dolaşıma girişi için tanınacak muafiyet hâllerini düzenlemiştir. Ayrıca 2009/15481 sayılı 4458 sayılı Gümrük Kanununun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Karar⁴ (Karar) ve idarenin diğer düzenleyici işlemlerinde konuyla ilgili ayrıntılı hükümler mevcuttur. İlgili kişinin Türk vatandaşı veya yabancı olmasının etkileri incelenirken, gümrük mevzuatının yanı sıra 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu⁵ (TVK) ve ilgili mevzuatın da dikkate alınması faydalı olacaktır.

İşbu çalışmada öncelikle GK m. 167/1-5 hükmünde düzenlenen muafiyet hâllerinin kapsamı ve faydalanabilecek kişiler gümrük mevzuatı çerçevesinde genel hatlarıyla ortaya konmuş, müteakip bölümde ise bu muafiyet hâlleri bakımından Türk vatandaşlığı şartı ve vatandaşlık hukuku bakımından özellik arz eden durumlar incelenmiştir. Son bölümde ise farklı statüye sahip yabancıların durumu kendileri ile ilgili düzenlemeler ışığında irdelenmiştir.

Ayrıca eklemek gerekir ki, “Türkiye Gümrük Bölgesi” kavramı, ülkenin siyasî egemenliğe sahip olduğu alanı ifade eden “Türkiye” kavramından farklı olsa da çalışmada kısaca “Türkiye” olarak ifade edilmiştir.

3 Bknz. Geçici İthal Edilen Kara Taşıtlarına İlişkin Gümrük Genel Tebliği (Seri No: 1), (R.G. 22/04/2011-27913).

4 R.G. 7/10/2009-27369.

5 R.G. 12/6/2009-27256.

1. Genel Olarak Şahsî Eşyanın Muaf olarak Serbest Dolaşıma Sokulması ve Muafiyet İçin Aranılan Şartlar

GK m. 167/1-5 hükmü, gerçek kişiler tarafından serbest dolaşıma sokulacak şahsî eşyalar bakımından muafiyet hâllerini 8 ayrı alt bent hâlinde düzenlemiştir. Karar'da da şahsî eşyaların muaf olarak serbest dolaşıma sokulması GK m. 167/1-5 hükmüne paralel olarak beşinci kısmın ikinci bölümünde sekiz ayrımda (m. 46-58) düzenlenmiştir.

Karar'da şahsî eşya; kişisel eşya ile aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kullanım alanı ve miktarı göz önüne alınarak, ticari amaç taşımadığının anlaşılması halinde serbest dolaşıma girişine izin verilen ev eşyası, motorlu ve motorsuz özel nakil vasıtaları ve aile ihtiyaçlarını karşılayan eşyalar olarak tanımlanmıştır (m. 3/1-ş). Dolayısıyla, ticarî mahiyetteki eşyaların ithali bu muafiyet kapsamında değildir. Ayrıca Karar m. 109 hükmü uyarınca, yolcuların kendi kullanımına mahsus kişisel eşyaları için tanınan muafiyet hariç, alkol ve alkollü ürünler ile tütün ve tütün ürünleri için bu muafiyet hâllerinden faydalanılamaz.

Söz konusu hükümlerde gerçek kişilere ait serbest dolaşıma sokulacak şahsî eşyadan bahsedilmekte olup, açık düzenleme karşısında tüzel kişilere ait eşyalar için muafiyetten faydalanma imkânı bulunmamaktadır.

Söz konusu hükümlerde, sıklıkla yerleşim yerine (ikametgâh) vurgu yapılmaktadır. Karar'a göre, bahse konu muafiyet hükümlerinin uygulanması bakımından yerleşim yeri; Türkiye dışında en az beş yıl ikamet eden gerçek kişiler hariç olmak üzere, kişilerin Türkiye'ye son giriş tarihinden itibaren geriye doğru bir yılda en az yüz seksen beş gün yaşadığı yerdir (m. 3/1-z-2). Yerleşim yerinin nakli de Karar'da yabancı bir ülkedeki yerleşim yeri ve işine ait bağlarını keserek Türkiye'ye yerleşmek amacıyla kesin olarak gelme olarak tanımlanmıştır (m. 3/1-z-2).

Bahse konu muafiyet hükümlerinden faydalanılmak suretiyle serbest dolaşıma sokulan eşyanın, gümrük idaresinden izin alınmaksızın, muafiyetten faydalanamayan kişi, kurum ve kuruluşlara karşılıklı veya karşılıksız verilmesi, devredilmesi, teminat olarak gösterilmesi ve kiralanması veya muafiyet amacı dışında kullanılması mümkün değildir (Karar m. 107/1). Bu kısıtlamaya aykırılıkta muafiyet konusu eşyanın gümrük vergileri tahsil olunur (Karar m. 107/1). Danıştay'a göre, muafiyetten faydalanan kişinin eşyayı süreklilik arz etmeyen şekilde muafiyetten faydalanmayacak kişiye kullandırması hukuka aykırılık oluşturmayacak olup, eşyayı süreklilik gösterecek şekilde başkalarının kullandığı hususu idarece farklı tarihlerde yapılan yoklamalarla somut olarak tespit edilmelidir⁶. Hemen belirtmek gerekir ki, Karar'a göre bahse konu kısıtlamalar; öğrencilerin getirdiği eşyalar ile yolcuların kişisel eşyasına ilişkin muafiyet hâlleri dışında, diğer muafiyet hâllerinde bir yıl süreyle uygulanmaktadır (m. 107/4-a).

Ayrıca bu çalışmada incelenen muafiyet hâllerinde muafiyet kapsamı eşyanın "kullanılmış" olması sıklıkla gündeme gelmekte olup, bu durum kullanılmış eşyaların ithalatında aranılan izin zorunluluğuna değinmeyi zaruri kılmaktadır. 95/7606 sayılı İthalat Rejim Kararı'nın⁷ 7. maddesi; eski, kullanılmış, yenileştirilmiş, kusurlu (defolu) ve yatık (zamanla dayanıklılığını yitirmiş) malların ithalinin izne tâbi olduğunu hükmüne bağlamıştır. Öte yandan, 2009/15481 sayılı Karar'da (Karar); bu çalışmada incelenen muafiyet hükümlerinin uygulanmasında diğer mevzuattan kaynaklanan tahdidi ve takyidi hükümlerin dikkate alınmayacağı hükmüne bağlanmıştır (m. 112). Dolayısıyla, muafiyet kapsamında serbest dolaşıma sokulacak "kullanılmış" eşya bakımından ithalat mevzuatındaki kısıtlamanın uygulanmaması

6 Danıştay 7. Daire, Esas 2011/6456, K. 2015/894, www.lexpera.com

7 R.G. 31/12/1995-22510.

gerekir. Nitekim Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 20/11/2012 tarih ve 2012/35 sayılı Genelgesi⁸ de Karar'ın 112. maddesine atıfla muafiyet kapsamındaki kullanılmış eşyalar için ithalat ve kambiyo rejimindeki kısıtlayıcı hükümlerin uygulanmayacağını açıklığa kavuşturmuştur.

Son olarak Gümrük Muafiyeti Tebliği'nde⁹ nakil vasıtalarının muaf olarak serbest dolaşıma sokulması işlemlerinde Yeşilköy Gümrük Müdürlüğü, Gebze Gümrük Müdürlüğü, İzmir Yolcu Salonu Gümrük Müdürlüğü ve Ankara Gar Gümrük Yükümlülüğü yetkili kılınırken (m. 38/1-a); diğer şahsî eşyalar için muafiyet işlemlerinin herhangi bir yetkili gümrük idaresinden yapılabileceği hükme bağlanmıştır (m. 38/4).

Şahsî eşyanın serbest dolaşıma sokulmasında GK m. 167/1-5 hükmünde düzenlenen muafiyet hâllerini ayrı ayrı incelemekte fayda bulunmaktadır. Dolayısıyla aşağıda her bir muafiyet hâli ayrı ayrı incelenmiş ve her biri için muafiyet kapsamı eşya ve muafiyetten faydalanabilecek kişiler genel itibarıyla ortaya konmuştur.

1.1. Yerleşim Yerlerini Türkiye'ye Nakledenlere Ait Kullanılmış Nakil Vasıtaları İçin Tanınan Muafiyet

GK m. 167/1-5-a hükmü ve Karar'ın beşinci kısmının ikinci bölümünün birinci ayrımında, yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakleden kişilere ait nakil vasıtalarının gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulması düzenlenmektedir.

Gerek Kanun gerekse ilgili mevzuatta motorlu veya motorsuz özel nakil vasıtasından bahsedilmektedir. Karar'da; otomobil ile bunlarla birlikte getirilen römorklar ve karavanlar, özel uçaklar ile diğer eğlence ve spor amaçlı vasıtaları

motorlu nakil vasıtası olarak ve her türlü bisiklet ile kürekli kayıklar ve kanolar da motorsuz özel nakil vasıtası olarak tanımlanmaktadır (m. 3/1-m, n). Bu çalışmada motorlu ve motorsuz nakil vasıtaları için kısaca "araç" kavramı kullanılmıştır. Karar'da motorlu ve motorsuz ticarî araçların muafiyet kapsamında olmadığı da açıkça hükme bağlanmıştır (m. 47/4).

Yine gerek GK gerekse ilgili mevzuattaki hükümler uyarınca aracın alındığı tarihte üç yıldan büyük olmaması gerekmektedir (GK m. 167/1-5-a, Karar m. 47/1). Ayrıca Kanun ve ilgili mevzuatta "kullanılmış" özel araçlardan bahsedilmektedir. Karar'da aracın "kullanılmış" olması somutlaştırılmış olup, aracın Türkiye'ye son giriş tarihinden en az altı ay öncesinde, kişinin yurt dışında bulunduğu ülkede kendi üzerine kayıtlı olması gerekmektedir (m. 47/1).

Muafiyetten faydalanabilecek kişilerin kimler olduğu ise, somut olarak mezkûr Karar'da sayılmıştır. Buna göre;

- (1) Türkiye dışında en az yirmi dört ay ikamet edenlerden,
- (2) Yurtdışında milli veya milletlerarası kadrolara süreli görevle atanarlardan ve
- (3) yabancı ülkede ikamet edip Türk vatandaşlığına geçenlerden yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden gerçek kişiler bu muafiyetten faydalanabilmektedir (m. 46/1).

Ayrıca aile ünitesi¹⁰ esas alınmakta olup, aynı aile ünitesindeki kişiler, aracın serbest dolaşıma girişinden itibaren beş yıl geçmedikçe bu muafiyetten tekrar faydalanamazlar (Karar m. 47/5).

8 Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün "İthalat Tebliği" konulu, 20/11/2012 tarih ve 2012/35 sayılı Genelgesi, <https://ticaret.gov.tr/data/5d483e2b13b8762b40ceaed9/c79ef1e1e53b781fa86f1d9d101c3f42.pdf>

9 R.G. 6/6/2017-30088.

10 Aile ünitesi; bir bütün olarak karı-koca ve 18 yaşından küçük çocukları ifade etmektedir (Karar m. 3/1-a).

1.2. Yerleşim Yerlerini Türkiye'ye Nakledenlere Ait Kullanılmış Ev Eşyası İçin Tanınan Muafiyet

GK m. 167/1-5-b hükmü ve Karar'ın beşinci kısmının ikinci bölümünün ikinci ayrımında, yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakleden kişilere ait "kullanılmış" ev eşyalarının gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulması düzenlenmektedir.

Ev eşyasının kapsamı açıkça düzenlenmemekle birlikte, ev eşyası; ev ihtiyaçlarını karşılama amacına mahsus eşya, mobilya ve benzeri malzemeler olarak tanımlanmaktadır (Karar m. 3/1-ğ). Karar'a göre, taşınabilir alet ve cihazlar hariç olmak üzere, ticaret veya meslek icabı kullanılacak malzemelerin bu çerçevede gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulması ise mümkün değildir (m. 49/4). Ayrıca ilgili kişinin gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma soktuğu kullanılmış ev eşyasını, Türkiye'deki yerleşim yerinde de aynı amaçla kullanması gerekmektedir (m. 49/2).

Karar'da bu muafiyetten faydalanabilecek kişilerin kimler olduğu ise, yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakledenlere ait kullanılmış araçlar için tanınan muafiyetten faydalanabilecek kişilerle aynı şekilde düzenlenmiştir (m. 48/1). Ayrıca sürekli görevle yabancı bir ülkede bulunmakta iken sürekli görevle başka bir yabancı ülkeye atanan ve yerleşim yerini Türkiye'ye nakledemeyen kamu görevlilerine, zorunluluk hâllerinde kullanılmış ev eşyasını Türkiye'ye getirebilmeleri için muafiyetten faydalanabilme imkânı tanınmaktadır (Karar m. 48/4).

Yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakledenlere ait kullanılmış ev eşyasının muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında da aile ünitesi esas alınır (Karar m. 49/1). Muafiyetten ilgili kişi veya aile ünitesindeki diğer kişilerin mükerrer olarak faydalanıp faydalanmadığı elektronik sistem

üzerinden tespit edilir (Gümrük Muafiyeti Tebliği m. 16/1). Öte yandan, eşyanın getirilmesi gereken süre içerisinde peyderpey getirilmesi mükerrerlik sayılmayacaktır (m. 16/2).

1.3. Evlenerek veya Evlenmek Üzere Türkiye'ye Gelenlere Çeyiz Eşyası İçin Tanınan Muafiyet

GK m. 167/1-5-c hükmü ve Karar'ın beşinci kısmının ikinci bölümünün üçüncü ayrımında, yerleşim yeri Türkiye'de olan bir Türk vatandaşı ile evlenerek veya evlenmek üzere yerleşim yerini Türkiye'ye nakledenlere ait çeyiz eşyasının gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulması düzenlenmektedir.

Çeyiz eşyasının tanımı mevzuatta yapılmamış olup, Türk Dil Kurumu tarafından "*gelin için hazırlanan her türlü eşya, cihaz*" olarak tanımlanmaktadır¹¹. Çeyiz; gelinin ev ve mutfak eşyası, işlemeli ve dantel örtüleri, havluları, takı ve giysileri ile damadın düğün masrafları, başlık parası karşısında sunduğu hediye ve eşyalardan oluşmaktadır (Yalçın Usal, 2010:160).

Muafiyetten faydalanacak kişi Türkiye'ye evlenerek veya evlenmek üzere gelmelidir. Türkiye'ye evlenmeden önce geldiği takdirde gümrük vergilerini karşılayacak miktarda teminat aranmaktadır (Karar m. 52/2).

Muafiyetten faydalanabilecek kişiler Karar'da ayrıca sayılmıştır (m. 51). Buna göre;

- (1) Yerleşim yeri Türkiye'de olan bir Türk vatandaşı ile evlenerek gelmiş olanlar,
- (2) Evlenmek üzere yabancı bir ülkedeki yerleşim yerini terk ile Türkiye'ye gelmiş ve burada evlenmiş olanlar ve
- (3) Herhangi bir sebeple (turizm, ziyaret, tahsil, memuriyet gibi) Türkiye'ye gelip en çok bir yıl içinde yine yerleşim yeri Türkiye'de olan bir

¹¹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>

Türk vatandaşı ile evlenmiş bulunanlar mezkûr hükümler uyarınca muafiyetten faydalanabilir.

1.4. Miras Yoluyla İntikal Eden Eşya İçin Tanınan Muafiyet

GK m. 167/1-5-d hükmü ve Karar'ın beşinci kısmının ikinci bölümünün dördüncü ayrımında, yerleşim yeri Türkiye dışında olan gerçek kişilerin Türkiye'de ikamet eden gerçek kişi mirasçılarına intikal eden kişisel eşya, ev eşyası veya kullanılmış araçların gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulması düzenlenmektedir.

Karar'a göre, miras yoluyla intikal eden eşya kapsamında gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulacak aracın üç yıldan eski olmaması ve murisin ölümünden itibaren altı ay öncesine kadar yurtdışında bulunduğu ülkede kendi adına kayıtlı olması gerekir (m. 32/2). Hükmün devamında ticarî araçlar için muafiyet tanınmayacağı da belirtilmektedir (m. 33/3-a). Karar'a göre; bir meslek veya sanatın icrası için kullanılan eşyalar (ölen kişinin mesleğini veya sanatını icra etmek için kullandığı taşınabilir alet ve cihazlar hariç), hammadde ile mamul-yarı mamul ürünler ve normal aile ihtiyacından fazla miktardaki canlı hayvanlarla tarım ürünleri kapsam dışındadır (m. 53/3-b, c ve d).

Muafiyetten faydalanacak gerçek kişi mirasçının Türkiye'de yerleşik olması, murisin ise yurtdışında yerleşik olması gerekli ve yeterlidir.

Gümrük Muafiyeti Tebliği'ne göre gerek kullanılmış araç gerekse kullanılmış ev eşyası için bu muafiyetten faydalanacak kişiler için veraset ilanı ve birden fazla mirasçı olması hâlinde Türkiye'de bulunan diğer mirasçılar için noter tasdikli "feragat mukavelesi" istenmektedir (m. 8/1-ç; m. 14/1-ç).

1.5. Öğrenim Amacıyla Gelenlere Ait Eşya İçin Tanınan Muafiyet

GK m. 167/1-5-e hükmü ve Karar'ın beşinci kısmının ikinci bölümünün beşinci ayrımında,

Türkiye'ye öğrenim amacıyla gelen öğrencilere ait eğitim malzemeleri ve ev eşyalarının gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulması düzenlenmektedir.

Karar'a göre, muafiyet kapsamındaki eşya; öğrencilerin eğitim boyunca şahsi kullanimlarına yönelik ithal edilen eğitim malzemeleri, öğrenci odasını döşemeye mahsus ev eşyası ve giyim eşyasıdır (m. 15/1). Eğitim malzemeleri; öğrenciler tarafından normal olarak eğitim çalışmalarında faydalanılan ve eğitim konularına uygun yeni ve kullanılmış eşya olarak tanımlanmıştır (Karar m. 55/1-b). Yine Karar'a göre, bahse konu muafiyetten; eğitim malzemeleri için her öğrenim yılında bir defadan fazla yararlanılabilirken, ev eşyası bakımından ise öğrenim süresi boyunca bir kez yararlanılabilir (m. 55/3).

Muafiyetten faydalanabilecek kişiye gelince, Karar m. 55/2-a hükmünde bu muafiyetten faydalanacak öğrenci, bir eğitim kurumunda verilen derslere tam zamanlı devam etmek amacıyla eğitim kurumlarında kayıtlı kişi olarak tanımlanmaktadır.

1.6. Geçici Olarak Yurtdışına Çıkan Kişilerin Geri Getirdiği Kullanılmış Ev Eşyası İçin Tanınan Muafiyet

GK m. 167/1-5-f hükmü ve Karar'ın beşinci kısmının ikinci bölümünün altıncı ayrımında, Türkiye'den geçici olarak çıkan kişinin geri getirdiği kullanılmış ev eşyasının gümrük vergilerinden muaf olarak tekrar serbest dolaşıma sokulması düzenlenmektedir.

Muafiyet kapsamındaki eşyanın "kullanılmış" olması dışında haiz olduğu herhangi bir özellik GK veya Karar'da bulunmamaktadır. Öte yandan eşyanın Türkiye'ye dönen kişinin dönüş tarihinden itibaren altı ay içerisinde bir defada getirilmesi şarttır (m. 56/2). Ayrıca geri getirilen eşyanın yurtdışına geçici olarak çıkartılan eşya ile aynı eşya olması gerekir.

Karar m. 56/1 hükmünde Türkiye’de yerleşik kişinin geri getirdiği eşyadan bahsedilmektedir. Dolayısıyla, kişinin Türkiye’de yerleşik olması gerekli ve yeterlidir.

1.7. Türkiye’de Edinilen Konutlarda Kullanılmak Üzere Getirilen Kullanılmış Ev Eşyası İçin Tanınan Muafiyet

GK m. 167/1-5-g hükmü ve Karar’ın beşinci kısmının ikinci bölümünün yedinci ayrımında, Türkiye’de yerleşik olmayan kişilerin Türkiye’de edindikleri konutlarda kullanmak üzere getirdikleri kullanılmış ev eşyalarının gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulması düzenlenmektedir.

Muafiyet kapsamı eşyanın GK m. 167/1-5-g hükmünde ve Karar’da “kullanılmış” olması şartı açıkça belirtilmektedir (m. 57/2).

Muafiyet kapsamındaki kullanılmış ev eşyasının Türkiye’de kiralanana veya satın alınan konutlarda kullanılmak üzere getirilmesi gerekmektedir. Konut satın alınmışsa kişinin veya eşinin adına düzenlenmiş olan tapu veya taşınmaz satış vaadi veya kooperatiften alınması ve kat irtifakının yapılmamış olması hâlinde kat irtifaklı arsa tapusu; konut kiralanmışsa noter tasdikli en az bir yıllık kira sözleşmesinin ibrazı aranmaktadır (Gümrük Muafiyeti Tebliği m. 20/1-b). Muafiyet sadece bir konut için sınırlıdır (Karar m. 57/4). Ancak eşyanın muafiyetten faydalanan kişinin Türkiye’de edindiği başka bir konutta da kullanılması durumunda da muafiyet devam eder (Karar m. 57/5).

Muafiyetten faydalanacak kişinin, Karar m. 57/1 hükmüne göre, Türkiye dışında kesintisiz olarak en az yirmi dört ay süre ile ikamet etmeye devam eden kişilerden olması gerekir. Gümrük Muafiyeti Tebliği’ne göre, Türkiye’ye son giriş tarihinden geriye doğru bir yılda yüz seksen beş güne kadar yurtdışı bulunmak süreklilik halini bozmayacak ve Türkiye dışında son on yıl içinde en az beş yıl ikamet eden gerçek kişiler için yerleşim

yerlerine ilişkin süre şartı aranmayacaktır (m. 18/1-a). Başka bir deyişle, bu durumda kişinin yurtdışında yerleşik olması, yirmi dört aylık süre gözetilmeksizin yeterli olacaktır.

Ayrıca Gümrük Muafiyeti Tebliği’ne göre, konutun satın alınması veya en az bir yıl süre ile kiralanması şartı gerçekleşmediği takdirde, eşyanın tam muafiyet suretiyle geçici ithalatına izin verilir. Konutun edinilmesine ilişkin koşul gerçekleştikten sonra, yirmi dört ay süre şartı ayrıca aranmaksızın, eşyanın gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma girişine izin verilir (m. 18/1-ç; m. 19).

Kişiler bu muafiyetten sadece bir defa faydalanabilir (Karar m. 57/4). Ayrıca bu muafiyetin uygulanmasında da aile ünitesi esas alınmaktadır (Karar m. 57/3). Ancak Gümrük Muafiyeti Tebliği’nde yer alan süreler içerisinde eşyanın peyderpey getirilmesi mükerrerlik sayılmamaktadır (Tebliğ m. 21/2).

1.8. Yolcuların Kendi Kullanımlarına Mahsus Kişisel Eşyaları İçin Tanınan Muafiyet

GK m. 167/1-5-h hükmü ve Karar’ın beşinci kısmının ikinci bölümünün sekizinci ayrımında, yolcuların kendi kullanımlarına mahsus kişisel eşyalarının gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulması düzenlenmektedir.

Yolcuların bahse konu muafiyet kapsamında getirebilecekleri eşyalar, sınırlı olarak Karar’ın Ek-9’unda yer alan listede sayılmaktadır. Mezkûr listenin (A) bölümünde tüketim maddeleri ve (B) bölümünde diğer eşyalar bulunmakta olup, bahse konu listelerde muafiyet kapsamındaki eşyaların miktar, cins ve neveleri belirtilmektedir. Listenin (A) bölümündeki eşyalar sadece yolcu beraberinde, (B) bölümündeki eşyalar ise yolcunun beraberinde veya yolcunun gelişinden bir ay önce veya bir ay sonra getirilebilir (Karar m. 58/2).

Muafiyetten faydalanabilecek kişi bakımından ise kişinin “yolcu”¹² olması dışında ayrıca bir şart bulunmamaktadır.

2. Şahsî Eşyanın Muaf Olarak Serbest Dolaşıma Sokulmasında Türk Vatandaşlığı Şartı

2.1. Türk Vatandaşlığının Arandığı Hâller

Esas olarak GK m. 167/1-5 hükmünde, muafiyet hâllerinden faydalanacaklar bakımından Türk vatandaşlığı şartı aranmamakta ve vatandaş-yabancı ayrımı yapılmamaktadır.

Öte yandan Karar’da ve Gümrük Muafiyeti Tebliği’nde muafiyetten faydalanabilecek kişiler daha ayrıntılı düzenlenmekte ve vatandaşlığa ilişkin şartlar da yer almaktadır. Karar m. 110 hükmü; Karar’ın m. 46/1-a ve m. 46/1-c hükümleri kapsamında eşyayı muaf olarak serbest dolaşıma sokan kişiler hariç olmak üzere, kişinin çift uyrukluğunun dikkate alınmayacağını ifade etmekte ve uyrukluğunun konusunda ayırım yapılabileceğini örtülü olarak belirtmektedir. Gümrük Muafiyeti Tebliği’nde ise, kullanılmış araçların ve ev eşyalarının serbest dolaşıma girişini düzenleyen ikinci ve üçüncü bölümlerinde bu muafiyet hâllerinden faydalanacak kişiler ayrıca sayılmış ve Türk vatandaşlığı şartına da yer verilmiştir.

Gümrük Muafiyeti Tebliği’ne göre, kullanılmış araç veya ev eşyasını muaf olarak serbest dolaşıma sokabilecek kişilerden ilki, Türkiye dışında en az yirmi dört ay ikamet ettikten sonra yerleşim yerini Türkiye’ye kesin olarak nakleden Türk

vatandaşlarıdır (m. 4/1-a; m. 10/1-a). Gümrük Muafiyeti Tebliği’nin bahse konu hükümleri; Karar m. 46/1-a ve m. 48/1-a hükümlerinin aksine, “gerçek kişiler” yerine “Türk vatandaşları” demekle ve yurtdışında en az yirmi dört ay ikamet ettikten sonra yerleşim yerini Türkiye’ye nakletmek suretiyle muafiyetten faydalanacak kişinin Türk vatandaşı olmasını aramaktadır. Ayrıca Gümrük Muafiyeti Tebliği’ne göre bu kişilerden ikamet nakil belgesi talep edilmekte (m. 8/1-a-3; m. 14/1-a-1) olup, yabancıların Türkiye’nin yurtdışı temsilciliklerinden bunu alması pratik olarak mümkün değildir.

Kullanılmış araç veya ev eşyasının muaf olarak serbest dolaşıma sokabilecek kişilerden ikincisi ise, millî ve milletlerarası kadrolara sürekli görevle atanıp da bu görevlerinden dönen kamu görevlileridir (m. 4/1-b; m. 10/1-b). Karar veya Gümrük Muafiyeti Tebliği’nde Türk vatandaşlığı şartı açıkça zikredilmese de Türk vatandaşlığı şartı, işin mahiyetinden doğmaktadır. Yurtdışı Daimi Görevlere Atanacak Personel Hakkında Yönetmelik¹³ yurtdışına atanacak personelde 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun¹⁴ (DMK) 48. maddesindeki şartların aranacağını düzenlemekte olup, DMK’nın 48. maddesinde de Türk vatandaşlığı şartı açıkça zikredilmektedir.

Kullanılmış araç veya ev eşyasını muaf olarak serbest dolaşıma sokabilecek kişilerden üçüncüsü ise, Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle yerleşim yerini Türkiye’ye nakledenlerdir. Bu kişiler bakımından Türk vatandaşlığı şartı şüphesizdir. Ayrıca muafiyetten faydalanacak kişinin Türk vatandaşlığına geçişini gösteren belge ibraz etmesi gerekmektedir (Gümrük Muafiyeti Tebliği m. 8/1-c-5; m. 14/1-c-2).

Dolayısıyla, GK m. 167/1-5-a ve m.167/1-5-b hükümleri kapsamında yerleşim yerlerini

12 Yolcu; ticaret, memuriyet, tahsil, ziyaret, tedavi veya turizm gibi herhangi bir amaçla kısa veya uzun bir süre kalmak üzere, yabancı bir ülkeden karayolu, demiryolu, deniz veya hava yollarından biriyle Türkiye’ye gelen yabancı bir ülkede oturan Türkler ve yabancılar ile herhangi bir amaç ile gittikleri yabancı ülkeden kesin veya geçici olarak dönen, Türkiye’de oturan Türkler ve yabancılar ile Türkiye’den aynı amaçlarla ve aynı yollarla yabancı bir ülkeye giden benzeri Türk ve yabancılarıdır (Karar m. 3/1-z-2-bb).

13 R.G. 14/5/2020-31127.

14 R.G. 23/7/1965-12056.

Türkiye'ye nakleden gerçek kişilerin kullanılmış araç ve ev eşyalarını gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokabilmeleri için Türk vatandaşı olmaları gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Zira Gümrük Muafiyeti Tebliği'nin ikinci ve üçüncü bölümlerinde muafiyetten faydalanabilecek kişiler ayrıca sayılmıştır. Buna göre bu kişiler; yirmi dört ay yurtdışında ikamet ettikten sonra yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden Türk vatandaşları, devlet memurlarına ilişkin mevzuat gereği Türk vatandaşı olan yurtdışındaki kadrolara sürekli görevli olarak atanıp da geri dönen kamu görevlileri ve Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakleden Türk vatandaşlarıdır.

2.2. Türk Vatandaşlığının Aranmadığı Hâller

İlk olarak, GK m. 167/1-5-c hükmü kapsamında, Türkiye'ye evlenerek veya evlenmek üzere gelen kişinin, gümrük vergilerinden muaf olarak çeyiz eşyasını serbest dolaşıma sokmasında gerek Kanun'da gerekse Karar'da Türk vatandaşı olması aranmamaktadır. Türk vatandaşlığı şartı; muafiyetten faydalanacak kişi için değil, onun evlendiği kişi için aranmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu muafiyetten yabancı damat ve gelinlerin faydalanabilmesi mümkündür.

İkinci olarak, GK m. 167/1-5-d hükmü kapsamında, miras yoluyla intikal eden şahsî eşyanın serbest dolaşıma sokulması bakımından Türk vatandaşlığı şartı gerek Kanun'da gerekse Karar'da bulunmamaktadır. Karar; "Türkiye'de ikamet eden gerçek kişi mirasçı" demek suretiyle, ikamet şartını aramakta olup, muafiyetten faydalanacak kişi bakımından vatandaş ve yabancı ayrımı yapmamaktadır. Gümrük Muafiyeti Tebliği'nde miras yoluyla intikal eden kullanılmış araç ve ev eşyasının serbest dolaşıma sokulması hususunun, yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden kişilerin muafiyet durumları ile beraber Tebliğ'in ikinci ve üçüncü bölümlerinde düzenlenmesi ve bu bölümlerde vatandaşlık durumlarına müteallik hükümler bulunması karışıklığa yol açabilecektir.

Ancak muafiyetten faydalanacak kişiler "Türkiye'de ikamet eden gerçek kişi mirasçılar" şeklinde belirtilmek suretiyle, Tebliğ'de de Türk vatandaşlığı şartı aranmamaktadır (m. 4/1-ç; m. 10/1-ç). Ayrıca ilgili hükümlerde, müteveffanın da yurtdışında yerleşik olması aranmakta ve Türk vatandaşı olması gerekmemektedir.

Üçüncü olarak, GK m. 167/1-5-e hükmü kapsamında, Türkiye'ye öğrenim amacıyla gelecek kişilerin muafiyetinde de Türk vatandaşlığı şartı mevzuatta aranmamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'ye gelecek yabancı öğrenciler de bu muafiyetten faydalanabilecektir.

Dördüncü olarak, GK m. 167/1-5-f hükmü kapsamında, Türkiye'de yerleşik kişilerin geçici olarak Türkiye dışına çıkarıp geri getirdiği kullanılmış ev eşyası için tanınan muafiyette, Karar m. 56/1 hükmünde kişinin Türkiye'de yerleşim yeri olması aranmakta, ancak Türk vatandaşı olması aranmamaktadır.

Beşinci olarak, GK m. 167/1-5-g hükmü kapsamında, yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye'de edindikleri konutlarında kullanmak üzere getirdiği ev eşyalarını gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokabilmeleri için de Türk vatandaşlığı şartı mevzuatta öngörülmuş değildir. Ayrıca bu muafiyet hâline ilişkin Gümrük Muafiyeti Tebliği m. 17/2 hükmü "Bu bölüm hükümlerinin uygulanmasında, kişilerin Türkiye dışında yerleşik olmaları esas olup kişilerin uyuşu dikkate alınmaz" demek suretiyle yabancıların da bu muafiyetten faydalanabileceklerini açıkça belirtmektedir.

Son olarak, GK m. 167/1-5-h hükmü kapsamında, yolcuların kişisel kullanımına mahsus şahsî eşyanın serbest dolaşıma sokulması bakımından da "yolcu" olmak dışında kişiye ilişkin şart öngörülmediği için Türk vatandaşı ve yabancı ayrımı yapılmaması gerekir. Nitekim "yolcu" kavramının tanımını yapan Karar m. 3/1-z-2-

bb hükmü de hem Türk vatandaşlarından hem yabancılardan bahsetmektedir.

Sonuç itibarıyla, GK m. 167/1-5-a ve m. 167/1-5-b hükümleri çerçevesinde yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden kişilerin kullanılmış araç ve ev eşyaları için yararlandığı muafiyet hâlleri hariç, diğer 6 alt bentte sayılan muafiyet hâllerinden yabancıların da Türk vatandaşları ile eşit olarak faydalanabilmeleri gerekir. Yabancılar bahse konu muafiyet hâllerinden faydalanabilmek bakımından Türk vatandaşlarında aranan şartlarla aynı şartlara tâbi olacaktır.

2.3. Çok Uyruklu Vatandaşların Durumu

Çok vatandaşlık, kişinin birden fazla farklı devletin vatandaşlığına sahip olması durumu olup, iki farklı devletin vatandaşlığına sahip olmayı ifade eden “çifte vatandaşlık” da bunun en yaygın hâlidir (Tiryakioğlu, 2006:4). Aşağıda bahse konu düzenlemelerin lafzında da “çift uyruklu” olma hâlinin bahsedilmekle birlikte, kast edilen “çok uyruklu” olma hâlidir. Çifte vatandaşlık veya çift vatandaşlığa sahip olma; çok vatandaşlık hâlinin en yaygın örneği olarak, “çok vatandaşlık” kavramı yerine de sıklıkla kullanılmaktadır.

Çok vatandaşlık hâllerinde, ilgili kişi birden fazla yabancı devletin vatandaşı ise yabancı statüsünde olacak, ancak sahip olduğu vatandaşlıklardan biri Türk vatandaşlığı ise yabancı statüsünde değil, Türk vatandaşı sayılacaktır (Aybay, 2010:22-23). Bu çerçevede, gerek özel hukuk gerekse kamu hukuku bakımından, çok vatandaşlığa sahip Türk vatandaşlarının, sadece Türk vatandaşlığına sahip kişilerle kural olarak aynı muameleye tutulmaları ve aynı hak ve borçları haiz olmaları gerekir (Tiryakioğlu, 2006:14; Nomer, 2016:40)¹⁵. Öte yandan, bu genel kuralın çeşitli istisnaları da

15 Çok vatandaşlığa sahip Türk vatandaşlarının, yabancı ülke ile ilişkisi dikkate alınmadan münhasır olarak Türk vatandaşı kabul edilmeleri ve hem özel hukuk hem kamu hukuku alanındaki işlem ve ilişkiler bakımından ona göre işlem yapılması gerektiği hakkında ayrıca bkznz. Doğan, 2014:180.

görülebilmektedir: Örneğin bir devlet, bir başka devlette bulunan ve o devletin de vatandaşlığına sahip olan vatandaşı için diplomatik koruma sağlayamaz veya bir devlet çok vatandaşlığa sahip vatandaşını eğer vatandaşı olduğu başka devlette askerlik yapmışsa askerlik yükümlülüğünden muaf tutabilir (Tiryakioğlu, 2006:15). Bu durumlarda aynı anda başka devletin de vatandaşlığına sahip olan vatandaş, sadece tek vatandaşlığa sahip olan vatandaşlarla aynı durumda olmamakta ve çok vatandaşlık hâli dikkate alınmaktadır.

Yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden kişilerin getirecekleri araçlar için gümrük muafiyetinin tanınması bakımından da gümrük mevzuatı çok vatandaşlığa sahip Türk vatandaşları için özel düzenlemeler sevk etmiş ve bu kişilerin çok vatandaşlık hâli dikkate alınmıştır. Karar m. 110 hükmü, “*Kullanılmış motorlu veya motorsuz özel nakil vasıtalarını serbest dolaşıma sokan 46 ncı maddenin birinci fıkrasının (a) ve (c) bentlerinde yer alan eşyayı muaf serbest dolaşıma sokan kişiler hariç olmak üzere, bu Kısım hükümlerinin uygulanmasında kişilerin çift uyruklu olup olmadığı dikkate alınmaz.*” demektedir. Karar'ın işaret ettiği kişiler ise yirmi dört ay yurtdışında ikamet ettikten sonra yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden kişiler (m. 46/1-a) ve Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden kişilerdir (m. 46/1-c). Bu çerçevede, yurtdışındaki kadrolara sürekli görev için atanan kamu görevlileri hariç olmak üzere, yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakleden çift/çok uyruklu Türk vatandaşları bedelsiz ithalat kapsamında yurda araç getiremezler¹⁶.

Çok vatandaşlık hâlinin dikkate alınacağını düzenleyen Karar m. 110 hükmü sadece yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden gerçek kişilere ait araçlarla ilgili muafiyeti düzenleyen m. 46 hükmüne yollamada bulunmakta ve diğer durumlarda kişinin çok vatandaşlığının dikkate alınmayacağını

16 Bedelsiz Araç İthalatı, <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/bireysel/bedelsiz-nakil-vasitasi-ithali>

belirtmektedir. Gümrük Muafiyeti Tebliği m. 12/2 hükmü de yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden ve kendisine ait kişisel kullanıma mahsus kullanılmış ev eşyasını serbest dolaşıma sokmak isteyen çift uyruklu kişilerin de bu muafiyetten faydalanabileceğini açıklığa kavuşturmuştur. Böylece GK m. 167/1-5-b hükmü kapsamında kullanılmış ev eşyasının muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında, gümrük mevzuatında Türk vatandaşlığı şartı aranmakla birlikte, ilgili kişinin çok vatandaşlığa sahip olması önem arz etmeyecektir.

Kanaatimizce, Karar m. 110 hükmünün açıkça 46. maddeye atıf yapması karşısında, m. 53 hükmünde düzenlenen Türkiye'de yerleşik gerçek kişi mirasçılarının miras yoluyla intikal eden eşya kapsamında muaf olarak araç ithalatında da çok vatandaşlık hâli önem arz etmemelidir. Benzer şekilde, Türk vatandaşlığı şartının aranmadığı diğer muafiyet hâlleri bakımından da çok vatandaşlık hâli önem arz etmeyecektir.

2.4. Türk Vatandaşlığını Sonradan Kazananların Durumu

Türk vatandaşlığı doğumla veya sonradan kazanılabilmektedir (TVK m. 5). TVK m. 7 ve 8 hükümleri de Türk vatandaşlığının soybağı veya doğum yeri esasına göre doğumla kazanılmasını düzenlemekte olup, müteakip hükümlerde de vatandaşlığın sonradan kazanılması hâlleri düzenleme konusu yapılmıştır. Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması yetkili makam kararı veya seçme hakkının kullanılması yoluyla olmaktadır (Doğan, 2014:59). Yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kazanılmasında da bir ayrıma gidilmiştir: Buna göre yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kazanılması; genel olarak vatandaşlığın kazanılması, istisnai yoldan vatandaşlığın kazanılması, vatandaşlığın yeniden kazanılması, evlenme yoluyla vatandaşlığın kazanılması ve evlat edinilme ile vatandaşlığın kazanılması yollarını kapsamaktadır (Doğan,

2014:59). Ayrıca TVK m. 42 hükmü doğumla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) vatandaşlığını kazananların Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri bakımından özel bir düzenleme sevk etmiştir.

Esasen doğumla Türk vatandaşlığını kazanan kişiler ve sonradan Türk vatandaşlığını kazananlar aynı vatandaşlık statüsüne tâbi olup, doğumla kazanılan ve sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı arasında hak ve yükümlülükler bakımından kural olarak farklılık yaratılmamıştır (Doğan, 2014:59; Güngör, 2017:73). Dolayısıyla, GK m. 167/1-5 hükümleri çerçevesinde Türk vatandaşlığı şartının bulunduğu muafiyet hâllerinde Türk vatandaşlığının doğumla veya sonradan kazanılması arasında kural olarak fark bulunmamaktadır.

Öte yandan, Karar; yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden kişilere ait kullanılmış araç ve ev eşyası muafiyetinden faydalanabilecek kişileri sayarken, Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakledenleri de ayrıca belirtmektedir (m. 46/1-c ve m. 48/1-c). Böylece Türk vatandaşlığını sonradan kazanarak yerleşim yerini Türkiye'ye nakledenlerin muafiyetten faydalanmaları ayrıca düzenlenmiş bulunmaktadır.

Evlenme yoluyla Türk vatandaşlığını sonradan kazanmak suretiyle yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakleden kişilerin ise kullanılmış araçlarını serbest dolaşıma sokması bakımından bahse konu muafiyetin dışında tutulduğu görülmektedir. Gümrük Muafiyeti Tebliği'ne göre, evlenme yoluyla Türk vatandaşlığına geçenler, kendilerine ait araçların serbest dolaşıma sokulmasında bu muafiyetten faydalanamazlar (m. 6/2). Türk vatandaşlığını evlenme hariç yetkili makam kararıyla kazananlar ve seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığına geçenler, yerleşim yerlerini Türkiye'ye naklettiğinde kullanılmış araçları için GK m. 167/1-5-a hükmü çerçevesinde muafiyetten faydalanırken; evlenme yoluyla yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazananlar bu muafiyetten faydalanamayacaktır.

Türk vatandaşlığını evlenme yoluyla kazananların hariç tutulmasına ilişkin düzenleme, kullanılmış ev eşyasının muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında ise bulunmamaktadır. Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakleden kişilerin kullanılmış ev eşyalarını muaf olarak serbest dolaşıma sokabilmesi için Türk vatandaşlığını kazanma yolu önemli olmayacaktır.

3. Şahsî Eşyanın Muaf Olarak Serbest Dolaşıma Sokulmasında Yabancıların Durumu

Bir önceki bölümde incelendiği üzere, GK m. 167/1-5 hükmünde yer alan muafiyetten faydalanabilmek için Türk vatandaşlığı şartı aranan durumlarda, yabancılar şahsî eşyaları için muafiyetten faydalanamayacak, diğer durumlarda ise Türk vatandaşları ile aynı şartlarda muafiyetten faydalanabilecektir. Öte yandan bazı yabancıların muaf olarak şahsî eşya ithaline ilişkin olarak gerek vatandaşlık hukuku ve yabancılar hukukuna müteallik mevzuatta gerekse gümrük mevzuatında özel düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemeler ışığında bu tür özellikli statüsü olan yabancıların durumunu incelemek gerekir.

3.1. Türk Vatandaşlığından Çıkma İzni Almak Suretiyle Türk Vatandaşlığını Kaybedenler

TVK'ya göre Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararıyla veya seçme hakkının kullanılmasıyla kaybedilmektedir (TVK m. 23). Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kaybı ise çıkma, kaybettirme veya vatandaşlığa alınma kararının iptali ile gerçekleşir (TVK m. 24).

Türk vatandaşlığını yetkili makam kararıyla kaybedenlerden vatandaşlığı kaybettirilenler ve vatandaşlığa alınma kararı iptal edilenler ile seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanlar Türkiye'de yararlanabilecek hak ve özgürlükler bakımından hiç Türk vatandaşı

olmamış yabancılarla aynı durumdadır (Nomer, 2016:126; Güngör, 2017:201). Dolayısıyla Türk vatandaşlığını kaybeden bu kişilerin tıpkı diğer yabancılar gibi münhasıran Türk vatandaşlarına tanınan muafiyet hâllerinden faydalanmaları da mümkün değildir.

Türk vatandaşlığından çıkma yoluyla Türk vatandaşlığını kaybedenlerin durumuna ise ayrıca değinmek gerekir. Doğumundan itibaren Türk vatandaşı olup Türk vatandaşlığını çıkma izni almak suretiyle kaybedenlerin istisnalar haricinde Türkiye'deki hakları korunmakta ve neredeyse Türk vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olmaktadırlar (Doğan, 2014:126). Konuyla ilgili olarak dikkat edilmesi gereken husus; Türk vatandaşlığını çıkma izni alarak kaybetmiş olan kişinin Türkiye'deki haklarının korunması için doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olması gerektiğidir (Tütüncübaşı, 2011:174). Başka bir deyişle, sonradan Türk vatandaşı olan kişi çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybederse bu ayrıcalıklı düzenlemelerden faydalanamayacaktır. Dolayısıyla, bu kişilerin tıpkı diğer yabancılar gibi münhasıran Türk vatandaşlarına tanınan muafiyet hâllerinden faydalanmaları mümkün değildir. Doğuştan Türk vatandaşı olup Türk vatandaşlığını çıkma izni almak suretiyle kaybedenlerin durumunun ise, ayrıcalıklı konumları ışığında ele alınması gerekir.

TVK m. 28/1 hükmü; doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenlerin Türk vatandaşı gibi aynı haklardan faydalanmaya devam edebileceklerini belirtmektedir. Mezkûr hükümde ayrıca, bu kişilerin üçüncü dereceye kadar altsoylarının da Türk vatandaşı gibi haklarından faydalanmaya devam edecekleri ifade edilmektedir. Hükmün devamında ise seçme ve seçilme, kamu hizmetine girme ve muaf olarak araç veya ev eşyası ithal etme hakları dışarıda bırakılmaktadır (TVK 28/1, 2). Türk Vatandaşlığı Kanununun

Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik¹⁷ de bu kişilerin seçme ve seçilme, kamu görevlerine girme ve muaf olarak araç veya ev eşyası etme haklarının olmadığını düzenlemekte; diğer haklardan ise Türk vatandaşlarına uygulanmakta olan mevzuat çerçevesinde yararlanmaya devam edeceklerini hükme bağlamaktadır (m. 52). Ayrıca TVK m. 28/6 hükmü Türk vatandaşı gibi haklarından yararlanmaya devam edecek kişiler için “mavi kart” düzenleneceğini belirtmekte olup, bu sebeple bu kişilere “mavi kartlılar” da denilmektedir.

TVK m. 28 hükmünün açık düzenlemesi karşısında, mavi kartlıların şahsî eşyalarını muaf olarak serbest dolaşıma sokma hakkından Türk vatandaşı gibi yararlanmalarına imkân yoktur. Dolayısıyla, mavi kartlılar, Türk vatandaşlığı şartının arandığı muafiyet hükümlerinden faydalanarak yerleşim yerlerini Türkiye’ye nakletmek suretiyle kullanılmış araç ve ev eşyalarını serbest dolaşıma sokamayacaklardır. Gümrük Muafiyeti Tebliği de bu kişilerin bahse konu muafiyetlerden faydalanamayacağını açıkça düzenlemiştir (m. 6/6; m. 12/2).

Kanaatimizce Türk vatandaşı ve yabancı ayrımının yapılmadığı ve yabancıların da eşit olarak faydalanabildiği muafiyet hâllerinden ise mavi kartlıların da faydalanabileceğini kabul etmek yerinde olur. Zira Türk vatandaşlığı mevzuatı uyarınca genel prensip; mavi kartlıların, Türk vatandaşı gibi aynı haklardan faydalanmaya devam etmesi olup; bu kişiler istisna tutulan seçme-seçilme, kamu hizmetine girme ve muaf olarak araç ve ev eşyası ithal etme hakları bakımından ise diğer yabancılarla aynı durumdadırlar (Nomer, 2016:131). Gerçi TVK m. 28/2 hükmünün lafzı, bu kişilerin diğer yabancıların yararlanabileceği muafiyet hâllerinden dahi yararlanmayacağı şeklinde anlaşılmaya müsaittir. Zira mezkûr hüküm, “*Bu madde kapsamında bulunan kişilerin, seçme ve seçilme, muafen araç veya ev eşyası ithal etme hakları ile askerlik hizmetini yapma*

yükümlülüğü yoktur.” demektedir. Öte yandan TVK m. 28 hükmünün amacı mavi kartlıların durumunu diğer yabancılara göre kötüleştirmek değil, bilakis onlara ayrıcalık tanımadır. Diğer yabancıların muaf olarak şahsî eşyalarını serbest dolaşıma sokabilecekleri muafiyet hükümlerinden mavi kartlıların yararlandırılmaması, kanaatimizce TVK m. 28 hükmünün amacı ve ruhu ile bağdaşmayacaktır.

Sonuç itibariyle, mavi kartlılar kural olarak Türk vatandaşlarına tanınan haklardan Türk vatandaşymış gibi faydalanmaya devam etseler de kullanılmış araç ve ev eşyasının muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında, münhasıran Türk vatandaşlarına tanınan muafiyet hükümlerinden açık düzenlemeler uyarınca faydalanamayacaktır. Mavi kartlı ayrıcalıklı yabancıların, Türk vatandaşı ve yabancı ayrımının yapılmadığı muafiyet hâllerinden ise faydalanabilmeleri ve şahsî eşyalarını muaf olarak serbest dolaşıma sokabilmeleri kanaatimizce isabetli olacaktır.

3.2.Uzun Dönem İkamet İznine Sahip Yabancılar

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda¹⁸ (YUKK) ikamet izin çeşitlerinin; kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni olduğu hükme bağlanmıştır (m. 30).

İkamet izin türlerinden olan uzun dönem ikamet izni; ayrıcalık bir ikamet izni olup, bu iznin sağladığı haklar geniştir (Asar, 2020:121). YUKK m. 44 hükmünde, uzun dönem ikamet izni bulunan yabancıların; askerlik yapma yükümlülüğü, seçme ve seçilme, kamu görevlerine girme, muaf olarak araç ithal etme ve özel kanunlardaki düzenlemeler hariç, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan faydalanacağı düzenlenmiştir.

17 R.G. 6/4/2010-27544.

18 R.G. 11/4/2013-28615.

YUKK m. 44 hükmü, mavi kartlılara tanınan ayrıcalıkları çağrıştırmakla birlikte, mavi kartlıların durumundan farklı olarak, özel kanunlardaki düzenlemeler de uzun dönem ikamet izni sahiplerine tanınan hakların dışında tutulmuş ve uzun dönem ikamet iznine sahip yabancıların hakları mavi kartlılara göre daha dar düzenlenmiştir (Çörtoğlu Koca, 2016:69; Asar, 2020:124). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'te¹⁹ de özel kanunlarda Türk vatandaşı olma koşulu aranmışsa, uzun dönem ikamet iznine sahip kişilerin bu haklardan yararlanamayacağı hükme bağlanmıştır (m. 41/2). Dolayısıyla Türk vatandaşı olma şartının arandığı muafiyet hâllerinden uzun dönem ikamet iznine sahip yabancıların faydalanması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, YUKK m. 44 hükmünde sadece araç ithalatından bahsedilse de münhasıran Türk vatandaşlarına tanınmış olan diğer şahsî eşyaya ilişkin muafiyet hâllerinden de uzun dönem ikamet iznine sahip yabancıların faydalanamaması gerekir.

Kanaatimizce, şahsî eşyanın serbest dolaşıma sokulmasında diğer yabancılara da tanınan muafiyet hâllerinden uzun dönem ikamet iznine sahip yabancılar da faydalanabilmelidir²⁰. Gerçekten de vatandaş-yabancı ayırımının yapılmadığı muafiyet hâllerinden, uzun dönem ikamet iznine sahip yabancıları mahrum bırakmak YUKK'un amacıyla bağdaşmayacaktır. Zira bahse konu düzenlemelerin amacı; uzun dönem ikamet iznine sahip yabancıların haklarını daraltmak değil, Türkiye'de uzun yıllar kalan ve diğer yabancılara nazaran Türkiye ile daha sıkı hayat ilişkisine sahip bu yabancıları ayrıcalıklı kılmaktır.

19 R.G. 17/3/2016-29656.

20 Benzer şekilde, Gümrük Kanunu'nun 130 ve 131. maddeleri çerçevesinde Türkiye'de ikamet eden yabancıların geçici ithal yoluyla taşıt getirme hakkı bulunmakta olup, bahse konu haktan uzun dönem ikamet iznine sahip yabancıların da faydalanabileceği yönünde bkz. Çörtoğlu Koca, 2016:70-71.

Sonuç itibarıyla, uzun dönem ikamet iznine sahip yabancılar; ayrıcalıklı statüyü haiz olsalar da Türk vatandaşlığı şartının arandığı muafiyet hükümlerinden faydalanmak suretiyle şahsî eşyalarını serbest dolaşıma sokamazlar. Türk vatandaşı ve yabancı ayırımının yapılmadığı muafiyet hâllerinden ise faydalanabilmeleri ve ilgili hükümler çerçevesinde şahsî eşyalarını muaf olarak serbest dolaşıma sokabilmeleri kanaatimizce uygun olacaktır.

3.3. Göçmenler (Muhacirler)

Göçmen statüsündeki yabancılarla ilgili temel düzenleme 5543 sayılı İskân Kanunu'dur²¹. Kanuna göre göçmen, "*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.*" (m. 3/1-d). Göçmen statüsündeki yabancılar; Türk vatandaşlığını kazanma olanakları ve özel düzenlemeler sebebiyle "ayrıcalıklı yabancı" statüsündedirler (Aybay, 2010:100). Kanun'un yedinci bölümü, göçmenlerin muafiyetlerine ilişkin düzenlemeler sevk etmektedir.

Göçmenlerin gümrük muafiyetleri İskân Kanunu'nun 34. maddesinde düzenlenmiş olup; ülkeye kabul edilen göçmenlerin, aile veya topluluk olarak yurda getirecekleri kullanılmış kişisel, meslekî ve ev eşyaları bir defaya mahsus olmak üzere gümrük vergilerinden ve diğer vergi, resim ve harçlardan muafıdır. Mezkûr hükümde, göçmenlerin; gümrük vergilerinin yanı sıra, tüm vergi, resim ve harçlardan da muaf olacakları düzenlenmiştir. Ayrıca gümrük işlemleri için gerekli belgeler damga vergisi ve sair resim ve harçlardan istisnadır (m. 35).

Ayrıca göçmenlerin gümrük vergilerinden muafiyetiyle ilgili hükümlerin birtakım göçmenlerin iskânını özel olarak düzenleyen kanunlarda da yer aldığı görülmektedir. Örneğin mülga 2641

21 R.G. 26/9/2006-26301.

sayılı Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun²² m. 7 hükmü, Kanun kapsamında yurda gelenlerin her türlü eşyasının bir defaya mahsus olmak üzere gümrük vergilerinden muaf olduğunu düzenlemiştir. Meri 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun'un²³ 4. maddesi de Kanun kapsamındaki göçmenlerin kendilerine ait kişisel ve ev eşyaları ile mülkiyeti kendilerine ait her türlü eşyanın bir defada getirilmek üzere her türlü vergi, resim ve harçtan muaf olacağını hükme bağlamaktadır. Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2009/91 tarihli Genelgesi'nde²⁴ de **ülkeye kabul edilen** Ahıska Türklerinin, kullanılmış araçları dâhil, vergilerden muaf olarak getirdikleri şahsî eşyaların serbest dolaşıma girmesi usulü düzenlenmektedir.

3.4.Uluslararası Korumadan Faydalananlar

1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşme; mültecilerin ülkeye kabulü ve hukukî statüsüne ilişkin düzenlemeler ihtiva etmekte olup, Türkiye bakımından Avrupa'da cereyan eden hâdiselerle sınırlı olmak üzere 359 sayılı Kanun²⁵ ile kabul edilmiştir.

1951 tarihli Sözleşme'nin uygulama alanının sınırlandırılmasına yönelik ülkemiz beyanına uygun olarak, YUKK'da da uluslararası koruma bahsi düzenlenirken "mülteci" ve "şartlı mülteci" ayrımına yer verilmiştir (m. 61-62). Mülteci statüsü, Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar sebebiyle tanınırken; şartlı mülteci statüsü ise Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar tanınır (Ekşi, 2015:52; Çiçekli, 2016:244). Ayrıca YUKK m. 63 hükmü; mülteci veya şartlı mülteci sayılmamakla

22 R.G. 19/3/1982-17638.

23 R.G. 11/7/1992-21281.

24 Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün "Ahıska Türkleri" konulu, 27/8/2009 tarih ve 2009/91 sayılı Genelgesi, <https://ticaret.gov.tr/data/5d483ce013b8762b40ceaeacf/40609ff11a7b4946482370dbc739cb1b.pdf>

25 R.G. 5/9/1961-10898.

birlikte ülkesine döndüğü takdirde ciddi tehditlerle karşılaşacak kişiler için ikincil koruma statüsünü öngörmüş ve uluslararası korumanın bir diğer türü olarak düzenlemiştir. Uluslararası korumanın diğer türü ise YUKK m.91 hükmünde düzenlenen geçici korumadır. Geçici koruma, ülkeden ayrılmaya zorlanan ve ayrıldığı ülkeye dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızdan geçen yabancılara tanınabilmektedir (YUKK m. 91). Diğer uluslararası koruma türleri ferdi nitelikteyken, geçici koruma statüsü kitlesel akınlara gelenlere verilir ve günümüzde Suriye'deki olaylar sebebiyle ülkemize sığınan Türkiye'deki Suriyelilere sağlanan uluslararası koruma da mülteci veya şartlı mülteci statüsü olmayıp geçici koruma statüsüdür (Ekşi, 2015:164).

1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşme'de mülteci sayılan kişilerin (Türkiye için sadece Avrupa'da vuku bulan olaylar neticesinde sığınanlar) beraberlerinde getirecekleri eşyalar için gümrük muafiyetlerine dair hüküm bulunmamaktadır. YUKK'da ve ilgili mevzuatta da mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü verilecek kişilerin getirecekleri şahsî eşyaları hakkında özel düzenleme bulunmamaktadır.

Kitlesel olaylar sonucunda gelen ve geçici koruma statüsüne alınacak yabancılar bakımından, Geçici Koruma Yönetmeliği²⁶ m. 32 hükmü, bu kişilerin getirecekleri eşya ve taşıtlar ile ülkemizde buldukları süre içerisinde bu kişilere çeşitli yollarla gönderilebilecek eşyalara dair yürütülecek işlemlere ilişkin esasların Ticaret Bakanlığı tarafından belirleneceğini ifade etmektedir. Ayrıca kitlesel akınlarda sınır kapıları dışındaki yerlerden gerçekleşen toplu geçişler fiili bir durum olup, Türkiye'ye bu şekilde gelmiş olanların da geçici korumadan yararlandırılabilmesi mümkündür (Asar, 2020:252). Geçici Koruma Yönetmeliği m. 17/6 hükmü de kaçakçılığa konu olabileceği göz

26 R.G. 22/10/2014-29153.

önünde bulundurularak bu kişilerin yanlarında getirdikleri eşyaların ilgili birimlerce gümrük idaresine bildirilmesini öngörmektedir. Nihayetinde 2015/8352 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı²⁷ ile 2009/15481 sayılı Karar'a bir madde eklenmiştir. Buna göre; altı ay içerisinde gümrük idaresine başvurmaları hâlinde, Suriye'de meydana gelen olaylar neticesinde Türkiye'ye gelen Suriye vatandaşlarına ait olan ve gümrük kaydı gerçekleştirilmeksizin getirilen kişisel kullanımına mahsus kara taşıtlarının geçici ithalat rejimi kapsamına alınacağı hükme bağlanmıştır (Geçici Madde 2).

Sonuç itibarıyla, uluslararası korumadan faydalanmak amacıyla Türkiye'ye gelen yabancıların getirecekleri şahsî eşyaların muaf olarak serbest dolaşıma girmesine ilişkin olarak, İskân Kanunu m. 34 hükmünün göçmen statüsündeki yabancılara tanıdığı gibi açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Geçici koruma statüsünden faydalanabilecek kişilerin getirecekleri eşyalara ilişkin gümrük işlemlerinin esaslarının Ticaret Bakanlığı tarafından düzenleneceği belirtilmiş olup, 2015 yılında Suriye'deki olaylar sebebiyle ülkemize gelmiş bulunan yabancılara ait taşıtların geçici ithalat rejimi kapsamına alınması ile ilgili düzenleme sevk edilmiştir. Ancak, araçların veya diğer şahsî eşyaların muaf olarak serbest dolaşıma girişi ile ilgili düzenleme bulunmamaktadır.

3.5. KKTC Vatandaşı Yabancılar

KKTC vatandaşları YUKK kapsamında olmayıp, kendilerine özgü düzenlemelere tâbidirler ve Türkiye'deki KKTC vatandaşlarının seyahat, ikamet, çalışma, sosyal güvenlik gibi hakları 99/13783 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı²⁸ ile onaylanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin

Anlaşma'da düzenlenmiştir (Ekşi, 2016:65-66). Bu doğrultuda, KKTC vatandaşları da ayrıcalıklı yabancı statüsünde bulunmaktadır.

Mezkûr düzenlemede şahsî eşyaların muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasına ilişkin özel hüküm ise bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türk vatandaşı olmayan KKTC vatandaşları diğer yabancılara tanınan ölçüde şahsî eşyalarının serbest dolaşıma sokulmasında muafiyet hükümlerinden faydalanabilecek, münhasıran Türk vatandaşlarına tanınan muafiyet hâllerinden ise faydalanamayacaklardır.

KKTC vatandaşlarına özel olarak tanınan Türk vatandaşlığını kazanma imkânını göz önünde bulundurmak gerekir. TVK m. 42 hükmünde göre, doğuştan KKTC vatandaşları Türk vatandaşı olmak istediklerini yazılı olarak beyan ettikleri takdirde Türk vatandaşlığını kazanabilmektedirler. Mezkûr düzenleme çerçevesinde doğumla KKTC vatandaşı olanlar, başkaca şart aranmaksızın, istedikleri zaman yazılı beyanda bulunmak suretiyle Türk vatandaşlığını kazanma imkânına sahiptirler (Güngör, 2017:154). Böylece KKTC vatandaşı kişi, Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle münhasıran Türk vatandaşlarına tanınan muafiyet hâllerinden faydalanabilir. Ancak bu yolla Türk vatandaşlığını kazanan kişinin, KKTC vatandaşlığını da koruduğu sürece çok vatandaşlığa sahip olacağını ve dolayısıyla Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden kişilere ait kullanılmış araçlar için tanınan muafiyetten faydalanamayacağını göz önünde bulundurmak gerekir. Zira Karar m. 110 hükmü çerçevesinde, yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakledenlere ait kullanılmış araçların gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında çok vatandaşlık hâli önem taşımaktadır.

3.6. Vatansızlar

Yabancı statüsündeki gerçek kişilerin; Türkiye hariç başka bir devletle vatandaşlık bağı olabileceği gibi,

27 R.G. 09/01/2016-29588.

28 R.G. 6/1/2000-23928.

hiçbir devletle vatandaşlık bağının olmaması da mümkündür. YUKK m. 3/1-ş hükmünde “vatansız kişi”, hiçbir devletle vatandaşlık bağı olmayan ve yabancı sayılan kişi olarak tanımlanmıştır. İşbu çalışmada da “yabancı uyruklu” kavramı yerine, kişinin uyruksuz (vatansız) olabileceği de göz önünde bulundurularak “yabancı” kavramı kullanılmıştır.

Vatansız kişiye ait şahsî eşyanın muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında YUKK’da veya Türkiye’nin taraf olduğu ve 2014/6866 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı²⁹ ile onaylanan Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme’de özel düzenleme yer almamıştır.

3.7. Yabancı Diplomatik ve Kuvvet Personeli

Diplomatik temsilcilere ait şahsî eşyaların da kendilerine tanınan diplomatik ayrıcalıklar karşısında muaf olarak serbest dolaşıma sokulabilmesi mümkündür. 84/8724 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı³⁰ ile onaylanan Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi m. 36/1-b hükmüne göre, diplomatik ajanın ve beraberinde oturan aile üyelerinin şahsî kullanımına ait eşya için ve m. 37/2 hükmüne göre de misyonun idarî ve teknik kadrosu üyelerinin ilk yerleşmeleri sırasında ithal olunan eşyaları için gümrük vergilerinden muafiyet tanınmaktadır.

7/10222 Bakanlar Kurulu Kararı³¹ ile onaylanan Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi uyarınca da konsolosluk memurunun ve aile efradının yerleşme eşyaları dâhil kişisel kullanımına mahsus eşyaları ve konsolosluk hizmetlilerinin ilk yerleşmeleri sırasında ithal etmiş oldukları eşyalar gümrük vergilerinden bağısıktır (m. 50/1, m. 50/2).

Uluslararası örgütlerin devletler nezdinde temsiline yönelik esaslar uluslararası örgütlerin

kurucu mevzuatı veya uluslararası örgüt ve devlet arasındaki anlaşmalarla belirlenmektedir (Reçber, 2011:87-88). Dolayısıyla, uluslararası örgüt mensuplarının gümrük muafiyeti konusunda Türkiye ile ilgili örgüt arasındaki anlaşmalara bakmak gerekir. Örneğin; 5598 sayılı Kanun³² ile kabul edilen Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme’nin 5. maddesine göre, görevlerine yeni başlayacak olan Birleşmiş Milletler memurları, görevlerine yeni başlayacakları memlekete eşya ve mobilyalarını gümrüksüz sokma hakkından faydalanacaktır.

Mezkûr uluslararası anlaşmalara paralel olarak GK m. 167/2 hükmünde de diplomatik eşyanın serbest dolaşıma girişinde, müteakabiliyet esasına göre gümrük vergilerden muafiyet hâli düzenlenmektedir. Gümrük Yönetmeliği’nde³³ de karşılıklılık şartına vurgu yapılmakta ve diplomatik muafiyet ve kolaylıkların yabancı devletler tarafından da karşılıklı olarak gösterildiği ölçüde uygulanacağı hükme bağlanmaktadır (m. 439). Gümrük Yönetmeliği’nde, diplomatik muafiyetten faydalanabilecek kişiler de sayılmıştır. Buna göre, yabancı devlet başkanları ve aileleri ile refakatlerine memur olanlar, diplomatik pasaportu haiz olmak kaydıyla resmî bir ziyaret veya özel görev için Türkiye’ye gelen delegelerle resmî ve askerî heyetler ve yabancı misyonlarda görevli misyon şefleri, diplomatik memurlar, konsolosluk memurları ve idarî ve teknik personel ile milletlerarası resmî kuruluşların Türkiye’de ikamet eden misyon şefleri, diplomatik memurları ve idarî ve teknik personeli diplomatik muafiyetlerden faydalanabilirler (m. 438).

Ayrıca Gümrükler Genel Müdürlüğü’nün 2015/10 sayılı Genelgesi’nde³⁴ de GK m. 167/2 hükmü

32 R.G. 21/3/1950-7462.

33 R.G. 7/10/2019-27369.

34 Gümrükler Genel Müdürlüğü’nün “Diplomatik Muafiyetler” konulu 9/2/2015 tarih ve 2015/10 sayılı Genelgesi, <https://ticaret.gov.tr/data/5d483f6c13b8762b40ceaeec/e65fcfe1b5c856d473f77275af5578a2.pdf>

29 R.G. 25/10/2014-29156.

30 R.G. 24/12/1984-18615.

31 R.G. 27/9/1975-15369.

uyarınca karşılıklılık esasına göre diplomatik eşyaların muaf olarak ithali, devri, satışı, yeniden ihracı ve serbest dolaşıma sokulmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Buna göre, diplomatik muafiyet kapsamında ithal edilen kişisel eşya veya ev eşyaları, eşyanın ithal tarihinden üç yıl sonra ve karşılıklılık çerçevesinde serbest dolaşıma girmiş kabul edilmektedir. Hangi ülkelerin ve diplomatik statüye haiz uluslararası kuruluşların mensuplarının eşyalarının üç yıl sonra serbest dolaşıma girmiş olacağı hususu, Dışişleri Bakanlığı tarafından belirlenir.

Yabancı kuvvetlere ait askerî ve sivil şahıslar da esasen tıpkı diplomat ve konsoloslar gibi gönderen devleti temsil eden kişilerdendir (Kort, 2007:84). Ancak, Gümrük Yönetmeliği m. 438 hükmündeki düzenleme karşısında, diplomatik pasaportu olmayan yabancı kuvvetlere ait askerî ve sivil şahıslar diplomatik muafiyetten faydalanabilecek kişiler kapsamında değildir. Öte yandan, bu kuvvetlerin ülkede bulunmasına ilişkin uluslararası anlaşmalara da bakmak gerekebilir. Örneğin, 6375 sayılı Kanun³⁵ ile kabul edilen Kuzey Atlantik Andlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme m. XI hükmü Kuzey Atlantik Örgütü (NATO) kuvvet ve sivil unsurlarının ve ailelerinin şahsî ve ev eşyaları ile araçlarının görev süresi için gümrük vergilerinden muaf olarak ithalini düzenlemektedir. Ancak mezkûr hükümde bu şekilde gümrük vergilerinden muaf olarak ithalatın görev süresi boyunca olduğu ve bu eşyaların gümrük vergileri ödenmeksizin kabul eden devlet ülkesinde satış veya hibe yoluyla devredilemeyeceği de belirtilmektedir. Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün 2016/11 sayılı Genelgesi³⁶ de konuyla ilgili usûl ve esasları belirlemede olup, bu şekilde geçici olarak yurda getirilen motorlu araç ve ev eşyalarının

35 R.G. 20/3/1954-8663.

36 Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün "NATO SOFA Anlaşması Kapsamı Eşya" konulu 6/10/2016 tarih ve 2016/11 sayılı Genelgesi, <https://ticaret.gov.tr/data/5d483f6c13b8762b40ceaec/e65f9cfe1b5c856d473f7275af5578a2.pdf>

görevleri sonunda bu kişilerle birlikte yurt dışına çıkarılması, aynı haklara sahip kuvvet veya sivil unsur mensuplarına devredilmesi veya gümrüğe terk edilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Böylece NATO kuvvetlerine mensup sivil ve askerî şahıslarının şahsî eşyalarının personelin görev süresince tam muafiyet hükümlerinden faydalanılarak geçici ithalatına imkân tanındığını ve gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasının ise mümkün olmadığını vurgulamak gerekir.

Sonuç

Gerçek kişilere ait şahsî eşyanın gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma girişi esas itibarıyla GK m. 167/1-5 hükmünde düzenlenmiş olup, şahsî eşyanın muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında 8 ayrı alt bentte muafiyet hâlleri sıralanmıştır. 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Gümrük Muafiyeti Tebliği'nde de konuyla ilgili ayrıntılı hükümler sevk edilmiştir. Mezkûr muafiyet hâllerinde gerçek kişiye ait serbest dolaşıma sokulacak eşyanın kapsamı ve muafiyetten faydalanabilecek kişiler gümrük mevzuatımızda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Mezkûr muafiyet hâllerinden faydalanacak ilgili kişinin Türk vatandaşı olması şartı; GK m. 167/1-5-a ve GK m. 167/1-5-b hükümleri kapsamında yerleşim yerlerini Türkiye'ye nakleden gerçek kişilere ait kullanılmış araç ve ev eşyalarının muaf olarak serbest dolaşıma sokulması için aranmaktadır. GK'da yer almamakla birlikte, münhasıran Türk vatandaşlarının bu muafiyet hâllerinden faydalanabileceği, Karar ve Gümrük Muafiyeti Tebliği hükümlerinden çıkmaktadır. GK m. 167/1-5 hükmünde sayılan diğer altı muafiyet hâlinde ise Türk vatandaşlığı şartı bulunmamaktadır. Esasen GK m. 167/1-5 hükmü kapsamında şahsî eşyanın muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında kişinin vatandaşlığından ziyade yerleşim yerinin dikkate alındığı görülmektedir.

Gerçek kişilere ait şahsî eşyanın serbest dolaşıma sokulmasında Türk vatandaşlığı şartının arandığı muafiyet hâllerinden yabancılar faydalanamamakta, Türk vatandaşlığı şartının öngörülmediği diğer muafiyet hâllerinden ise yabancılar da Türk vatandaşlarıyla eşit şartlarda muafiyet hâllerinden faydalanabilmektedir.

Yabancılar da kendi aralarında kategorilere ayrılmakta olup, bazı yabancılar için şahsî eşyaların ithalinde özel düzenlemeler mevcuttur. Kural olarak Türk vatandaşları ile eşit haklara sahip olan mavi kartlılar ile uzun dönem ikamet iznine sahip yabancılar, ayrıcalıklı yabancılik statülerine rağmen TVK m. 28 ve YUKK m. 44 hükümleri uyarınca sadece Türk vatandaşlarına tanınan araç ve ev eşyalarının muaf olarak serbest dolaşıma sokulması hakkı bulunmamaktadır. Diğer yabancıların da faydalanabilecekleri muafiyet hâllerinden ise bu kişilerin de faydalanabilmesi uygun olacaktır. Zira mezkûr hükümlerin amacı bu kişileri diğer yabancıların dahi faydalanabildiği haklardan mahrum etmek değil, bilakis onları ayrıcalıklı kılmaktır.

Göçmen statüsündeki yabancılar İskân Kanunu m. 34 hükmünün açık düzenlemesi uyarınca şahsî eşyalarını muaf olarak getirebilmektedir. Ahıska Türkleri gibi farklı göçmenlerin iskânına yönelik kanunlarda da bu kişilerin gümrük vergilerinden muaf olarak her türlü şahsî eşyalarını getirebilmelerine imkân tanınmaktadır. Göçmen statüsündeki yabancılar; yerleşim yerini Türkiye'ye nakleden kişilere ait kullanılmış araç ve ev eşyalarının muaf olarak serbest dolaşıma sokulmasında Türk vatandaşlığı şartı arandığı için bundan faydalanamazlar. Ancak göçmenlerin, kendileriyle ilgili özel düzenlemeler çerçevesinde, yanlarında getirdikleri şahsî eşyalarını gümrük vergilerinden muaf olarak serbest dolaşıma sokmaları mümkündür. Dahası şahsî eşyaların serbest dolaşıma sokulmasında gümrük vergilerinden muafiyeti düzenleyen GK m. 167/1-5 hükmünün aksine, ilgili düzenlemeler

çerçevesinde göçmen statüsündeki yabancılar; yanlarında getirecekleri şahsî eşyaları için sadece gümrük vergilerinden değil, diğer tüm vergilerden (örneğin katma değer vergisi) de muaflardır.

Göçmen statüsündeki yabancıardan farklı olarak; KKTC vatandaşı yabancılar, uluslararası koruma statüsündeki yabancılar ve vatansızlara ait şahsî eşyaların muaf olarak serbest dolaşıma sokulabilmesine yönelik, bu yabancılarla ilişkin düzenlemelerde özel hüküm bulunmamaktadır.

Son olarak, yabancı ülkelerin diplomatik ve askerî görevlilerinin şahsî eşyalarını gümrük vergilerinden muaf olarak getirebileceklerine yönelik gerek gümrük mevzuatı gerekse ilgili uluslararası antlaşmalarda özel düzenlemeler bulunduğu göz önüne almak gerekir.

Kaynakça

- Asar, A. (2020), *Yabancılar Hukuku*, 6. Baskı, İstanbul, Seçkin Yayıncılık.
- Aybay, R. (2010), *Yabancılar Hukuku*, 3. Baskı, İstanbul, 2010.
- Derdiyok, T. (2013), *Dış Ticarete Vergi ve Mali Yükümlülükler*, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Doğan, V. (2014), *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 12. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi.
- Çiçekli, B. (2016), *Yabancılar Hukuku*, Güncellenmiş 6. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Ekşi, N. (2015), *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 3. Baskı, Ankara, Beta Yayınları.
- Göğer G. (1989), *Yabancılar Hukuku*, Üçüncü Bası, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Güngör, G. (2017), *Tâbiyet Hukuku*, 5. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün "Ahıska Türkleri" konulu, 27/8/2009 tarih ve 2009/91 sayılı Genelgesi, <https://ticaret.gov.tr/data/5d483ce013b8762b40ceaecf/40609ff11a7b4946482370dbc739cb1b.pdf>
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün "Diplomatik Muafiyetler" konulu 9/2/2015 tarih ve 2015/10 sayılı Genelgesi, <https://ticaret.gov.tr/data/5d483f6c13b8762b40ceaecf/e65fcfe1b5c856d473f77275af5578a2.pdf>
- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün "NATO SOFA Anlaşması Kapsamı Eşya" konulu 6/10/2016 tarih ve 2016/11 sayılı Genelgesi,
- <https://ticaret.gov.tr/data/5d483f6c13b8762b40ceaecf/e65fcfe1b5c856d473f77275af5578a2.pdf>

- Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün "İthalat Tebliği" konulu, 20/11/2012 tarih ve 2012/35 sayılı sayılı Genelgesi, <https://ticaret.gov.tr/data/5d483e2b13b8762b40ceaed9/c79ef1e1e53b781fa86f1d9d101c3f42.pdf>
- Koca Çörtoğlu, S. (2016), "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Yabancıların Türkiye'de İkameti ve Uzun Dönem İkamet İznine İlişkin Değerlendirmeler", *Ankara Barosu Dergisi*, (2), 43-88.
- Kort, B S. (2017), *Nato Mensuplarının Hukukî Statüsü*, Yüksak Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lexpara Danıştay Kararları, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat>
- Mutluer, K. (2011), *Vergi Hukuku Genel ve Özel Hükümler*, 3. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi
- Nomer, E. (2016), *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 22. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Reçber, K. (2011), *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku*, Bursa, Dora Yayınları.
- Ruhi, A.C. ve Toker, A. G. (2017), *Türkiye Cumhuriyeti'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Özel Hukuku İle İlgili Bazı Çok Taraflı Uluslararası Sözleşmeler*, 5. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Saygılıoğlu, N. ve Akçin R. (2015), *Dış Ticaret ve Gümrük*, Ankara, Cem Yayınevi.
- T.C. Kararlar (27/11/1981), *Göçmen İşçinin Hukukî Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasına Dair Karar*, Ankara: Resmî Gazete (17233 sayılı).
- T.C. Kararlar (24/12/1984), *Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne Katılmamıza Dair Karar*, Ankara: Resmî Gazete (18615 sayılı).
- T.C. Kararlar (31/12/1996), İthalat Rejimi Kararı, Ankara: Resmî Gazete (22510 sayılı mükerrer).
- T.C. Kararlar (8/7/2004), *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin Bildirimler ve Çekince ile Onaylanmasına Dair Karar*, Ankara: Resmî Gazete (25516 sayılı).
- T.C. Kararlar (6/1/2000), *Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar*, Ankara: Resmî Gazete (23928 sayılı).
- T.C. Kararlar (7/10/2009), *4458 Sayılı Gümrük Kanununun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Karar*, Ankara: Resmî Gazete (27369 sayılı).
- T.C. Kararlar (9/1/2016), *4458 Sayılı Gümrük Kanununun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar*, Ankara: Resmî Gazete (29588 sayılı).
- T.C. Kararnameler (27/9/1975), *Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesine Katılmamız Hakkında Kararname*, Ankara: Resmî Gazete (15369 sayılı).
- T.C. Tebliğler (6/6/2017), *Gümrük Muafiyeti Tebliği (Seri No: 2)*, Ankara: Resmî Gazete (30088 sayılı).
- T.C. Tebliğler (22/4/2011), *Geçici İthal Edilen Kara Taşıtlarına İlişkin Gümrük Genel Tebliği (Seri No: 1)*, Ankara: Resmî Gazete (27913 sayılı).
- T.C. Yasalar (21/3/1950), *Birleşmiş Milletlerim Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşme'ye Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Katılması Hakkında Kanun*, Ankara: Resmî Gazete (7462 sayılı).
- T.C. Yasalar (20/3/1954), *Kuzey Atlantik Andlaşmasına Taraf Devletler Arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme'nin Kabulüne Dair Kanun*, Ankara: Resmî Gazete (8663 sayılı).
- T.C. Mülga Yasalar (19/3/1982), *2641 sayılı Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun*, Ankara: Resmî Gazete (17638 sayılı).
- T.C. Yasalar (5/9/1961), *Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun*, Ankara: Resmî Gazete (10898 sayılı).
- T.C. Yasalar (23/7/1965), *657 sayılı Devlet Memurları Kanunu*, Ankara: Resmî Gazete (12056 sayılı).
- T.C. Yasalar (11/7/1992), *3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun*, Ankara: Resmî Gazete (21281 sayılı).
- T.C. Yasalar (4/11/1999), *4458 sayılı Gümrük Kanunu*, Ankara: Resmî Gazete (23866 sayılı).
- T.C. Yasalar (26/9/2016), *5543 sayılı İskân Kanunu*, Ankara: Resmî Gazete (26301 sayılı).
- T.C. Yasalar (12/6/2009), *5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu*, Ankara: Resmî Gazete (27256 sayılı).
- T.C. Yasalar (11/4/2013), *6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, Ankara: Resmî Gazete (28615 sayılı).
- T.C. Yönetmelikler (6/4/2010), *Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*, Ankara: Resmî Gazete (27544 sayılı).
- T.C. Yönetmelikler (22/10/2014), *Geçici Koruma Yönetmeliği*, Ankara: Resmî Gazete (29153 sayılı).
- T.C. Yönetmelikler (17/3/2016), *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*, Ankara: Resmî Gazete (31127 sayılı).
- T.C. Yönetmelikler (7/10/2019), *Gümrük Yönetmeliği*, Ankara: Resmî Gazete (27369 sayılı).
- T.C. Yönetmelikler (14/5/2020), *Yurtdışı Daimi Görevlere Atanacak Personel Hakkında Yönetmelik*, Ankara: Resmî Gazete (31127 sayılı).
- Tiryakioglu, Bilgin. (2006), "Multiple Citizenship and its Consequences in Turkish Law", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3(1), 1-16.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>
- Tütüncübaşı, U. (2011), "Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni "Mavi Kart" Uygulaması)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (2) , 153-194.
- Yalçın Usal, S. (2010), "Türklerde Çeyiz Sandiğinin Kullanımı ve Geleneksel Süslemeleri", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)* , 1 (1) , 157-167.
- Yüce, M. ve Çelikkaya, A. (2016), *Örnek Uygulamalarla Gümrük Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*, Bursa, Dora Yayıncılık

Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği

Ahmet Samet TEKOĞLU*

Özet

Koronavirüs hastalığı olarak bilinen, SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu Covid-19 salgını Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletindeki Wuhan şehrinde ortaya çıkıp kısa sürede tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilen Covid-19, bireyleri olduğu kadar ülke ekonomilerini de büyük bir belirsizlikle sınamaktadır. Devletlerin salgın döneminde aldıkları çeşitli tedbirler makro düzeyde ülke refahına yönelik politikaların sürdürülebilirliğini sağlamaya dönüktür. Genel refah düzeyi bakımından gerek salgın dönemine gerekse salgın sonrası döneme yansımaları önemsenerek dönüştürülen alanlardan biri de dış ticarettir. Bu makalede, McConnell'in kriz yönetimi performansına ilişkin süreç sınıflandırması bağlamında, Covid-19 salgını döneminde Türkiye'nin dış ticaret açısından kriz yönetiminin başarılı olup olmadığı araştırılmıştır. McConnell'in çalışmasında önerdiği kriterler esas alınarak derlenen veriler ışığında, salgının ilk altı aylık döneminde Türkiye'nin dış ticaret açısından kriz yönetiminin başarılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kriz Yönetimi, Covid-19, Pandemi, Kamu Politikası, Dış Ticaret.

JEL Sınıflama Kodları: H12, I18, J18, O24, F13.

Covid-19 Pandemic and Crisis Management in Foreign Trade: The Case of Turkey

Abstract

Covid-19 pandemic, caused by SARS-CoV-2 virus and known as coronavirus, broke out in December 2019 in Wuhan city in Hubei province of China and spread across the world in a short time. Declared as a pandemic by the World Health Organization, Covid-19 tests national economies as well as individuals with great uncertainty. Various measures taken by states during the pandemic period are aimed at ensuring the sustainability of the macro-level policies for the welfare of the countries. In terms of general welfare, foreign trade is one of the areas that have been transformed by paying attention to both the pandemic and the post-pandemic period. In this article, within the context of McConnell's process classification of crisis management performance, whether Turkey succeeded in crisis management in terms of foreign trade in the outbreak period was investigated. In the light of the data gathered on the basis of evidence suggested in McConnell's work, Turkey's crisis management in terms of foreign trade has been concluded to be successful in the first six months of the pandemic.

Keywords: Crisis Management, Covid-19, Pandemic, Public Policy, Foreign Trade.

JEL Codes: H12, I18, J18, O24, F13.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü/Ticaret Uzmanı, Ticaret Bakanlığı, smttkg@gmail.com

Giriş

2020 yılı başında ortaya çıkan ve küresel yayılım hızı çok yüksek olan Covid-19, dünya nüfusunu tehdit eden ölümcül bir salgındır. 216 ülke, alan ve bölgeye yayılan salgına ilişkin onaylanmış vaka sayısı toplam 25.298.875'e, onaylanmış ölüm sayısı toplam 847.602'ye yükselmiştir (WHO, 2020). Türkiye'de ise bu sayılar sırasıyla 271.705 ve 6.417 olarak açıklanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Ulrich Beck'in (2019:25) "eski tehlikelere nazaran, modernleşmenin tehdit edici kuvvetiyle ve şüpheyi küreselleştirmesiyle bağdaştırılabilecek sonuçlar" olarak tanımladığı risklerden biri olan Covid-19 salgını günümüzde dünya risk toplumunu nitelemektedir. Beck'e göre (2019:35) modernleşmenin riskleri, "coğrafi bakımdan spesifik alanlarda ortaya çıkabildiği gibi, spesifik olmayan ve evrensel bir biçimde ortaya çıkabilen", ayrıca "zararlı etkilerinin izlediği dolambaçlı yolların kestirilemez ve öngörülemeyen olduğu" risklerdir. "Uyarılığın hastalıklarını" da içerebilen bu riskler, mağdurları için görünmez ve algılanamaz tehlikeler olarak "daha fazla odak noktası haline" gelmektedir (Beck, 2019:34).

Beck'in sosyolojik analizinden yola çıkılarak, Covid-19 salgını; büyük bir sağlık problemi olmakla birlikte tüm ekonomik, kültürel ve toplumsal sonuçları çerçevesinde bir insanlık krizi olarak görülebilir. Özellikle temizliğe özen gösterilmesi, maske kullanımı ve fiziksel mesafenin korunması gibi önlemlerle başkalaşıma uğrayan sosyal yaşam, bireyler için yeni korku ve kaygılarla donatılmaktadır. Virüs salgınlarının dalgalar halinde birbiri ardına geleceği, her gelen dalganın bir öncekinden daha ölümcül ve kapsamlı olacağı, salgın sonrası dönemde ise artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı yönündeki haber ve değerlendirmeler bireyleri; aileleri, işleri, eğitimleri, tasarrufları kısacası gelecekleri hakkında endişelendirmektedir. Bu bağlamda, Covid-19'un yalnızca bir hastalık veya sağlık sorunu olduğu ileri

sürülemezdir.

Riskin yaşamın boyutları açısından çoklu sonuçları, ülke yönetimlerinin riskin giderilmesine yönelik olarak harekete geçmelerini ve sorunlarına ilişkin kamu politikaları formüle etmelerini gerektirmiştir. Dye'a (2011) göre kamu politikası, "hükümetlerin yapmayı veya yapmamayı seçtikleri şeylerdir". Karar vericiler, benzer tehlikeler karşısında farklı kararlara yönelebilmektedirler (Weible vd., 2020:227). Doğal afet, savaş, diplomatik gerilim gibi hedefleri ve işleyişi tehdit eden acil durumların yönetilmesine dönük kararlar söz konusu durumların sonuçlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda, Covid-19 salgını da bu tür kararların optimum düzeyde alınması gereken durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hükümetlerin ilgili değişkenlerin seçilmesi, olası risklerin hesaplanması ve en uygun kararların uygulamaya konulması, özette krizin yönetilmesi açısından önemli sorumlulukları bulunmaktadır.

Covid-19 salgını sırasında ve sonrasında kriz yönetimi gerektiren alanlardan biri de dış ticarettir. Özellikle ülkelerin refahı için küresel değer zincirlerinin sürdürülebilir kılınması bakımından kritik olan dış ticaretin, Covid-19 salgını sonrasında hacimsel olarak ciddi oranda daraldığı dikkatleri çekmektedir. Dış ticaret hacminin yeniden eski büyüklüğüne ulaşmasının yanı sıra, dış ticaret kapsamında ihracat ve ithalat politikaları ile gümrük ve lojistik uygulamalarının da Covid-19 salgını sonrasında önemli ölçüde dönüşeceğine ilişkin kanaat, yapılan analizlerin başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

Cari işlemler dengesi açısından dış ticaretin önem taşıdığı hemen her ülke gibi, Türkiye de bu alanda krizin etkin biçimde yönetilmesi için çeşitli önlemler almakta ve uygulamaktadır. Bu kapsamda makale, kriz yönetimi alanyazını bağlamında, Türkiye'nin salgın döneminde dış ticaretle ilgili kriz yönetimi performansına ve politika tercihlerine yönelik bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır.

1. Kriz Yönetimi ve Covid-19

Kriz, alışıldık müdahalelerin ötesinde bir çaba ile zamanında tepki verilmesi gereken, düşük olasılıklı ancak yüksek etkili durum olarak tanımlanabilir. Krizle birlikte gelen acil yeniden yapılanma süreci ise kriz yönetimine karşılık gelmektedir. Kriz yönetiminin etkililiği, kapsamındaki politika süreçleriyle özdeşleşmektedir. Bu bağlamda bu bölümde, kriz, kriz yönetimi, kriz yönetiminin kamu politikalarıyla ilişkisi ve kriz yönetimi performansı kavram ve konuları incelenerek Covid-19 salgınının kriz niteliği değerlendirilmektedir.

1.1. Kriz Yönetimi

McConnell (2003:393) krizi, bireyler tarafından belirli sosyal koşullar kümesine eklenen, onları arzu edilen bir durumdan uzaklaştıran, olağan dışı bir şeyin gerçekleşmekte olduğu gerçeğine dikkat çekmeye çalışan bir olgu olarak tanımlamaktadır. Rosenthal ve diğerlerine (1989:10) göre ise kriz, “belirsiz durumlarda acil düzeltici eylemi gerektiren, bir sosyal sistemin temel değerlerine veya yaşamı sürdürme işlevlerine karşı algılanan tehdidin var olduğu durum” anlamına gelmektedir. Bu çerçevede kriz kasırgalar, terörist saldırılar, şiddetli devrimler, yangın, kaza, doğal afet gibi kaotik durumlar için geçerli olup, “daha normatif bir yargı içeren ve kötü bir sonuca varan” rutin acil durumlardan ayrılmaktadır (Christensen vd., 2016:888).

Ülke yönetimlerinin yönetme kapasite ve kabiliyetlerine etki eden krizlerin yönetimi ile ilgili hacimli bir literatür (Boin vd., 2010; Comfort & Kapucu, 2006; Kuipers vd., 2015; Lodge, 2013; Rosenthal vd., 1989; Hart, 1993) oluşmuştur. Söz konusu literatürün önde gelen teorisyenleri krizi ve kriz yönetimini örgüt biliminden siyaset bilimine varan çeşitli bağlamlarda ele almışlardır. Örneğin Nudell ve Antokol (1989:32) kriz yönetimini örgütsel açıdan ele alarak etkili kriz yönetimini, “bir kuruluşun bir acil duruma karşı tepkilerini koordine ve kontrol etmesini sağlayan ileriye dönük önlemlerin bir toplamı” olarak tanımlamıştır.

Bu yaklaşımda kriz yönetimi, bir örgütsel yapının krizin ortaya çıkmasından önce, ortaya çıkması sırasında ve sonrasında mücadelesinin söz konusu olduğu süreçleri ifade etmekte; krizin belirsizlik derecesi ve sınır ötesi niteliği arttıkça, yönetimi de güçleşmektedir (Christensen vd., 2016:888).

Öte yandan, kriz yönetiminde hükümet etmeye ilişkin boyutları analiz etmenin önemini vurgulamak, aynı zamanda hükümetin kriz yönetimi ile ilgili tartışmalı unsurların farkında olduğunu ima etmektir (Rosenthal & Kouzmin, 1997:287). Bu çerçevede “kriz yönetimi sadece bir teknik kontrol ve lojistik meselesi olmayıp aynı zamanda çatışmaları içermekte ve güç, güven ve meşruiyet sorunlarını ortaya çıkarmaktadır” (Christensen vd., 2016:888). Krizin belirsizlik, tehdit ve aciliyet içeren doğası (Boin & Hart, 2007:43) ve öngörülemeyen sonuçları, yaratıcı ve çevik liderlik ile sağlam yönetişime olan gereksinimi artırmaktadır; zira hükümetlerin zorlu rolü, meşruiyet kaybı ve sistem çöküşüne neden olabilen krizler tarafından test edildiğinde iyi performans göstermektedir (Farazmand, 2007). Bu yönüyle kriz yönetimi, yönetişim kapasitesi ve yönetişim meşruiyeti kavramlarını ön plana alan disiplinler arası bir çalışma konusu özelliği taşımaktadır.

1.2. Kriz Yönetimi ve Kamu Politikaları

Kriz yönetimi, kamu politikaları ile yakından ilişkilidir; öyle ki, kriz yönetimindeki dinamiklerin ve gerilimlerin çoğu, farklı politika alanları arasındaki örtüşme ile kısmen açıklanabilir (McConnell, 2011:66). Kriz tepkisi ve kriz yönetimi şu bağlamsal koşullar arasında acil bir bağımlılığı paylaşmaktadır: (1) önceki ve yeni kamu politikaları, (2) bireylerin, grupların, koalisyonların ve ağların etkileşimleri, (3) gelir seviyeleri, yerel etkileşimler ve küresel düzeydeki kararlar (Weible vd., 2020:228).

Kamu politikası, politika konusu ile ilgili karar verme, uygulama ve değerlendirme gibi birbiriyile bağlantılı aşamaları kapsayan bir süreç veya döngü olarak görülmektedir (Lasswell, 1971; Dye, 2011; Anderson, 1994; Howlett vd., 2009; Parsons, 2001;

Jann & Wegrich, 2007). Bu bağlamda, kriz yönetimi kapsamında uygulanan kamu politikalarına içkin karar verme süreçleri kriz yönetiminin gereklerini yansıtmaktadır. Örgütsel kaos, medya baskısı, stres ve yanlış bilgi gibi kriz liderlerinin sağlıklı kararlar vermesini zorlaştıran faktörler, çağdaş krizlerin doğası ve bağlamındaki değişiklikler ile pekişmektedir (Boin & Hart, 2003:545).

Kamu politikasının konusu olan eylem ve olaylar, siyasi arenadaki etkili aktörler tarafından önemli kamusal değerlerin ihlalleri olarak gösterildiklerinde siyasallaşır (Brandström & Kuipers, 2003:280). Bu nedenle, kriz dönemi kamu politikaları kapsamındaki kararlarda siyasileşme eğilimi normal dönemlere göre fazladır. Kriz dönemlerinde kamuoyunda beliren farklı fikirlerin ve değer çatışmalarının uzlaştırılması gerekebilmektedir. Nitekim halk tartışmaları ve suçlama oyunları yüksek risk ve düşük güven ortamını beraberinde getirmekte, bu da kriz liderlerinin krize etkili bir yanıt verebilmelerini zorlaştırmaktadır (Hart vd., 2001:183). Yine medya baskısı kriz liderlerinin kısa vadeli kararlarının uzun erimli hedeflerden sapmasına yol açabilirken, bu kararların uzun erimli hedeflerle uyumlu olmadığı algısını da oluşturabilmektedir. Öte yandan, yasal düzeni, kurumları, var olan politikaları ve liderleri zorlayan kriz unsurları, aynı zamanda değişim için “fırsat pencereleri” açabilmektedir (Kingdon, 1984).

Krizi çözmeye dönük eylemler çok örgütlü ve çok merkezli yanıt ağları olup yukarıdan aşağıya komuta ve kontrol yerine yanal koordinasyon talep etmektedirler (Boin & Hart, 2003:549). Bu koordinasyon tipi, krizin muhatapları arasında ve krizi yönetenler ile aralarında ağ etkileşimlerinin niteliğini belirlemektedir. Kriz tepkisi ve yönetiminin; siyasi sorumluluk taşıyan ve stratejik kararlar alan, olayların kamuya açıklanmasını sağlayan ve koordinasyon ve iş birliğini destekleyen siyasi-idari liderleri kapsayan “stratejik seviye”; ve krizin oluşturduğu acil durum tehditleriyle mücadele için sahada yer alan yöneticileri, profesyonelleri,

bunların karar ve davranışlarını kapsayan “operasyonel seviye” olmak üzere iki seviyede gerçekleştiği (Weible vd., 2020:228) göz önüne alındığında, söz konusu seviyeler arası etkileşimin de kriz yönetiminde uygulanan kamu politikalarının içeriğini belirlediği ileri sürülebilir.

Krizin yerel veya sınır ötesi olma özelliği kriz yönetimi koşullarını belirleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Krizin sınır ötesi niteliği hem çözüm merci ve platformları arasında küresel iş birliğini teşvik etmekte (Bynander & Nohrstedt, 2019) hem de yeni yönetim güçlüklerine işaret etmektedir (Douglas vd., 2019). Örneğin, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan siyasi bir kriz, Avrupa Birliği makamlarını ve çevre ülkeleri harekete geçirmekte, küresel ısınma problemi Birleşmiş Milletler başta olmak üzere iklim değişikliği ile ilgili uluslararası örgütlerin gündemine taşınmaktadır. Krizin küresel niteliği, bir yandan uluslararası aktörlerin ağ yapısı içerisinde, soruna odaklı biçimde bir araya gelmelerini kolaylaştıran bir avantaj iken; diğer yandan “iletişim problemleri, siyasi değerler ve kimlikler ile zayıf yetkiler” kolektif kriz tepkisine yönelik çabaların önünde engel oluşturabilmektedir (Weible vd., 2020:229).

1.3. Kriz Yönetimi Başarısı(zlığı)

Kriz yönetimi performansı, hükümet karar ve uygulamaları ile birlikte bu karar ve uygulamaların ilgili paydaş ve yurttaşlar nezdinde nasıl etki yarattığıyla bağlantılıdır. Krizin “önleme, tepki verme ve rehabilite etme” şeklinde üç boyuttan oluştuğunu belirten Putra (2009:155-158), etkili kriz yönetiminde önemi hükümetlerin “kriz yönetimi sistemine sahip olma”, “çoklu kimliklere hassasiyet gösterme”, “karar verme stratejisine sahip olma”, “bürokratik normları acil durum normlarına uyumlaştırma” ve “yaratıcı ve çevik liderlik” özelliklerine atfetmektedir.

Christensen ve diğerlerine (2016:889-893) göre ise, kurumsal uygulamalar ve paydaş beklentileri arasındaki uyum, diğer bir deyişle yönetim kapasitesi ve yönetim meşruiyeti arasındaki

uyum, kriz yönetimi performansının başarı veya başarısızlığının ölçütü olarak kabul görmektedir. Lodge ve Wegrich (2014), yönetim kapasitesini “hizmet verme kapasitesi”, “koordinasyon kapasitesi”, “düzenleme kapasitesi” ve “analitik kapasite” olarak dört kısma ayırmaktadır. Yönetişim meşruiyeti ise vatandaşların, yetkililerin eylemlerini toplumsal normlar, değerler ve inanç sistemleri içinde arzu edilir ve uygun bulup bulmadıklarına ilişkin algıları ile ilgilidir (Suchman, 1995:574; Christensen vd., 2020:888).

McConnell’e (2011) göre ise kriz yönetimi, temel olarak süreçler, kararlar ve siyaset başlıkları altında ayrı ayrı sınıflandırılarak incelenebilmekte olup, kriz yönetiminin başarı durumunu ölçmek için belirli kriterler bulunmaktadır. Bu kriterler, kriz yönetiminin başarılı olup olmadığına yönelik tespiti olanaklı kılan kaynakları ifade etmektedir. Yazar tarafından yapılan çalışmanın özetine Tablo 1’de yer verilmektedir.

Tablo 1. Kriz Yönetimi Süreçleri - Başarıdan Başarısızlığa Bir Spektrum

	Başarı	Başarısızlık	Ölçmek İçin Kullanılan Kriter Türü
Süreçler	Eldeki krizin çözümüyle ilgili süreçlere bağlılık (acil durum planlarında belirtilen veya iyi uygulamalarda görülen süreçler gibi).	Eldeki krizin çözümüyle ilgili olmayan süreçlere bağlılık (acil durum planlarında belirtilmeyen veya iyi uygulamalarda görülmeyen süreçler gibi).	Soruşturma raporları, tanık ifadeleri, acil durum planları, uzman brifingleri, paydaş brifingleri, en iyi uygulama belgeleri.
	Anayasal meşruiyeti ve/veya paydaş desteği olan süreçlerin kullanılması.	Anayasal ve/veya paydaş meşruiyeti/desteği olmayan süreçlerin kullanılması.	Soruşturma raporları, tanık ifadeleri, uzman brifingleri, paydaş brifingleri, kamuoyu yoklamaları, parti beyanları, medya raporları ve yorumları.
	Süreçler için evrensel destek çekilmesi veya süreçlere yönelik muhalefetin olmaması.	Süreçlere muhalefet için evrensel destek çekilmesi veya süreçlere yönelik muhalefetin olması.	Soruşturma raporları, tanık ifadeleri, paydaş brifingleri, kamuoyu yoklamaları, parti beyanları, hukuki tartışmalar, medya raporları ve yorumları, internet forumları.
Kararlar	Tehditleri içermeye veya ortadan kaldırmaya yardımcı olan kararlar.	Tehditleri içermeyip yükselmelerine izin veren kararlar.	Soruşturma raporları, tanık ifadeleri, acil durum planları, uzman brifingleri, paydaş brifingleri, en iyi uygulama belgeleri.
	Krizden etkilenen kişilere, mülkiyete ve tüm aktörlere veya kurumlara verilen zararı en aza indirmeye yardımcı olan kararlar.	Krizden etkilenen kişilere, mülkiyete ve tüm aktörlere veya kurumlara zarar veren kararlar.	Soruşturma raporları, tanık ifadeleri, paydaş brifingleri, kamuoyu yoklamaları, parti beyanları, medya raporları ve yorumları.
	Düzeni ve istikrarı yeniden sağlamaya yardımcı olan kararlar.	Düzen ve istikrarın yeniden sağlanmasını engelleyen kararlar.	Soruşturma raporları, tanık ifadeleri, paydaş brifingleri, uzman brifingleri, kamuoyu yoklamaları, parti beyanları, medya raporları ve yorumları.
	Kararlar için evrensel destek çekilmesi veya kararlara yönelik muhalefetin olmaması.	Kararlara muhalefet için evrensel destek çekilmesi veya kararlara yönelik muhalefetin olması.	Soruşturma raporları, tanık ifadeleri, paydaş brifingleri, kamuoyu yoklamaları, parti beyanları, medya raporları ve yorumları, hukuki tartışmalar, internet forumları.

Siyaset	Liderler, partiler ve hükümetler için itibarın ve / veya seçim beklentilerinin artırılması.	Liderler, partiler ve hükümetler için itibarın ve / veya seçim beklentilerinin zarar görmesi.	Kamuoyu yoklamaları, medya raporları ve yorumları, parti açıklamaları, hukuki tartışmalar, internet forumları.
	Sorunun yönetilebilir hale getirilmesiyle yönetim işinin kolaylaştırılması.	Sorunun yönetilemez olması nedeniyle yönetim işine zarar vermesi.	Hükümet brifingleri, kamuoyu yoklamaları, medya raporları ve yorumları, parti açıklamaları, hukuki tartışmalar, internet forumları.
	İster mevcut durumun korunması ister politika değişikliği olsun, hükümetin istediği politika gündemlerinin sürdürülmesi.	İster mevcut durumun korunması ister politika değişikliği olsun, hükümetin istediği politika gündemlerinin rotayı bozması.	Hükümet brifingleri, kamuoyu yoklamaları, medya raporları ve yorumları, parti açıklamaları, hukuki tartışmalar, internet forumları.
	Hükümetin geniş yönetim gündeminin sürdürülmesi ve koruma veya reform yoluyla değerlerin teşvik edilmesi.	İstenen korumanın engellenmesi ya da başka türlü istenmeyen reform ivmesi yaratılması yoluyla, hükümetin geniş yönetim gündeminin sürdürülmesi ve değerlerin teşvik edilmesi açısından rotayı bozması.	Hükümet brifingleri, kamuoyu yoklamaları, medya raporları ve yorumları, parti açıklamaları, hukuki tartışmalar, internet forumları.
	Siyasi sonuçlar için evrensel destek çekilmesi veya siyasi sonuçlara yönelik muhalefetin olmaması.	Siyasi sonuçlara muhalefet için evrensel destek çekilmesi veya siyasi sonuçlara yönelik muhalefetin olması.	Soruşturma raporları, tanık ifadeleri, paydaş brifingleri, kamuoyu yoklamaları, parti beyanları, hukuki tartışmalar, medya raporları ve yorumları, internet forumları.

Kaynak: Yazar tarafından McConnell (2011:69)'den uyarlanmıştır.

1.4. Covid-19 Salgınının Kriz Niteliği

Covid-19 ateş, ağrı, halsizlik, yorgunluk, kuru öksürük ve solunum yetersizliği gibi semptomlar ile ortaya çıkan, bulaş hızı yüksek ve ölümcül bir hastalık olarak tanımlanmaktadır (Weible vd., 2020:226; Singhal, 2020:283). Bu hastalık, insanlık tarihinin deneyimlediği en tehlikeli salgınlardan biri olarak görülmektedir. Covid-19, vaka sayısı ve ölüm oranı bakımından çağdaşı olan diğer virütik hastalıklardan ayrılmaktadır.

Hastalığın küresel seyrini araştıran Raofi vd. (2020:220), 30 Ocak 2020'de yükselen ölüm oranı çerçevesinde DSÖ tarafından "Küresel Acil Durum" ilan edildiğini ve 11 Mart 2020'de koronavirüs salgınının pandemi ilan edildiğini belirtmektedir. Covid-19 vakalarının hızla artması, yeterli sağlık altyapısı bulunmayan ülke ve bölgelerde paniğe yol açmıştır. Hastalığın belirtilerinin özellikle yaşlı nüfusta ağır ve yoğun seyretmesi ile vakalar gibi ölümlerin de en çok yaşlı nüfusta gözlenmesi (Brooke & Jackson, 2020; Le Couteur vd., 2020), salgının başında hükümetleri tecrit veya sürü bağıksıklığı gibi farklı stratejiler izlemeye sevk etmiştir (Sibony, 2020:350). Söz konusu farklılaşmanın temelinde, Covid-19 krizinin belirsizlik, bilinmezlik ve öngörülemezlik özelliklerinin yattığı değerlendirilmektedir. Çin ile yoğun ticaret ilişkisine ve seyahat ağına sahip bazı Afrika ülkeleri için Covid-19 salgını; yetersiz teşhis kapasitesi, gıda kıtlığı ve ekonomik sorunlar ile birlikte düşünülmektedir (Velavan & Meyer, 2020:279).

Covid-19'a ilişkin temel sorunun, ülkelerin yönetim kapasitesi oluşturma ve planlama için yeterli zamanının bulunmaması olduğu ileri sürülebilir. Bu soruna ilişkin kaygılar, dış ticaret alanında da ülke stratejileri ve acil eylem planlarının belirleyicisi olmuştur.

2. Covid-19 Salgını ve Dış Ticaret

Küresel bir salgın olan Covid-19, üretim ve birikim sistemlerini kökten dönüştürmektedir. Salgın öncesi dönemin alışıldık ticari ilişkileri değişmekte, geleneksel tedarik zincirinde aksama ve kopuşlar yaşanmaktadır. Salgının arz ve talep dengesinde yarattığı şok, bir yandan dış ticaret hacminin azalmasına diğer taraftan yenilikçi gelişmelerin kaydedilmesine neden olmaktadır. Covid-19'un Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkilerinin bu bağlamda değerlendirilmesi önemli görülmektedir.

2.1. Küresel Değer Zincirlerinde Aksama ve Kopuşlar

Uluslararası ekonomik faaliyetlerin giderek daha fazla bölünmesi, coğrafi olarak dağınık değer zincirlerinin yönetimini ele alan kavramsal bir yaklaşım olarak küresel değer zincirine yönelik araştırmaları yoğunlaştırmaktadır (Kano, 2018:685). Küresel değer zincirleri, "küresel üretimin, firmalar ve diğer aktörler arasında, coğrafi ve örgütsel anlamda yeniden biçimlendiği sektörler arası bağlantılar kümesini" ifade etmektedir (Gibbon vd., 2008:318). Küresel değer zincirlerini oluşturan ve küresel ölçekte firmalar arası ağlarda yürütülen faaliyetler; bir mal veya hizmete ilişkin olarak üretimin farklı aşamalarından nihai tüketicilere teslimata ve hatta kullanımdan sonra tasfiyeye kadar gereken tüm süreçleri kapsamaktadır (Cattaneo vd., 2010:3-4).

Küresel değer zinciri yaklaşımı küresel ekonominin, serbest piyasalardan ziyade; uluslararası ölçekte yayılmış ancak bütünsel girdi tedarik, ticaret, üretim ve nihai pazarlama sistemlerine bağlı bulunan farklı firmaların ürüne özgü değer zincirlerinin bir

bileşimi olarak anlaşılabilirliğini varsaymaktadır (Gibbon & Ponte, 2008:366). Uluslararası ticaretin %70'i, firmaların üretimde kullandıkları ham madde, parça ve bileşenlerin, ayrıca hizmetlerin ve sermaye mallarının değişimini içermektedir (OECD, 2020a). Dünya üretiminin üçte biri çok uluslu işletmeler tarafından yapılmaktadır ve bu üretim dünya ticaretinin yarısını karşılamaktadır (OECD, 2018). Girdi tedarik, ticaret, üretim ve pazarlama sistemlerinin bütünsel yapısı göz önüne alındığında, ülke ekonomilerinin girift rolleri ve bu rollerin aksamadan yürütülmesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Bir iç ve dış talep şoku olan Covid-19 krizinde, birbirine bağlı tedarik zincirlerine sahip ülkeler ticaret, sermaye ve havale akışlarında en büyük daralmaları yaşamaktadır (Addison vd., 2020:2). Belirli bir ülkede nihai ürünlere yönelik daha düşük talep, diğer ülkelerde üretilen girdilere olan talebi azaltmaktadır; bu durum, kriz küresel olduğunda aynı anda birden fazla yeri etkileyebilmektedir (OECD, 2020b). Yine, salgın döneminde kişi ve mal hareketliliğine ilişkin kısıtlamalar, taşıma ve seyahat masrafları ve gümrük işlemleri için sınırdaki ek yükümlülükler getirilmesi dış ticareti olumsuz etkilemiştir. Covid-19 salgını başından itibaren deniz ve kara taşımacılığı büyük ölçüde işlevsel kalmışsa da 2020 yılı Mart ayında küresel hava kargo kapasitesi %24,6 küçülmüş, bununla beraber turizm, yolcu taşımacılığı veya bakım-onarım hizmetleri gibi tedarikçiler ile tüketiciler arasında fiziksel yakınlığa dayanan ticarete konu hizmetler, seyahat kısıtlamaları ve sosyal mesafe kuralından ciddi şekilde etkilenmiş ve ticaret maliyetlerinde engelleyici bir artış görülmüştür (WTO, 2020a). Emtia ticareti hacmi 2020 yılı ilk çeyreğinde 2019 yılının aynı çeyreğine göre %3 küçülmüştür (WTO, 2020b). Çin ile en çok ticari bağlantıya sahip olan ekonomiler ise, ilk turda en büyük etkileri yaşamıştır (Addison vd., 2020:2). Bu çerçevede uluslararası kuruluşların dünya ticaretinin geleceğine yönelik öngörülerine Tablo 2'de yer verilmektedir.

Tablo 2. Dünya GSYİH'si ve Ticareti İçin Son Tahminlerin Özeti

	Reel GSYİH (%Değişim)		Ticaret Hacmi (%Değişim)		Esneklik (Oran)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
DTÖ Ticaret Öngörüsü (Nisan 2020)						
- İyimser Senaryo	-2,5	7,4	-12,9	21,3	5,3	2,9
- Kötümser Senaryo	-8,8	5,9	-31,9	24	3,6	4,1
IMF Dünya Ekonomik Görünümü (Nisan 2020)	-3	5,8	-11	8,4	3,6	1,4
Dünya Bankası Küresel Ekonomik Beklentiler (Mayıs 2020)	-5,2	4,2	-13,4	5,3	2,6	1,3
OECD Ekonomik Görünüm (Haziran 2020)						
- Tek Vuruşlu Senaryo	-6	5,2	-9,5	6	1,6	1,1
- Çift Vuruşlu Senaryo	-7,6	2,8	-11,4	2,5	1,5	0,9
Not Öğeleri:						
- IMF GSYİH (piyasa faiz oranları bazında)	-4,2	5,4	-11	8,4	2,6	1,6
- Dünya Bankası GSYİH (satın alma gücü paritesi bazında)	-4,1	4,3	-13,4	5,3	3,3	1,2

Kaynak: WTO, 2020b.

IMF (2020) GSYİH değişim oranı tahminlerini 2020 yılı için %4,9 azalış, 2021 yılı için %5,4 artış olarak; OECD (2020c) söz konusu tahminlerini 2020 için %4,5 azalış, 2021 için %5 artış olarak güncellemiştir. Covid-19, küresel dış ticaret hacminde ciddi hasar bırakırken, diğer yandan uluslararası ticarete yeni ticaret modelleriyle katkı sunmaktadır.

2.2. Küresel Ticaretin Biçim Değiştirmesi ve Dış Ticarete Yeni Trendler

Covid-19 salgınının meydana getirdiği pozitif dışsallıklardan biri, yirmi birinci yüzyılın teknolojik gelişmelerinin ticaret yapış yöntemlerine uyumlaştırılma çabalarının hız kazanmasıdır. Küresel değer zincirlerindeki kopuş ve aksamalar dolayısıyla, dış ticarete öteden beri uygulanan geleneksel ticaret yöntemleri büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Bu çerçevede, dijital ekonomi açısından (WTO, 2020c);

- Covid-19 salgınına yanıt olarak sosyal mesafenin, tecritin ve diğer önlemlerin uygulanması, tüketicileri çevrim içi alışverişi, sosyal medya kullanımını, internet telefonculuğunu ve telekonferansı, video ve film akışını artırmaya yöneltmiş,
- İşletmelerden tüketicilere (B2C) ve işletmeler arası (B2B) satışlarda elektronik ticaret (e-ticaret) uygulamalarının kullanımında ani artışlar gözlemlenmiş; B2C satışlarındaki artış özellikle tıbbi malzeme, ev gereçleri ve gıda ürünlerinin çevrim içi satışlarında belirginleşmiş,

- İnternet ve mobil veri hizmetlerine talep artmış, çevrim içi etkinliklere geçişi sağlayacak ağ kapasitesi ve spektrumunun hem operatörler hem de hükümetler tarafından acilen uyarlanması gerekmiş,
- Hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasında dijital uçurumun açık bir şekilde kapatılması ihtiyacı vurgulanmıştır.
- Hizmet ticareti açısından (WTO, 2020d);
- Genel olarak telekomünikasyon ve bilgisayar hizmetleri gibi çevrim içi tedariki mümkün kılan hizmetlerin yanı sıra mal ticaretini ve ekonomik büyümeyi kolaylaştırmada finans, ulaşım, dağıtım ve lojistik hizmetlerinin altyapısal rolü ön plana çıkmış, bununla birlikte turizm hizmetlerine talep düşmüş,
- Perakende, sağlık, eğitim, telekomünikasyon ve görsel-ışitsel hizmetler gibi sektörlerde çevrim içi tedarik üzerine daha fazla odaklanılmış,
- Tedarikçiler ve tüketiciler arasındaki yakınlığı içeren hizmet ticareti açısından özellikle GATS mod 2 (yani tüketicilerin yurt dışına taşınması bağlamında arz) ve mod 4 (gerçek kişilerin geçici hareketini içeren arz) hizmet ticareti büyük ölçüde engellenmiştir.
- Bu çerçevede alınan önlemlerle;
- Teknoloji ve bağlantı eşitsizlikleri vurgulanarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki operatörler salgın sırasında veri sınırlarını askıya almış ve birçok hükümetçe yayınlanan ek kablosuz spektrum ile ağ kapasiteleri artırılmış (WTO, 2020d),
- Çok az maliyetle veya ücretsiz olarak genişletilmiş veri hizmetleri sunulması, dijital ödemelerde ve mobil para transferlerinde işlem maliyetlerinin düşürülmesi, teslimat hizmetlerinin ve lojistiğin iyileştirilmesi, önlemlerin uygulanması ve bilgilerin yayılması

için dijital araçların kullanılması ve tele sağlık hizmetlerinin teşvik edilmesinin önemi vurgulanmış (WTO, 2020c),

- Mevcut krizin KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin sınırlandırılması ve dayanıklılıklarının artırılması amacıyla, KOBİ'lerin yasal düzenlemelere ve pazar bilgilerine, uygun fiyatlı ticaret finansmanına ve kolaylaştırılmış gümrük prosedürlerine kolay erişime sahip olmasının sağlanmasına yönelik girişimler başlatılmıştır (WTO, 2020e).

Diğer taraftan e-ticaretin de, genel olarak arz ve talepte kesintiye neden olan; teslimat gecikmeleri, siparişlerin tamamen iptal edilmesi, fiyatların makul olmayan yüksek seviyelere çıkarılması, ürün güvenliği riskleri, aldatıcı uygulamalar, siber güvenlik endişeleri ve bant genişliği ihtiyacı gibi sorunlardan olumsuz etkilendiği ifade edilmektedir (WTO, 2020c).

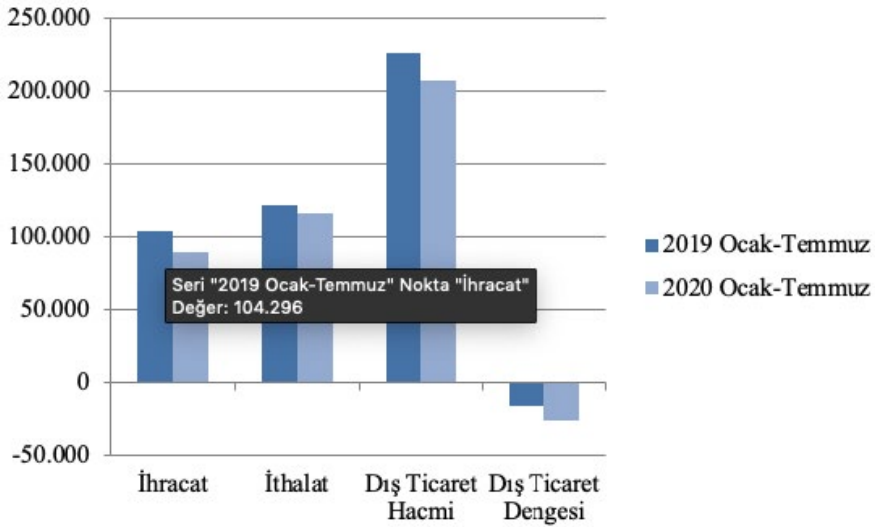
2.3. Covid-19'un Türkiye'nin Dış Ticaret Performansı Üzerindeki Etkisi

İhracata dayalı kalkınma modelinin benimsendiği 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de dış ticaret verileri makroekonomik göstergeler arasında önemli bir konuma sahiptir. Toplam dış ticaretin GSYİH'ye oranı 1960 yılında %5,73, 1980 yılında %17,09, 2000 yılında %42, 2019 yılında ise %61,39 olarak ölçülmüştür (The Global Economy, 2020). Türkiye, 2019 yılı itibarıyla yaklaşık 754 milyar ABD doları GSYİH ile (TÜİK, 2020) dünyanın 19. büyük ekonomisi konumundadır. Diğer taraftan, GSYİH, Covid-19 salgınının olumsuz etkisi nedeniyle, 2020 yılının ikinci çeyreğinde %9,9 oranında daralma kaydetmiştir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020).

Ticaret Bakanlığı (2020a) verilerine göre, 2019 yılı için Türkiye'nin toplam ihracatı 180,833 milyar ABD doları, toplam ithalatı 210,345 milyar ABD doları, dış ticaret hacmi 391,178 milyar ABD doları, dış ticaret açığı 29,512 milyar ABD doları

olup ihracatın ithalatı karşılama oranı %86 seviyesinde iken; Covid-19 salgını sebebiyle küresel düzlemde olduğu gibi Türkiye'nin de dış ticaret hacminin düşeceği öngörülmektedir. Türkiye, 2019 yılında en fazla ihracatı Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, Irak ve Amerika Birleşik Devletlerine yaparken; en fazla ithalatı Rusya, Almanya, Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya'dan gerçekleştirmiştir. 2019 ve 2020 yılı verileri beraber değerlendirildiğinde, Türkiye'nin ihracatının sırasıyla ham madde (ara mallar), tüketim malları ve yatırım (sermaye) mallarında; ithalatının ise sırasıyla ham madde, yatırım ve tüketim mallarında yoğun seyrettiği görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2020b:4). Türkiye'nin üretim yapısının doğal bir sonucu, ihraç edilen ürünlerin girdisi olarak kullanılan ithal ürünlere ilişkin tedarik güvenliğinin sağlanmasının aynı zamanda ihracatı da güvenceye alacağıdır. Nitekim Türkiye'nin ihracat ve ithalat partnerlerinin kompozisyonu dikkate alındığında, ilk sıralarda tedarik zincirleri salgından en çok etkilenen ülkelerin olduğu görülmektedir. Grafik 1'de 2019 ve 2020 yıllarının Ocak-Temmuz dönemlerine ait temel dış ticaret verileri gösterilmektedir. Farklı oranlarda olmakla birlikte ihracat, ithalat ve dış ticaret hacminde düşüş ve dış ticaret açığında ise nispi artış gözlemlenmesi, 2020 yılının ilk yarısında 2019 yılının ilk yarısına kıyasla dış ticarete görece olumsuz bir tablo çizmektedir.

Grafik 1: Genel Ticaret Sistemine Göre Dış Ticaret Verileri (Milyon ABD Doları)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (2020a) verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öte yandan, Covid-19 krizinin sınır ötesi niteliği sebebiyle küresel dış ticaret hacmi de düşüş eğiliminde olduğundan, Türkiye'de dış ticaret verilerinin nicel analizinin dış ticaret performansını ortaya koymak bakımından tek başına yeterli gelmeyeceği düşünülmektedir.

3. Covid-19 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti Açısından Kriz Yönetimi

Covid-19 salgını, uluslararası ticarete çevik önlemlerin alınmasını gerektirmiştir. Türkiye'nin dış ticareti açısından salgının olası olumsuz etkilerinin ne derecede önlendiği veya gerçekleşen olumsuzlukların ne ölçüde giderildiği, dış ticaret alanındaki kriz yönetimi performansını yansıtmaktadır. McConnell'in (2011) kriz yönetiminin başarı durumuna ilişkin ortaya koyduğu süreç ve kriterlerin, Covid-19 döneminde

Türkiye'nin dış ticareti açısından kriz yönetiminin başarılı olup olmadığına ilişkin işlevsel ve yordayıcı bir çerçeve sunduğu değerlendirilmekte olup izleyen alt bölümlerde konu irdelenmektedir. Covid-19 salgınının Türkiye'de ortaya çıktığı 2020 yılı Mart ayından itibaren ilk altı aylık dönemde dış ticaret performansına ilişkin mevzuat düzenlemeleri ve hukuki tartışmalar, medya raporları ve yorumları, parti beyanları, hükümet, uzman ve paydaş brifingleri, acil durum planları, kamuoyu yoklamaları ve en iyi uygulama belgeleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiş; öte yandan konuya ilişkin soruşturma raporuna veya internet forumuna rastlanılmamıştır. Ayrıca, Covid-19 salgını toplumun her kesimini etkileyen kapsayıcı bir kriz olduğundan, diğer bir ifadeyle olgunun doğası itibarıyla dışında kalan herhangi bir birey veya grup olmadığından, tanık ifadelerine yer verilmesi mümkün bulunmamıştır.

3.1. Mevzuat Düzenlemeleri ve Hukuki Tartışmalar

1982 Anayasasının 167'nci maddesine istinaden 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde Cumhurbaşkanına verilen yetki, olağan dönemlerde olduğu gibi Covid-19 döneminde de dış ticaret alanında alınan tedbirlerin de temelini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'de Mart-Ağustos/2020 döneminde Covid-19 salgınının dış ticaret üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla ithalat, ihracat ve gümrük alanlarında gerçekleştirilen mevzuat düzenlemelerine Tablo 3'te yer verilmektedir.

Tablo 3. Türkiye'de Covid-19'un Dış Ticarete Etkilerini Azaltmak İçin Yapılan Mevzuat Düzenlemeleri (Mart-Ağustos/2020)

	Amaç	Mevzuat Düzenlemeleri	Önlem Türü
İthalat	Etil alkol, ham ayçiçeği yağı, melas ve çeltik ürünlerinde arz güvenliğinin sağlanması ve spekülatif fiyat hareketlerinin önüne geçilebilmesi	2284, 2348, 2349, 2914 sayılı Cumhurbaşkanı Kararları, Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No:2009/8)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	Gümrük vergisi indirim ve söz konusu uygulamanın kaldırılması, gözetim kıymetinin düşürülmesi, %0 vergili tarife kontenjanı açılması
	Hastanelerdeki teçhizat (ventilatör, oksijen konsantratörü vb. solunum cihazları) ihtiyacının karşılanabilmesi	2285 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı	İthalatında ilave gümrük vergisine tabi bazı ürünler için bu verginin kaldırılması
	Tek kullanımlık tıbbi maskelerin arz güvenliğinin sağlanabilmesi	2286 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı	İlave gümrük vergisinin kaldırılması
	Tek kullanımlık tıbbi maskelerde iç tedarik güvenliğinin sağlanabilmesi	İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No:2019/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	Bazı ürünlerin ithalatının risk bazlı ek bilgi/belge uygulaması kapsamından çıkarılması
	Covid-19'un tespitine yönelik olarak ithalata konu tıbbi tanı kitlerinin kötü niyetli kişilerce kullanımının önüne geçilmesi	Tıbbi Tanı Kitlerinin İthaline İlişkin Tebliğ (İthalat: 2020/19)	Ürünün Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'nun bilgisi ve onayı ile ithal edilebilmesi

İhracat	Kişisel Koruyucu Donanım Yönetmeliği ve Tıbbi Cihaz Yönetmeliği kapsamında piyasaya arz edilen ürünler iç talebin karşılanmasında sorun yaşanmaması	İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ (İhracat: 96/31)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat: 2020/4)	İhracı yasak ve ön izne bağlı mallar arasına bazı ürünlerin eklenmesi ve ihracatının Sağlık Bakanlığı, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'nun ön iznine bağlanması
	Etil alkol, kolonya, dezenfektan, hidrojen peroksit ve meltblown kumaş ürünlerinde iç talebin karşılanmasında sorun yaşanmaması	İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: İhracat 2006/7)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğler; İhracat 2020/5, İhracat: 2020/9	İhracı kayda bağlı mallar arasına etil alkol, kolonya, dezenfektan, hidrojen peroksit ve meltblown kumaşın eklenmesi ve bu uygulamanın bilahare sonlandırılması
	Koronavirüsün mücbir sebep olarak tanınması yoluyla ihracatçı firmaların mağduriyet yaşamalarının önüne geçilmesi	2006/12 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği, 2017/4 sayılı İhracat, Transit Ticaret, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Tebliğ, 2005/2 sayılı İhracat Sayılan Satış ve Teslimler Hakkında Tebliğin ilgili hükümlerine istinaden Ticaret Bakanlığı düzenlemesi	Dahilde İşleme İzin Belgelerine, Vergi Resim Harç İstisnası Belgelerine ve İhracat Taahhütlü Kredilere ilişkin ihracat taahhütlerine ek süre imkanı sağlanması
	Ventilatör, Ecmo, Oksijen Konsantratörü, Ventilator Cihazı Sarfları, Hasta Devreleri (Anestezi/Ventilatör Devresi), IV Kanül, Entübasyon Tüpleri ve Yoğun Bakım Monitörleri ürünlerinde iç talebin karşılanmasında sorun yaşanmaması	İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ (İhracat: 96/31)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğler; İhracat: 2020/6, İhracat 2020/8	İhracı yasak ve ön izne bağlı mallar arasına bazı ürünlerin eklenmesi, bu ürünlerin ihracatının Sağlık Bakanlığı, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'nun ön iznine bağlanması ve uygulamanın bilahare sonlandırılması
	İç talebi artan taze limon (kurutulmuş hariç) ürününde yurt içi arz ve talep dengesi ile fiyat istikrarının korunabilmesi	İhracat:2020/07 sayılı "Limon İhracatına İlişkin Tebliğ" ile bu Tebliğin yürürlükten kaldırılmasına dair İhracat:2020/14 sayılı Tebliğ	Ürünün ihracatının Tarım ve Orman Bakanlığının ön iznine tabi kılınması ve uygulamanın bilahare sonlandırılması
	İhracatçı firmaların ihracat pazarlarını koruyabilmeleri için ticari faaliyetlerinde teknolojik imkânlardan daha üst seviyede faydalanmaları	2573 sayılı "Pazara Girişte Dijital Faaliyetlerin Desteklenmesi Hakkında Karar"	E-ticaret sitelerine bireysel üyelik ile sanal fuar katılımları ve sanal fuar organizasyonlarının Ticaret Bakanlığınca desteklenmesi
Gümrük	Salgının ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki etkilerinin giderilmesi	7244 sayılı "Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Ekonomik Ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"	Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamında el konulan ve bulaşıcı salgın hastalıkla mücadele ile doğrudan ilgili ürünlere ilişkin düzenleme yapılması

Kaynak: Resmi Gazete yayınlarından ve Ticaret Bakanlığı internet portalından derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ticaret Bakanlığı ayrıca ihracatçıların ülke bazında pazar bilgilerine rahat erişebilmelerinin sağlanması için Kolay İhracat Platformunu devreye almış ve temassız dış ticaret uygulamasını yürürlüğe koymuştur. Dış ticaretin finansmanında ana kuruluş olan Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) de bir destek paketi hazırlayarak ihracatçıya; kredi geri ödeme vadelerini uzatma, taahhüt kapatmaya ilave süre tanıma, reeskont kredilerinde ilave vade imkanı tanıma ve sigorta limitlerinde alıcıya tanınan vadeleri ücretsiz uzatma gibi olanak ve kolaylıklar sağlamıştır (İMMİB, 2020).

3.2. Medya Rapor ve Yorumları

31/08/2020-06/09/2020 tarihleri arasında Türkiye’de tirajı en yüksek üç gazete; *Sözcü*, *Hürriyet* ve *Sabah* olarak sıralanmaktadır (gazetetirajları.com, 2020). Google arama motorunda, söz konusu gazetelerden herhangi birinin ismi ile birlikte “Covid-19”, “ihracat” ve “ithalat” kelimeleri beraber aratıldığında 2020 yılının Ağustos ve Eylül aylarında öne çıkan haberlerden bazılarının başlıkları şöyledir:

“Otomotiv virüsün etkisinden kurtuluyor” (Sözcü, 2020a)

“Sektör yerli müşteri ile ayakta kaldı” (Sözcü, 2020b)

“Sanayinin kalbinden 7 ayda 187 ülkeye ihracat” (Hürriyet, 2020a)

“TİM Başkanı Gülle: Pandemi öncesi dönemdeki günlük ihracat rakamlarını yakaladık” (Hürriyet, 2020b)

“Sanayi sektörü ihracatta toparlandı, borsaya ‘ilaç’ oldu” (Sabah, 2020a)

“İhracat rakamları açıklandı! 8 sektör tarihinin rekorunu kırdı: En dikkat çekici artış ise...” (Sabah, 2020b)

Bunların yanı sıra, ticaret alanında öncü olan iş birliği kuruluşlarından Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye İhracatçıları Meclisi (TİM) üst yöneticilerinin farklı tarihlerde basına yansıyan demeçlerine aşağıda yer verilmiş olup, bu demeçler sivil toplum kuruluşlarının krize tepkileri kapsamında değerlendirilebilir.

“Böylesine çok boyutlu bir küresel ekonomik aktivite probleminin yaşandığı ve arz-talep dengesinin sarsıldığı bir dönemde dahi Türkiye’nin süreçten en az hasarla çıkacağına inanıyoruz.” (DEİK Başkanı Nail Olpak, Bloomberght, 2020)

“Birliğimiz girişimleri ve Ticaret Bakanlığımızın destekleriyle e-ticaret üzerinden yurt dışına satılan malların iade süreçlerindeki gümrük prosedürleri önemli ölçüde azaldı. Ayrıca kadınların ekonomide aktif yer alabilmesi için kadın girişimcilere ürettiklerini e-ticaret yoluyla satarken vergi muafiyeti getirecek düzenleme de hayata geçti. Hükümetimize teşekkür ediyorum.” (TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu, Dünya, 2020a)

“Salgın sonrası dönemde 20. yüzyılın sonlarına kadar konvansiyonel metotlarla ilerlemiş olan uluslararası ticareti, dijital platformlar sayesinde, bugün yepyeni bir modele, iş yapma anlayışına taşıyoruz.” (TİM Başkanı İsmail Gülle, Sabah, 2020c)

“İhracat ailesi olarak mart ayında ‘gün umutsuzluk günü değil’ demiştik. Nisanda hedeflerimizin Covid-19’dan büyük olduğunu, mayısta beklentimizin normalin de ötesinde olduğunu ve haziran ayında geçmişte olduğu gibi bugün de başaracağımızı ifade etmiştik. Türkiye, haziran ayında ihracatta bir önceki aya göre yüzde 35’lik artış yakalayarak birçok ülkeden pozitif ayrıştı. İhracatımız temmuz ayında hazirana göre yüzde 11,5’lik artışla yine bu başarısını sürdürdü. ... Temmuz ayı ihracatımız, pandemi ilanından bu yana gerçekleşen en yüksek aylık ihracat rakamı oldu. Türk ihracatçısı, oyunun

yönünü çok kısa bir süre içerisinde kendisine çevirmeyi bildi. Pandemide kenetlendik, şimdi kanatlanma zamanı.” (TİM Başkanı İsmail Gülle, Anadolu Ajansı, 2020a)

3.3. Parti Beyanları

Covid-19 salgını döneminde medyada genişçe yer bulan siyasetçi ve iş/meslek kuruluşu yöneticilerinin dış ticaret performansına ilişkin söylemlerinin önemli vurgular içerdiği düşünülerek bu söylemlerden bazılarına aşağıda yer verilmektedir.

“Aziz milletim, yeni dönemde üretim ve ihracat odaklı büyüme politikamızı daha güçlü şekilde uygulamakta kararlıyız. Bunun için reel sektörümüze ve sanayicimize daha çok destek vereceğiz. Yenilikçi ve yüksek katma değerli üretimi ve istihdamı artıracacağız. Yatırımların yüksek ve orta yüksek teknolojiye yönelmesini sağlayacağız. Salgın döneminde ülkelerin kendi kendine yetebilmesinin önemi daha iyi anlaşıldı.” (Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı, 2020)

“Nisan, mayıs ve haziran ayı vadeli açık reeskont kredi anapara ve faiz ödemeleri ekim, kasım ve aralık aylarına ertelenerek azami vade bir yıl uzatıldı. Nisan, mayıs ve haziran aylarında vadesi dolan reeskont kredilerinin taahhüt kapama süresi de yine bir yıl uzatıldı. Böylece ihracatçımız, bu süreçteki belirsizliği böylece rahat bir şekilde atlatabilecek.” ... “İhracattaki geçici yavaşlama sürecinde kapasite kullanım oranlarının korunması amacıyla ihracatçıya stok finansmanı desteği vereceğiz.” (Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Anadolu Ajansı, 2020b)

“Mal ve hizmet pazarlarında rekabet ve verimliliği artıracak yapısal reformlar yanında gıda fiyatlarındaki şişkinliği giderecek tedbirleri de alacağız. Ayrıca mal ve hizmet fiyatlarındaki kur geçişkenliğine karşı gereken mekanizmaları oluşturacağız.” (Cumhurbaşkanı Recep Tayyip

Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020)

“Ağustos ayı ihracatımızı geçen yılın aynı ayının bile üzerinde bir rakamla kapattık. İhracatçılarımızın ihtiyaç duydukları tüm bilgileri Kolay İhracat Platformu adı altında tek çatı altında topladık. Bu platformda pazar önerilerinden vergi oranlarına, rakip ülke bilgilerinden uluslararası mevzuata kadar geniş bir yelpazede ihracatçılarımıza destek sağlıyor.” (Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Anadolu Ajansı, 2020c)

“Ekonomimiz, sanayi üretimimiz, ihracat rakamlarımız güçlü ve hızlı bir şekilde toparlanıyor ve bu yılı pozitif büyüme performansı ile kapatacağımızı öngörüyoruz.” (Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay, Anadolu Ajansı, 2020d).

Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan basın beyanatlarıyla salgın sürecinde dış ticaretle ilgili gelişmeleri ve alınan önlemleri aktarmakta, dış ticaret performansına ilişkin verileri periyodik olarak açıklamaktadır. Pekcan'ın bazı demeçleri şöyledir:

“Pandemi sonrasında atacağımız adımlarla sağlık alanında gösterdiğimiz pozitif ayrışmayı ekonomi ve ticaret alanında da gösterebileceğimize inanıyoruz.” (Anadolu Ajansı, 2020e)

“Pandemi hayatımızı kökten değiştirdi. Ticari hayatı da bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de etkiledi elbette. Uluslararası kuruluşların tahminleri çok çarpıcı; 6 Nisan’da IMF, küresel büyümede yüzde 3 küçülme beklediğini söyledi. Ama geçtiğimiz günlerde bu rakamı aşağı yönlü revize edeceğini açıkladı. 8 Nisan’da Dünya Ticaret Örgütü iki ayı tahminde bulundu. İyimser tahmin “küresel ekonomi yüzde 2 buçuk küçülecek”, kötümser tahmin “yüzde 8-10 küçülecek” şeklindeydi. AB’nin küçülmesini yüzde 7, Türkiye’nin ise yüzde 5 olarak öngördü IMF. Ama biz Türkiye olarak hiç kötümser değiliz. Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde, Bilim Kurulu tavsiyelerine uyararak çalıştık ve sağlık alt yapımızın

güçlü olması sayesinde bu süreci pek çok ülkeden çok daha iyi atlattık. ...

Pandemi sürecinde bakan yardımcımızla kapıların ilk kapandığı dönemde konuşurken «Kapılar kapanabilir ama ticaret kapanmayacak» dedim. «Nasıl yapacağız?» dedi. Şoför değiştirdik, konteyner değiştirdik, ticaretimize eskisi kadar olmasa da devam edebildik. Çünkü bu talep odaklı bir şey. Avrupa can derdindeyken talepleri de bu doğrultuda azaldı haliyle. İnsanların tüketim alışkanlıkları da değişti.» (Sabah, 2020d)

“Firmalarımızı e-ihracata özendirmek amacıyla e-ticaret sitelerine üyelik giderlerini 2020 yılı için yüzde 80, takip eden yıllarda yüzde 60 oranında destekleyeceğiz.” (İHA, 2020)

“İhracatın ithalatı karşılama oranı haziranda yüzde 82,6 iken temmuzda 84,5’e ulaştı. Altın hariç ihracatın ithalatı karşılama oranı ise yüzde 93,9’a yükseldi. Böylelikle temmuzda hem 15 milyar 12 milyon dolarlık ihracatla 2020’nin en yüksek ihracat değerine hem de toplamda yüzde 84,5, altın hariç ise yüzde 93,9 ile yılın en yüksek ihracatın ithalatı karşılama oranına ulaşmış bulunmaktayız.” (NTV, 2020)

“Gerek aldığımız tedbirler ve uyguladığımız etkin politikalar gerekse ana ihracat pazarlarımızdaki normalleşmeyle beraber, dış ticaretimizin önümüzdeki dönemde güçlü bir ivme kazanacağına inanıyoruz.” (Anadolu Ajansı, 2020f)

AK Parti yönetimi, Covid-19 salgınının ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin giderilmesine yönelik olarak 100 milyar liralık “Ekonomik İstikrar Kalkanı” paketini açıklamıştır. Bununla birlikte, parti temsilcilerinin beyanatları şu şekildedir:

“Haziran-ağustos döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranı ise altın hariç yüzde 90 oldu. Bu yıl ailemize yeni katılan 10 bin 816 ihracatçımız 1 milyar dolara yaklaşan bir hacim oluşturdu. Gönülden kutluyorum.” (Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak, Anadolu Ajansı, 2020g)

“Ne yazık ki dünyanın tamamı halen alarm halindedir ve bu durum bir süre daha devam edecek gibi görünmektedir. Bu sebeple herkes için gıda güvenliği sağlanmalı ve uluslararası ticaret kesintiye uğramadan devam etmelidir.” (Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli, Milliyet, 2020a)

“Tedarik zincirinden kopmaları kendi üretimlerimiz ve yakın çevremizde oluşacak üretim ağlarına hakimiyetimiz üzerinden bir şekilde domine edebiliriz. Tabii ki tamamını karşılamamız düşünülemez ama Türkiye çok güçlü bir ticaret ve transit merkezi olmanın ötesinde dünya ticaretindeki zinciri sağlamlaştıracak bir ülke olabilir. Bu imkanımız ve potansiyelimiz var. Bundan sonraki dönemde de hızla içeride bu üretimleri artırarak küresel ölçekte iyi bir ihracatçı ülke haline gelebiliriz.” (AK Parti Genel Başkanvekili Numan Kurtulmuş, Anadolu Ajansı, 2020h)

Öte yandan, muhalefet partilerinden Cumhuriyet Halk Partisi, İyi Parti ve Saadet Partisinin Covid-19 döneminde Türkiye’nin dış ticareti ile ilgili görüş ve değerlendirmeleri ise şöyledir:

“Covid-19 Raporu hazırladık gayet güzel bir rapor. Hem dünyadaki uygulamaları, Türkiye’deki uygulamaları nelerin yapılması gerektiğini anlattığımız şeyleri. Erdoğan’a da gönderdik bu raporu, Saadet Partisinin Sayın Genel Başkanına da gönderdik, İYİ Partinin, Gelecek Partisinin, DEVA Partisinin Genel Başkanlarına, Vatan Partisine, hepsine gönderdik, hiçbir ayırım yapmadık, bizim raporumuzu gönderdik. Biz böyle bakıyoruz, önlemlerin böyle alınması gerekir diye.” (CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, CHP, 2020a)

“2019’da Çin’in bizim ithalatımız içindeki payı yüzde 9, ihracatımız içindeki payı da yüzde 1,5. Şimdi dünyanın diğer önemli üretim merkezlerinden biri olan Avrupa da giderek zorlanmaya başlandı. Hatta yeni salgının merkezi Avrupa. Avrupa’nın bizim ithalatımız içindeki payı ise çok daha yüksek

yüzde 34. İhracatımız içindeki payı da yüzde 49. Dolayısıyla her iki hem Avrupa'yla, hem Çin'le bizim çok yoğun ilişkilerimiz var. Önemli ihracat ortağımız olan bu ülkelerin ekonomilerindeki yavaşlama bizim ekonomimizi de olumsuz etkileyecektir. ... Hem ithalat darboğazı, hem de salgın nedeniyle üretimde yaşanacak aksamalar iç ve dış talebin hızla daralması ekonomimiz için elbette iyi haberler değildir. Nitekim yine kalkınma için, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı 2020'de Türkiye'yle ilgili büyüme tahminini 0,3 puan aşağıya çekerek 2,7'ye indirdi.” (CHP Sözcüsü Faik Öztrak, CHP, 2020b)

“İhracatçıların da ihracat yapma konularında ciddi sorunları var. Bunların da konuşulması lazım. Esnaf odaları var. Bunlarla görüşüp küçük işletmelerin, KOBİ'lerin yaşamasının sağlanması lazım.” (İyi Parti Genel Başkanı Meral Akşener, Habertürk, 2020)

“Ekonomimiz içinde bulunduğu krizden kendisini bir türlü çıkaramıyor. Hükümet, üretime dönük yatırımları, tarım ve sanayi yatırımlarını ve ihracatı unuttu.” (Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu, Anadolu Ajansı, 2020i)

3.4. Hükümet, Uzman ve Paydaş Brifingleri

Kamu politikası aşamalarından karar verme, politika formüle etme ve kural koyma (yasal düzenleme yapma) sırasında en önemli kaynak bilgidir. Politikaya konu olacak meseleye ilişkin doğru, kesin ve güvenilir bilgi kamu politikasının başarısını doğrudan etkilemektedir. Bu kapsamda salgının dış ticaret üzerindeki olumsuzluklarını gidermeye yönelik olarak gerçekleştirilen mevzuat düzenlemeleri ve uygulamaların başarısı da, bu düzenleme ve uygulamaların dış ticaretle iştigal eden firma ve paydaş konumundaki kuruluşların karşılaştığı problemleri ne ölçüde kavradığı ve giderdiği ile ilgili görülmektedir.

Politika yapıcılarının politikanın kamusunu oluşturan kütlenin gerçek bilgisine sahip olabilmeleri noktasında hükümet, uzman ve paydaş

brifingleri ayrı önem taşımaktadır. Covid-19 krizinde hükümetin dış ticarete ilişkin görevleri Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülmüş, konuyla ilgili uzmanlar krize ilişkin politikaların formüle edilmesinde rol üstlenmişlerdir. Bunun yanı sıra, Türkiye’de dış ticaretin ana paydaşları konumunda olan TİM ile ihracatçı birlikleri, DEİK ve TOBB’un krizin yarattığı olumsuzlukların yanı sıra küresel ticarete doğabilecek fırsatlar üzerinde çalıştıkları, dünyadaki ticari seyre ilişkin bilgi notları ve uzman brifingleri yoluyla bilgi kanallarını açık tuttıkları anlaşılmaktadır (TİM, 2020a; TOBB, 2020; DEİK, 2020; TÜSİAD, 2020; MÜSİAD, 2020).

Ticaret Bakanlığı yetkililerince salgının başında, yurt dışı teşkilatında dünyanın çeşitli yerlerinde görev yapan ticaret müşavirleri ve ataşeleri ile Covid-19 salgınının görev yaptıkları ülkelerde ticarete ilişkin açılan yeni fırsatlar konusunda fikir alışverişlerinde bulunulmuştur. Her diplomatın görev yaptığı ülkedeki ticari potansiyeli ve Türkiye açısından doğabilecek ihracat ve yatırım olanaklarını değerlendirdiği video konferans görüşmelerinde, sektör uzmanı olan kamu ve özel kesim paydaşları da yer almıştır.

3.5. Acil Durum Planları

Hükümetin hazırlamış olduğu “Ekonomik İstikrar Kalkanı” paketi, 100 milyar Türk Lirası tutarında destek içermektedir. Söz konusu paket, temel olarak “vergi ve diğer ödemeler”, “bankacılık” ve “çalışanlar ve emekliler” başlıkları altında düzenlenen tedbir ve eylemlerden oluşmaktadır. Özellikle vergi ve diğer ödemeler ile bankacılık alanında yapılan düzenlemeler dış ticaretle iştigal eden firmaları rahatlatmaya yöneliktir. Bu kapsamda, ihracatçıya stok finansman desteği verilmesi ve Merkez Bankasının ihracat ve döviz kazandırıcı hizmetleri desteklemek amacıyla tedbirler alması başta olmak üzere; firmalara çalışan sayısında azaltma yapmamak kaydıyla işe devam kredi desteği verilmesi, nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara

ve faiz ödemelerinin asgari üç ay ötelenmesi, 2 milyondan fazla vergi mükellefinin muhtasar, KDV ve prim ödemelerinin altı ay ertelenmesi, mücbir sebep halinden yararlanan mükelleflere ek olarak gelir vergisi mükellefi 1,9 milyon kişinin daha mücbir sebep hali kapsamına alınması ve Kredi Garanti Fonu limitinin 2 katına çıkarılması gibi tedbirler yürürlüğe konulmuştur (Anadolu Ajansı, 2020i). Ekonomik İstikrar Kalkanı paketi, iş dünyası temsilcileri ve ihracatçılar tarafından olumlu karşılanmıştır (Anadolu Ajansı, 2020j; Dünya, 2020b; Milliyet, 2020b).

3.6. Kamuoyu Yoklamaları

Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan ve sonuçları yayımlanan Dış Ticaret Beklenti Anketi, yılın her çeyreği için gerçekleştirilmektedir. Anket, TÜİK'ten alınan dış ticaret istatistiklerine göre, 2019 Eylül ayı itibarıyla yıllıklandırılmış rakamlara göre en fazla ihracat ve ithalat yapan ilk 500'er firmaya uygulanmaktadır. Anket formu, yöntemsel açıklama, anketin toplu sonuçları ve sonuçlar üzerine genel değerlendirmeler, soru bazında endeksler, anketi yanıtlayan firmaların dış ticaret profilleri ve anket yayımlama takvimi Ticaret Bakanlığının internet sitesinde yer almaktadır. Bu çerçevede, 2020 yılı 3. çeyreğine yönelik anketlerin sonuçlarının analiz edilmesinden;

- İhracatçı firmaların %45,5'inin ihracatın artacağını, %27'sinin ise azalacağını belirttiği, buna göre dengenin ihracatın artacağı yönünde gerçekleştiği,
- İthalatın artacağını, azalacağını ve aynı kalacağını belirten firmaların oranının birbirine oldukça yakın gerçekleştiği, beklentinin ithalatın azalacağı yönünde olduğu

anlaşılmıştır.

3.7. En İyi Uygulama Belgeleri

Ticaret Bakanlığı, internet sitesinin "Covid-19" köşesinde; hem Bakanlıkça yapılan ilgili

düzenlemeleri ihracat, ithalat, gümrük, iç ticaret, tüketici, esnaf-sanatkâr-kooperatif başlıkları altında sunmakta hem de aynı köşede kullanıcılara "Dünya Ticaret Örgütü Bildirimleri", "Covid-19 Geçici Ticaret Önlemleri" ve "Yurt Dışı Temsilciliklerimizden Bilgiler" başlıkları altında bilgilendirme yapmaktadır. Ülkelerin Covid-19 ile ilgili tecrübeleri Ticaret Bakanlığı tarafından incelendiği gibi, Covid-19 ile mücadele için dünya ülkelerinin aldığı tedbirlerin, TİM tarafından raporlaştırıldığı ve dış ticaretle uğraşan firmaların kullanımına açıldığı görülmüştür (TİM, 2020b).

4. Bulgular

McConnell'in (2011) kriz yönetiminin başarı durumuna ilişkin ortaya koyduğu kriterler çerçevesinde incelenen Türkiye'nin dış ticaret performansının, yine yazar tarafından süreçler, kararlar ve siyaset başlıkları altında yer verilen kıstaslar ile değerlendirilmesi neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

4.1. Süreçler Bağlamında Kriz Yönetimi

Kriz yönetimi performansında süreçler, eldeki krizin çözümüne yönelik olarak belirlenen acil durum ve eylem planları ile iyi uygulama örneklerine uyulup uyulmadığı, uygulamaların mevzuata uygun olup olmadığı, uygulamalar sırasında anayasal meşruiyetin, paydaş desteğinin, evrensel desteğin veya muhalefetin bulunup bulunmadığı gibi kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için Tablo 1'de belirtilen kriterlerden faydalanılmıştır.

Türkiye'de Covid-19 döneminde dış ticarete yönelik olarak; ilgili kurum ve kuruluşların yasal düzenlemelerinin daha önce yürürlüğe konulan mevzuata uygun olduğu ve bu düzenleme ve uygulamalarda anayasal meşruiyet ile birlikte paydaş desteğinin alınmış olduğu görülmektedir. Nitekim, 7244 sayılı "Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda

Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yürürlüğe konulmuş, ayrıca Anayasanın 167’nci maddesi ve 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun hükümleri uyarınca dış ticaret faaliyetlerinde kural koyan hükümet tarafından çeşitli Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, Cumhurbaşkanlığı kararları, tebliğler ve diğer adsız düzenleyici işlemler ile Covid-19 salgınının dış ticaret üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi amacıyla önlemler alınmıştır. Bu önlemler genel olarak; arz güvenliğinin sağlanması, maske, solunum cihazı ve tanı kitleri başta olmak üzere yurttaşların ve hastanelerin teçhizat ihtiyacının karşılanması amacıyla stratejik mallarda ihracat kısıtlamalarının ve ihracata ön izin şartının getirilmesi, firmaların olağan işlemlerinde mücbir sebep dolayısıyla kolaylıkların sağlanması ve sağlık alanında kötüye kullanımların önüne geçilmesi amaçlarına dönüktür. Bununla birlikte, ihracatçı firmaların e-ticaret sitelerine üyeliklerinin desteklenmesi, sanal fuar ve ticaret heyetleri ile ticari faaliyetlerinin devamının sağlanması ve temassız gümrük işlemleri ile gümrük prosedürlerinin kolaylaştırılması da gerçekleştirilen düzenlemeler ve uygulamalar kapsamındadır.

Ekonomik İstikrar Kalkanı paketinin açıklanması ve uygulanması firmalar ve iş birliği kuruluşları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu çerçevede yol haritasının oluşturulduğu ve acil durum planına uyulduğu belirtilebilir.

Ticaret Bakanlığı yurt dışı teşkilatında görev yapan ticaret müşavirlerinin ve ataşelerinin brifinglerle görev yaptıkları ülkeler hakkında bilgi aktarımında bulunmaları ve bu bilgilerin Ticaret Bakanlığı internet sitesinde (2020c) faydalı diğer sektör bilgileri ile birlikte Covid-19 köşesinde sunulması, bilgi kirliliğinin önlenmesi ve firmalarca doğru ve çevik ihracat ve yatırım kararlarının alınması açısından önem taşımaktadır. Yine dış ticaret beklenti anketinin olağan dönemler gibi kriz döneminde de gerçekleştiriliyor olması ve bahse konu anketin dış ticaret faaliyetlerinin kamusunu

oluşturan dış ticaret firmalarına uygulandıktan sonra yöntemi ve sonuçları itibarıyla Ticaret Bakanlığı internet sitesinden açıklanıyor olması kriz döneminde kamuoyu yoklaması yapılmasına devam edilerek şeffaflık prensibinin dikkate alındığını göstermektedir.

Ayrıca, kriz döneminde özellikle TİM tarafından dünya ülkelerinin aldıkları tedbirlerin raporlaştırılması Türkiye’de dış ticaret alanında alınan önlemlerin mukayese edilebilmesini sağlamış olup iyi uygulama örneklerinin araştırıldığı söylenebilir.

4.2. Kararlar Bağlamında Kriz Yönetimi

Kriz yönetimi performansında kararlar; tehditleri içermeye veya ortadan kaldırmaya, krizden etkilenen kişilere, mülkiyete ve tüm aktörlere veya kurumlara verilen zararı en aza indirmeye, düzeni ve istikrarı yeniden sağlamaya yardımcı olup olmadıkları ile evrensel desteğin veya muhalefetin bulunup bulunmadığı gibi kriterler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için Tablo 1’de belirtilen kriterlerden faydalanılmıştır.

Kriz döneminde uygulanan Ekonomik İstikrar Kalkanı paketi ile dış ticaret alanında faaliyet gösteren firmalara önemli destekler sağlanmış, nitekim iş dünyası ile dış ticarete ilişkin iş birliği kuruluşları, ilgili medya rapor ve yorumları ile paydaş brifinglerinden görüleceği üzere, alınan tedbirlere ilişkin memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. DEİK (Bloomberght, 2020), TİM (Sabah, 2020c) ve TOBB (Dünya, 2020a) üst yöneticilerinin tedarik zinciri, gümrük prosedürleri ve yeni dijital iş modelleri açısından yaptıkları değerlendirmeler sonucunda Türkiye’nin Covid-19 dönemini kazançla atlatacağına güven duydukları görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de Covid-19 döneminde dış ticarete yönelik olarak; ilgili kurum ve kuruluşların kararlarının Covid-19 tehdidinin dış ticaret firmaları, iş birliği kuruluşları ve diğer

paydaşlar üzerindeki etkilerini ortadan kaldırmaya, bu aktörlere verilen zararı en aza indirmeye ve paydaş desteğini almaya yönelik amaca ulaştığı görülmektedir. Konuyla ilgili muhalefet partilerinin beyanları dikkate alındığında, kriz döneminde alınan tedbirlere doğrudan bir muhalefetin söz konusu olmadığı, itirazın genel dış ticaret siyasetine ilişkin olduğu tespit edilmektedir. Bu sebeple, dış ticarete alınan önlemlerde evrensel yakın bir desteğin bulunduğu ileri sürülebilir.

4.3. Siyaset Bağlamında Kriz Yönetimi

Kriz yönetimi performansında siyaset; liderler, partiler ve hükümetler için itibarın ve/veya seçim beklentilerinin artması, sorunun yönetilebilir hale getirilmesiyle yönetim işinin kolaylaştırılması, ister mevcut durumun korunması ister politika değişikliği olsun, hükümetin istediği politika gündemlerinin sürdürülmesi, hükümetin geniş yönetim gündeminin sürdürülmesi ve koruma veya reform yoluyla değerlerin teşvik edilmesi, ayrıca siyasi sonuçlar için evrensel desteğin veya muhalefetin olması/olmaması kriterleri gözetilerek değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin yapılabilmesi için Tablo 1’de belirtilen kriterlerden faydalanılmıştır.

Covid-19’un getirmiş olduğu belirsiz siyasi atmosfer içinde, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de liderlerin, partilerin ve hükümetin politika gündemleri ayrı önem kazanmaktadır. Salgına karşı alınan tedbirlere ilişkin olarak cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanların açıklamalarının; ihracat odaklı büyüme, orta ve yüksek teknoloji üretim, istihdam, katma değerli üretim, mal ve hizmet piyasalarında rekabet ve verimliliğin artırılması, mal ve hizmet fiyatlarında kur geçişkenliğine karşı mekanizmalar geliştirilmesi, ihracatçıların desteklenmesi, ihracat pazarlarında kalıcı olma, dijital araçlarla ticaret yapma ve gıda arz güvenliğinin sağlanması yönünde vurgular taşıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle dış ticarete dijitalleşme, kolay ihracat, yenilikçilik

gibi vurgular, “yeni normalin” içerdiği reformist yönleri detaylandırırken; Ekonomik İstikrar Kalkanı paketinin yürürlüğe konulmasının hükümetin geniş yönetim gündeminin sürdürülmesi ve korumacı değerlerin teşvik edilmesi bağlamında önem taşıdığı değerlendirilmektedir. Bir yandan yapısal reformlardan söz eden hükümet yetkililerinin diğer yandan açıkladığı paket ve programlarla korumacı davranması sayesinde krizin daha yönetilebilir hale geldiği ileri sürülebilir.

McConnell’in (2003:393) belirttiği gibi, “krizi oluşturan şey, gerçek değil, bir yargı meselesidir”. Bu dönemde, basında da sıklıkla ve istikrarlı bir biçimde verilmeye çalışılan güven duygusunun dış ticaretle ilgili paydaşların ifadelerinde karşılık bulduğu görülmektedir. Bu kapsamda, Covid-19 döneminde alınan dış ticaret önlemlerinin kitlesine ulaştığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber, muhalefet partileri temsilcilerinin beyanlarından da; eleştirilerinin, Covid-19 döneminde dış ticarete alınan önlemlerin ötesinde hükümetin genel dış ticaret siyasetine yönelik olduğu saptanmaktadır.

Sonuç

Covid-19 salgını hiç şüphesiz küresel bir risktir. Salgının toplumsal ve ekonomik sonuçlarının yanı sıra, demografik, kültürel, yönetsel, sosyolojik, psikolojik, altyapısal boyutlarda önemli sonuçları olduğu yönünde yaygın bir görüş bulunmaktadır. Covid-19’un tüm yaşamsal alanlarda işaret ettiği dönüşüm, küresel değer zincirlerinin taşıyıcısı olan dış ticarete de yaşanmaktadır. Nitekim, küresel ticaret hacminin küçüldüğü, ülkelere ilişkin büyüme beklentilerinin azaldığı, ürün güvenliği endişelerinin arttığı ve dijital ticaret trendinin ön plana çıktığı bu dönemde, dış ticaret tüm araç ve mekanizmalarıyla dönüşmektedir. Salgın döneminde dış ticaret faaliyetleri ve lojistikte karşılaşılan güçlükler, ihracatçı ve ithalatçıları konvansiyonel ticaret yöntemlerinden dijital ticaret yöntemlerine yaklaştırmaktadır. Her ülkenin kendine yeten ekonomisi olması

gerektiğini savunuların karşısında, krizin küresel tedarik zincirinde oluşturduğu boşluğu analiz ederek karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı bir ekonomi inşa etmenin gerekliliğini savunular da bulunmaktadır. Türkiye'nin yeni ticari düzende, bu iki sav arasında bir denge kuracağı; enerji, gıda ve savunma gibi stratejik sektörlerde kendi üretimini gerçekleştirerek dışa bağımlılığı azaltan ve üstün olduğu sektörlerde temel tedarikçi konumunda olan bir hedefe yürüyeceği öngörülmektedir.

Bu bağlamda Covid-19 salgını döneminde dış ticaret açısından kriz yönetimi McConnell'in modelinde yer alan süreçler, kararlar ve siyaset unsurları çerçevesinde başarılı bulunan Türkiye'nin, salgın sonrası dönemde küresel değer zincirinde değişen tüketim alışkanlıklarını iyi etüt ederek üretim ve ihracata yansıtılması yönünde fırsat penceresinin açıldığı kanısındayız.

Kaynakça

- Addison, T., Sen, K., & Tarp, F. (2020). *Covid-19-macroeconomic dimensions in the developing world (No. wp-2020-74)*. World Institute for Development Economics Research.
- Anadolu Ajansı. (2020a). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tim-baskani-gulle-pandemide-kenetlendik-simdi-kanatlanma-zamani/1930888>, [E.T.: 11.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020b). <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/cumhurbaskani-erdogan-ekonomik-istikrar-kalkani-paketini-acikladi/1770929>, [E.T.: 13.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020c). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-ailelerin-tercimine-gore-okullarimizi-egitim-ogretime-aciyoruz/1965764>, [E.T.: 13.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020d). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/fuat-oktay-ekonomimiz-sanayi-uretimimiz-ihracat-rakamlarimiz-guclu-ve-hizli-bir-sekilde-toparlaniyor/1925484>, [E.T.: 13.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020e). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-pekcan-pandemi-sonrasi-atacagimiz-adimlarla-pozitif-ayrismayi-ekonomi-alaninda-da-gosterebilecegimize-inaniyoruz/1830770>, [E.T.: 13.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020f). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-pekcan-dis-ticaretimizin-onumuzdeki-donemde-guclu-bir-ivme-kazanacagina-inaniyoruz/1960620>, [E.T.: 13.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020g). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-albayrak-bu-yil-ihracata-yeni-baslayan-ihracatcilar-1-milyar-dolara-yakin-hacim-olusturdu/1961935#!>, [E.T.: 13.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020h). <https://www.aa.com.tr/tr/politika/numan-kurtulmus-yeni-bir-kuresel-finansal-mimarinin-kurulmasi-icin-mucadele-edecegiz/1851344>, [E.T.: 11.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020i). <https://www.aa.com.tr/tr/politika/saadet-partisi-genel-baskani-karamollaoğlu-butun-ikazlara-ragmen-kurallarinin-hice-sayilmasi-hepimizi-endislendirdi/1939464>, [E.T.: 11.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020j). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ekonomik-istikrar-paketi-tum-kesimlere-kalkan-oldu/1795337>, [E.T.: 06.09.2020].
- Anadolu Ajansı. (2020k). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tim-baskani-gulle-onerilerimizin-40i-ekonomik-istikrar-kalkani-paketinde-karsilik-buldu/1804243>, [E.T.: 06.09.2020].
- Anderson J. E. (1994). *Public Policymaking*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Beck, U. (2019). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. (Çev. Kazım Özdoğan & Bülent Doğan). İthaki Yayınları.
- Bloomberght. (2020). <https://www.bloomberght.com/deik-olpak-turkiyenin-surecten-en-az-hasarla-cikacagina-inaniyoruz-2254460>, [E.T.: 12.09.2020].
- Boin, A., & Hart, P. T. (2003). Public leadership in times of crisis: mission impossible?. *Public administration review*, 63(5), 544-553.
- Boin, A., & Hart, P. T. (2007). The crisis approach. *Handbook of disaster research* (pp. 42-54). Springer, New York, NY.
- Boin, A., Hart, P. T., McConnell, A., & Preston, T. (2010). Leadership style, crisis response and blame management: The case of Hurricane Katrina. *Public Administration*, 88(3), 706-723.
- Brandstrom, A., & Kuipers, S. (2003). From 'Normal Incidents' to Political Crises: Understanding the Selective Politicization of Policy Failures 1. *Government and Opposition*, 38(3), 279-305.
- Brooke, J., & Jackson, D. (2020). Older people and Covid-19: Isolation, risk and ageism. *Journal of clinical nursing*. (29) 2044-2046.
- Bynander, F., & Nohrstedt, D. (Eds.). (2019). *Collaborative crisis management: Inter-organizational approaches to extreme events*. Routledge.
- Cattaneo, O., Gereffi, G., & Staritz, C. (Eds.). (2010). *Global value chains in a postcrisis world: a development perspective*. The World Bank.
- CHP. (2020a). <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-halk-tv-canli-yayinina-katildi?q=>, [E.T.: 11.09.2020].
- CHP. (2020b). <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskan-yardimcisi-ve-parti-sozcusu-faik-oztrak-in-basintoplantisi-16-mart-2020>, [E.T.: 13.09.2020].
- Christensen, T., Lægred, P., & Rykkja, L. H. (2016). Organizing for crisis management: Building governance capacity and legitimacy. *Public Administration Review*, 76(6), 887-897.
- Comfort, L. K., & Kapucu, N. (2006). Inter-organizational coordination in extreme events: The World Trade Center attacks, September 11, 2001. *Natural hazards*, 39(2), 309-327.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2020). <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-uretim-ticaret-ve-lojistik-avantajlarimizla-salgin>

- sonrasında-dunya-ekonomisindeki-yerimizi-daha-da-guclendirecegiz, [E.T.: 13.09.2020].
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). <http://www.sbb.gov.tr/buyume/>, [E.T.: 05.09.2020].
 - Cumhurbaşkanlığı. (2020). <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/120415/-hicbir-salginin-birlik-ve-beraberligimizden-buyuk-olmadigi-inanciyla-yolumuz-devam-edyoruz->, [E.T.: 13.09.2020].
 - DEİK. (2020). <https://www.deik.org.tr/raporlar?s=3>, [E.T.: 07.09.2020].
 - Douglas, S., Bos, A., & Noordegraaf, M. (2019). Addressing the Challenges of Transboundary Crises. Bynander, F., & Nohrstedt, D. (Eds.). *Collaborative Crisis Management: Inter-Organizational Approaches to Extreme Events*. Routledge.
 - Dünya. (2020a). <https://www.dunya.com/ekonomi/hisarciklioglu-salginla-birlikte-e-ticaretin-onemi-daha-dartti-haberi-473455>, [E.T.: 11.09.2020].
 - Dünya. (2020b). <https://www.dunya.com/ekonomi/is-dunyasi-ekonomik-istikrar-kalkanindan-memnun-haberi-465276>, [E.T.: 13.09.2020].
 - Dye, T. R. (2011). *Understanding Public Policy* (13. Edition). Pearson Education, Inc.
 - Farazmand, A. (2007). Learning from the Katrina crisis: A global and international perspective with implications for future crisis management. *Public Administration Review*, 67, 149-159.
 - Gazete Tirajları. (2020). <http://gazetetirajlari.com/>, [E.T.: 09.09.2020].
 - Gibbon, P., & Ponte, S. (2008). Global value chains: from governance to governmentality?. *Economy and Society*, 37(3), 365-392.
 - Gibbon, P., Bair, J., & Ponte, S. (2008). Governing global value chains: an introduction. *Economy and Society*, 37(3), 315-338.
 - Habertürk. (2020). <https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-meral-aksener-den-onemli-aciklamalar-2662023>, [E.T.: 11.09.2020].
 - Hart, P. T. (1993). Symbols, rituals and power: The lost dimensions of crisis management. *Journal of contingencies and crisis management*, 1(1), 36-50.
 - Hart, P. T., Heyse, L., & Boin, A. (2001). Guest editorial introduction. New trends in crisis management practice and crisis management research: Setting the agenda. *Journal of Contingencies and Crisis management*, 9(4), 181-188.
 - Howlett, M., Ramesh, M., & Perl, A. (2009). *Studying Public Policy: Policy Cycles & Policy Subsystems* (3. Edition). Ontario: Oxford University Press.
 - Hürriyet. (2020a). <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sanayinin-kalbinden-7-ayda-187-ulkeye-ihracat-41585268>, [E.T.: 10.09.2020].
 - Hürriyet. (2020b). <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/timbaskani-gulle-pandemi-oncesi-donemdeki-gunluk-ihracat-rakamlarini-yakaladik-41601437>, [E.T.: 10.09.2020].
 - İHA. (2020). <https://www.ihha.com.tr/haber-ticaret-bakan-pekcandan-e-ticaret-aciklamasi-847505/>, [E.T.: 28.06.2020].
 - IMF. (2020). A crisis like no other, an uncertain recovery. *World economic Outlook update, June 2020*. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>, [E.T.: 28.09.2020].
 - İMMİB. (2020). <https://www.immib.org.tr/tr/duyuru-haberler-eximbank-destek-paketi-hk.html>, [E.T.: 05.09.2020].
 - Jann W. & Wegrich W. (2007). Theories of the policy cycle. *Handbook of Public Policy Analysis*, F Fischer et. al. (ed) Boca Raton: CRC Prss, 43-62.
 - Kano, L. (2018). Global value chain governance: A relational perspective. *Journal of International Business Studies*, 49(6), 684-705.
 - Kingdon, J. W. (1984). *Agendas, alternatives and public policies*. Boston: Little, Brown.
 - Kuipers, S., Boin, A., Bossong, R., & Hegemann, H. (2015). Building joint crisis management capacity? Comparing civil security systems in 22 European countries. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy*, 6(1), 1-21.
 - Lasswell, H. D. (1971). *A Pre-view of Policy Sciences*. American Elsevier Publishing.
 - Le Couteur, D. G., Anderson, R. M., & Newman, A. B. (2020). Covid-19 is a disease of older people. *J Gerontol A Biol Sci Med Sci*, 10.
 - Lodge, M. (2013). Crisis, resources and the state: Executive politics in the age of the depleted state. *Political Studies Review*, 11(3), 378-390.
 - Lodge, M., & Wegrich, K. (Eds.). (2014). *The problem-solving capacity of the modern state: Governance challenges and administrative capacities*. Oxford University Press, USA.
 - McConnell, A. (2003). Overview: Crisis management, influences, responses and evaluation. *Parliamentary affairs*, 56(3), 363-409.
 - McConnell, A. (2011). Success? Failure? Something in-between? A framework for evaluating crisis management. *Policy and Society*, 30(2), 63-76.
 - Milliyet. (2020a). <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/bakan-pakdemirlden-g20-bakanlarina-uluslararası-ticaret-mesaji-6304876>, [E.T.: 14.09.2020].
 - Milliyet. (2020b). <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/is-dunyasi-ekonomik-istikrar-kalkanindan-memnun-6168656>, [E.T.: 16.06.2020].
 - MÜSİAD. (2020). <https://www.musiad.org.tr/icerik/yayin/40-pr-91>, [E.T.: 07.09.2020].
 - NTV. (2020). https://www.ntv.com.tr/ekonomi/bakan-pekcantemmuz-ayi-dis-ticaret-rakamlarini-acikladi,AlimIVk5mE-DD54ZP_KyRQ, [E.T.: 27.08.2020].
 - Nudell, M., & Antokol, N. (1989). Crisis-free crisis management. *Risk Management*, 36(4), 31-34.
 - OECD. (2018). *Multinational Enterprises in the Global Economy: Heavily Debated but Hardly Measured*. OECD Publishing, Paris. <https://www.oecd.org/industry/ind/MNEs-in-the-global-economy-policy-note.pdf>, [E.T.: 21.06.2020].
 - OECD. (2020a). <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/Covid-19-and-global-value-chains-policy-options-to-build-more-resilient-production-networks-04934ef4/>, [E.T.: 12.06.2020].
 - OECD. (2020b). Trade Policy Implications of Global Value Chains. *OECD Trade Policy Brief*. https://issuu.com/oecd-publishing/docs/trade_policy_implications_of_global, [E.T.: 23.06.2020].
 - OECD. (2020c). Building confidence amid an uncertain recovery. *OECD Economic Outlook, Interim Report*

- September 2020. <http://www.oecd.org/economic-outlook/>, [E.T.: 29.09.2020].
- Parsons W. (2001). *Public Policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
 - Putra, F. (2009). Crisis management in public administration. *Planning Forum*. V. 13/14, 152-177.
 - Raoofi, A., Takian, A., Sari, A. A., Olyaeemanesh, A., Haghighi, H., & Aarabi, M. (2020). Covid-19 pandemic and comparative health policy learning in Iran. *Archives of Iranian Medicine*, 23(4), 220-234.
 - Rosenthal, U., & Kouzmin, A. (1997). Crises and crisis management: Toward comprehensive government decision making. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 7(2), 277-304.
 - Rosenthal, U., Charles, M. T., & Hart, P. T. (eds.). (1989). *Coping with crises: The management of disasters, riots, and terrorism*. Springfield, IL: Charles C Thomas.
 - Sabah. (2020a). <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2020/08/26/sanayi-sektoru-ihracatta-toparlandi-borsaya-ilac-oldu>, [E.T.: 10.09.2020].
 - Sabah. (2020b). <https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2020/09/02/ihracat-rakamlari-aciklandi-8-sektor-tarihinin-rekorunu-kirdi-en-dikkat-cekici-artistise>, [E.T.: 10.09.2020].
 - Sabah. (2020c). <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2020/06/01/tim-baskani-gulle-uluslararası-ticareti-dijital-platformlar-sayesinde-bugun-yepyeni-bir-modele-tasiyoruz>, [E.T.: 11.09.2020].
 - Sabah. (2020d). <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/sebnem-bursali/2020/05/27/kapilari-kapattik-ama-ticareti-kapatmadik>, [E.T.: 28.07.2020].
 - Sağlık Bakanlığı. (2020). <https://covid19.saglik.gov.tr/>, [E.T.: 01.09.2020].
 - Sibony, A. L. (2020). The UK covid-19 response: A behavioural irony?. *European Journal of Risk Regulation*, 11, 350-357.
 - Singhal, T. (2020). A review of coronavirus disease-2019 (Covid-19). *Indian Journal of Pediatrics*, 87(4), 281-286.
 - Sözcü (2020a). <https://www.sozcu.com.tr/2020/otomotiv/otomotiv-virusun-etkisinden-kurtuluyor-5975301/>, [E.T.: 10.09.2020].
 - Sözcü (2020b). <https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/ekonomi-sektor-yerli-musteri-ile-ayakta-kaldi-6000695/>, [E.T.: 10.09.2020].
 - Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of management review*, 20(3), 571-610.
 - The Global Economy. (2020). https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/trade_openness/, [E.T.: 11.07.2020].
 - Ticaret Bakanlığı. (2020a). <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri/dis-ticaret-istatistikleri-2019-2020-ocak-temmuz-donemi-genel-ticaret-sistemi>, [E.T.: 09.09.2020].
 - Ticaret Bakanlığı. (2020b). *2020 Yılı Temmuz Ayı Veri Bülteni*.
 - Ticaret Bakanlığı. (2020c). <https://covid19.ticaret.gov.tr/>, [E.T.: 25.08.2020].
 - TİM. (2020a). <https://www.tim.org.tr/tr/raporlar-koronavirus-raporlari>, [E.T.: 07.09.2020].
 - TİM. (2020b). https://www.tim.org.tr/files/downloads/Koronavirus_Dosyasi/TIM_Dunya_Ulkelerinin_Aldigi_Tedbirler_Sunumu_14.04.2020.pdf, [E.T.: 07.09.2020].
 - TOBB. (2020). <https://tobb.org.tr/Sayfalar/20200323-covid-destegi.php>, [E.T.: 07.09.2020].
 - TÜİK. (2020). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1108, [E.T.: 27.07.2020].
 - TÜSİAD. (2020). <https://tusiad.org.tr/yayinlar/raporlar>, [E.T.: 07.09.2020].
 - Velavan, T. P., & Meyer, C. G. (2020). The Covid-19 epidemic. *Tropical Medicine and International Health*, 25(3), 278-280.
 - Weible, C. M., Nohrstedt, D., Cairney, P., Carter, D. P., Crow, D. A., Durnová, A. P., Heikkilä, T., Ingold, K., McConnell, A., & Stone, D. (2020). Covid-19 and the policy sciences: initial reactions and perspectives. *Policy sciences*, 53, 225-241.
 - WHO. (2020). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>, [E.T.: 01.09.2020].
 - WTO. (2020a). https://www.wto.org/english/tratop_e/Covid19_e/trade_costs_report_e.pdf, [E.T.: 28.08.2020].
 - WTO. (2020b). https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr858_e.htm, [E.T.: 29.08.2020].
 - WTO. (2020c). https://www.wto.org/english/tratop_e/Covid19_e/ecommerce_report_e.pdf, [E.T.: 08.07.2020].
 - WTO. (2020d). https://www.wto.org/english/tratop_e/Covid19_e/services_report_e.pdf, [E.T.: 10.07.2020].
 - WTO. (2020e). https://www.wto.org/english/tratop_e/Covid19_e/msmes_report_e.pdf, [E.T.: 10.07.2020].D

1980-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretinin Gelişim Seyri

Nurdan MAZLUM*

Özet

1980 sonrasında yaşanan gelişmeler Türkiye ekonomisini olumlu yönde etkilemiştir. İhracata yönelik sanayileşme politikası ve yapısal değişimler gayrisafi millî hasıla ile istihdamı yükseltmiştir. Yeni ekonomi politikasının uygulamaya konulması, tarım sektörünün ülke ekonomisine olan katkısını azaltırken, sanayi ve hizmet sektörünün ekonomiye olan katkısını artırmıştır. Sektörel yapı içinde ülke ekonomisine en çok katkı sağlayan sektör ise hizmet sektörü olmuştur. Sanayileşme politikasıyla ekonomide başlayan iyileşme Türkiye'nin dış ticaretinin gelişiminde de etkili olmuştur. Yapısal değişim içinde yer alan liberal ekonomi politikasıyla 2018 yılına kadar olan 36 yıllık süreçte ihracatta 57 kat, ithalatta ise 28 kat büyüme gerçekleşmiştir. Tarım sektörü ihracatta 1980'li yıllara kadar sektör içinde belirleyici olurken, sonraki süreçlerde sanayi sektörünün ihracata olan katkısının artması, sektörel yapı içinde ilk sırada yer almasına neden olmuştur. İthalat kapsamında düşünüldüğünde sektörel yapı içinde en etkili olan sektörler, sanayi ve onu takiben madencilik şeklinde sıralanmıştır. Bu çalışma Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerin dış ticareti nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Büyüme, İthalat, İhracat, GSMH.

JEL Sınıflama Kodları: F40, O40, G01

Economy And Development Course Of Foreign Trade In Turkey Between The Years 1980 And 2020

Abstract

Developments in Turkey after 1980 had a positive effect on the economy. Export-oriented industrialization policy and structural changes have increased gross national product and employment. With the introduction of new economic policies, the contribution of the agricultural sector to the country's economy has decreased while the contribution of the industry and the service has increased. The sector that contributed the most to the national economy within the sectorial structure was the service sector. Improvement in the economy beginning with industrialization policy has been effective in the development of Turkey's foreign trade. With the liberal economic policy included in the structural change until 2018, there has been a growth of 57 times in exports and 28 times in imports. While the agricultural sector became a determinant in the sectorial structure until 1980, the increase in the contribution of the industrial sector to exports in subsequent processes resulted in the fact that it ranked first in the sectorial structure. When import is considered, the most effective sector within the sectorial structure has been the industry and then the mining sector. This study has been prepared in order to determine how the developments in the economy affect foreign trade.

Keywords: Economy, Growth, Import, Export, GNP.

JEL Codes: J12, K12, K40.

* Öğr. Gör. Avrasya Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Lojistik Bölümü, nurdan.mazlum@avrasya.edu.tr

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi dünya siyaseti ve ekonomisini derinden etkilemiş iki önemli savaşın ardından 1923 yılında kurulan bir ülke olması nedeniyle o yıllarda ekonomik açıdan çok iyi bir durumda değildi. Yıllar içinde uygulanan ekonomi politikaları neticesinde birtakım iyileşmeler olmasına rağmen gerek iç politikada gerekse dış politikada yaşanan olumsuzluklar, siyasi ve ekonomik krizler Türkiye ekonomisinin çok iyi bir noktaya ulaşmasında engelleyici faktörler olmuştur. Ülke ekonomisinde 1980 ve sonrası yıllarda uygulanan ekonomi politikaları, uzun vadeli ekonomik düzeni oluşturmaya yönelik politikalar olmuştur (Şennur, 2009: 188). Bu kapsamda 1980 yılında ithal ikameci ekonomi politikasından vazgeçilerek liberal ekonomi adı altında yeni bir ekonomi politikası uygulamaya konularak ekonomi daha sağlam temeller üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. 1980 öncesi ve sonrası dönemlerde ekonomide yaşanan gelişmeler, ülkenin dış ticaretinin olumlu seyrinde önemli faktörler olmuştur. Özellikle liberal ekonomi politikasının uygulamaya konmasıyla birlikte ihracatta önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

2. Yıllar İtibarıyla Türkiye Ekonomisi

Bu bölüm içerisinde 1980-2018 dönemi Türkiye ekonomisinin gelişimi ile gayrisafi millî hasılası ve istihdamının sektörel yapıları incelenmiştir. 1980 yılı sonrası liberal ekonomi politikasının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte Türkiye ekonomisinde meydana gelen iyileşme 1987 yılına kadar devam etmiştir. 1988 yılından itibaren ekonominin büyüme hızı yavaşlamıştır. 1994 yılına kadar ekonomide yaşanan olumsuzlukları gidermek için uygulamaya konulan 5 Nisan Kararları sonucu, 1998 yılına kadar ekonomide olumlu gelişmeler gözlenmiştir. 1999 yılında başlayan ekonomik daralma, 2000 yılında da devam etmiştir.

2000-2010 döneminde Türkiye ekonomisi, 2001 kriziyle Cumhuriyet tarihinin en etkili çöküntüsünü yaşamıştır. Şubat 2001 ekonomik krizinin etkilerini

azaltmak için 2002 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulamaya konulması ile ekonomide başlayan iyileşme, 2008 yılına kadar devam etmiştir. 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkisi, 2009 yılında da devam etmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye ekonomisi iyi bir toparlanma süreci yaşamıştır. 2013 yılında ekonomide başlayan bozulma 2018 yılına kadar devam etmiştir.

Ekonomik yapı içinde ülkenin gayrisafi millî hasılasına en çok katkı sağlayan sektör, hizmet sektörü olmuştur. İstihdama en çok katkı sağlayan sektör ise 1995 yılına kadar tarım sektörü olurken, sonraki yıllarda bu alandaki en etkili iş kolu hizmet sektörü olmuştur.

2.1. 1980-1990 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi

Türkiye, 1980 öncesi yaşamış olduğu döviz darboğazından çıkmak, sanayiye ve küçülen ekonomiyi yeniden canlandırmak, ayrıca ülke içi siyasi gerginliği azaltmak için 1980 yılında 24 Ocak İstikrar Kararları'nı almıştır (Bayrak ve Kanca, 2013: 18). Türkiye, 24 Ocak Kararları ile ithal ikameci ekonomi politikasından vazgeçerek liberal ekonomi politikasını benimsemiştir. Liberal ekonomi politikasıyla ihracata yönelik sanayileşme uygulamaları başlatılarak ekonomide yapısal değişikliğe gidilmiştir (Özsoylu, 2016: 142). Yeni ekonomi politikasının uygulamaya konulmasıyla birlikte özellikle döviz alanında yaşanan sıkıntının azaltılması sonucu Türkiye ekonomisi yeniden büyüme sürecine girmiştir (Bayrak ve Kanca, 2013: 18).

Enflasyonu önlemek, kamu harcamalarını azaltmak, ihracatı artırmaya bağlı olarak dış dengeyi sağlamak ve ekonomide serbest piyasa koşullarını oluşturmak amacıyla kabul edilmiş olan 24 Ocak Kararları'na Aralık 1983 ve Ocak 1984'te tamamlayıcı nitelikte olan yeni ekonomik kararlar eklenmiştir (Savrul vd, 2013:70; Ataç, 1999: 314). 1987 yılına kadar eklenen yeni kararların da etkisi ile ekonomideki büyüme oranı artmıştır. Ayrıca Türkiye 1980'li yıllarda Irak ve

İran arasında yaşanan savaşta tarafsızlığını ilan ederek ticaretini geliştirip dış ticaret gücünü artırarak ekonomisine güçlü bir ivme daha kazandırmıştır. 1988-1990 yılları arasında ülke ekonomisinin büyüme hızı yavaşlarken, enflasyon hızı yükselmiş ve gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik artmıştır (Ataç, 1999: 314). Ayrıca faiz oranlarının ve kamu giderlerinin sürekli artış eğiliminde olması, bu artışa bağlı olarak gelirlerin giderleri karşılamaması sonucu borçların borçla kapatılması anlayışı mevcut iç borçlanmayı artmıştır.

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e saldırması ile ortaya çıkan Körfez Savaşı neticesinde bölgede oluşan kaos ortamı Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Savaşın yaşandığı bölge içinde yer alan pazarların daralması sonucu bölgeyle yapılan ticaret durma noktasına gelmiştir. Ayrıca Güneydoğu'da baş gösteren terör olaylarındaki artış sonucu, savunma alanında yapılan harcamaların çoğalması da Türkiye ekonomisini negatif bir eğilime taşımıştır (Özsoylu, 2016: 168).

2.2. 1990-2000 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi

1990 yılında yaşanan Körfez krizi ve 1991 yılında gerçekleşen erken seçimler sonucu enflasyon %71'e, işsizlik oranı %8,2'ye yükselmiştir (Parasız, 1995:174). Türkiye ekonomisi 1992 yılına Körfez krizine paralel olarak, artan kamu açıkları ve enflasyonla birlikte sifıra yakın büyüme ile girmiştir. 1994 yılına gelindiğinde enflasyon artışının devam etmesi, giderlerinin hızla artması, gelir dağılımının bozulması, bütçe açıklarının artması, ithalat ile ihracat arasındaki dengenin ithalat lehine bozulması 1994 finansal krizinin yaşanmasına neden olmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 6).

1994 kriziyle ekonomide %6 oranında daralma yaşanırken, enflasyon oranı 1980 sonrası en yüksek seviye olan %125'e yükselmiştir. Kısa bir dönem içinde bozulan döviz piyasaları ile dış

dengeyi yeniden aktifleştirerek kamu açıklarını azaltmak, uzun vadede büyümeyi sağlamak için 1994 yılında 5 Nisan Kararları yayımlanmıştır (Karaçor ve Alptekin, 2006: 311).

1994 krizi nedeniyle yayımlanan 5 Nisan Kararları ilk etapta olumlu etkiler oluşturmuş, bu kapsamda kamu açıkları azalmış, kur kontrol altına alınmış, döviz rezervlerinde kısmi artış meydana gelmiş ve ekonomi bir nebze de olsa rahatlamıştır (Parasız, 2001: 404).

5 Nisan Kararları'nın uygulamaya konulmasıyla ekonomide başlayan büyüme 1998 yılına kadar devam etmiş ve enflasyon %69'a, işsizlik oranı ise %6,9'a kadar gerilemiştir. 1999 yılında yaşanan Marmara depreminin de etkisiyle enflasyon tekrar yükselişe geçmiştir.

2000 yılında ekonomide yaşanan olumsuzlukları azaltmak için enflasyonu düşürme programı yapılmıştır. Programın uygulamaya konulması sonucu enflasyon %68,8'den %39'a kadar gerilemiş olmasına rağmen 2001 yılında ülkede yaşanan finansal kriz, programı sekteye uğratmıştır. 2001 kriziyle birlikte enflasyon %68,5'lik oranla yeniden artış eğilimine girmiş, borsa hızla düşmüş ve faiz oranları bankacılık sektöründe yaşanan sorunlara daimi çözüm bulunamadığı için yeniden yükselmiştir. Krizin önlenmesi amacıyla sabit döviz kuru sistemine son verilerek dalgalı kur sistemine geçilmesi TL'nin yabancı para birimleri karşısında hızla değer kaybetmesine neden olmuştur (Uygun, 2001: 54-55).

2.3. 2000-2010 Yılları Arası Türkiye Ekonomisi

Türkiye ekonomisi, 2001 kriziyle Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birini yaşamıştır. Bu krizle birlikte ülkede kişi başına düşen gelir azalırken, ekonomide %9'luk bir daralma gerçekleşmiştir. Ayrıca %30'lara gerilemiş olan enflasyon kriz sonrası %70'i aşmış, iç borç stoğu 2000 yılının 4 katına çıkmış ve 1,5

milyon kişi işsiz kalmıştır (Karluk, 2004: 479-480).

Şubat 2001'de yaşanan krizle bankacılık sektörü kur riskinden kaynaklanan kayıplardan ötürü ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmış ve 19 banka kapanmıştır (Turan, 2011: 73). Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yaşanmasında, istikrar programlarında söz verilen yapısal reformların ertelenmesinin ve gerek yurt içi gerekse yurt dışında oluşan güvensizlik ortamının etkisi olmuştur.

Şubat 2001 ekonomik krizinin etkilerini azaltmak için 2002 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulamaya konulması ile ekonomide başlayan iyileşme 2008 yılına kadar devam etmiştir (Özsoylu, 2016: 262). 2002 yılında %29,8 olan enflasyon oranı 2004 yılında %9,3'e, 2007 yılında da %8,4'e kadar gerilemiştir. 2007 yılında ABD'de yaşanan ekonomik kriz, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de içinde değerlendirildiği gelişmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. 2008 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'yi etkileyen kriz sonrası ekonomik büyüme yavaşlarken enflasyon %10,1'e ve işsizlik oranı ise %11'e yükselmiştir. 2009 yılında krizin etkilerinin devam etmesi sonucu ekonomi %4,7 daralırken, işsizlik oranı ise %14'e yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu).

2.4. 2010 Sonrası Türkiye Ekonomisi

2010 yılında Türkiye ekonomisi iyi bir toparlanma süreci yaşamıştır. Bu toparlanma süreciyle birlikte işsizlik %11,9'a ve enflasyon oranı ise %6,4'e gerilerken, ekonomide %8,5'lik büyüme gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise Türkiye ekonomisi %11,1'lik büyüme ile Çin'den sonra en fazla büyüyen ekonomi konumuna gelmiştir. 2012 yılında Türkiye ekonomisindeki büyüme %4,8'lik oranla devam ederken enflasyon %10,5'ten %6,2'ye, işsizlik oranı ise %9,2'ye gerilemiştir. 2013 yılında ekonomide %8,5'lik büyüme gerçekleşmesine rağmen döviz kurundaki hızlı

yükseliş ülke ekonomisinin gelişimini etkileyerek enflasyon ve işsizlik oranlarını artırmıştır. 2014 yılında Türkiye'nin kredi notunda meydana gelen bozulmaların etkisiyle enflasyon %8,2'ye, işsizlik oranı ise %9,9'a yükselmiştir.

2015 yılında dolar kurunun 2,80 TL'ye yükselmesine bağlı olarak birçok işletme iflas etmiş ve işsizlik oranı %10,3'e kadar yükselmiştir. 2016 yılında dolar kurunun 3,00 TL'yi aşması ve Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrası Rusya'nın Türkiye'ye ambargo uygulaması ekonomide büyük sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. 2018 yılı ise Türkiye ekonomisinde krizin yaşandığı bir yıl olarak kaydedilmiştir. ABD ile yaşanan siyasi gerginliklere bağlı olarak doların 7,00 TL'yi aşması sonucu şirketler art arda konkordato ilan etmiş, enflasyon son 15 yılın zirvesi olan %20,3'e kadar yükselmiştir. Merkez Bankası ise yükselen enflasyon değerini ve dolar kurunu düşürmek için faiz artırımına gitmiştir.

2.5. GSMH'nin Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

TÜİK'ten alınmış olan verilere göre 2004 yılında Türkiye'nin cari fiyatlarla 577 milyar TL olan gayrisafi millî hasılası sürekli artış göstererek 2018 yılında 3 trilyon 724 milyar TL'ye ulaşmıştır. Ekonomik faaliyetler grubunda yer alan tarım sektörünün 2004 yılında gayrisafi millî hasılaya olan katkısı 54,3 milyar TL ile %9,4 olurken, sanayi sektörünün katkısı 145 milyar TL ile %25,1 ve hizmet sektörünün katkısı ise 304,8 milyar TL ile %52,8 olmuştur. 2018 yılına gelindiğinde tarım sektörünün gayrisafi millî hasılaya olan katkısı %5,8'e gerilerken, sanayi sektörünün payı %29,5'e ve hizmet sektörünün payı ise %54,3'e yükselmiştir. 2004-2018 döneminde gayrisafi millî hasılaya en çok katkı sağlayan sektör %50'lik payla hizmet sektörü olurken onu %20'lik payla sanayi sektörü takip etmiştir. Gayrisafi millî hasılaya en az katkı sağlayan sektör ise tarım sektörü olarak kaydedilmiştir.

Tablo 1: Gayrisafi Millî Hasılanın Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon TL)

Yıl	Tarım	Pay	Değişim	Sanayi	Pay	Değişim	Hizmet	Pay	Değişim	Vergi	Pay	Değişim	GSMH
2004	54.365	9,4	-	145.005	25,1	-	304.887	52,8	-	72.765	12,6	-	577.023
2005	62.349	9,3	14,6	170.459	25,3	17,5	355.501	52,8	16,6	85.392	12,6	17,3	673.702
2006	64.415	8,1	3,3	206.057	26,1	20,8	419.780	53,2	18,0	98.973	12,5	15,9	789.227
2007	66.197	7,5	2,7	232.941	26,5	13,0	481.118	54,6	14,6	100.204	11,4	12,4	880.460
2008	74.451	7,5	12,4	260.996	26,2	12,0	550.190	55,3	14,3	109.143	11,0	8,9	994.782
2009	81.234	8,1	9,1	240.365	24,0	-7,9	569.482	57,0	3,5	108.109	10,8	-0,9	999.191
2010	104.703	9,0	28,8	285.383	24,6	18,7	629.823	54,2	10,5	140.103	12,0	29,5	1.160.013
2011	114.838	8,2	9,6	375.613	27,0	31,6	736.243	52,8	16,8	167.781	12,0	19,7	1.394.477
2012	121.692	7,8	6,0	420.266	26,7	11,8	843.453	53,7	14,5	184.259	11,7	9,8	1.569.672
2013	121 709	6,7	0,01	501 220	27,7	19,2	962 395	53,2	14,1	224 388	12,4	21,7	1 809 713
2014	134 724	6,6	10,6	576 440	28,1	15,0	1 097 024	53,7	13,9	236 275	11,5	5,2	2 044 465
2015	161 447	6,9	19,8	652 582	28,0	13,2	1 246 695	53,3	13,6	277 920	11,9	17,6	2 338 647
2016	161 304	6,2	0,08	735 168	28,2	12,6	1 402 423	53,8	12,4	309 629	11,9	11,4	2 608 525
2017	189 193	6,1	17,2	908 455	29,2	23,5	1 659 105	53,3	18,3	353 894	11,4	14,2	3 110 650
2018	216 666	5,8	14,5	1 097 683	29,5	20,8	2 020 863	54,3	21,8	389 174	10,4	9,9	3 724 387

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2520

2004-2018 yılları arasında tarım sektörü içerisinde en fazla büyüme %28,8'lik oranla 2010 yılında gerçekleşirken, sanayi sektöründeki en fazla büyüme %31,6'lık oranla 2011 yılında ve hizmet sektöründeki en fazla büyüme ise %21,8'lik oranla 2018 yılında gerçekleşmiştir.

2.6. İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı

Aktif nüfus, bir ülkede çalışma çağındaki olan 15 ila 64 yaş aralığında bulunan tüm bireyleri kapsamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini gösteren özelliklerden biri de aktif nüfusun oranı ve bu oran içerisinde ekonomik faaliyet grubu olan tarım, sanayi ve hizmet sektöründe istihdam edilen nüfus sayısıdır. Sektörler içerisinde yer alan istihdam oranları ülkelerin ekonomik yapıları ve gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi vermektedir (Özgür, 1992: 1). Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun çoğunluğu tarım sektöründe çalışırken, gelişmiş olan ülkelerde ise nüfusun çoğunluğu sanayi ve hizmet sektöründe çalışmaktadır.

Tablo 2: İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (%)

Yıl	Tarım	Sanayi	Hizmet	Toplam	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %	Toplam
1990	8.691	3.736	6.111	18.538	46,8	20,1	32,9	100
1995	8.633	4.429	6.831	19.893	43,3	22,2	34,3	100
2000	7.103	5.061	8.425	20.557	34,5	24,6	40,9	100
2005	5.014	5.338	9.281	19.633	25,5	27,2	47,3	100
2010	5.084	6.049	10.725	21.858	23,3	27,7	49,1	100
2011	5.412	6.522	11.332	23.266	23,3	28,0	48,7	100
2012	5.301	6.620	12.016	23.937	22,1	27,7	50,2	100
2013	5.204	6.869	12.528	24.601	21,2	27,9	50,9	100
2014	5.470	7.228	13.235	25.933	21,1	27,9	51,0	100
2015	5.483	7.246	13.891	26.621	20,6	27,2	52,2	100
2016	5.305	7.283	14.617	27.205	19,5	26,8	53,7	100
2017	5.464	7.478	15.246	28.189	19,4	26,5	54,1	100
2018	5.297	7.666	15.774	28.738	18,4	26,7	54,9	100

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2263 ; (Arısoy, 2005: 45-67)

1990 yılında en çok istihdam sağlanan sektör %46,8'lik oranla tarım sektörü olurken, istihdamın en az istihdamın sağlandığı sektör ise %20,1'lik oranla sanayi sektörü olmuştur. İstihdamın sektörel yapısı içinde tarım sektörünün payı sürekli azalırken, sanayi ve hizmet sektörünün payı ise artış göstermiştir. Bu kapsamda istihdamın tarım sektörü içindeki payı 1990 yılında %46,8 olurken 2018 yılına gelindiğinde bu oran %18,4'e gerilemiştir. Sanayi sektörünün istihdam içindeki yeri ise 1990 yılında %20,1 olurken 2011 yılında %28,0 ile en yüksek orana ulaşmış fakat 2018 yılına kadar %26,7'ye gerilemiştir. Hizmet sektörünün istihdam içindeki payı ise 1990 yılında %32,9 olurken 2014 yılında %51'e ve 2018 yılına gelindiğinde ise en yüksek oran olan %54,9'a ulaşmıştır.

Mevcut yıllar içinde hizmet sektöründeki istihdam oranının yüksek olması, sanayi ve tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun belli bir bölümünün hizmet sektörüne yöneldiğini göstermektedir.

3. Dış Ticaretin Gelişimi

Dış ticaret, ülke ekonomilerinin gelişmesinde ve ülkeler arası bütünleşmenin gerçekleşmesinde çok önemli bir unsur olarak görülmektedir (Ertekin ve Kutlu, 2000: 224). Türkiye 1980 yılına kadar ithal ikameci dış ticaret politikası izlerken, 1980 sonrası 24 Ocak Kararları ile ihracata yönelik sanayileşme kapsamında dış ticaret politikası izlemiştir (Şennur, 2009:176). 1980 yılında Türkiye'nin dış ticaret hacmi 10,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 24 Ocak Kararları'na bağlı olarak ihracata yönelik sanayileşme politikasının uygulamaya konulması sonucu gerek ihracat gerekse ithalatta başlayan yükseliş dış ticaret hacmini ve açığını artırmıştır. 1986, 1991, 1994, 1998 ve 1999 yıllarında ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler sonucu Türkiye'nin dış ticaret hacmi azalırken 2000 yılına kadar olan diğer yıllarda dış ticaret hacmi artış göstermiştir. 1982 yılında 14,5 milyar dolar olan Türkiye'nin dış ticaret hacmi 2000 yılında 82,2 milyar dolara yükselmiştir. 2001 ve 2009 yılları haricinde yükselişini sürdüren dış ticaret hacmi 2013 yılında tarihinin en yüksek seviyesi olan

403,4 milyar dolara kadar yükselişini devam ettirmiştir. 2014 yılı sonrası gerek ihracat gerekse ithalatta başlayan düşüşler sonucu 2018 yılında Türkiye'nin dış ticaret hacmi 390,9 milyar dolara gerilemiştir.

Tablo 3: 1980-2018 Dönemi Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)

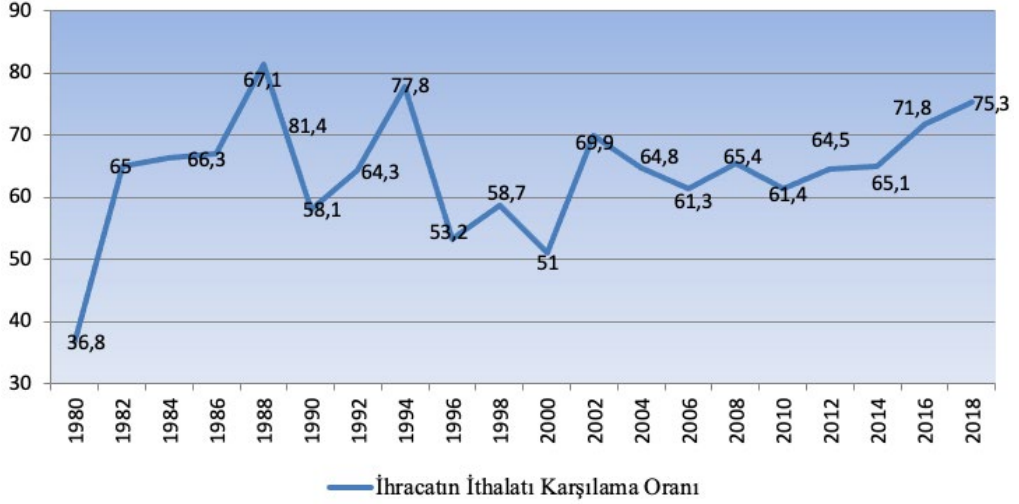
Yıl	İhracat	Değişim %	İthalat	Değişim %	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1980	2.910.122	28,7	7.909.364	56,0	-4.999.242	10.819.486
1982	5.745.973	22,2	8.842.665	-1,0	-3.096.692	14.588.639
1984	7.133.604	24,5	10.757.032	16,5	-3.623.429	17.890.636
1986	7.456.726	-6,3	11.104.771	-2,1	-3.648.046	18.561.497
1988	11.662.024	14,4	14.335.398	1,3	-2.673.374	25.997.422
1990	12.959.288	11,5	22.302.126	41,2	-9.342.838	35.261.413
1992	14.714.629	8,2	22.871.055	8,7	-8.156.426	37.585.684
1994	18.105.872	18,0	23.270.019	-20,9	-5.164.147	41.375.891
1996	23.224.465	7,3	43.626.642	22,2	-20.402.178	66.851.107
1998	26.973.952	2,7	45.921.392	-5,4	-18.947.440	72.895.344
2000	27.774.906	4,5	54.502.821	34,0	-26.727.914	82.277.727
2002	36.059.089	15,1	51.553.797	24,5	-15.494.708	87.612.886
2004	63.167.153	33,7	97.539.766	40,7	-34.372.613	160.706.919
2006	85.534.676	16,4	139.576.174	19,5	-54.041.499	225.110.850
2008	132.027.196	23,1	201.963.574	18,8	-69.936.378	333.990.770
2010	113.883.219	11,5	185.544.332	31,7	- 71.661.113	299.427.551
2012	152.461.737	13,0	236.545.141	-1,8	- 84.083.404	389.006.877
2014	157.610.158	3,8	242.177.117	-3,8	- 84.566.959	399.787.275
2016	142.529.584	-0,9	198.618.235	-4,2	- 56.088.651	341.147.819
2018	167.920.613	7,0	223.047.094	-4,6	- 55.126.481	390.967.708

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=621

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca sadece 1930 ila 1946 yılları arasında, 1938 yılı hariç olmak üzere, dış ticaret açığı vermemiştir. Günümüze kadar olan diğer tüm yıllarda ithalatın ihracattan fazla gerçekleşmesinden dolayı dış ticaret açığı yaşanmıştır. Özellikle 1980 sonrası Türkiye'nin izlemiş olduğu ekonomi politikası sonucu, ihracatına karşılık ithalatında yaşanan hızlı artışlar ülkenin dış ticaret hacminin artmasında etkili olmuştur.

3.1. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

1980 sonrasında Türkiye'de gerçekleşen ihracat ve ithalat verileri dalgalı bir seyir izlediğinden ihracatın ithalatı karşılama oranı da yıllar kapsamında değişiklik göstermiştir. 1980 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %36,8 olurken bu oran ihracattaki yükselişe bağlı olarak 1982 yılında %65'e ve 1994 yılında da %77,8'e yükselmiştir. 2000 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %51'e kadar gerilemiş olmasına rağmen 2018 yılında bu oran %75,3'e kadar yükselmiştir.

Şekil 1: İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

Türkiye’de 1980 yılından itibaren gerçekleşen dış ticarete, ihracat rakamları ithalat rakamlarından düşük olmuştur. 2018 yılına kadar devam eden süreçte ihracat verilerinin ithalat verilerinden düşük olması nedeniyle ihracat gelirleri ithalat giderlerini karşılayamamıştır.

3.2. İhracatın Gelişimi

1980 sonrasında Türkiye ekonomisinde yaşanan yapısal değişim, ihracatın yükselişinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 1980 yılında alınan 24 Ocak Kararları’nın uygulamaya konulması sonucu 1981 yılında ihracat %61,6 artış göstererek 4,7 milyar dolara yükselmiştir. 1983 ve 1989 yıllarındaki %0,3’lük ve 1986 yılındaki %6,3’lük düşüşler haricinde, Türkiye’nin ihracatı 1998 yılına kadar sürekli artış göstererek 26,9 milyar dolara kadar ulaşmıştır.

1999 yılında ülkemizde yaşanan depremin etkisiyle ihracatımız %1,4 azalarak 26,5 milyar dolara gerilemiştir. 2000 yılından itibaren tekrar yükselmeye başlayan ihracatımız 2008 yılında 132 milyar dolara ulaşmıştır. 2008 yılında ABD’de yaşanan ekonomik krizin Türkiye ekonomisini de etkilemesi sonucu, 2009 yılında ihracatımız %22,6’lık bir düşüş ile 102,1 milyar dolara gerilemiştir. 2010 yılında 113,8 milyar dolarla yükselmeye devam eden ihracatımız, 2012 yılında 152,4 milyon dolara kadar ulaşmıştır. Ekonomide yaşanan olumsuzluklar sonucu 2013, 2015 ve 2016 yıllarında ihracatta yaşanan düşüşlere rağmen 2017 yılında gerçekleşen %10’luk ve 2018 yılında gerçekleşen %7’lik büyüme ile ihracatımız 167,9 milyar dolara kadar ulaşmıştır.

Tablo 4: 1980-2018 Dönemi Türkiye İhracatının Gelişimi (Bin Dolar)

Yıl	İhracat	Değişim %	Yıl	İhracat	Değişim %
1980	2.910.122	28,7	2000	27.774.906	4,5
1981	4.702.934	61,6	2001	31.334.216	12,8
1982	5.745.973	22,2	2002	36.059.089	15,1
1983	5.727.834	-0,3	2003	47.252.836	31,0
1984	7.133.604	24,5	2004	63.167.153	33,7
1985	7.958.010	11,6	2005	73.476.408	16,3
1986	7.456.726	-6,3	2006	85.534.676	16,4
1987	10.19.049	36,7	2007	107.271.750	25,4
1988	11.66.024	14,4	2008	132.027.196	23,1
1989	11.624.692	-0,3	2009	102.142.613	-22,6
1990	12.959.288	11,5	2010	113.883.219	11,5
1991	13.593.462	4,9	2011	134.906.869	18,5
1992	14.714.629	8,2	2012	152.461.737	13,0
1993	15.345.067	4,3	2013	151.802.637	-0,4
1994	18.105.872	18,0	2014	157.610.158	3,8
1995	21.637.041	19,5	2015	143.838.871	-8,7
1996	23.224.465	7,3	2016	142.529.584	-0,9
1997	26.261.072	13,1	2017	156.992.940	10,1
1998	26.973.952	2,7	2018	167.920.613	7,0
1999	26.587.225	-1,4			

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=621

3.3. İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı

Türkiye ekonomisinde ihracatın ürün bazında sektörel yapısı; tarım sektörü, sanayi sektörü ve madencilik sektöründen oluşmaktadır. Ülke ekonomisi için büyük öneme sahip olan ihracat verilerini oluşturan sektörlerin dağılımları sayesinde, ülkenin hangi sektörde daha ileri olduğu ve ülke ekonomisine hangi sektörün daha çok katkı sağladığı görülebilmektedir.

Türkiye'deki ihracatın sektörel dağılımında tarım sektörü 1980 yılına kadar diğer sektörlerden daha fazla katkı sağlamış ve ülke ekonomisinde belirleyici sektör olmuştur. 1981 yılından itibaren tarım sektörünün ihracat içindeki payı hızlı bir düşüş sürecine girmiş ve ekonomi üzerindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır. 1982 yılında %37'ye gerileyen oran, 2018 yılında %3,3'e kadar düşmüştür.

Ülke ekonomisi için büyük öneme sahip olan sanayi sektörü, 1980 yılına kadar tarım sektöründen sonra ekonomiye en çok katkı sağlayan sektör olmuştur. 1980 yılında ihracat içinde %36'lık orana sahip olan sanayi sektörü 1981 yılından sonra hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. İhracat içinde belirleyici sektör olarak

yükselişini devam ettiren sanayi sektörünün oranı 1982 yılında %60'a, 2000 yılında %91,9'a ve 2018 yılında da %93,9'a kadar yükselmiştir.

İhracatın sektörel yapısı içinde önem arz eden diğer bir sektör de madencilik sektörüdür. 1980 yılında madencilik sektörünün ihracat içindeki oranı %6,6 olurken bu oran 1981 yılından sonra düşüş eğilimine geçmiş ve 2004 yılında %1'e kadar gerilemiştir. 2005 yılından itibaren yükselmeye başlayan madencilik sektörünün ihracat içindeki oranı 2018 yılında %2 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5: Türkiye'de Gerçekleşen İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon Dolar ve %)

Yıl	Tarım	Sanayi	Madencilik	Toplam	Tarım %	Sanayi %	Madencilik %	Yüzde
1980	1.672	1.047	191	2.910	57,4	36,0	6,6	100
1982	2.122	3.448	174	5.745	37,0	60,0	3,0	100
1984	1.749	5.145	240	7.134	24,5	72,1	3,4	100
1986	1.886	5.324	247	7.457	25,3	71,4	3,3	100
1988	2.341	8.943	377	11.662	20,1	76,7	3,2	100
1990	2.249	10.349	326	12.959	17,4	79,9	2,5	100
1992	2.134	12.286	267	14.715	14,5	83,5	1,8	100
1994	2.301	15.518	263	18.106	12,7	85,7	1,5	100
1996	2.153	20.526	369	23.224	9,3	88,4	1,6	100
1998	2.357	24.065	364	26.974	8,7	89,2	1,3	100
2000	1.659	25.518	400	27.775	6,0	91,9	1,4	100
2002	1.754	33.702	387	36.059	4,9	93,5	1,1	100
2004	2.542	59.579	649	63.167	4,0	94,3	1,0	100
2006	3.481	80.246	1.146	85.535	4,1	93,8	1,3	100
2008	3.937	125.188	2.155	132.027	3,0	94,8	1,6	100
2010	4.935	105.467	2.687	113.883	4,3	92,6	2,4	100
2012	5.189	143.194	3.161	152.462	3,4	93,9	2,1	100
2014	6.030	147.066	3.406	157.617	3,8	93,3	2,2	100
2016	5.397	133.595	2.676	142.529	3,7	93,7	1,8	100
2018	5.556	157.705	3.399	167.920	3,3	93,9	2,0	100

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804>

1980-2018 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen ihracatın sektörel yapısı içinde yer alan tarım sektörünün payı, 1980 yılında diğer sektörlerden fazla olmuştur. 1981 yılından itibaren sanayi sektörünün ihracat içindeki payının daha yüksek oranda gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Madencilik sektörünün ise 2004 yılına kadar düşüş eğiliminde olmasına rağmen çok fazla değişmediği ve 2004 sonrasında yükselmeye başladığı gözlenmiştir.

3.4. İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Türkiye ekonomisinde ihracatın mal gruplarına göre dağılımı; ara malı, yatırım malı ve tüketim malından oluşmaktadır. 1980-2018 döneminde gerçekleşen ihracatın mal gruplarına göre dağılımına bakıldığında en fazla ihracatın ara mal grubunda yapıldığı, en az ihracatın ise yatırım malı grubunda gerçekleştiği görülmektedir. 1990 yılına kadar ara malın ihracatı tüketim ve yatırım malından yüksek olmuştur. 1990 yılından 2006 yılına kadar tüketim malındaki ihracat diğer mal gruplarından daha fazla gerçekleşmiştir. 2008 yılından 2018 yılına kadar toplam ihracat içinde en büyük paya sahip olan mal grubu ise tekrar ara malı olmuştur.

Tablo 6: Türkiye’de Gerçekleşen İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar ve %)

Yıl	Yatırım Malı	Ara Malı	Tüketim Malı	Diğer	Toplam	Yatırım Malı %	Ara Malı %	Tüketim Malı %	Diğer %	Toplam
1980	49	1.527	1.333	-	2.910	1,7	52,5	45,8	-	100
1982	159	3.310	2.275	-	5.745	2,7	57,7	39,6	-	100
1984	149	3.638	3.345	-	7.133	2,1	51,0	46,9	-	100
1986	149	3.848	3.459	-	7.456	2,0	51,7	46,3	-	100
1988	190	6.391	5.078	1	11.662	1,6	54,9	43,5	-	100
1990	305	5.992	6.661		12.959	2,3	46,3	51,4	-	100
1992	491	6.259	7.959	3	14.714	3,4	42,6	54,0	-	100
1994	736	8.183	9.181	4	18.105	4,0	45,3	50,7	-	100
1996	1.119	9.767	12.317	19	23.224	4,8	42,0	52,0	-	100
1998	1.342	11.251	14.365	15	26.973	5,0	41,8	53,2	-	100
2000	2.175	11.565	13.986	47	27.774	7,8	41,6	50,4	0,2	100
2002	2.790	14.667	18.464	146	36.059	7,7	40,7	51,2	0,4	100
2004	6.531	25.946	30.502	188	63.167	10,3	41,0	48,3	0,3	100
2006	9.423	37.788	37.740	532	85.534	11,0	44,1	44,1	0,6	100
2008	16.725	67.733	47.076	491	132.027	12,6	51,3	35,7	0,4	100
2010	11.771	56.380	45.320	410	113.883	10,3	49,5	39,8	0,4	100
2012	13.733	82.655	55.556	516	152.461	9,0	54,2	36,4	0,3	100
2014	16.107	75.171	65.088	1.243	157.610	10,2	47,7	41,3	0,8	100
2016	15.891	66.890	58.876	871	142.529	11,1	46,9	41,3	0,6	100
2018	19.843	79.264	68.030	782	167.920	11,8	47,2	40,5	0,5	100

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=1¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5803>

1980-2018 döneminde Türkiye’de gerçekleşen ihracatın mal gruplarına göre dağılım payları tablo 6’da gösterilmiştir. Yatırım malının ihracat içindeki payı 1980 yılında %1,7 olurken yıllar içinde sürdürmüş olduğu dalgalı yükseliş sonucu 2018 yılında yatırım malının payı %11,8’e ulaşmıştır. Ara malının ihracat içindeki

payı ise 1980 yılında %52,5 olarak gerçekleşirken 2002 yılında bu oran %40,7 ile döneminin en düşük seviyesine gerilemiştir. 2018 yılında ara malının payı %47,2'ye ulaşmıştır. 1980 yılında ihracat içindeki payı %45,8 olan tüketim malının oranı 2008 yılında %35,7'ye gerilemiş fakat 2018 yılında bu oran %40,5'e kadar yükselmiştir.

3.5. Ülkelere Göre İhracatın Dağılımı

2011 ila 2018 yılları arasında Türkiye'nin en fazla ihracat gerçekleştirdiği ülkeler sıralamasında Almanya birinci ülke olmuştur. Almanya'nın ardından Birleşik Krallık ikinci, İtalya üçüncü ve Irak dördüncü sırada ihracat gerçekleştirilen ülkeler olarak kaydedilmiştir. Tablo 7'de yer alan ülkelere gerçekleştirilen ihracat, yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemiştir.

Tablo 7: 2011-2018 Döneminde En Fazla İhracatın Gerçekleştirildiği Ülkeler (Milyon Dolar)

Ülkeler	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
<i>Almanya</i>	16.136	15.118	13.998	13.417	15.147	13.702	13.124	13.950
<i>Birleşik Krallık</i>	11.106	9.603	11.685	10.556	9.903	8.785	8.693	8.151
<i>İtalya</i>	9.560	8.473	7.580	6.887	7.141	6.718	6.373	7.851
<i>Irak</i>	8.346	9.054	7.636	8.549	6.887	11.948	10.822	8.310
<i>ABD</i>	8.304	8.654	6.623	6.395	6.341	5.640	5.604	4.584
<i>İspanya</i>	7.708	6.302	4.988	4.742	4.749	4.334	3.717	3.917
<i>Fransa</i>	7.287	6.584	6.022	5.845	6.464	6.376	6.198	6.805
<i>Hollanda</i>	4.760	3.864	3.589	3.154	3.458	3.538	3.244	3.243
<i>İsrail</i>	3.894	3.407	2.955	2.698	2.950	2.649	2.329	2.391
<i>Romanya</i>	3.867	3.139	2.671	2.815	3.008	2.616	2.495	2.878
<i>Diğerleri</i>	86 952	82 794	74 782	78 780	91 562	85 496	89 862	72 826
<i>Toplam</i>	167.920	156.992	142.529	143.838	157.610	151.802	152.461	134.906

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1545

2011 yılında Türkiye'de gerçekleşen ihracatın %10,5'i Almanya'ya yapılırken, %6'sı İngiltere'ye, %5,8'i İtalya'ya, %6,1'i Irak'a ve %3,3'ü ABD'ye yapılmıştır. 2018 yılında ise 167,9 milyar dolar olarak gerçekleşen ihracatımız içinde Almanya'nın payı %9,6 olurken, İngiltere'nin payı %6,6, İtalya'nın payı %5,6 ve ABD'nin payı da %4,9 olmuştur.

3.6. İthalatın Gelişimi

Türkiye'nin 1980 sonrası izlemiş olduğu ekonomi politikası sonucunda sanayi sektöründe kullanılan ithal mal artmıştır. Ekonomi politikasının uygulamaya konulması sonucu 1980 yılında ithalat bir önceki yıla oranla %56 artış göstererek 7,9 milyar dolar olmuştur. 1981 yılında 8,9 milyar dolara yükselen ithalat 1982 ve 1986 yılları hariç diğer yıllarda artış göstererek 1990 yılında 22,3 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 8: 1980-2018 Dönemi Türkiye'deki İthalatın Gelişimi (Bin Dolar)

Yıl	İthalat	Değişim %	Yıl	İthalat	Değişim %
1980	7.909.364	56,0	2000	54.502.821	34,0
1981	8.933.374	12,9	2001	41.399.083	-24,0
1982	8.842.665	-1,0	2002	51.553.797	24,5
1983	9.235.002	4,4	2003	69.339.692	34,5
1984	10.757.032	16,5	2004	97.539.766	40,7
1985	11.343.376	5,5	2005	116.774.151	19,7
1986	11.104.771	-2,1	2006	139.576.174	19,5
1987	14.157.807	27,5	2007	170.062.715	21,8
1988	14.335.398	1,3	2008	201.963.574	18,8
1989	15.792.143	10,2	2009	140.928.421	-30,2
1990	22.302.126	41,2	2010	185.544.332	31,7
1991	21.047.014	-5,6	2011	240.841.676	29,8
1992	22.871.055	8,7	2012	236.545.141	-1,8
1993	29.428.370	28,7	2013	251.661.250	6,4
1994	23.270.019	-20,9	2014	242.177.117	-3,8
1995	35.709.011	53,5	2015	207.234.359	-14,4
1996	43.626.642	22,2	2016	198.618.235	-4,2
1997	48.558.721	11,3	2017	233.799.651	17,7
1998	45.921.392	-5,4	2018	223.047.094	-4,6
1999	40.671.272	-11,4			

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=621

Türkiye'nin ithalatı, 1991 yılında etkili olan ekonomik kriz sonucu %5,6 ve 1994 yılında yaşamış olduğu diğer bir kriz nedeniyle %20,9 azalmıştır. 1994 yılında 23,2 milyar dolara gerileyen ithalat 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması'nın etkisiyle 1997 yılına kadar yükselişini devam ettirerek 48,5 milyar dolara kadar yükselmiştir. 1999 yılında yaşanan Marmara depremi sonrasında 40,6 milyar dolara gerileyen ithalat, 2000 yılında %34 artış göstererek 54,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında yaşanan finansal krizin etkisiyle %24 değer kaybederek 41,3 milyar dolara gerileyen ithalat, 2002 yılından itibaren başlayan yükselişle, 2008 yılında 201,9 milyar dolara kadar yükselmiştir. ABD'de yaşanan ekonomik krizin Türkiye ekonomisini etkilemesi sonucu 2009 yılında %30,2 azalarak 140,9 milyar dolara gerileyen ithalat, 2011 yılında 240,8 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2012 yılında tekrar düşüş eğilimi gösteren ithalat, ekonomide yaşanan olumsuzluklar sonucu 2018 yılında 223 milyar dolara gerilemiştir.

3.7. İthalatın Sektörlere Göre Dağılımı

1980 ila 2018 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen ithalatın sektörel yapısı içinde, sanayi sektörü ilk sırada yer almıştır. Sanayi sektöründeki dış alımı, madencilik ve takiben tarım sektörleri izlemiştir. 1980 yılında Türkiye'deki ithalatın %59,1'i sanayi sektöründe gerçekleşirken, %39,8'i madencilik sektöründe ve %0,9'u da tarım sektöründe gerçekleşmiştir. İthalatın sektörel dağılımı içindeki payı; sanayi sektöründe %84,2'lik oranla 2016 yılında en yüksek seviyeye ulaşırken, madencilik sektöründe 1982 yılındaki %41,9'luk oran ve tarım sektöründe ise 1990 yılındaki %5,1'lik oranla en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2018 yılına gelindiğinde sanayi sektörünün ithalat içindeki payı %78,9'a, madencilik sektörünün payı %13'e ve tarım sektörünün payı ise %4,1'e gerilemiştir.

Tablo 9: Türkiye'de Gerçekleşen İthalatın Sektörlere Göre Dağılımı (Milyon Dolar ve %)

Yıl	Tarım	Sanayi	Madencilik	Diğer	Toplam	Tarım %	Sanayi %	Madencilik %	Diğer %	Yüzde
1980	79	4.675	3.154	-	7.909	0,9	59,1	39,8	-	100
1982	189	4.939	3.713	-	8.842	2,1	55,8	41,9	-	100
1984	406	6.728	3.622	-	10.757	3,7	62,5	33,6	-	100
1986	289	8.675	2.138	1	11.104	2,6	78,2	19,2	-	100
1988	300	11.101	2.931	2	14.335	2,1	77,5	20,4	-	100
1990	1.139	16.403	4.211	547	22.302	5,1	73,5	18,9	2,5	100
1992	925	18.005	3.332	607	22.871	4,1	78,7	14,5	2,7	100
1994	884	18.156	3.345	885	23.270	3,8	78	14,4	3,8	100
1996	2.167	35.207	5.081	1.172	43.626	5,0	80,7	11,6	2,7	100
1998	2.126	39.024	3.747	1.022	45.921	4,6	85	8,2	2,2	100
2000	2.124	44.200	7.096	1.080	54.502	3,9	81,1	13	2	100
2002	1.703	41.383	7.192	1.273	51.553	3,3	80,2	14	2,5	100
2004	2.764	80.447	10.980	3.333	97.539	28	82,5	11,3	3,4	100
2006	2.934	110.378	22.033	4.227	139.576	2,1	79,1	15,8	3	100
2008	6.432	150.252	35.649	9.626	201.963	3,2	74,4	17,6	4,8	100
2010	6.489	145.366	25.932	7.753	185.544	3,5	77,3	14	4,2	100
2012	7.502	176.235	42.246	10.459	236.545	3,2	74,5	17,9	4,4	100
2014	8.657	187.742	37.126	8.649	242.177	3,6	77,5	15,3	3,6	100
2016	7.096	167.243	19.008	5.266	198.618	3,6	84,2	9,6	2,6	100
2018	9.334	175.979	28.967	8.764	223.047	4,1	78,9	13	4	100

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804>

1980 ila 2018 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşen ithalatın sektörel yapısının gösterildiği tablo 9’da yer alan bilgiler kapsamında sanayi sektörünün ithalat içindeki payının diğer sektörlerden daha yüksek oranda gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Madencilik sektörünün ithalat içindeki payında sert düşüşlerin olduğu, tarım sektöründeki payın ise çok fazla değişmediği gözlenmiştir.

3.8. İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında gerçekleşen ithalatın, mal grupları içindeki dağılımında yatırım malı, tüm yıllarda tüketim malından fazla gerçekleşmiştir. 1980 yılında 797 milyon dolar olan yatırım malının ithalatı, 2002 ve 2008 yılları haricinde diğer tüm yıllarda yükseliş eğiliminde olmuştur. Mal grupları içinde en az ithalatın yapıldığı tüketim malında, ithal edilen ürünlerin miktarı 1980 yılında 363 milyon dolar olurken, 2018 yılında %63 artış göstererek 22,8 milyar dolara ulaşmıştır. 1980 yılında 6,7 milyar dolar olan ara malı ise 2018 yılında 170 milyar dolara ulaşarak tüm yıllarda en fazla ithalatın gerçekleştirildiği grup olmuştur.

Tablo 10: Türkiye’de Gerçekleşen İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon Dolar ve %)

Yıl	Yatırım Malı	Ara Malı	Tüketim Malı	Diğer	Toplam	Yatırım Malı %	Ara Malı %	Tüketim Malı %	Diğer %	Toplam
1980	797	6.747	363	-	7.909	10,1	85,3	4,6	-	100
1982	1.237	7.182	423	-	8.842	14	81,2	4,8	-	100
1984	1.405	8.827	523	-	10.757	13,1	82	4,9	-	100
1986	2.332	7.954	813	4	11.104	21	71,6	7,3	-	100
1988	2.547	10.827	957	2	14.335	17,8	75,5	6,7	-	100
1990	4.020	16.152	30	30	22.302	18	72,5	9,4	0,1	100
1992	4.814	16.196	1.773	86	22.871	21	70,8	7,8	0,3	100
1994	5.195	16.663	1.341	99	23.270	22,3	71,6	5,7	0,4	100
1996	10.253	29.114	4.020	238	43.626	23,5	66,8	9,2	0,5	100
1998	10.660	29.906	5.005	348	45.921	23,2	65,1	10,9	0,8	100
2000	11.365	36.009	6.928	199	54.502	20,9	66,1	12,7	0,3	100
2002	8.399	37.655	4.898	600	51.553	16,3	73	9,5	1,2	100
2004	17.397	67.549	12.100	492	97.539	17,8	69,3	12,4	0,5	100
2006	23.347	99.604	16.116	507	139.576	16,8	71,3	11,5	0,4	100
2008	28.020	151.747	21.489	706	201.963	13,9	75,2	10,6	0,3	100
2010	28.818	131.445	24.734	545	185.544	15,5	70,8	13,4	0,3	100
2012	33.925	174.930	26.699	990	236.545	14,3	74	11,3	0,4	100
2014	35.995	176.721	29.006	453	242.177	14,9	73	12	0,2	100
2016	35.918	134.315	27.947	436	198.618	18,1	67,6	14	0,2	100
2018	29.303	170.048	22.878	817	223.047	13,1	76,2	10,3	0,4	100

Kaynak: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=1¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5803>

1980-2018 döneminde Türkiye’de gerçekleşen ithalatın mal gruplarına göre dağılımının gösterildiği tablo 10’da ara malın ithalat içindeki payı en yüksek olurken, tüketim malının payı ise en az olarak gerçekleşmiştir. Yıllar kapsamında mal gruplarının ithalat içindeki payı yükseliş ve düşüşlere bağlı olarak dalgalı bir seyir izlemiştir.

3.9. Ülkelere Göre İthalatın Dağılımı

2011-2018 yılları arasında Türkiye’nin en fazla ithalat yapmış olduğu ülkeler sıralamasında Rusya birinci sırada yer almaktadır. Çin 2015, 2016 ve 2017 yılları hariç Rusya’dan sonra Türkiye’nin en fazla ithalat yaptığı ikinci ülke olurken, Almanya üçüncü, ABD dördüncü ve İtalya ise ithalat yapmış olduğumuz ülkeler sıralamasında beşinci olmuştur. Tablo 11’de yer alan ülkelere gerçekleştirildiğimiz ithalat, yıllar kapsamında dalgalı bir seyir izlemiştir.

Tablo 11: 2011-2018 Döneminde En Fazla İthalatın Gerçekleştirildiği Ülkeler (Milyon Dolar)

Ülkeler	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
<i>Rusya</i>	21.989	19.514	15.162	20.401	25.288	25.064	26.625	23.952
<i>Çin</i>	20.719	23.370	25.441	24.873	24.918	24.685	21.295	21.693
<i>Almanya</i>	20.407	21.301	21.474	21.351	22.369	24.182	21.400	22.985
<i>ABD</i>	12.377	11.951	10.867	11.141	12.727	12.596	14.130	16.034
<i>İtalya</i>	10.154	11.304	10.218	10.639	12.055	12.884	13.344	13.449
<i>Hindistan</i>	7.534	6.216	5.757	5.613	6.898	6.367	5.843	6.498
<i>Fransa</i>	7.413	8.070	7.364	7.597	8.122	8.079	8.589	9.229
<i>G. Kore</i>	6.343	6.608	6.384	7.057	7.548	6.088	5.660	6.298
<i>B. Krallık</i>	7.446	6.548	5.320	5.541	5.932	6.281	5.629	5.840
<i>Diğerleri</i>	108.665	118.917	90.631	93.021	116.320	125.435	114.030	114.863
<i>Toplam</i>	223.047	233.799	198.618	207.234	242.177	251.661	236.545	240.841

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2888

2011 yılında Türkiye’de gerçekleşen ithalatın %10’u Rusya’dan yapılırken, %9’u Çin’den, %9,5’i Almanya’dan, %6,6’sı ABD’den ve %5,5’i ise İtalya’dan yapılmıştır. 2018 yılında gerçekleştirilen ithalat içinde Rusya’nın payı %9,8 olurken, Çin’in payı %9,2, Almanya’nın payı %9,1 ve ABD’nin payı da %5,5 olmuştur.

4. Sonuç

1980 sonrası Türkiye ekonomisinin gelişimi için önemli adımlar atılmaya çalışılsa da yaşanan ekonomik krizlerinin etkisi ile büyüme 2000 yılına kadar kırılgan bir seyir izlemiştir. 2001 krizi sonrası 2002 yılında toparlanmaya başlayan Türkiye ekonomisindeki büyüme 2008 yılına kadar devam etmiştir. 2002-2008 dönemi ile 2010-2011 yılları arası Türkiye ekonomisi iyi bir büyüme süreci yakalamıştır. 2013 yılından itibaren ekonomik büyümede başlayan kırılganlık, 2018 yılına kadar devam etmiştir. Türkiye ekonomisi 1980 sonrası 1991, 1994, 2001 ve 2009 yıllarında yaşamış olduğu finansal krizlerin etkisi sonucu belirgin ölçüde küçülmüştür. Ülke ekonomisi büyüme dönemleri sonrasında yaşamış olduğu ciddi daralmalar neticesinde istikrarlı bir büyüme gerçekleştirememiştir.

1980-2018 döneminde ekonomide yaşanan gelişmelere bağlı olarak Türkiye'nin dış ticaret hacmi yükselmiş, dış ticaret açığı ise dalgalı bir seyir izlemiştir. 1980 yılında 2,9 milyar dolar olan Türkiye'nin ihracatı, ekonomide yaşanan yapısal değişimin etkisiyle 2018 yılında 57 kat artış göstererek 167,9 milyar dolara yükselmiştir. 1980-2018 döneminde Türkiye'nin ihracatında etkili olan en önemli sektör sanayi sektörü olurken, mal grupları açısından ihracata en çok katkı sağlayan ürün grubu, 1990-2009 yılları hariç, ara malı olmuştur. Türkiye'nin son yıllarda en çok ihracat gerçekleştirdiği ülke Almanya olurken, onu ikinci sırada Birleşik Krallık ve üçüncü sırada da İtalya takip etmiştir. 1980 yılında 7,9 milyar dolar olan Türkiye'nin ithalatı, 2018 yılına gelindiğinde 28 kat artış göstererek 223 milyar dolara ulaşmıştır. İthalatın sektörel dağılımı içinde sanayi sektörünün payı diğer sektörlerden fazla olurken, mal grupları açısından ara malı 1980'den günümüze ithalata en çok katkı sağlayan ürün grubu olmuştur. 2018 yılında Türkiye'nin en fazla ithalat gerçekleştirdiği ülke Rusya olurken, onu Çin ve Almanya takip etmiştir.

Ülke ekonomisinin iyileştirilmesi ve dış ticaretin artırılması için sanayi sektörüne verilen önemin ve yatırımların da artırılması gerekir. Sektör yeni yatırımlarla birlikte üretim açısından daha aktif hale getirilmelidir. İthal ürünlerin üretimi için gerekli teknoloji ve alt yapı oluşturulup ithalat azaltılarak dövizin ülkede kalması sağlanmalıdır. Sanayi sektörüne yapılacak olan yatırımlarla birlikte üretimin artması istihdam açısından, ihracatın artması ise kişi başına düşen gelirin yükselmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Alptekin, V., Karaçor, Z. (2006). "1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6/11, 311.
- Ansoy, İ. (2005). "Türkiye'de Sanayileşme ve Temel Göstergeler Açısından Sanayinin Gelişimi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14/1, 45-67.
- Ataç, B. (1999). Maliye Politikası, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilişsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını, Eskişehir, 304.
- Bayrak, M., Kanca, O. C. (2013). "Türkiye'de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasal Gelişmelerin Seyri", Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 35, 18.
- Eğilmez, M. (2017). "Son 14 Yılda Türkiye Ekonomisi", <http://www.mahfiiegilmez.com/2017/03/son-14-yilda-turkiye-ekonomisi.html> (Erişim Tarihi: 12.06.2020)
- Ertekin, M. S. ve Kutlu, E. (2000). "1980 Sonrası Dönemde Türkiye Dış Ticaretinin Genel Bir Analizi", Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 16 (1-2).
- Karluk, S. R. (2004). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, 8. Basım, Beta Yayınları, İstanbul.
- Özgür, E. M. (1992). "Türkiye'de Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı", Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafi Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 1.
- Özsoylu, A. F. (2016). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim, Karahan Kitabevi, 3. Baskı, Adana, 83-168.
- Parasız, İ. (1995). Kriz Ekonomisi ve 1994 Kararları, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ. (2001). Enflasyon Kriz Ayarlamalar, Ezgi Yayınevi, Bursa.

- Savrul, B. K., Özer, H. A., Kılıç, C. (2013). "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 8/1, 56-74.
- Şennur, S. (2009). "Türkiye'de 1990-2006 Yılları Arasında Dış Ticaret-Ekonomik Büyüme İlişkisi", Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 22, 176-188.
- Turan, Z. (2011). "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 4/1, 56-80.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804> (Erişim Tarihi: 20/04/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 20/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1545 (Erişim Tarihi: 21/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=1¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5803> (Erişim Tarihi: 08/05/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, İktisadi Faaliyet Gruplarına Göre İstihdam, http://www.tuik.gov.tr/PrestatistikTablo.do?istab_id=2263 (Erişim Tarihi: 12/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, İktisadi Faaliyetlere Göre Gayrisafi Millî Hasıla, http://www.tuik.gov.tr/PrestatistikTablo.do?istab_id=2520 (Erişim Tarihi: 15/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Ülkelere Göre Yıllık İthalat, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2888 (Erişim Tarihi: 26/06/2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu, Yıllara Göre Dış Ticaret, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=621 (Erişim Tarihi: 16/06/2020)
- Uygur, E. (2001). "2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 227, 54-55.

Türkiye’de Vergi Uyuşmazlıklarında İdari Çözüm Yolu Olarak İzaha Davet Uygulaması*

Dr. Özgül SARILI**

Özet

Devletler vergileri mali ve mali olmayan amaçları gerçekleştirmek için tahsil etmektedir. Vergilerin tahsil edilmesi sürecinde bazı vergi uyuşmazlıkları ortaya çıkabilmektedir. Vergi uyuşmazlıkları devletin mali amaçlarının gerçekleştirilmesinin önünde bir engeldir. Bu uyuşmazlıkların çözümlenmesinde idari ve yargısal çözüm yolları kullanılmaktadır. Söz konusu uyuşmazlıkların daha kısa sürede çözümlenebilmesi için idari çözüm yolları daha çok tercih edilmektedir. Son yıllarda idari çözüm yollarının sayısında giderek artış görülmektedir. Bu çözüm yollarından birisi de izaha davettir. Bu çalışmada, idari çözüm yolları arasında yer alan izaha davet uygulaması vergi mevzuatı çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyuşmazlığı, İdari Çözüm Yolu, İzaha Davet, Ön Tespit

JEL Sınıflama Kodları: H29, K34

Invitation to Explain as Administrative Remedies Application of Tax Dispute in Turkey

Abstract

The governments collect taxes to achieve fiscal and extra fiscal purposes. Some tax disputes may arise during the collection of taxes. Tax disputes are an obstacle to the realization of the state’s financial goals. Administrative and judicial solutions are used in the resolution of these disputes. Administrative solutions are preferred in order to resolve these disputes in a shorter time. The number of administrative solutions has been increasing in recent years. One of these solutions is an invitation to explain. In this study, the application of invitation to annotation, which is among the administrative solutions, will be discussed within the framework of tax legislation.

Keywords: Tax Dispute, Administrative Resolution, Invitation to Submission, Pre-determination

JEL Codes: H29, K34

* Bu makale Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim dalında doktora tezi olarak başarılı bulunan “Türk Vergi Hukukunda Uzlaşma Müessesesinin İşleyişinin Meslek Mensupları Açısından Değerlendirilmesi: Aydın İline Yönelik Ampirik Bir Analiz” başlıklı tezden üretilmiş olup, 1-3 Kasım 2019 tarihinde düzenlenmiş olan III. Uluslararası EUREFE’19 Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulan çalışmanın güncellenmiş ve genişletilmiş halidir.

** Öğretim Görevlisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Yenipazar Meslek Yüksekokulu, ozgulsarili@adu.edu.tr

Giriş

Türk vergi sisteminde vergi matrahının tespitinde temel yöntem beyan esasıdır. Bu esasa göre, vergi mükellefi tarhiyata esas teşkil eden matrahi kendisi beyan eder. Yasal olarak idari bir işlem sayılan vergi tarhiyatı ise idarece yapılır. Diğer taraftan, zamanaşımı süreleri içerisinde mükellef tarafından yapılan beyanın doğru olup olmadığı çeşitli denetim mekanizmaları ile denetlenebilmektedir. Vergi idaresi, mükellef tarafından yapılan beyanın doğru olup olmadığını çeşitli denetim mekanizmaları ile denetler. Bu noktada denetimin işlevi hem vergi gelirlerinde yaşanan kayıpların önüne geçmek, hem de mükellefin vergisel yükümlülüklerini gerçeğe uygun olarak yerine getirmelerini sağlamaktır. Denetim elemanları tarafından mükellefler hakkında vergisel yükümlülüklerini eksik olarak yerine getirdikleri yönünde tespitler yapılabilir. Mükelleflerin yükümlülüklerini yerine getirmesindeki eksiklikler, vergi idaresinden, mükellefin kendisinden veya vergi mevzuatından kaynaklanabilir. Bu tespitler vergi idaresi ile mükellefler arasında uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olabilir. Türk vergi hukukunda vergi uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde yargısal çözüm yollarının yanısıra idari çözüm yollarından da yararlanılmaktadır. İdari çözüm yolları uyuşmazlıkların kısa sürede çözümlenmesini sağladığı için hem vergi idaresi hem de vergi mükellefleri tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Uzlaşma, hata düzeltme, pişmanlık ve ıslah, cezalarda indirim, izaha davet ve kanun yolundan vazgeçme gibi idari çözüm yolları bulunmaktadır. İzaha davet, kanun yolundan vazgeçme gibi son dönemde idari çözüm yolları arasında dahil edilmiştir. Bu çalışmada, izaha davet müessesesinin kanuni dayanağı, amacı ve önemi, izaha davet süreci, izaha davetin sonuçları ve sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanılmasına yönelik ön tespit ele alınacaktır. Bu çalışmada, izaha davet müessesesinin 2018 yılına ilişkin uygulama sonuçlarına yer verilecektir. Ayrıca izaha davet müessesesi ile Türk vergi hukukunda yer alan diğer idari çözüm yollarının karşılaştırılması yapılacaktır.

1. İzaha Davet Müessesesinin Kanuni Dayanağı

İzaha davet müessesesi 2016 yılında ilk defa düzenlenmiştir. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nda¹ (VUK) daha önce izaha davet müessesesine benzer bir müesseseye yer verilmemesine rağmen 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda² (GVK) sadece izaha davet kavramına yer verilmiştir. İzaha davet kavramı ilk olarak, 4108 sayılı kanun ile kaldırılan, ortalama kar haddi ve asgari gayrisafi hasılat esas başlığını taşıyan GVK'nın 111. maddesinde³ yer almıştır. Bu maddeye ek olarak 63⁴, 66⁵, 69⁶, 73⁷, 83⁸, 174⁹, 179¹⁰ ve 200¹¹ Sıra No'lu Gelir Vergisi

1 10-12/01/1961 Tarih ve 10703-5 sayılı Resmi Gazete'lerde yayımlanmıştır.

2 06/01/1961 Tarih ve 10700 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

3 GVK'nın 111. maddesine göre, Kısmen veya tamamen perakende satış yapan ticaret erbabı ile imalatçıların gösterdikleri gayrisafi kazançlar, Vergi Usul Kanununa göre tespit olunan ortalama kar hadlerinin perakende satılan emtianın maliyet bedeline uygulanması suretiyle bulunacak miktarlara göre düşük olduğu takdirde, beyan edilen gayrisafi kazançlar yerine, bu suretle bulunan miktarlar ikmalen vergi tarhına esas alınır. Perakende satıştan maksat; satışı yapılan madde veya malzemenin aynen veya işlendikten sonra satışını yapan kimseler dışındakilere satılmasıdır. Otel, motel, tatil köyü, pansiyon, bar, pavyon, dansing, gazino, lokanta, kahvehane, kır bahçesi, plaj, hamam, kuaför salonu, erkek berberi, güzellik salonları, tamirhaneler ve emsali hizmet işletmeleri sahiplerinin ve her nevi taşıma işiyle uğraşanların gösterdikleri gayrisafi hasılat, inceleme elemanlarınca yıl içinde yapılan tespitler esas alınarak hesaplanacak asgari gayrisafi hasılatlara göre düşük olduğu takdirde, beyan olunan gayrisafi hasılat yerine, bu suretle tespit edilecek asgari gayrisafi hasılat vergi tarhına esas tutulur. Şu kadar ki, bu suretle bulunacak safi kazanç, mükelleflerce tevsik edilen mutad giderler toplamının % 20'sinden düşük olduğu takdirde, vergi tarhına esas alınacak miktar, bu giderler toplamının % 20'sidir. Bu maddeye göre tarhiyat yapılabilmesi için tespit olunacak farkın 1.000.000 lirayı aşması ve tespit edilen bu farklılık nedeniyle mükelleften izahat talep edilmesine rağmen, mükellefin süresi içinde izahat vermemiş olması veya verdiği izahatın yeterli görülmemesi şarttır.

4 17/07/1964 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

5 01/08/1964 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

6 07/08/1964 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

7 27/10/1964 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

8 31/05/1967 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

9 19/02/1994 tarih ve 21854 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

10 02/01/1995 tarih ve 22159 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

11 31/12/1996 tarih ve 22684 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Genel Tebliğleri'nde izaha davet müessesesine ilişkin hükümler yer almıştır. 69 Sıra No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde giderleri gelirlerinden fazla olan gelir vergisi mükellefleri hakkında ilgili tebliğde belirtilen tutarın üzerinde bir gider fazlalığının olması durumunda ilgili mükellef adına ikmalen vergi tarhının yapılabilmesi, mükellefin izah edememesi şartına bağlanmıştır. Mükellefin izaha davet olunması, izaha davet yazısı, izaha davet yazısına cevap verilmemesi, izahat yazısının cevaplandırılması, mükelleflerce verilen izahatın incelenmesi ve bu inceleme sonucunda ikmalen vergi tarhının yapılarak mükellefe tebliğ edilmesine ilişkin hükümler bulunmaktadır. 63, 66, 73 ve 83 Sıra No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliğleri'nde vergi güvenliğinin sağlanması amacıyla GVK'da yer alan ortalama kar haddi esasları ile ilgili olarak izaha davet yer almaktadır. Bu tebliğlerde, ortalama kar haddi esasına tabi olan mükelleflerden kazancını düşük gösterdiği tespit edilenler hakkında ikmalen vergi tarhına gitmeden önce izahat talep edilmesi ifadesi yer almaktadır. İzaha davet kavramı; 174 Sıra No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'ndeki ortalama kar haddi ile asgari zirai kazanç esasları, 179 Sıra No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'ndeki ortalama kar haddi, asgari gayrisafi hasılat esasları ve asgari zirai kazanç esasları, 200 Sıra No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'ndeki asgari zirai kazanç esaslarına ilişkin hükümlerde yer almıştır.

İzaha davet, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu artırmak ve vergi uyumsuzluklarının idari aşamada çözümlenmesi amacıyla uygulamaya yeni giren bir müessesedir. VUK'un mülga 370. maddesi, 6728 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla¹² "İzaha Davet" başlığı altında yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme, izaha davet müessesesine ilişkin yapılan ilk kanuni düzenleme niteliğine sahiptir. Söz konusu maddenin son fıkrasında Hazine ve Maliye Bakanlığı'na verilen yetki doğrultusunda; izaha davetin kapsamını ve şeklini, ön tespitin niteliğini, izaha daveti yapacak

ve yapılan izahı değerlendirecek komisyon, davet yapılacakları yapılan izahatta kullanılacak bilgi ve belgeler ile uygulamaya ilişkin diğer usul ve esasları belirlemek ve vergiye gönüllü uyumun artırılmasına katkıda bulunmak için 01/09/2017 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 482 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği¹³ yayımlanmıştır (Sarılı, 2020:272).

İzaha davet müessesesine ilişkin VUK'un 370. maddesi 7194 sayılı Dijital Hizmet Vergisi ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un¹⁴ 25. maddesi ile yeniden düzenlenmiştir. İlgili düzenleme ile yapılan kapsamlı değişiklik nedeniyle 519 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği¹⁵ düzenlenerek, 482 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği yürürlükten kaldırılmıştır.

2. İzaha Davet Müessesesinin Amacı ve Önemi

Diğer idari ve yargısal çözüm yollarında olduğu gibi, izaha davet müessesesi de vergilerin mali, ekonomik ve diğer amaçlarının gerçekleştirilmesinin bir aracı olarak düşünülebilir. Tüm bu amaçların ortak yönü mali veya ekonomik açıdan ve vergilendirme ile vergi yargılaması sürecinde yer alan birimlerin faaliyetlerinde etkinliğin artırılmasıdır. Vergi idaresi, mükelleflerin kanunlarla öngörülmesi olan yükümlülük ve ödevlerini yerine getirip getirmediğini kontrol etmek amacıyla, kamu idare ve müesseselerinden, mükelleflerden veya mükellef ile muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzel kişilerden bazı bilgiler toplamakta, aynı amaç çerçevesinde mükellefleri inceleme ve denetime tabi tutmaktadır. İdare tarafından yapılan bu çalışmalar sonucunda vergi ziyayı tespit edilirse mükelleflerin cezalı tarhiyat ile muhatap olmaları söz konusu olabilir. Bu süreçte, mükelleflerin ödeyeceği verginin doğruluğunu tespit etmek amacıyla vergi incelemesi başta olmak üzere idare tarafından gerçekleştirilecek olan işlemler, sürecin uzamasına

12 09/08/2016 tarih ve 29796 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

13 25/07/2017 tarih ve 30134 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

14 07/12/2019 tarih ve 30971 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

15 30/07/2020 tarih ve 31201 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

neden olabileceği gibi aynı zamanda vergi uyum maliyetlerinin artmasına da neden olmaktadır. Bu olumsuzluğun önlenbilmesinde, diğer idari ve yargısal çözüm yollarına ek olarak vergi mevzuatında izaha davet müessesesine yer verilmiştir. Yetkili merci tarafından yapılan değerlendirme sonucunda mükelleflerin vergi ziyana neden olmadıklarının anlaşılması halinde vergi incelemesine ya da takdir komisyonuna sevk edilmeyecek, şayet vergi ziyana neden olduğu tespit edilmesi durumunda ise indirimli ceza uygulamak suretiyle, mükellefler daha ağır yaptırımlardan korunmuş olacaktır.

İzaha davet müessesesi ile mükelleflerin idari çözüm yollarının sağladığı avantajlardan yararlanarak dava süreçleriyle uğraşmadan sonuca ulaşmaları amaçlanmaktadır. Bu müessese aracılığıyla hem ülke ekonomisine makro anlamda katkı sağlanacak hem de Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın daha etkin olarak çalışmasına imkân sağlanacaktır (Çağlar, 2019:201-2). 482 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde izaha davet müessesinin amacı, vergi idaresi ile mükellefler arasındaki uyuşmazlıkların azaltılması, vergi idaresinin zamanını daha etkin ve verimli alanlara verebilmesi, olayların gerçek mahiyetinin tespit edilmesine mükelleflerce daha çok katkıda bulunması ve vergiye gönüllü uyumun artırılması olarak ifade edilmiştir. Gelir İdaresi Başkanlığı'nın (GİB) yayımladığı 2018 yılı faaliyet raporunda izaha davet müessesesinin amacı; vergi idaresi ile mükellefler arasındaki uyuşmazlıkların azaltılması, vergilendirmeye ilişkin süreçlerin açıklığa kavuşturulmasında mükelleflerin daha çok katkıda bulunması, vergi denetimlerinin kısa sürede sonuçlandırılması ve vergiye gönüllü uyumun artırılması olarak ifade edilmiştir (GİB, 2019:87).

İzaha davet müessesesi ile istenilen amaçlara ulaşabilmek için ilgili vergi mükellefinin kendisine sunulan indirimlerden faydalanarak vergi ve cezayı biran önce ödemesi gerekir. Dolayısıyla bu müessese, devletle karşı karşıya kalmamak için gerekli özeni gösteren iyi niyetli mükelleflere yönelik bir uygulamadır. Mükellef lehine indirimin olması, sürece katılmayı özendirici ve teşvik edicidir (Sezer,

2017). İzaha davet müessesesi, vergi idaresi tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin birçoğunu etkilemektedir. Bu müessese sayesinde daha az vergi incelemesi yapılacak ve bunun sonucunda denetimin etkinliği de artacaktır. Ayrıca izaha davet aşamasında vergi uyuşmazlığı çözümlendiği takdirde diğer idari çözüm yollarına gerek kalmadığı için idarenin iş yükü azalacaktır. Bu müessesenin getiriliş amacına uygun bir şekilde uygulanması ile yargının da iş yükü hafifleyecektir.

İzaha davet aracılığıyla mükellefler, vergi incelemesi ve takdir komisyonuna sevk işlemlerinden önce tespit edilmiş olan riskli durumlara ilişkin olarak idareye kendilerini açıklama ve gerekirse indirimli cezayla eksikliklerini düzeltme imkânına kavuşmuştur. Vergi hukukunda yer alan mevcut idari çözüm yolları yelpazesine eklenecek izaha davet, kendine özgü yapısıyla idarenin yaptığı tespit nedeni ile pişmanlık fırsatını kaçırmış olan mükelleflerin doğrudan inceleme veya takdire sevk yerine bu işlemlerden önce kendilerini izah edebilmelerine imkân veren bir kademe veya basamak oluşturmuştur (Erdem, 2017:160). İzaha davet müessesesi, vergilendirme sürecinde daha çok vergi ödeyicisi sıfatına haiz mükellef hakkında başlatılacak olan inceleme süreci ve inceleme sonucunda yapılacak tarhiyattan önce mükellefe söz hakkı tanınmasını sağlamaktadır. İzaha davet müessesesi aracılığıyla vergi mükellefi kendisini ifade etme imkânına kavuşmuştur. Bu müessese, mükellef ile idare arasındaki diyalogun olumlu olarak gelişmesine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla vergi ilişkisinin tarafları arasındaki uyuşmazlıklarda azalma sağlanması beklentisi bu müessese ile güçlenmiş olmaktadır.

Vergi idaresi ve vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlar tarafından gerçekleştirilen denetimler sonucunda herhangi bir vergi ziyana neden olduğunun tespit edilmesi durumunda, vergi mükellefleri hakkında cezalı tarhiyatlar önerilmekte ve gerçekleştirilmektedir. Doğrudan incelemenin başlaması vergi mükelleflerinin inceleme psikolojisi ile birlikte vergi idaresi ile mükellef arasındaki

işlevsel bürokrasi de verginin kesinleşmesini ve tahsilatını geciktirecektir. Mükellef odaklı yeni kamu mali yönetim stratejisi kapsamında yapılan çalışmalardan biri olan izaha davet müessesesi ile olayların gerçek niteliğinin tespit edilmesi için mükelleflerce daha fazla katkıda bulunması amaçlanmaktadır (Çiçek ve Güneş, 2019:24-5). VUK'un 3. maddesine göre, vergilendirmede vergiyi doğuran olayın gerçek mahiyeti esastır. Bu madde hükmüne göre, vergilendirmede ana ilke, vergiyi doğuran olayın gerçek mahiyetinin dikkate alınmasıdır. İzaha davet uygulaması ile bu ilkeyi tam anlamıyla harekete geçirmek hedeflenmektedir (Sezer, 2017). Buna ek olarak bu müessese, kayıt dışı ile mücadele etmek için de farklı bir yöntemdir (Ceyhan ve Turan, 2019:33).

İzaha davet aracılığıyla kendisine açıklama hakkı tanınan mükellef, vergi ödevlerini yerine getirme hususunda daha istekli olacaktır. Mükellefin vergi ziyasına neden olduğu bir durumda, devlet hemen mükellefe cezai işlem uygulamayacak ve mükellefi dinleyecektir. İdare ile mükellef arasında oluşacak güven ve işbirliğine dayalı ortam sayesinde mükelleflerin vergi ahlakı güçlenecek ve sonuçta vergiye gönüllü uyum da artacaktır. Ayrıca bu müessese sayesinde, vergi incelemesine sebep olmadığı anlaşılan mükelleflerin gereksiz yere tedirgin olmaları önlenerek vergi psikolojisi açısından önemli bir adım atılmış olacaktır (Buyrukoğlu ve Toparlık, 2018:62-3).

İzaha davet müessesesi, gelir idaresinin mükellefi daha kolay izlediği araçlar kullanılmak suretiyle yanlış yapılmasının önüne geçen ve ödenmesi gereken verginin daha kolay alınmasını sağlayan tedbir niteliği ön plana çıkan bir araçtır. Daha çok Anglosakson hukuk sistemlerinde gözlemlenen mükellefin sürece katılımını ve konuya ilişkin görüşlerinin güven ilkesi kapsamında aktarmasını hedef alan sistem, vergilendirmede demokrasinin gelişimine katkıda bulunabilme potansiyeli taşımaktadır (Bayraklı ve Hatipoğlu, 2018: 563-4).

3. İzaha Davet Müessesesinin Kapsamı

482 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde izaha davetin kapsamı¹⁶ ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Ancak 519 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde ise daha genel bir ifade ile izaha davetin kapsamı yeniden düzenlenmiştir. Bu tebliğe göre, verginin ziyaa uğratılmış olabileceği durumlarda, yapılan ön tespitlerin izaha davet kapsamında olduğu belirtilmiştir. 519 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde, VUK'un 341. maddesinde vergi ziyayı, mükellefin veya sorumlunun vergilendirme ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmemesi veya eksik yerine getirmesi yüzünden, verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesi veya eksik tahakkuk ettirilmesi olarak tanımlanmıştır. Aynı maddeye göre, şahsi, medeni haller veya aile durumu hakkında gerçeğe aykırı beyanlar ile veya sair suretlerle verginin noksan tahakkuk ettirilmesine veya haksız yere geri verilmesine sebebiyet vermek de vergi ziyayı hükmündedir.

519 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde, Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı ilgili birimlerce verginin ziyaa uğradığına delalet eden emareler bulunduğu yönünde yapılan çalışmalar sonucunda belirlenen konulara ilişkin olarak haklarında ön tespit yapılanlar izaha davet edilirler ifadesi yer almıştır. Bu tebliğe göre, izaha davet müessesesinden vergi ziyayı kabahatleri için faydalanılabilmektedir. Vergi kabahatleri ve suçları açısından izaha davet müessesesinin kapsamı dar olarak düzenlenmiştir.

16 482 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği çerçevesinde, yıllık beyannameler ile muhtasar ve prim hizmet beyannamelerinin karşılaştırılması sonucu, yıllık gelir ve kurumlar vergisi beyannameleri üzerinde yapılan indirimler, kanuni oranlarının aşılması, dağıtılan kâr üzerinden tevkifat yapılmadığının tespit edilmesi, çeşitli kurum ve kuruluşlardan elde edilen bilgiler ile asgari ücret tarifelerinin karşılaştırılması sonucu, Ba-Bs bildirim formlarında yer alan bilgilerin analizi, kredi kartı satış bilgileri ile katma değer vergisi beyannamelerinin karşılaştırılması sonucu, geçmiş yıl zararlarının mahsubu iştirak kazançlarını ilgili hesapta gösterilmemesi, KVK'nın 5/1-e maddesindeki istisna, örtülü sermaye, ortaklardan alacaklar için hesaplanması gereken faizler, ortaklık hakları veya hisselerini elden çıkardıkları halde beyanda bulunmayan limited şirket, gayrimenkul alım/satım bedelinin eksik beyan edilmiş olabileceğine dair yapılan tespitler, gayrimenkul sermaye iratlarını beyan etmeyen veya eksik hatalı beyan edilmesi, gayrimenkullere ilişkin değer artışı kazançları, sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanılması izaha davetin kapsamında yer almaktadır.

Mükellefler sadece vergi ziyai kabahatleri için izaha davetten yararlanılabiliirken usulsüzlük kabahatleri için bu müesseseden yararlanamamaktadır. VUK’un 359. maddesinde yer alan kaçakçılık fiilleriyle verginin ziyaa uğraması durumunda haklarında ön tespit yapılanlar bu müesseseden yararlanamaz. Söz konusu maddede yer alan kaçakçılık fiilleri arasında, sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belgelerin asıl ve suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenlemek veya bu belgeleri kullanmak fiili de yer almaktadır. 482 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge düzenleme fiili, izaha davet kapsamı dışında tutulmuşken, sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanma fiili izaha davet kapsamına dahil edilmiştir. 482 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde bu fiile ilişkin yapılan ön tespit için mükellefe izaha davet yazısının tebliğ edileceği belirtilirken, 519 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde sadece bu fiile ilişkin yapılan ön tespit ile ilgili mükellefe ön tespit yazısının tebliğ edileceği belirtilmiştir.

VUK’un 341. maddesinde, vergi mükellefleri ve sorumlularının vergi ziyai kabahatini işleyebileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla izaha davet müessesesi kapsamında sadece bu kişiler bulunmaktadır. Bu kişilerin izaha davetten yararlanabilmesi için, ön tespit yapılacağı tarih itibarıyla haklarında ön tespit konusu ile ilgili olarak; ihbarda bulunulmamış ya da vergi incelemesine başlanılmamış veya takdir komisyonuna sevk işlemi yapılmamış olması gerekir. İzaha davet müessesesinden faydalananlar, vergi incelemesine tabi olanlardır. Bu mükellefler, VUK’un 137. maddesine göre VUK ya da diğer kanunlar kapsamında evrak ve belgeleri saklamak ve ibraz etmek, defter ve hesap tutmak zorunda olan gerçek ve tüzel kişilerdir. Vergi incelemesine tabi kazançların büyük bir kısmı ise, gerçek usulde vergilendirilen zirai kazanç ve ticari kazanç sahipleri ile serbest meslek kazanç sahiplerinden oluşmaktadır (Biyar, 2016:48).

Türk vergi sisteminde yer alan vergi türü itibarıyla izaha davetin kapsamına ilişkin VUK’un 370. maddesinde herhangi bir sınırlama

bulunmamaktadır. 482 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde izah kapsamına alınan konular; gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisine (KDV) ilişkin konulardır (Yavaşlar, 2017:10). 482 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde diğer vergi türleri izaha davet kapsamında yer almazken 519 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde vergi türü açısından bu şekilde bir sınırlandırmaya gidilmemiştir.

4. İzaha Davet Süreci

VUK’un 370. maddesinde, “Vergi incelemesine başlanılmadan veya takdir komisyonuna sevk edilmeden önce verginin ziyaa uğradığına delalet eden emareler bulunduğu dair yetkili merciler tarafından yapılmış ön tespitler hakkında tespit tarihine kadar ihbarda bulunulmamış olması kaydıyla mükellefler izaha davet edilebilir” hükmü yer almaktadır. Bu madde hükmüne göre yetkili merci tarafından yapılan ön tespitlere ilişkin olarak mükellefin izaha davet edilmesine ilişkin bir zorunluluk bulunmamaktadır. Yetkili mercilere burada geniş bir takdir yetkisi verilmiştir. Vergilemede eşitlik ilkesinin gerçekleşebilmesi için yapılan tüm ön tespitlerde izaha davet edilmesi zorunlu hale getirilmelidir. Hazine ve Maliye Bakanlığı’na VUK’un 370. maddesinde, ön tespit ve izaha daveti yapacak ve yapılan izahı değerlendirecek mercii, izahın değerlendirme sürecine ilişkin düzenleme yapma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiye istinaden Bakanlık tarafından yayımlanan 519 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde izaha davet sürecine ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu tebliğe göre izaha davet süreci; “Ön Tespit Kavramı”, “Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu” ve “Mükellefin İzaha Davet Edilmesi” başlıklarında aşağıda ele alınacaktır.

4.1. Ön Tespit Kavramı

İzaha davet müessesesi aracılığıyla indirimli cezanın uygulanabilmesi için öncelikli olarak yetkili merciler tarafından verginin ziyaa uğradığına işaret eden belirtiler bulunduğu dair ön tespit yapılması gerekmektedir. 519 Sıra No’lu VUK Genel Tebliği’nde ön tespit; vergi kanunlarının verdiği

yetki kapsamında vergi incelemesi yapmaya ve/veya mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzel kişilerden bilgi toplamaya yetkili kılınanlar tarafından doğrudan veya dolaylı olarak elde edilen bilgi, bulgu veya verilerin Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonuna intikal ettirilmesi sonucunda, bu komisyon tarafından verginin ziyaa uğramış olabileceği yönünde yapılan tespit olarak ifade edilmiştir. Bu doğrultuda ön tespite esas teşkil eden veriler, vergi incelemesi ve bilgi toplama sürecinde elde edilmektedir. İlgili komisyon ise bu verileri baz alarak vergi zıyanının olabileceğine ilişkin tespitte bulunmaktadır.

Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu tarafından ön tespit işleminin yapılabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekir. Bu şartlar; ön tespitin ilgili olduğu konuya ilişkin olarak, tespit tarihine kadar mükellef hakkında bir vergi incelemesine başlanılmamış olması veya mükellefin takdir komisyonuna sevk edilmemiş olması ile yetkili merciler tarafından yapılmış ön tespitle ilgili konu hakkında, tespit tarihine kadar ihbarda bulunulmamış olmasıdır. Yapılan ön tespitin genel tebliğde belirtilen bu şartları taşımaması durumunda mükellefin izaha davet edilmemesi gerekir.

4.2. Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu

İzaha davette ön tespit, yetkili mercilerce yapılmalıdır. Yetkili merci, ön tespiti ve izaha daveti yapacak, sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanımına ilişkin ön tespit yazısını tebliğ edilmek üzere gönderecek, kendisine yapılmış olan izahı değerlendirecek ve izahın konusu ile ilgili olarak nihai kararı verecek olan GİB ya da Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı (VDKB) bünyesinde kurulan komisyonu ifade etmektedir. Yetkili merciinin belirlenmesi ile ilgili olarak Hazine ve Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Bakanlık bu yetkiye istinaden, belirtilen Başkanlıklar bünyesinde yeterli sayıda "Ön Tespit İzah Değerlendirme Komisyonu" oluşturulmuştur.

GİB bünyesinde oluşturulan komisyonlar, ilgisine göre defterdarlıklar ile vergi dairesi başkanlıklarına bağlı olarak görev yaparlar. Defterdarlıklarda oluşturulacak Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu, defterdar ya da defterdar yardımcısının başkanlığında, gelir müdürü ile vergi dairesi müdüründen olmak üzere toplam üç kişiden meydana gelir. Vergi dairesi başkanlıklarında oluşturulacak olan Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu ise vergi dairesi başkanı ya da grup müdürünün başkanlığında, vergi dairesi müdürlerinden veya müdürlerden olmak üzere toplam üç kişiden oluşur. Vergi dairesi başkanlıkları VDKB'de ve Başkanlıkça uygun görülen Grup Başkanlıklarında oluşturulacak Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu, Başkanlık tarafından biri komisyon başkanı olarak belirlenecek üç vergi müfettişinden meydana gelir. Ayrıca, söz konusu komisyonlar için yeteri kadar yedek üye seçilir. Vergi dairesi başkanlıkları ile VDKB ya da Grup Başkanlıkları bünyesinde birden fazla komisyon kurulması mümkündür.

Komisyonlar, üye tamsayısı ile toplanır ve çoğunlukla karar verir. Komisyon tarafından alınan tüm kararlar en az üç nüsha düzenlenerek tutanağa bağlanır. Komisyon başkan veya üyelerinin herhangi bir görevlerinin başında bulunmaması durumunda yedek üyeler görev yapar (Çağlar, 2019:211). Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu'nun görev ve yetkileri; kendisine intikal ettirilen bilgi, bulgu veya verilerden hareketle verginin ziyaa uğramış olabileceğine ilişkin ön tespiti yapmak; izaha davet veya sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanımında ön tespit yazısının, tebliğ edilmek üzere, haklarında ön tespit yapılanlara gönderilmesini sağlamak; kendisine yapılacak izahları değerlendirerek, değerlendirme sonucunu içeren yazının tebliğ edilmek üzere, ilgili mükelleflere gönderilmesini sağlamak şeklinde sıralanabilir.

4.3. Mükellefin İzaha Davet Edilmesi

Komisyon tarafından haklarında ön tespit yapılan mükelleflere, izaha davet yazısı tebliğ olunur. İzaha davet yazısının tebliğ edilmesi, vergi mükellefinin

eksik ya da yanıltıcı beyanı sonucunda oluşan matrah aşınmasının ortadan kaldırılması ve verginin gerçek mahiyetine ulaşılmasına yönelik bir çağrı niteliğindedir (Çağlar, 2019:208). İzaha davet yazısında izaha davet müessesesine ilişkin gerekli açıklamalar yer almalıdır. Bu açıklamalar kapsamında; izahta bulunma süresi, ilgili komisyon tarafından izahın değerlendirilmesinin sonuçları, indirimli ceza kesilmesi halinde diğer idari çözüm yolları olan uzlaşma ve cezalarda indirimden faydalanabileceği hususu, yapılacak izahı desteklemek için, sunabileceği delillerin kapsamı, izaha davete konu olan ön tespite ilişkin pişmanlık hükümlerinden faydalanamayacağı hususuna da yer verilmelidir. Mükellef pişmanlık müessesesinden sadece izaha davete konu olan ön tespite ilişkin olarak yararlanamayacaktır. Dolayısıyla bunun dışında bir vergi ziyası söz konusu ise bu durumlara ilişkin olarak pişmanlık müessesesinden faydalanabilir.

İzahta bulunacak kişiler hem sözlü hem de yazılı izahta bulunabilirler. Yazılı izah, izaha davet yazısını gönderen birime; elden verilirse bu tarihte, posta ile taahhütlü ya da acele posta servisiyle gönderilmiş ise zarfın üzerinde yazılı olan damga tarihinde, posta ile adi olarak ya da özel dağıtım şirketleri aracılığıyla gönderilmişse izaha davet yazısını gönderen birimin kayıtlarına girdiği tarihte verilmiş kabul edilir. 492 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nin 7. maddesi hükmünde, izaha davet kapsamında izahta bulunulması, İnteraktif Vergi Dairesinde yapılabilecek işlemler arasında yer almaktadır.

Mükellef sözlü izahta bulunacaksa, komisyon ile izahı yapan tarafından imzalanacak bir tutanakla yapılan izahın tespit edilmesi gerekir. Bu durumda tutanağın düzenlendiği tarih, izah tarihi olarak esas alınır. Bu süreçte vergi mükellefi öncelikli olarak yasal defter ve belgeler olmak üzere VUK'un "Vergi Kanunlarının Uygulanması ve İspat" başlıklı 3. maddesi kapsamında her türlü delili sunabilir (Ceyhan ve Turan, 2019:35).

5. İzah Değerlendirme Sonuçları

Kendisine izaha davet yazısı tebliğ edilen mükellefler tarafından süresinde yapılan izah, komisyonca en geç 45 gün içinde değerlendirilerek sonuca bağlanır. İzahın değerlendirilmesi sonucu izaha davet edilen mükellefin izahta bulunup bulunmamasına göre ve izahta bulunan mükellefin vergi ziyasına neden olup olunmadığı yönünde yapılan tespite göre yapılacak işlemler farklılık gösterecektir. Kendisine izaha davet yazısı tebliğ edilenler bu tarihten itibaren 30 gün içerisinde, ön tespitle ilgili olarak yetkili komisyona gerekli izahı yapmaları gerekmektedir. Belirtilen süre içerisinde gerekli izahta bulunmayanlar izaha davet hükmünden faydalanamazlar.

Haklarında yapılan ön tespite ilişkin olarak kendilerine izaha davet yazısı tebliğ edilen mükelleflerin, bu yazının tebliğ tarihinden itibaren 30 gün içerisinde yetkili komisyona izahta bulunmamaları durumunda, komisyon tarafından izaha davet yazısında yer verilen ziyaa uğramış olabilecek vergi tutarının beyan edilmesi gerektiğine karar verilir. Komisyonun değerlendirme sonucunu içeren yazısının tebliğ edildiği tarihten itibaren 30 gün içerisinde hiç verilmemiş olan vergi beyannamelerinin verilmesi, eksik veya yanlış yapılan vergi beyanının tamamlanması veya düzeltilmesi, ödeme süresi geçmiş bulunan vergilerin, ödemenin geciktiği her ay ve kesri için, 6183 sayılı kanunda belirtilen nispette uygulanacak gecikme zammı oranındaki izah zammıyla ödenmesi şartlarıyla vergi ziyası cezası, ziyaa uğratılan vergi üzerinden %20 oranında kesilir.

İzah davet edilen vergi mükellefinin, 30 günlük süre içerisinde izahta bulunmaması durumunda uygulanacak cezai müeyyideye ilişkin olarak ne VUK'un 370. maddesinde ne de izaha davete ilişkin VUK Genel Tebliği'nde bir hüküm bulunmaktadır. Dolayısıyla izahta bulunmayanlar hakkında usulsüzlük veya özel usulsüzlük yaptırım uygulanmayacaktır (Ceyhan ve Turan, 2019:36). Bu yönüyle izaha davet müessesesi, kendilerine

izaha davet yazısı tebliğ edilen mükellefin yararlanabileceği seçimlik bir hak, diğer bir deyişle bir mükellef hakkı olarak değerlendirilebilir. Mükellef tarafından izah yapıldığı ve ilgili komisyon tarafından mükellefin izahının yeterli bulunması ve beyanname verilmesini veya vergi beyanının tamamlanmasını gerektirir bir durumun olmadığına değerlendirilmesi durumunda, değerlendirme sonucunu içeren yazı mükellefe tebliğ edilir ve mükellef hakkında söz konusu tespiti ilişkin vergi incelemesine ve takdir komisyonuna sevk işlemi yapılmaz.

İzah Değerlendirme Komisyonu izaha davet yazısı tebliğ edilen vergi mükellefi tarafından usulüne uygun olarak yapılan izahı yeterli bulmadığı takdirde “İzahın komisyon tarafından yeterli bulunmadığı” kararı alınır ve ilgili mükellefe bilgi verilir. Bu bilginin vergi mükellefine davet kapsamında beyanname verebilmesi için tespit edilen son günü geçmeden tebliğ edilmesi gerekir. İzahın yeterli bulunmamasına ilişkin alınan bu karar, ara karar niteliğindedir. Bu noktada ilgili vergi mükellefince yapılması beklenen ilave bir işlem bulunmaktadır. Bu nedenle İzah Değerlendirme Komisyonunca da ilave karar alınması gerekir (Öztürk, 2018:74-5).

Mükellef tarafından yapılan izahın, izaha davet yazısında yer verilen ziyaa uğramış olabilecek vergi tutarını doğrular nitelikte olduğunun veya söz konusu ön tespiti ilişkin yapılan izahın yeterli bulunmayarak beyanname verilmesini gerektiren bir durumun bulunduğu komisyonca değerlendirilmesi durumunda, değerlendirme sonucunu içeren yazının tebliğ edildiği tarihten itibaren 30 gün içerisinde hiç verilmemiş olan vergi beyannamelerinin verilmesi, eksik veya yanlış yapılan vergi beyanının tamamlanması veya düzeltilmesi, ödeme süresi geçmiş bulunan vergilerin, ödemenin geciktiği her ay ve kesri için, gecikme zammı oranındaki izah zammıyla ödenmesi şartlarıyla vergi ziyayı cezası, ziyaa uğratılan vergi üzerinden %20 oranında kesilir. Buna ek olarak, yapılan izahın; ziyaa uğramış olabilecek vergi tutarını doğrular nitelikte olması

veya yeterli bulunmaması ve mükellef tarafından beyanname verilmemiş olması halinde vergi incelemesine veya takdir komisyonuna sevk işlemleri yapılır.

Mükellef tarafından beyanname verilmiş olmakla birlikte beyan edilen verginin, değerlendirme sonucunu içeren yazıda yer verilen ziyaa uğramış olabilecek vergi tutarından az olması durumunda da vergi incelemesine veya takdir komisyonuna sevk işlemleri yapılır. Şu kadar ki, komisyonun değerlendirme sonucunu içeren yazısının tebliğ edildiği tarihten itibaren 30 gün içinde verilen beyanname ile tahakkuk eden verginin aynı süre içerisinde, ödemenin geciktiği her ay ve kesri için, gecikme zammı oranında izah zammıyla ödenmesi halinde vergi ziyayı cezası, ziyaa uğratılan vergi üzerinden %20 oranında kesilir.

İzaha davetten yararlanan mükellef, bu kapsamda verilen beyanname üzerine tahakkuk eden vergiler ile izah zammını 30 günlük süre içerisinde ödemesi gerekir. İlgili mükellefin söz konusu ödemeyi 30 gün içerisinde yapmaması durumunda %20 oranında kesilmiş olan indirimli ceza %50 oranı esas alınarak tamamlanır. Ayrıca izah zammının gecikme faizine dönüştürülmesi işlemi yapılır. İzaha davet müessesesi sayesinde mükellefler %80 oranında indirimli ceza imkânından yararlanmaktadır. Bu indirimden yararlanmak için 30 günlük sınırlandırmanın getirilmesi ve bu süre içerisinde ödemenin yapılmaması durumunda vergi ziyayı cezasının oranının artırılması yerinde bir uygulamadır. Çünkü izaha davet müessesesi ile amaçlanan hususlardan birisi vergi tahsilatını artırmaktır. Bu şekilde vergi tahsilatını sağlamaya yönelik bir hükmün yer alması bu amacın gerçekleşmesini sağlayacaktır.

İzah değerlendirme sonucunda yapılan tarhiyata ilişkin olarak dava yoluna gidilip gidilmeyeceği hususunda ne VUK'un 370. maddesinde ne de 519 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde bir hüküm bulunmaktadır. Ancak VUK 370. maddesinde, vergi mahkemesinde dava açabilmek için gereken unsurlar arasında verginin tarhi ve cezanın kesilmesi belirtilmektedir. Dolayısıyla izaha davet

müessesesinden faydalanan mükellefin söz konusu işlemlere yönelik olarak dava yoluna gidebilmesi gerekir. Kaldı ki, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğunu hüküm altına alan Anayasanın 125. maddesi bakımından değerlendirildiğinde, idari bir işlem olan vergi tarhının, idari işlemlerin unsuru bakımından hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle dava yoluna gidilebileceği hususu açıktır. Mükellef yaptığı izahatı yeterli olduğu ve beyannamenin hukuka uygun olduğu dolayısıyla vergi ziyanına neden olmadığı düşüncesinde ise, ihtirazi kayıtla beyanname verebilir ve bu beyannameye ilişkin yapılan tarh ve tahsile karşı dava açabilir (Yavaşlar, 2017:7).

6. Sahte veya Muhteviyatı İtibarıyla Yanıltıcı Belge Kullanılmasına Yönelik Yapılan Ön Tespit

İzaha davet müessesesine ilişkin ilk düzenlemede sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanımına ilişkin yapılan ön tespitler izaha davet kapsamında yer almaktaydı. Söz konusu fiile ilişkin yapılan ön tespitle ilgili olarak mükellefler izaha davet edilebiliyordu. Ancak 519 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde bu konuda önemli bir değişikliğe gidilmiştir. VUK'un 359. maddesinde yer alan kaçakçılık fiilleriyle verginin ziyaa uğratılmış olabileceği hallerde haklarında ön tespit yapılanlar izaha davet edilmezler. Şu kadar ki, sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanma fiilinin işlenmiş olabileceğine dair yapılan ön tespitlerde, kullanılan sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge tutarı, bir takvim yılında 100 bin Türk lirasını geçmeyen veya bu tutarı geçse dahi ilgili yıldaki toplam mal ve hizmet alışlarının %5'ini aşmayan mükelleflere sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanımına ilişkin ön tespit yazısı tebliğ edilir. Bu kapsamda sadece bu fiil için ön tespit yazısı tebliğ edilmekte, mükellef bu tespite ilişkin izaha davet edilmemektedir. Söz konusu mükellefe ön tespit yazısının tebliğ edilebilmesi için belirtilen şartların her ikisini de bir arada sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla sadece kullanılan sahte veya muhteviyatı itibarıyla

yanıltıcı belge, bir takvim yılı içinde 100 bin Türk lirasını geçmemesi ya da sadece ilgili yıldaki toplam mal ve hizmet alışlarının %5'ini aşmaması yeterli olmaktadır. Sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanma fiilinin işlenmiş olabileceğine dair belge tutarının tespiti ile mal ve hizmet alış tutarının hesaplanmasında vergiler hariç tutarlar dikkate alınacaktır. Sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanma fiilinin işlenmiş olabileceğine dair yapılan ön tespitlerde, kullanılan sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge tutarlarının toplamı, bir takvim yılında 100 bin Türk lirasını geçen ve ilgili yıldaki toplam mal ve hizmet alışlarının %5'ini aşan mükelleflere sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanmaya ilişkin ön tespit yazısı tebliğ edilmez.

Mükelleflere sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanmaya ilişkin ön tespit yazısının tebliğ edilip edilmeyeceğinin belirlenmesinde, sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı olarak kullanılmış olabilecek belgeler, her bir ön tespit itibarıyla, daha önce o yıl için yapılan ön tespitlerdeki tutarlar da dikkate alınarak, bir takvim yılında ilgili tutarların sınırları aşılmamış olması bakımından değerlendirilecektir. Mükellefler hakkında tek bir vergi tekniği raporunda birbirinden farklı yıllara ilişkin sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanılmış olabileceğine dair bulguların mevcut olması durumunda, söz konusu 100 bin Türk lirası sınırının veya %5'lik oranın aşılmamış olması şartları her bir yıl itibarıyla ayrı ayrı değerlendirilecektir. Herhangi bir yıla ilişkin bu şartların sağlanmamış olması, diğer yıllarda bu şartları sağlayan mükelleflere bu şartların sağlandığı yıla ilişkin sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanmaya ilişkin ön tespit yazısı tebliğ edilmesine engel teşkil etmeyecektir.

KDV mükellefi olanlar açısından ilgili yıldaki toplam mal ve hizmet alışlarının belirlenmesinde, öncelikle tespit tarihine kadar verilen KDV beyannamelerinde yer alan indirilecek KDV'ye ilişkin her bir KDV oranı ayrı ayrı esas alınmak suretiyle söz konusu toplam mal ve hizmet alışlarına ulaşılabilecektir. KDV mükellefiyeti bulunmayan basit usule tabi

mükelleflerin ilgili yıldaki toplam mal ve hizmet alışlarının belirlenmesinde hesap özetinde yer alan “Dönem İçinde Satın Alınan Emtia” ve “Giderler” satırlarının toplam tutarı dikkate alınacaktır.

Mal ve hizmet alışları toplamının ya da sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı olarak kullanılmış olabilecek belgelerin tutarının net bir şekilde tespit edilemediği durumlarda, Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonunca mükelleften ilgili dönemdeki toplam mal ve hizmet alışları ile kullanılmış olabilecek sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belgeleri yazılı olarak bildirmesi istenir. Mükellefler tarafından yapılan bu bildirim, ilgili dönemdeki toplam mal ve hizmet alışları ile sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge tutarının tespitinde esas alınarak ön tespite konu tutar komisyonca belirlenir. İdarece yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda, yapılan bildirim hatalı veya eksik olduğunun tespit edilmesi durumunda, yeni tespitin gerektirdiği şekilde işlem yapılır.

Mükellefe tebliğ edilen sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanmaya ilişkin ön tespit yazısında bazı hususların yer alması gerekmektedir. Bu yazıda öncelikli olarak ön tespit yazısının tebliği tarihinden itibaren 30 gün içerisinde ön tespitle ilgili hiç verilmemiş olan vergi beyannamelerinin verilmesi, eksik veya yanlış yapılan vergi beyanının tamamlanması veya düzeltilmesi ve ödeme süresi geçmiş bulunan vergilerin, ödemenin geciktiği her ay ve kesri için, gecikme zammı oranında bir zamlı (izah zammı) aynı sürede ödenmesi şartıyla vergi ziyayı cezasının ziyaa uğratılan vergi üzerinden %20 oranında (indirimli olarak) kesileceği belirtilmelidir. Buna ek olarak ilgili mükellefin yapılan tarhiyata ilişkin diğer idari çözüm yolları olan uzlaşma, cezalarda indirim ve pişmanlık hükümlerinden yararlanma durumu belirtilmelidir. Kendisine

ön tespit yazısı tebliğ edilen mükellef kesilen vergi ziyayı cezasına ilişkin ihbarnamelerin tebliğ üzerine; tarhiyat sonrası uzlaşma başvurusunda bulunamazken cezalarda indirim başvurusunda bulunabilir. Ayrıca yapılan ön tespit ile ilgili olarak kendisine ön tespit yazısı tebliğ edilen pişmanlık hükümlerinden de yararlanmamaktadır. Ön tespit yazısında 30 günlük süre içerisinde, tespit edilen hususa yönelik beyanname verilmemesi halinde vergi incelemesine veya takdir komisyonuna sevk işlemlerinin yapılacağı hususu da yer almalıdır. Dolayısıyla ilgili mükellef bu süre içerisinde tespit edilen hususa ilişkin beyannameyi vermemesi durumunda mükellef hakkında söz konusu tespitle ilgili olarak vergi incelemesine veya takdir komisyonuna sevk işlemi yapılır.

7. İzaha Davet Müessesesinin 2018 Yılına İlişkin Uygulama Sonuçları

VDKB'nın 2019 yılında yayımladığı 2018 yılı faaliyet raporunda izaha davete ilişkin uygulama sonuçları bulunmaktadır. 2018 yılında 482 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği yürürlükte olduğu için bu tebliğe göre gerçekleşen uygulama sonuçları söz konusu faaliyet raporunda yer almıştır. Bu faaliyet raporunda, 2018 yılında İzah Değerlendirme Komisyonları tarafından mükelleflerin konuya ilişkin izahları alınarak değerlendirilmiştir. Komisyon tarafından tespit edilen değerlendirme sonucunda aşağıdaki karar türlerinden uygun olanı alınmıştır (VDKB, 2019:52);

- 1 No'lu Karar: İzahın komisyonca yeterli bulunduğu,
- 2 No'lu Karar: İzahın komisyonca yeterli bulunmadığı,
- 3 No'lu Karar: İzaha davet müessesesine ilişkin şartların yerine getirildiği,
- 4 No'lu Karar: Muhatabın izahının verginin ziyaa uğratıldığı yönünde olduğu,
- 5 No'lu Karar: İlgili birime gönderilmesi.

Tablo 1. İzah Değerlendirme Komisyonları Tarafından 2018 Yılında Alınan Kararlara İlişkin Sayısal Veriler

Karar Türü	Karar Sayısı	(%)
1 No'lu Karar	1.142	25,9
3 No'lu Karar	560	12,6
5 No'lu Karar	2.719	61,5
Toplam	4.421	100

Kaynak: VDKB (2019), Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Faaliyet Raporu 2018, s. 52.

Tablo 1'de, 2018 yılına ilişkin VDKB'nın faaliyet raporunda 2 ve 4 No'lu kararlar ara karar niteliğinde olduğu için bu kararlara ait rakamlara yer verilmemiş, sadece nihai karar niteliğinde olan 1, 3 ve 5 No'lu kararlara yer verilmiştir. İzah Değerlendirme Komisyonları tarafından yapılan değerlendirmelerin; %25,9'u izahın komisyonca yeterli bulunduğu, %12,6'sı izaha davet müessesesine ilişkin şartların yerine getirildiği, %61,5'i de ilgili birime gönderilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 2. 2018 Yılına İlişkin İzaha Davet Uygulama Sonuçları

Artırılan Matrah	Artırılan Vergi	Ödenecek Vergi	Ödenen Vergi	Ödenecek Zam	Ödenen Zam
43.373.857 TL	6.036.944 TL	4.949.899 TL	3.549.366 TL	3.265.466 TL	1.900.452 TL

Kaynak: VDKB (2019), Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Faaliyet Raporu 2018, s. 52.

Tablo 2'de, 2018 yılında izaha davet kapsamında verilen beyannamelere göre ortaya çıkan matrah, vergi ve izah zammına ilişkin veriler yer almaktadır. Bu tabloya göre, 2018 yılında izaha davet müessesesi sayesinde, 3.549.366 TL vergi ve 1.900.452 TL izah zammı olmak üzere toplam 5.449.818 TL tahsilat gerçekleşmiştir. Devletin vergilendirme sürecinde temel hedeflerinden birisi vergi tahsilatını artırmaktır. İdari çözüm yolları bu hedefe ulaşmak için kullanılan önemli araçlardan birisidir. İdari çözüm yolu araçlarından birisi olan izaha davet müessesesi sayesinde vergi tahsilatında bir artış sağlanmakta ve bunun sonucunda vergilendirmede etkinlik de artmaktadır.

8. İzaha Davet Müessesesinin Diğer İdari Çözüm Yolları ile Karşılaştırılması

İzaha davet müessesesi, Türk vergi hukukunda uygulanan diğer idari çözüm yolları ile karşılaştırıldığında benzer ve farklı yönlerinin olduğu söylenebilir. Vergi uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde izaha davet müessesesi ile birlikte pişmanlık ve ıslah, cezalarda indirim, uzlaşma ve kanun yolundan vazgeçme müesseseleri kullanılmaktadır.

Vergi uyuşmazlıklarının çözümünde idari çözüm yollarından birisi olan pişmanlık ve ıslah müessesesinden, henüz vergi incelemesine başlanılmadan, takdire sevk edilmeden ve herhangi bir ihbar yapılmadan önce yararlanılması mümkündür. İzaha davet müessesesinde de aynı şartların varlığından söz edilebilir. Diğer taraftan pişmanlık ve ıslahta vergi ziyayı kendiliğinden vergi idaresine bildirilirken, izaha davette ön tespit yetkili merci tarafından yapılmaktadır. Pişmanlık ve ıslah müessesesinin aksine izaha davette mükellefin girişimi ile süreç başlamamaktadır. Pişmanlık ve ıslah müessesesi ile izaha davet müesseselerinin her ikisinde de vergi ziyayı kabahati kapsam dahilindedir.

İzaha davet ve cezalarda indirim müessesesi vergi ziyai cezasında indirim imkânı sağlamları nedeniyle benzerlik göstermektedir. Ancak cezalarda indirim müessesesi mükellefin dava açma hakkından feragat etmesini gerektirirken, izaha davet müessesesinde bu şekilde bir feragat söz konusu değildir (Yavaşlar, 2017:7). Cezalarda indirim gibi izaha davette de indirim oranı kanuni düzenlemeye tabidir. Bu noktada indirim oranının belirlenmesi hususunda yetkili merciinin takdir yetkisi söz konusu değildir. Cezalarda indirim süreci cezaya ilişkin yapılan tarhiyatla ilgili ceza ihbarnamesinin tebliği ile başlar. İzaha davette ise sadece yapılan bir ön tespit mevcut olup ancak henüz tarhiyat işlemi gerçekleşmemiştir. Cezalarda indirim ile izaha davetin vergi kabahatleri açısından kapsamına bakıldığında, cezalarda indirim vergi ziyai ile birlikte usulsüzlük ve özel usulsüzlük kabahatlerini de kapsadığı için izaha davete göre daha geniş kapsamlıdır.

Uzlaşma müessesesi ile izaha davet müessesesi karşılaştırıldığında, izaha davet müessesesi hem tarhiyat öncesi hem de tarhiyat sonrası uzlaşmaya göre daha önceki bir aşamada uyuşmazlığın çözümlenmesini sağlamaktadır. Tarhiyat sonrası uzlaşmada diğer idari çözüm yollarında da olduğu gibi izaha davetten farklı olarak mükellefin talebi üzerine çözüm süreci başlamaktadır. Tarhiyat öncesi uzlaşmada mükellefin talebine ek olarak izaha davete benzer bir şekilde inceleme elemanının mükellefi uzlaşmaya davet etmesi durumu söz konusudur. Uzlaşma müessesesinde uzlaşma oranının belirlenmesinde izaha davetten farklı olarak idarenin takdir yetkisi söz konusudur. Her iki müessese açısından önemli diğer bir farklılık ise, ilgili çözüm yolundan faydalanıldığı takdirde mükellefin ödemede bulunmaması durumunda karşılaşıacağı yaptırıma ilişkindir. Uzlaşma müessesesinde mükellefin uzlaşılan tutarı ödememesi durumunda uzlaşma geçersiz sayılmaz ve herhangi bir yaptırım söz konusu olmaz. İzaha davette ise mükellefin 30 günlük süre içerisinde ödemede bulunmaması durumunda indirimli ceza %20 yerine %50 oranında uygulanmaktadır. Bu yaptırıma ilişkin hükmün düzenlenmesi, vergi uyuşmazlığını çözmek

çin idari çözüm yollarından beklenen mali amacın sağlanmasında önemli bir unsurdur.

Diğer bir idari çözüm yolu olan kanun yolundan vazgeçme, izaha davet müessesesinden daha sonra Türk vergi hukuku mevzuatına girmiştir. Bu müessese izaha davet ve diğer tüm idari çözüm yollarından farklı olarak yargılama aşamasında uyuşmazlığın çözümlenmesine imkân sağlamaktadır. Kanun yolundan vazgeçme, ilk derece mahkemesinin kararı üzerine olağan kanun yolu öncesinde mükelleflerin gidebileceği bir çözüm yoludur. Bu noktada vergi uyuşmazlığının çözümlenmesi sürecinde izaha davet ilk sıralarda yer alırken kanun yolundan vazgeçme bu süreçte son aşamada uyuşmazlığın çözümlenmesini sağlamaktadır. Kanun yolundan vazgeçmede de izaha davet gibi mükellefin faydalanacağı indirim oranı kanunla düzenlenmiştir. Bu müessesede izaha davet gibi indirim oranının belirlenmesinde idarenin takdir yetkisi bulunmamaktadır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Vergi uyuşmazlıklarının çözümlenmesine ilişkin Türk vergi hukukunda uygulanan müesseselerin en önemli amaçlarından birisi vergilendirmede etkinliğin sağlanması, bir diğeri ise vergi idaresi ile mükellef arasındaki ilişkinin daha olumlu bir boyuta taşınmasıdır. Bu amaçları gerçekleştirmek için vergi uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde yeni çözüm yolları düzenlenme yoluna gidilmektedir. Bu yeni düzenlemelerden birisi de izaha davet müessesesidir. İzaha davet müessesesinin düzenlendiği VUK'un 370. maddesine göre, vergi incelemesine başlanılmadan veya takdir komisyonuna sevk edilmeden önce verginin ziyaa uğradığına işaret eden belirtiler bulunduğu dair yetkili merciler tarafından yapılmış ön tespitler hakkında tespit tarihine kadar ihbarda bulunulmamış olması kaydıyla mükellefler izaha davet edilebilir. Yapılan bu düzenleme ile inceleme süreci öncesinde vergi uyuşmazlıklarının çözümüne imkân tanınmıştır. Burada pişmanlık müessesesinden yararlanma fırsatını kaçıran vergi mükellefi, izaha davet aracılığıyla kendisi hakkında inceleme sürecinin başlatılmasına engel olabileme imkânına kavuşmuştur.

İzaha davet müessesesi öncelikli olarak vergilendirme sürecinin tüm safhalarında yer alan mercilerin faaliyetlerinde etkinliğin artmasını sağlamaktadır. Vergi denetim mercileri, vergi idaresi ve yargı organlarının vergi uyuşmazlıklarının henüz inceleme sürecinden daha önceki bir safhada çözümlenmesi ile birlikte iş yükleri azalacaktır. İzaha davet müessesesi, vergi idaresi ile mükellef arasındaki ilişkinin daha olumlu olmasını sağlamaktadır. Burada mükellef vergilendirme sürecine daha etkin bir şekilde katılabilmekte ve kendisini ifade edebilme imkânına sahip olmaktadır. Böylece vergi ilişkisinin tarafları arasındaki diyalog gelişmektedir. Bu durum mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun artmasına da katkı sağlamaktadır. İzaha davet müessesesi ile vergi ziyayı kabahatinin tespit edilmesi durumunda mükellefler, bu duruma ilişkin açıklama yaparak psikolojik açıdan zor bir süreç olan vergi incelemesinden de kurtulabilmektedir. Buna ek olarak mükellefler vergi ziyayı cezasında büyük oranda indirimden faydalanabilecektir.

İzaha davet müessesesi, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu artırılmasında önemli bir yere sahiptir. Ancak yeni bir müessese olması nedeniyle uygulamada bazı aksaklıkların ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bu aksaklıkların giderilmesi için bazı hususlar açıklığa kavuşturulmalı ve yasal zemine oturtulmalıdır. Bu bağlamda yapılması gereken düzenlemelerden birisi izaha davet müessesesinin uygulanmasına ilişkin keyfililiğin giderilmesi, idarenin takdir yetkisinin kaldırılarak vergi ziyasına ilişkin yapılan tüm ön tespitlerin izaha davet müessesesi kapsamında yer alması gerekmektedir.

İzaha davetin kapsamı kanun koyucu tarafından dar tutulmuştur. Sadece vergi ziyayı kabahati için bu müesseseden yararlanılmaktadır. Usulsüzlük kabahatleri ve VUK'un 359. maddesinde yer alan fiillere ilişkin izaha davet imkânından faydalanılması söz konusu değildir. Ancak sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belgenin kullanımına ilişkin yapılan ön tespitler için indirimli ceza imkânından faydalanılabilir. 482 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği'nde sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanımına ilişkin yapılan ön tespitler izaha davet kapsamında idi. Ancak 519 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği ile bu düzenlemenin

aksine bu fiilden dolayı izaha davet imkânı ortadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte söz konusu fiil için hala indirimli ceza imkânı bulunmaktadır. Kanaatimizce, VUK'un 359. maddesinde yer alan diğer fiiller gibi sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge kullanımı fiili de izaha davete ilişkin indirimli ceza kapsamından çıkarılmalıdır.

Kaynakça

- Bayraklı, H. H. ve Hatipoğlu, M. (2018) İzaha Davet ve İzah Üzerine Yapılacak İşlemlerin Davaya Konu Olması. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 9-2. 561-592.
- Biyan, Ö. (2016). İdari Aşamada Yeni Bir Çözüm Yolu: "İzaha Davet". Bilanço Dergisi. 162. 46-49.
- Buyrukoğlu, S. ve Toparlak, E. (2018). Avantaj ve Dezavantajlarıyla İzaha Davet Müessesesi. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi. 5(1). 57-68.
- Ceyhan, A. ve Turan, E. (2019). Kayıt Dışılığın ve Vergi Uyuşmazlıklarının İdari Aşamada Çözümünde İzaha Davet ile Pişmanlık ve İslah Müesseselerinin Karşılaştırmalı Analizi. Vergi Raporu.235.30-49.
- Çağlar, K. (2019). Tüm Yönleriyle İzaha Davet Müessesesi. Mali Çözüm. 29(154). 201-217.
- Çiçek, H. G. ve Güneş, B. (2019). Vergi Uyuşmazlıklarını Önlemeye Yönelik Yeni Bir Yöntem: İzaha Davet Müessesesi. Gümrük Ticaret Dergisi. 17. 12-29.
- Erdem, T. (2017). Vergi Usul Kanunu'nda Yeni Bir Kurum "İzaha Davet". Vergi Sorunları Dergisi. 347.150-162.
- GİB (2019). Gelir İdaresi Başkanlığı 2018 Faaliyet Raporu. https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2019/2019_faaliyet_raporu.pdf
- Öztürk, E. (2018). Örnek Uygulamalarla İzaha Davet Müessesesi. Vergi Raporu. 228. 68-78.
- Sanlı, M. A. (2020). Türk Vergi Hukuku. Ankara: Hermes Tanıtım Ofset Baskı Hizmetleri Ltd. Şti.
- Sezer, Y. (2017). Yeni Bir Sistem İzaha Davet. Dünya Gazetesi. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/yeni-bir-sistem-izaha-davet/375001>
- VDKB (2019). Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Faaliyet Raporu 2018 <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/04/VDK-2018-Birim-Faaliyet-Raporu-1102019-002.pdf>
- Yavaşlar, F. B. (2017). "İzaha Davet"- Saptanabilenler, Sorular ve Sorunlar. Vergi Dünyası. 433. 6-14.
- 06/01/1961 Tarih ve 10700 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu
- 10-12/01/1961 Tarih ve 10703-5 sayılı Resmi Gazete'lerde Yayımlanan 213 sayılı Vergi Usul Kanunu
- 25/07/2017 Tarih ve 30134 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan 482 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği
- 30/07/2020 tarih ve 31201 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan 519 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği

UYUŞTURUCU MADDE TİCARETİNİN

GÜZERGÂHI İLE ÜRETİM VE TÜKETİM BOYUTU

Emre ÇELİK*

ÖZET: Bu çalışmamızda Avrupa Birliği ve Türkiye nezdinde uyuşturucu madde kullanımı, en yaygın olan uyuşturucu maddeler, bu uyuşturucu maddelerin ve hammaddelerinin yaygın olarak üretildiği ve tüketildiği ülkeler, uyuşturucu kaçakçılığının yoğun olarak gerçekleştirildiği ana rotalar AB ve Türkiye'nin uyuşturucu ile ilgili yıllık raporları bağlamında açıklanmış, Türkiye ve AB Ülkelerinde 2017-19 yılları arasında yapılan operasyonlarda ele geçirilen uyuşturucu miktarları üzerinden dünya üzerinde ki bu uyuşturucu madde ticaretinin mali boyutu ve ekonomik büyüklüğü tasvir edilmiş ve son olarak uyuşturucu ticaretini engellemek için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu Bağımlılığı, Batı Balkan Rotası, Esrar, Opioid, Kokain, Captagon

Giriş

AB ülkeleri ve Türkiye'nin gerçekleştirdiği uyuşturucu madde operasyonları ve bu operasyonların sonuçları hakkında hazırlanan yıllık raporlarda yakalaması gerçekleştirilen 7 tür uyuşturucu maddenin öne çıktığı görülmektedir. Bu uyuşturucu maddeler Esrar, Kokain, Eroin, Ekstazi, Amfetaminler, MDMA ve Opioid'dir. Esasında uyuşturucu madde kaçakçılığı ile mücadelede en önemli faktör; bu maddeleri tanımak kadar, üretildikleri ülkeleri ve hammadde tedarik kaynaklarını tespit ederek geçiş rotalarının belirlenmesi suretiyle hedef ülkelere girişi ve üretimi sırasında uyuşturucunun arz boyutunu kapatmak olacaktır.

I. Dünya Üzerinde Yaygın Olarak Dolaşımda Olan Uyuşturucu Maddelerin Tanımları

- **Esrar:** Dişi kenevir bitkisinden üretilen kurutulmuş çiçeklerin yapraklarından elde edilen, kullanıldığı takdirde psikoaktif etkilere sahip olan uyuşturucu maddedir. Yaygın olarak sigaraya sarılıp içilen bu madde Avrupa'da bazı ülkelerde tüketimi serbesttir. Türkiye özelinde madde bağımlılarının ilk tükettiği uyuşturucu madde türü olarak bilinmektedir. Esrarın bilinen iki türü elekten geçirilip toz haline getirilmiş hali olan toz esrar ve toz esrarın işlenip plakalar haline getirilmiş şekli olan kubar esrardır.
- **Kokain:** Güney Amerika ülkelerinde yetiştirilen koka bitkisinin yapraklarından yapılmış yasa dışı bir ilaç olarak nitelendirilen uyuşturucu maddedir. Genellikle dişlere sürülmek veya burundan çekilmek suretiyle tüketilen bu uyuşturucu madde diğer uyuşturucu türlerinden farklı olarak fiyat olarak değerli bir uyuşturucu maddedir.
- **Eroin:** Yoğun olarak Afganistan'da yetiştirilen afyon bitkisinin işlenmesi sonucu üretilen uyuşturucu maddedir. Eroin afyondan bulunan alkaloidlerden biridir. Türkiye özelinde bağımlılık oranı en yüksek uyuşturucu maddedir.
- **Ekstazi:** Metilenoksimetamfetamin (MDMA) adlı uyarıcı özelliği olan kimyasal bir maddeden üretilen sentetik bir uyuşturucu maddedir. Genellikle renkli küçük haplar (150-350 mg) şeklinde olan bu madde ağızdan yutularak tüketilir. Dünyanın çeşitli yerlerinde üretilebilme olanağı olan bu madde Hollanda ve Belçika'da ağırlıklı olarak üretilip piyasaya sürülmektedir. Türkiye özelinde Bonzai'den sonra en çok ölüme sebep olan uyuşturucu maddedir.
- **Captagon:** Piyasada; kamyoncu ilacı, gece kuşu, yolcu hapı, iştah kesici vb. olarak anılan Captagon sentetik bir uyuşturucu maddedir. Bu hap kişilerde uykusuzluğa sebep olduğu ve dikkat sürecini artırdığı için savaş bölgelerinde sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde üretilen Captagon tabletleri Türkiye üzerinden hedef noktası olan Ortadoğu ve Körfez ülkelerine gönderilmektedir.

- **Amfetaminler:** Amfetamin ilk kez 1887 yılında sentezlenmiş narkolepsi ve dikkat eksikliği ile hiperaktivite bozukluğu dahil çeşitli psikolojik bozuklukların tedavisinde kullanılan kilo kontrolünde iştah azaltıcı olarak alınan sentetik bir uyarıcı maddedir. Türkiye’de kırmızı reçete ile satılan bir ilaç olmakla birlikte amfetamin dünya genelinde yaygın şekilde bağımlılık oluşturan uyuşturucu bir madde olarak kullanılmaktadır.
- **Metamfetamin:** Halk arasında kristal, ateş buz, met gibi isimlerle de bilinen metamfetamin, kuvvetli bağımlılık yapıcı etkisi olan renksiz ve kokusuz bir maddedir. Kimyasal yapıları amfetaminlere benzese de merkezi sinir sisteminde daha güçlü etkilere sahip bir uyarıcıdır. Bu madde burundan çekilerek, ağız yoluyla veya damar yoluyla kullanılabilen yüksek etkili bir uyarıcıdır.
- **MDMA, MDEA:** Ekstazi’nin bazı maddelerle kimyasal değişikliğe uğratılmamış hali olarak bilinen uyuşturucu maddedir. Yoğun bir heyecan hissi ve enerji veren, artan ruh hali ve sosyalite gibi çok çeşitli psikoaktif etkilere sahip bir maddedir. Psikoaktif özelliklere sahip bir ilaç olan MDMA uyuşturucu madde olarak yaygın kullanıma sahiptir.
- **Opioidler:** Afyondan üretilen ağrı kesici olarak kullanılan bir ilaç türü olan ve kullanıldığında vücuda morfin etkisi veren bir madde olan Opioid, bugün kullanıldığında mutluluk, gevşeme ve keyif verme özellikleri sebebi ile yaygın olarak uyuşturucu madde olarak kullanılmaktadır. Hali hazırda dünya üzerinde 20’den fazla Opioid çeşidi olduğu bilinmektedir. Öyle ki 2018 Dünya Uyuşturucu Raporu’na göre ise madde kullanımı sonucu dört ölümden üçü Opioid kaynaklıdır.
- **Bonzai:** Bonzai, esrarın içerisindeki etken maddelerinden biri olan kannabinoid’in sentetik çeşidi olan uzmanlara göre öldürücülüğü en yüksek olan uyuşturucu maddedir. Bonzai

kullanıldığında esrar etkisi veren ancak üretiminde kullanılan çeşitli sentetik maddelerle diğer uyuşturucu maddelerden çok daha zararlı bir uyuşturucu maddedir. Birden fazla kimyasal maddenin karışımından elde edilen esrar etkisi veren bir tasarım uyuşturucu madde olan Bonzai, Türkiye’de 2017 yılından itibaren madde bağlantılı ölümlere en çok sebep olan uyuşturucu maddedir. Piyasada maliyetinin düşük, fiyatının ucuz olması sebebiyle gençlerin kolayca ulaşabildiği bu madde, kontrol edilmemesi halinde hem üretimi hem tüketimi sürekli artma eğiliminde olan ve madde bağlantılı ölümleri artıran bir tehlike haline dönüşmektedir.

II. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Uyuşturucu Madde Kullanımına İlişkin Veriler

Uyuşturucu maddelerin kaçaklık ve arz boyutuna geçmeden önce Avrupa Birliği ve Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımına ilişkin verilere, bu uyuşturucu maddelerin kullanımına bağlı ölümlere ve madde bağlantılı tedavi sayılarına bakarak uyuşturucu maddelerin tüketim boyutunun çerçevesi görülmelidir. Bu bağlamda Avrupa Uyuşturucu Ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi(EMCDDA)’nin 2020 yılına ilişkin hazırladığı Uyuşturucu Raporu ile Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığının hazırladığı 2019 ve 2020 yılı uyuşturucu raporları ve açık kaynaklarda yer alan diğer bilgi ve belgeler incelendiğinde AB Ülkeleri ve Türkiye’de uyuşturucu bağımlılığının yaygın olduğu ve giderek arttığı görülmektedir.

TUBİM(Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi) tarafından 2018 yılında 26 il merkezinde gerçekleştirilen yüz yüze görüşme sonucunda Uyuşturucu madde kullanımına ilişkin şöyle bir tablonun önümüze çıktığı görülmektedir;

- İncelenen kişilerin %5,8’inin hayatında en az bir kere yatıştırıcı/sakinleştirici vb. ilaç kullandığı,

- İncelenenlerin %3,1'nin hayatında en az bir kere uyuşturucu madde kullandığını ve uyuşturucu madde kullananların %65'nin 15-34 yaş grubunda olduğu,
- Uyuşturucu madde kullandığı tespit edilenlerin %85'nin ilk madde olarak esrar kullandığı ve kullananların ilk temini %71 oranında arkadaşından gerçekleştirdiği görülmektedir.

Sağlık Bakanlığının uyuşturucu madde bağımlılığına ilişkin tedavi ve rehabilitasyon verileri incelendiğinde ise;

- 2018 yılında uyuşturucu madde kullanımı sebebiyle sadece ayakta tedavi başvurusu yapan kişi sayısının 251.593, 2019 yılında ise 270.006 kişi olduğu,
- Yine 2018 yılında yatarak tedavi başvurusunda bulunan kişi sayısının 11.329, 2019 yılında ise 12.495 olduğu,
- 2019 yılında tedavi görenlerin maddeye başlama yaşının ortalama 21,63 olduğu,
- Tedavi için başvuranların %66'sinin eroin bağımlısı olduğu %5,1'sinin sentetik hap bağımlısı, %10,4'nün metamfetamin ve %11'nin esrar bağımlısı olduğu görülmektedir.

Uyuşturucu madde kullanımına bağlı ölüm sayılarına bakıldığında ise Türkiye'de 2016 yılında 920 kişinin, 2017 yılında 941 kişinin, 2018 yılında 657 kişinin ve 2019 yılında ise 342 kişinin uyuşturucu madde kullanımı sebebiyle öldüğü görülmekte olup 2019 yılı için ölen 342 kişinin 333'ünün erkek 9'unun kadın olduğu görülmektedir.

Madde kullanımına bağlı ölümlere sebep olan madde türü incelendiğinde ise; 2018 yılında 657 ölümden %45'inde (301 kişi) sentetik kannabinoid(bonzai) varken 2019 yılında 342 ölümün %13'ünde(45 kişi) sentetik konnabioid vardır. 2019 yılında toplam ölüm sayısı olan 342 kişinin %40,4'ü (138 kişi) Ekstazi, %37,7 si (129

kişi) Eroin sebebiyle ölmüştür.

Avrupa birliği uyuşturucu raporu incelendiğinde AB Ülkelerinde uyuşturucu madde kullanımına ilişkin rakamların Türkiye'den çok fazla olduğu görülmektedir öyle ki;

- AB nüfusunun %27'sinin yaklaşık 90 milyon insanın hayatında bir kere esrar kullandığı,
- %5,4'nün yani yaklaşık 17.9 milyon kişinin hayatında bir defa kokain kullandığı,
- %4 nün MDMA maddesini, % 3,7'sinin Amfetamin ve 1.3 milyon insanın ise riskli grupta Opioid kullandığı,
- Son olarak AB nüfusunun %1'nin günlük esrar kullandığı görülmektedir.

Avrupa Birliği bölgesinde uyuşturucu kullanımına bağlı ölümler incelendiğinde 2018 yılında 8300 kişinin aşırı doz uyuşturucu madde kullanımı sebebiyle öldüğü görülmektedir. Avrupa Birliği uyuşturucu raporunda ölümlere sebep olan birinci uyuşturucu maddenin ise Eroin olduğu ifade edilmektedir.

Avrupa Ülkelerinde 1 milyon nüfus başına uyuşturucudan ölen kişi sayısına bakıldığında aşağıda yer alan tabloda kayıtlı verilere ulaşılmıştır;

Tablo 1: Bir Milyon Nüfus Başına Ölen Kişi Sayısı

İsveç	80 Kişi
İngiltere	76 Kişi
Finlandiya i	72 Kişi
İrlanda	72 Kişi
Norveç	66 Kişi
Danimarka	52 Kişi
Estonya	43 Kişi
Türkiye	12 Kişi

Tablo incelendiğinde uyuşturucuya bağlı ölüm oranının en düşük seviyede kaldığı ülkenin

Türkiye olduğu görülmektedir. Tabloda görüleceği üzere uyuşturucu kullanımına bağlı ölümlerin en yüksek olduğu ülkelerin İsveç, Norveç, Finlandiya gibi ekonomi ve eğitim başta olmak üzere refah seviyesi yüksek ülkeler olmasının sebeplerinin ayrıca bir araştırmanın konusu olduğu aşikârdır.

Dünya geneli uyuşturucu kullanımına ilişkin ölüm sayılarına bakıldığında ise; Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçla Mücadele Dairesi'nin (UNODC) 2017 yılı verilerine dünya genelinde 585 bin kişinin doğrudan uyuşturucu tüketimi ya da bu tüketimden kaynaklanan hastalıklar sebebiyle yaşamını yitirdiği, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir yıl içinde ölenlerin sayısının yaklaşık 70 bin kişi olduğu, uyuşturucu tüketiminin her yıl düzenli olarak arttığı ve 2017'de 15-64 yaş grubu baz alındığında, dünya nüfusunun yüzde 5,5'lik kesiminin en az bir kez uyuşturucu kullandığı görülmektedir.

Yukarıda yer alan veriler incelendiğinde Türkiye ve AB ülkeleri başta olmak üzere dünya ülkelerinde uyuşturucu madde bağımlılığının giderek arttığı, dünya nüfusunun %3 ile 5.5 oranına tekabül eden insanın uyuşturucu madde ile bir şekilde tanıştığı ve uyuşturucu madde kullanımı sebebiyle ölümlerinde arttığı ve tüm bunların doğal sonucu olarak bu yüksek oranda uyuşturucu madde talebinin kendi arzını oluşturarak uyuşturucu madde üretimini ve ticaretini yaygınlaştırdığı bir gerçektir.

III. Uyuşturucu Maddelerin Üretildiği Ülkeler ve Geçiş Güzergahı Çerçevesinde Arz Boyutunun İncelenmesi ile AB Ülkeleri ve Türkiye'de Yakalanan Uyuşturucu Miktarı

Uyuşturucu maddelerin dünya üzerinde üretildiği ülkelerden satışı gerçekleşip tüketileceği hedef ülkelere geçişinde en önemli ülke coğrafi konumu itibarıyla Türkiye'dir. Öyle ki Afganistan'da üretilen Afyon ve Hindistan'da üretilen Kenevir

ile bu hammaddelerden Asya Ülkelerinde üretilen uyuşturucunun Avrupa'ya ulaşırken geçiş noktası ile Güney Amerika ülkelerinde üretilen Kokain ve Avrupa ülkelerinde üretilen Ekstazi ve sentetik diğer uyuşturucu maddelerin Körfez Ülkeleri ile diğer Asya Ülkelerine geçişte transit güzergâhının ana merkezinin Türkiye olduğu görülmektedir.

Uyuşturucu madde ticaretinin arz boyutuna ilişkin sürecin; hammadde tedariki, uyuşturucu maddelerin üretildiği ülkeler ve hedef ülkelere geçiş güzergâhı bağlamında aşağıdaki şekilde işlediği görülmektedir.

Eroin; Afganistan'da yetiştirilen Afyon bitkisinin işlenmesi sonucu üretilen bir uyuşturucu maddedir. Eroin Asya'da Myanmar ve Laos'da, Güney Amerika'da ise Meksika ve Kolombiya üretilip dünya pazarına sunulmaktadır. Meksika ve Kolombiya'da üretilen Eroin Amerika kıtasının güney ve kuzeyine yayılırken Asya'da üretilen Eroin Avrupa'ya yayılmaktadır. Afganistan'da üretilen Afyonun ve Asya'nın diğer ülkelerinde bu Afyondan üretilen Eroinin Avrupa'ya geçişinde üç ana rotayı kullanıldığı görülmektedir. Bunlar İran ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşım yolu olan Balkan Rotası, Pakistan ve İran üzerinden Afrika'ya oradan Avrupa'ya uzanan Güney Rotası ve Orta Asya ülkeleri Tacikistan ve Kazakistan üzerinden Rusya ile Ukrayna'ya geçiş hattı olan Kuzey Rotasıdır. 2020 Dünya Uyuşturucu Raporuna göre 2018 yılında küresel boyutta yakalaması gerçekleştirilen Afyonun %58'i Balkan Rotası ülkelerinde gerçekleştirilmiştir.

Afganistan dünya Afyon üretimini %90'nın yapıldığı ülkedir. 2018 yılında haşhaş ekimi bir önceki yıla göre yüzde 63 artarak 328 bin hektara ulaşmıştır, bir önceki yıl 4 bin 800 ton olan afyon üretimi 7.790 ton olmuştur. Afyon ve Afyondan üretilen Eroinin %80'i (4/5) Balkan Rotasından taşınmaktadır. Bu geçiş yoğunluğu Türk Kolluk Kuvvetlerinin etkin çalışmaları sayesinde yakalama miktarlarına da yansımıştır öyle ki 2017 yılında 28 Avrupa ülkesinde 5,4 ton Eroin yakalanmışken Türkiye tek başına 17,4 ton Eroin yakalaması

gerçekleştirmiştir. 2018 yılında ise Türk Kolluk Kuvvetleri 18.5 ton 2019 yılında ise 20.16 ton Eroin yakalaması gerçekleştirmiştir. Burada İran 25 ton Eroin yakalaması ile dünyada en çok Eroin yakalaması gerçekleştiren ülke olmuştur.

Eroinin Türkiye'ye geçiş hattı incelendiğinde; Türkiye'nin İran ile 560 km kara sınırı vardır. Bu sebeple kontrol etmesi zor olan bu sınırda İran'a gelen Eroin ve Afyon geleneksel yöntemlerle at katır veya insan üzerinde yüklenip(bu yöntem sirtçılık denilmektedir) sınırlardan geçirilerek ağırlıklı olarak Van iline getirilip burada yüklenen tırlarla Avrupa'ya gönderilmektedir. Yine sınır kapılarından tırlarla geçişlerin de yapıldığı bilinmektedir ancak gümrüklerde kullanılan detektör köpekler X-Ray cihazları ve bölgede gelişen narkotik eğitimleri sebebiyle gümrük kapılarından TIR'larla geçişler engellendiğinden geleneksel yöntem ağırlık kazanmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Uyuşturucu Raporlarında Eroinin Avrupa'ya geçişinde Balkan Rotasının kilit koridor olduğu ifade edilmiştir.

Kokain. Kokain Güney Amerika ülkelerinde yetiştirilen koka bitkisinden üretilen uyuşturucu maddedir. Kokainin en çok üretildiği ülkeler Kolombiya, Peru ve Bolivya'dır. 2017 yılında dünya Kokain üretiminin 1.976 tona ulaştığı ifade edilmiştir. Bu üretimin % 70'i Kolombiya'da gerçekleştirilmiştir. Bu üretim Kokain yakalamalarına da yansımış aynı yıl küresel düzeyde 140 ton Kokain yakalanmıştır. Güney Amerika ülkelerinde üretilen Kokain dünya pazarına geçişte okyanus üzerinden Batı Afrika ülkelerine getirilerek oradan Avrupa Birliği limanlarına gönderildiği Avrupa'ya getirilen Kokainin ise Ortadoğu ve Körfez ülkelerine geçişinin Türkiye üzerinden yapıldığı görülmektedir. Ayrıca 2017 yılından sonra Türkiye Uyuşturucu Raporlarına göre suç örgütlerinin Kokainin Avrupa'ya geçişinde Türkiye üzerinden yeni bir rotaya çizmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Avrupa'dan Türkiye'ye Kokain maddesinin geçişinde ağırlıklı olarak kurye ve deniz yolunun kullanıldığı bu madde için hava limanları ve deniz limanları çok sayıda olan

ülkemizin risk barındırdığı açıktır ve bu durum Kokain yakalamalarına da yansımıştır. Örneğin 2018 yılında körfez bölgesinde bir özel limanda değeri 6 milyar TL olan 800 KG Kokain yakalanmış yine 2020 ağustos tarihinde körfez bölgesinde konteynerlerde 540 KG Kokain yakalanmıştır. Avrupa Uyuşturucu raporuna göre de 2018 yılında Türkiye 1500 KG(1,5TON),2019 yılında ise 1.638 ton Kokain yakalaması gerçekleştirmiştir.

Ekstazi: Türkiye özelinde Bonzai olarak bilinen uyuşturucu maddeden sonra en çok ölüme sebep olan uyuşturucu maddedir. Dünya Ekstazi üretimi incelendiğinde bu maddenin %42'si Hollanda ve %16'sı Belçika olmak üzere Avrupa ülkelerinde üretildiği görülmektedir. Üretilen bu Ekstazi maddesi genellikle renkli küçük haplar şeklinde olan sentetik bir uyuşturucu maddedir. Üretimi ağırlıklı olarak Avrupa Ülkeleri olmasına rağmen 2017 yılında 28 AB Ülkesinde 6,5 milyon adet Ekstazi yakalaması yapılmışken Türkiye aynı yıl 8,6 milyon tablet Ekstazi yakalaması yapmıştır. Türkiye 2018 yılında da 8,9 milyon tablet Ekstazi hap yakalamasıyla ön plana çıkmıştır. Yine ağustos 2019 tarihinde gümrük muhafaza ekipleri Kapıkule Sınır Kapısında 500 bin adet Ekstazi hap yakalaması gerçekleştirmiştir. 2019 yılının genelinde ise 8.6 milyon Ekstazi yakalaması gerçekleştirmiştir. Hollanda ve Belçika başta olmak üzere üretimi ağırlıklı olarak AB Ülkelerinde gerçekleşen Ekstazi, Türkiye'nin dış ticaret hacmi incelendiğinde ihracatının %50'sinin ithalatın ise %36'lık kısmının AB Ülkeleri olduğu göz önüne alındığında bu denli geniş dış ticaret hacminin olduğu ülkelerle olan geçiş hatları üretilen Ekstazinin Türkiye geçişini kolaylaştırmaktadır. Hem gemi hem tır hem yolcu geçişleri ile taşınan Ekstazi bu yüksek geçişkenlik sayesinde daha kolay şekilde Türkiye'ye geldiği yakalama miktarlarına bakıldığında dahi açıkça görülmektedir.

Esrar: Dışı kenevir bitkisinden üretilen kurutulmuş çiçeklerin yapraklarından elde edilen, kullanıldığı takdirde psikoaktif etkilere sahip olan uyuşturucu maddedir. Yaygın olarak sigaraya sarılıp içilen

bu uyuşturucu madde Türkiye özelinde madde bağımlılarının ilk tükettiği uyuşturucu madde türü olarak bilinmektedir. Bugün dünyada en çok Kenevir üretilen ülke Hindistan olmasına rağmen Kenevir dünyanın her yerinde yetiştirilip dünya çapında kaçakçılığı en çok yapılan madde olmuştur. Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde de yasadışı Kenevir yetiştirildiği yapılan çeşitli operasyonlarda ortaya çıkmıştır. Hem yasadışı üretim hem transit ülke olması sebebiyle Avrupa uyuşturucu raporuna göre 2009 yılından bu güne kadar Türkiye'de ele geçirilen Esrar miktarı herhangi Avrupa ülkesinden daha fazladır. Yine Esrarın belli hibrit tohumlarla üretilmiş türü olan Skank dünya üzerinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmış ve uyuşturucu yakalamalarında da ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda 2018 yılında Türkiye'de 11 ton Skank yakalanmış yine aynı yıl Gümrük Muhafaza Memurları tarafından İpsala Gümrük Kapısında 1.524.kg Skank yakalaması gerçekleştirilerek tek seferde ele geçirilen en yüksek Skank yakalaması olarak tarihe geçmiştir. Dünya çapında ise 2018 yılında 4.303 ton Kubar ve 1300 ton Toz Esrar yakalaması ile Kenevir en çok yakalaması yapılan uyuşturucu madde olmuştur. Bu kaçakçılığın sebebinin Kenevir üretiminin çeşitli ülkelerde yaygın olmasının yanında bir sebebi de dünyanın çeşitli ülkelerinde tüketiminin serbest olması ve yine Avrupa Birliği nüfusunun %1'nin düzenli olarak Esrar kullanmasıdır. Doğal olarak pazar payı çok yüksek hale gelen bu uyuşturucu maddenin üretimi ve kaçakçılığı sürekli artmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında Asya Ülkelerinde üretilen Esrarın geçiş hattının İran'dan gelip Türkiye üzerinden geçen Balkan Rotası olduğundan Türkiye Uyuşturucu Raporuna göre 2019 yılında Skank dâhil olmak üzere 90.579 ton Esrar yakalaması gerçekleştirmiştir. Yine Emniyet verileri incelendiğinde 2019 yılında Türkiye'de uyuşturucu olaylarının %68,5'i Esrar kaynaklıdır.

Captagon: Etken maddesi fenityllin denilen sentetik bir madde olan Captagon ilk olarak 1960 yılında Almanya'da tıbbi amaçla bir ilaç

olarak üretilmiş bugün ise Almanya ve Birleşmiş Milletler tarafından uyuşturucu madde olması sebebiyle kullanımı yasaklanmıştır. Esas üretim yeri Avrupa Birliği bölgesinde ki ülkeler olan Captagon en yaygın tüketildiği yerler ise Ortadoğu ve Körfez ülkeleridir, bugün bu ülkelerde yüksek oranlı tüketim kendi üretim hacmini oluşturmuştur. Captagon son yıllarda savaş bölgelerinde ve terör eylemlerinde en çok kullanılan madde olarak bilinmektedir. Captagonun Avrupa'dan Körfez Ülkelerine geçişinde transit ülke Türkiye'dir. Bu durum bu maddenin yakalamalarına da yansımış; 2017 yılında Avrupa Birliğinde toplam 6,4 ton Captagon tablet yakalanmışken Türkiye aynı yıl 6,6 ton Captagon(26 milyon adet) tableti yakalaması gerçekleştirmiştir. 2018 yılının ilk 8 ayında ise Türkiye'de 8,6 milyon adet Captogan ele geçirilmiştir. Yine Emniyet Genel Müdürlüğü uyuşturucu raporunda yer verilen bir haberde 2018 yılı sonunda Suriye'den hareketle Avrupa'ya giden bir gemide 3 milyon adet Suriye üretimi Captagon ele geçirilmiştir. Bu haber gösteriyor ki Captagon üretimi Suriye başta olmak üzere Körfez Ülkelerine kaymıştır. Bununla birlikte Suriye'nin Türkiye sınırında bulunan Türk Kolluk Kuvvetlerinin varlığı suç örgütlerini bu maddelerin kaçakçılığı için yeni rotalar çizmeye mecbur kılmıştır.

Opioid: Afyondan üretilen ağrı kesici olarak kullanılan bir ilaç türü olan ve kullanıldığında vücuda morfin etkisi veren bir madde olan Opioid, bugün kullanıldığında mutluluk, gevşeme ve keyif verme özellikleri sebebi ile yaygın olarak uyuşturucu madde olarak kullanılmaktadır. UNODC'nin 2018 Dünya Uyuşturucu Raporu'na göre madde kullanımı sebebiyle gerçekleşen dört ölümden üçü Opioid kullanımından kaynaklanmaktadır. Dünya Afyon üretiminin %90'ının Afganistan'da yapıldığı göz önüne alındığında Opioid kaçakçılık güzergâhının ana hattının da İran Türkiye üzerinden geçen Balkan Rotası olduğu açıktır. Yalnızca 2016 yılında 50 tonun üzerinde Opioid yakalaması yapılmıştır. Burada son yıllarda dikkat çeken Opioid türü haberlere konu olmuş ve savaş

bölgelerinde çeşitli örgütlerin (Deaş, El-Nusra vb.) sıkça kullandığı ve Mısır gibi çeşitli Körfez ve Asya ülkelerinde bağımlılığı yüksek boyutlara gelen Tramadol adlı ilaçtır. Yeşil/Kırmızı reçeteli bir ilaç olan Tramadol yüksek dozlu bir ağrı kesici olmasının yanında eğlence, cesaret ve yüksek enerji verme gibi psikoaktif özellikleri de olması sebebiyle savaş bölgelerinde teröristlerce sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Bu yüksek kullanım bu ürünün kaçakçılık boyutunu da artırmış ve yakalamalarında yansımıştır, bağlamda Gümrük Muhafaza ekiplerince 2017 yılında Hindistan'dan Tunus'a gitmek üzere Ambarlı Limanı'na gelen, nihai varış ülkesi Libya olan konteynerlerde toplam 369 kolide 18 milyon 450 bin adet Tramadol hap ele geçirildiği Hapların piyasa değerinin yaklaşık 11 milyon 70 bin TL olduğu görülmektedir. Bu yakalama bile Tramadol gibi 20 den fazla çeşidi olduğu bilinen Opioid kaçakçılığını rahat ulaşılabilen maddeler olması sebebiyle artırmış ve yeni tür uyuşturucu madde kaçakçılığı listesine eklemiştir.

Yukarıda bahsedilen uyuşturucu maddelerin arz boyutuna genel çerçevede bakılırsa Afyon ve Kenevir ile bunlardan üretilen Eroin, Esrar ve Opioid türü uyuşturucu maddelerin ana üretim yerinin Afganistan ve Hindistan olmak üzere Asya ülkeleri olduğu bu uyuşturucu maddelerin Avrupa'ya ulaşırken ana güzergahlarından en önemlisinin İran ve Türkiye üzerinden geçen Balkan Rotası olduğu görülmektedir. Türkiye aşağıda yer verilecek uyuşturucu yakalamalarına ilişkin verilerde de görüleceği üzere en önemli transit ülkesidir burada belirtmek gerekir ki Balkan Rotasından akan uyuşturucu trafiğinde yöntem ise karayoludur. Yine Güney Amerika ülkelerinde üretilen Kokain ve Avrupa ülkelerinde üretilen Ekstazi, Captagon vb. sentetik hapların Körfez ve Ortadoğu ülkelerine geçişinde kullandığı transit ülkede Türkiye'dir. Burada sıkça kullanılan yöntem ise bol sayıda limana sahip ülkemize uyuşturucunun gemilerle gelmesi limanlardan karayolu ile Ortadoğu ve Körfeze aktarılmasıdır.

Bugün Türkiye'nin doğusu ve güneyinde yer alan Suriye ve Iraktaki savaş durumu ve İran'ın batı ambargosu sonucu bozulan idari ve ekonomik yapısı uyuşturucunun geçiş hattının kontrolünü zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin 911 kilometre kara sınırı olan Suriye'de merkezi bir denetimin olmayışı sınırların muhtelif gruplarca kontrol ediliyor olması uyuşturucu gibi maddi değeri yüksek olan bir maddenin kaçakçılığını artırmaktadır.

IV. Uyuşturucu Madde Ticaretinin Ekonomik Boyutu

2017 yılında yayınlanan Uluslararası Suç ve Gelişen Dünya Raporuna göre 2014 yılında Esrar, Kokain, Opioid ve Amfetamin tipi başlıca uyuşturucuların küresel perakende piyasasının 426 ile 652 milyar ABD Doları olduğu tahmin edildiği belirtilmiştir, 2019 Avrupa Uyuşturucu Pazarları Raporuna göre, 2017 yılı verilerine dayalı olarak yapılan tahminlerde Avrupa perakende uyuşturucu piyasasının minimum değerinin 30 milyar Euro olduğu ifade edilmiştir. Çeşitli haber sitelerinde yayınlanan makalelerde ise bugün dünya uyuşturucu pazarının 1.3 trilyon dolara ulaştığının belirtildiği görülmektedir. Esasında şunu belirtmek gerekir ki üretim yeri Afganistan, Hindistan ve Kolombiya gibi kurumsal yapıları merkezi denetimleri hukuksal yapıları bozuk olan suç ve terör örgütlerinin yoğun olduğu ülkeler olması ve doğal olarak yasadışı faaliyet olarak ilerleyen uyuşturucu üretimi ve pazarının büyüklüğüne net ekonomik rakamlarla bilimsel olarak ulaşmak imkânsızdır. Ancak aşağıda yapılacak hesaplamalarla uyuşturucu pazarının ekonomik büyüklüğüne ilişkin örnekler verilerek bu pazarın büyüklüğünün hangi sınırlara ulaşabileceği rakamlarla tasvir edilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle Uyuşturucu madde ticareti veya kaçakçılığının ekonomik boyutuna geçmeden Türkiye ve AB Ülkelerinde yakalanan uyuşturucu madde miktarlarına 2018 yılı için bakıldığında aşağıda tabloda yer alan rakamlara ulaşılmaktadır.

Tablo 2:AB Ülkeleri ve Türkiye Uyuşturucu Yakalama Miktarları

Ülke/Madde	Eroin	Kokain	Amfetaminler	MDMA/ MDEA(adet)	Toz esrar	Kubar Esrar
AB Ülkeleri	9.681	180.787	8.549	4.684.422	668.032	193.009
Türkiye	18.531	1509.	6.273	8.409.892	31.473	49.232
Toplam	28.212 kg	182.306 kg	14.822 kg	13.094.314 adet	699.505	242.241

Yukarıda tabloda yer verilen sadece yakalaması gerçekleştirilen uyuşturucu maddelerin ekonomik boyutu Avrupa uyuşturucu raporunda yer alan birim kıymetler üzerinden incelendiğinde dahi milyarlarca Euro'luk bir ekonomik büyüklüğe ulaştığı görülmektedir. Öyle ki bahse konu raporda;

- Kokain'in gramının: 35 ile 135 Euro arasında,
- Eroin 'in gramının:17 ile 140 Euro arasında,
- MDMA tabletinin(ekstazi dâhil):4-16 Euro arasında,
- Esrar'ın gramının: Kubar Esrar 4-20 Euro, Toz Esrar 3-23 Euro arasında olduğu ifade edilmektedir.

Raporda yer alan birim kıymetlerin üst limitlerinden hesaplamalar yapıldığında sadece yakalanan uyuşturucu maddelerinin parasal boyutu Türkiye ve AB Ülkeleri için;

- Eroin için: 28.212 KG* 140.000 €: 3.949.680.000, (Yaklaşık 4 milyar Euro),
- Kokain için: 182.306 KG* 135.000 Euro: 24.611.310.000 €(Yaklaşık 25 milyar Euro),
- MDMA(Ekstazi) için: 13.094,314*16: 209.509.024 € (210 milyon Euro)
- Toz esrar için Esrar için: 699.505 KG*2300 Euro: 1.608.861.500 €(1,7 milyar euro),
- Kubar Esrar için: 242.241 KG*2000 Euro: 484.482.000 € (yaklaşık 500 milyon Euro) olduğu görülmektedir.

Bu hesaplamalar sonucu Eroin, Kokain, Ekstazi ve Esrar olmak üzere sadece dört uyuşturucu maddenin yakalama miktarları üzerinden dahi hesaplama yapıldığında Türkiye ve AB Ülkelerinde uyuşturucu ticareti pazarının ekonomik boyutunun 30 Milyar Euro'nun üzerinde olduğu görülmektedir. Bu rakam Türk Lirası ile ifade edildiğinde (1Euro/8TL) 240 Milyar TL'dir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün açıkladığı çeşitli raporlar incelendiğinde bir ürününün fiili boyutunun kaçakçılık sırasında yakalamalarının 5 ile 10 katı olduğunu ifade edildiği görülmektedir. Burada en düşük oran (5 kat) üzerinden dahi hesaplama yapıldığında AB Ülkeleri ve Türkiye için yukarıda yer alan dört ana uyuşturucu madde üzerinden ekonomik boyut Eroin için 20 Milyar Euro, Kokain için 125 Milyar Euro, MDMA(Ekstazi) için 1 milyar Euro, Esrar için yaklaşık 12 Milyar Euro olmak üzere yaklaşık 160 milyar Euro'nun üzerinde olduğu hesaplanmaktadır.

Buradaki oransal hesaplama dışında doğrudan uyuşturucu üretim rakamları üzerinden hesaplama yapıldığında dünya çapında uyuşturucunun ekonomik boyutu çok daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Öyle ki Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) 2020 yılı raporu incelendiğinde dünyada üretilen uyuşturucunun aşağıdaki tabloda yer alan miktarlarda olduğu görülecektir.

Tablo 3: 2018 yılında dünya uyuşturucu üretim miktarı

Kenevir	Kokain	Afyon	Eroin/ morfin
5.610 TON	1,131 TON	7610 TON	139 TON
Metamfetamin	Amfetaminler	Ekstazi	Opioid
228 TON	21 TON	12 TON	73 TON

Dünyada üretilen uyuşturucu miktarının ekonomik boyutu AB uyuşturucu raporunda yer alan birim kıymetler esas alınarak hesaplandığında dünya uyuşturucu piyasasının ekonomik büyüklüğünün;

- Eroin için: 139 ton* 140.000 Euro: 19.460.000.000€, (Yaklaşık 20 milyar Euro),
- Kokain için: 1131 ton* 135.000 Euro: 152.685.000.000 €(Yaklaşık 153 milyar Euro),
- Ekstazi için: 12 ton yakalama ortalama 60.000.000 adet ekstazi hapa denk gelmektedir. 60.000.000* 16 Euro: 960.000.000 € .(yaklaşık 1 milyar Euro)
- Kenevir: Yargıtay Genel Kurulu 2004/149 sayılı kararında adli tıp kurumundan aldığı raporda 50 gr kenevirten 21.20 gram esrar elde edildiğini ortaya koymuştur. Bu oransal ifade ile 1 KG kenevirin %42.40 nın esrar olarak ortaya çıktığıdır. Bu hesaplama ile bakılırsa 5.610 Ton kenevir (den % 42.40'ı) 2378,64 Ton esrar elde edilir. Bu bağlamda 2378* 23000 Euro: 54.694.000.000 € (yaklaşık 55 milyar Euro)'ya ulaştığı hesaplanmaktadır.

Burada sadece 4 uyuşturucu madde türü üzerinden yapılan hesaplama sonucu dahi uyuşturucu madde ticaretinin pazar büyüklüğünün yaklaşık 230.000.000.000 € (230 milyar Euro) olduğu görülmektedir.(1€1,25\$ kuru üzerinden yaklaşık 290 Milyar Dolar). Açıkça görülmektedir ki bugün yaygın olarak tüketilen uyuşturucu maddeler Opioidler, Captagon Amfetaminler vb.

uyuşturucu maddeler ile yine üretilen 7610 ton Afyon hesaplamalara katılığında ve perakende satıştaki fiyatları düşünülüğünde uyuşturucu madde ticaretinin ekonomik büyüklüğü bugün için Uluslararası Suç ve Gelişen Dünya Raporuna bahsedilen 426 ile 652 milyar ABD Dolarlık ekonomik büyüklüğünde üzerine çıkmaktadır. Burada esas olan net ekonomik rakamlardan ziyade neredeyse çeşitli kaynaklarda 1 trilyon dolar gibi bir büyüklüğe ulaştığı ifade edilen uyuşturucu madde ticareti(ki bu büyüklük dünyanın 17. ve 18. Ekonomik büyüklüğüne ulaşan Türkiye ve Hollanda'yı geçerek -700-900 milyar dolar- 16. büyük ekonomisi olan 1.1 trilyon dolar milli gelire sahip Endonezya'nın ekonomik büyüklüğüne denk) piyasanın kendi suç örgütlerini, kendi rüşvet ağlarını kendi devletlerarası yasadışı ilişkilerini ve en tehlikesi olan kendi terör örgütlerini oluşturacağı açıktır. Bu büyüklükte ki piyasanın arz boyutunun kontrol altına alınarak önlenmemesi halinde hem bir uyuşturucu zehir olarak ülkelerin nüfusunu tehlikeye düşüreceği hem oluşan yasadışı ekonomik kaynakla terör ve suç örgütlerini besleyerek ülkeleri tehdit edeceği açıktır.

V. Uyuşturucu Madde Ticareti İle Mücadele ve Önleme

Emniyet Genel Müdürlüğünün 2019 yılı uyuşturucu raporu incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyetinin uyuşturucu ile mücadele için ayırdığı kaynağın 2016 yılında 721.885.355 TL, 2017 yılı için 936.194.110 TL, 2018 yılı için 1.362.462 TL ve 2019 yılı için 1.461.955.782 TL gibi büyük bir rakam olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Türk Emniyetinin uyuşturucu raporları incelendiğinde yazımızın üst bölümlerinde de yer verildiği üzere Eroin, Ekstazi, Captogan yakalamalarında Türkiye 28 Avrupa Ülkesinden daha çok yakalama gerçekleştirilmiş aynı zamanda 2018 yılında 31.473 KG Toz Esrar 49.232 KG Kubar Esrar yakalaması ile Avrupa'da en çok yakalama gerçekleştiren ülkelerden biri olmuş, Eroin yakalamalarında İran'dan sonra dünyada

en fazla Eroin yakalayan ülke olmuştur. Ancak bu yakalamalar uyuşturucu madde ticaretinin büyük kısmını engellemekte yeterli değildir. Çünkü Asya ülkelerinde üretilen ve Avrupa'da büyük pazarı olan veya Orta Amerika ve Avrupa'da üretilen Körfez Ülkelerinde pazarı olan uyuşturucu maddelerinin geçiş ülkesi olan Türkiye'nin tek başına mücadele ederek bu hatları kapatması hayatın doğal akışına aykırıdır. Hele ki Afganistan, Suriye ve Irak'ta süren savaş ve belirsizlik ortamı İran'a uygulanan ekonomik ambargolar sonucu oluşan ekonomik çöküntü sonrası fazlalaşan nüfus hareketleri ve sınırların kontrolsüzlüğü ve burada uyuşturucu maddelerin ticaretini gerçekleştiren insanlara kolay ulaşılması uyuşturucu madde ticaretini kolaylaştırılmaktadır. Bu sebeplerle uyuşturucu ile dünya çapında bir mücadele edilmesi başta ABD ve AB ülkelerinin öncelikle kendi içinde oluşan pazarları azaltması ve Türkiye gibi transit ülkesi konumundaki ülkelerle iş birliği oluşturması gerekmektedir. Yine araştırmalarda görüleceği üzere doğal olarak uyuşturucu ticareti

istikrarsız bölgelerde oluşan terör örgütleri için en kolay para kaynağıdır. İşte bu mücadele için o bölgelerde yer alan terör örgütleri ile mücadelenin de uyuşturucu ticaretini engellemede en önemli etken olacağı açıktır. Yine son dönemde dünya gündemine gelen kripto paraların(bitcoin vb.) denetiminin olmaması ve internetin denetimsiz kısmı olarak adlandırılan darknet alanının bu ticareti kolaylaştırdığı görülmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir hususta Türkiye üzerinden örneklemek gerekirse narkotik ve gümrük muhafaza ekiplerince operasyonel mücadele yöntemleri ile tek başına bu kurumların uyuşturucu madde akışını bitiremeyeceği gerçeğidir. Çünkü iktisatın ana kurallarından biri olan talep mutlaka arzını oluşturur teorisinden yola çıkılırsa uyuşturucu bağımlılığı ile mücadelenin de yani tüketim boyutunun da kesilmesinin bu mücadelede en önemli faktör olacaktır. Öyle ki Türkiye özelinde bakılırsa Sağlık bakanlığı ve AMATEM gibi kuruluşların tedavi süreçlerini bilincini

artırması, Yeşilay ve Milli Eğitim Bakanlığının gençleri ve çocukları bilinçlendirmesi, Adalet Bakanlığının yasalar ve uygulamalarla uyuşturucu madde ticareti gerçekleştiren kişileri daha suretle yargılaması, cezalandırması ve cezalarda herhangi bir indirim yapmaması gerekir, bu bağlamda örneği genişleterek uygulamak gerekirse uyuşturucu madde ticareti ile mücadele için öncelikle hammadenin yoğun üretildiği Afganistan ve Hindistan'da ve Kokain için Güney Amerika ve sentetik haplar için ise Avrupa Ülkelerinde üremi kontrol altına almak için Birleşmiş Milletler öncü olmalıdır ayrıca geçiş hattı olan Afganistan, İran, Suriye ve Iraktaki istikrarsızlıklar giderilip merkezi devletlerin denetimin güçlendirilmesi gerekmektedir. Yine gemi ile Avrupa üzerinden gelen uyuşturucu maddenin takip edilmesi için AB Ülkeleri ve Türkiye'nin ortak gümrük idareleri kurması ve oraya seçilecek personelin anlık bu ticareti takip ve denetiminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç:

Çok büyük bir ekonomik büyüklüğe ulaşan uyuşturucu ticareti pazarının talep boyutu ve arz boyutu ile kontrol edilmemesi halinde kendi suç ağları kendi terör ve suç örgütlerini besleyeceği ve büyüteceği bir noktadan sonra uyuşturucu arzının talebini oluşturacak boyuta gelerek ülkelerin özellikle genç nüfusunu tehlikeye düşüreceği açıktır. Ciddi tüketim demografilerine ulaşacak küresel uyuşturucu baronları (bir dönem İtalya'da olduğu gibi) devlet sistemlerini kontrol etme mücadelesine de girilebilecek, ülkelerin hukuk devleti olma mücadelelerinin sekteye uğratabilecektir. Uyuşturucu ticareti, küresel düzeyde demokrasi ve hukuk devleti için ağır tehditlerden biridir. Ancak bu mücadelenin tek bir ülke ile veya bölgesel mücadele ile değil, Birleşmiş Milletler öncülüğünde tüm boyutları ile gerçek ve sıkı bir dayanışma ile verilmesi gerekmektedir. Ortak uyuşturucu mücadele stratejilerinin oluşturularak uygulamada birliğin sağlanması şarttır.

Kaynaklar

- Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi 2020 Dünya Raporu
- Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2020 Türkiye Uyuşturucu Raporu.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2019 Türkiye Uyuşturucu Raporu.
- Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (EMCDDA) 2020 Avrupa Uyuşturucu Raporu
- <https://www.bolgegundem.com/uyusturucu-cesitleri-ve-cezalari-uyusturucu-cesitleri-ve-belirtileri-1149286h.htm>
- https://www.bbc.com/turkce/resources/idd-sh/opium_turkish
- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/afyon-yuzde-90i-afganistanda-uretiliyor-36038.html>
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44614712>
- https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2011/07/110731_turkey_crime
- <https://npistanbul.com/amatem/uyusturucu-bagimlilik>
- <https://www.yenisafak.com/ekonomi/13-trilyonluk-zehir-2552246>
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/ekonomi/2018/02/13/140-milyarlik-narko-ekonomi-turkiyenin-escobari-kim>
- <https://tr.euronews.com/2019/06/26/dunya-uyusturucu-raporu-2017-271-milyon-kisi-madde-kullandi-turkiye-uyusturucu-rotasinda>
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Esrar>
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47581737>
- <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/metamfetamin-nedir-metamfetamin-zararlari-ve-tehlikeleri-41623039>
- <https://www.dw.com/tr/bm-raporu-uyu%C5%9Fturucu-t%C3%BCketiminde-rekor-art%C4%B1%C5%9F/a-49359339>
- <https://www.yeniasir.com.tr/surmanset/2017/06/27/kuresel-uyusturucu-trafigi-18-trilyon-dolar>
- <https://npistanbul.com/amatem/bagimlilik-turleri>
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Hint_keneviri

NOEL BABA'NIN GÜMRÜK İLE OLAN İMTİHANI*

Hakan UÇAK**

2020 yılının son günlerini yaşıyoruz. Acısıyla, tatlısıyla, bakterisi ile virüsüyle bir yılı daha bitiriyoruz. 2020 yılı sadece bizim açımızdan değil, bütün dünya için zor bir sene oldu. 2020 yılının başında dünyaya yayılan Covid19 virüsü nedeniyle binlerce insan yaşamını yitirdi.

Covid19 virüsü nedeniyle normal hayatımızdan ciddi şekilde taviz vererek evlerde çalışmaya başlayıp, sokağa çıkma sınırlamaları dahilinde, maskeli bir şekilde hayatımızı idame ettirmeye devam ediyoruz. 2020 yılının sona ermesi ile birlikte umarım bu dertler de en kısa sürede bitecek.

Yine de yeni yıl yeni umut demek olduğu için 2021 yılının daha güzel olacağı varsaymakta fayda var diye düşünüyorum. Neyse yeni yıl yeni umutlar anlamına geliyor! En azından önümüzdeki yıla umutla bakmak gerekiyor.

Her yılbaşında yapmış olduğum ritüelleri bu yılbaşında da tekrarlamayı planlıyorum. Büyük ikramiyenin çıkmayacağını bile bile milli piyango bileti alacağım. Televizyon karşısına geçip, bir hafta öncesinden çekildiği belli olan (battan kayıt) eğlence programlarını izleyeceğim.

Yılın son saatlerinde her sene yaptığım gibi, bir sonraki sene yapılacaklar listesini yapacağım. Her sene bu listeyi yaparım, ancak nedense listede yazdıklarımın büyük bir çoğunluğunu yapamıyorum!

Örneğin 2020 yılındaki yapılacaklar listesinde aşağıdaki maddeleri yazmıştım.

- Geceleri Erken Yatılacak
- Spor Yapılacak
- Çok Uzun Olmayan (Takriben 150 Sayfayı Geçmeyen – Mizah Kitabı Dışında-) 4-5 Kitap Okunacak
- Gümrükçülük Kederimiz İsimli Kitap Çalışması Bitirilecek
- Beşiktaş Kaybetse de Desteklenecek!

Gerçeği söylemek gerekirse yılbaşları her geçen sene daha da (yaşım ilerlediği için olabilir) sıradanlaşıyor benim için. Galiba bayramlarda olduğu gibi yılbaşı da çocuklar için farklı bir anlam ifade ediyor. Her ne kadar kültürümüzde pek yeri olmasa da, yılbaşında çocuklarımız istediği için çam ağaçları alıp süslüyor, Noel Baba hikâyeleri okuyoruz. Olayı bir adım öteye taşıyanlar kırmızı çorapları evin herhangi bir yerine asıp, Noel Baba'nın hediyelerini bekliyorlar.

Özellikle Noel Baba olayı çok farklı geliyor bana. Geyiklerin çektiği kızıği kullanan kırmızı elbiseli, beyaz saçlı ve beyaz sakallı bir dede. Malumunuz Noel Baba bütün bir dünyayı dolaşıp, o sene uslu duran çocuklara istedikleri hediyeleri vermektedir.

Bir gümrükçü olarak bu noktayı biraz eşelemek istiyorum. Zira, Noel Baba ülke ülke dolaşıyorsa bütün dünyayı, her girdiği ülkede önce gümrük idaresine uğramalı!

Düşünsenize Noel Baba'yı Türk Gümrüğü'nde! Acaba nasıl olurdu?

Noel Baba ülkemize giriş yaptığı zaman öncelikle ateşine bakılacak ve daha önce giriş yaptığı ülkeler kontrol edilecek. Covid19 testinin pozitif çıkması durumunda, filyasyon ekibi tarafından karantinaya alınacak.

Gümrük memuru Noel Baba'ya "gümrüğe tabi bir eşyan var mı?" diye aşına olduğumuz bir soruyu soracaktır. Noel Baba'nın "hayır" deme şansı yok. Zira, arkasında geyikler ve içi oyuncak dolu kızak duruyor olacak. Başlayacak gümrüğe getirdiklerini beyan etmeye.

Noel Baba'nın gümrüğe beyan ederken yaşayabileceklerini aşağıda anlatmaya çalıştım.

- **Ren Geyiği:** Noel Baba, 0106.19.00.90.00 gümrük tarife pozisyonunda yer alan "ren geyikleri" öncelikle beyan edecek. Beyan etmesi yeterli değil. Geyikler belli bir süre ülkede kalacağı için geçici ithalat rejimine tabi tutulacak. Bu nedenle geyiklerin gümrük vergileri için teminat verilmesi gerekecek. Aynı zamanda geyiklerin ülkemize girebilmesi için Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan izin alınması gerekebilecek.
- **Kızak:** Noel Baba, 8716.80.00.10.00 gümrük tarife pozisyonunda yer alan kızak cinsi eşyayı gümrük idaresine beyan edecek. Kızakın geçici ithalatı söz konusu olacağı taşıt takip sistemine kayıt edilmesi gerekebilecek.

- **Oyuncak:** Noel Baba'nın beyan ederken en fazla zorlanacağı eşya, oyuncak olurdu her halde. Zira Noel Baba gümrük memuruna oyuncakların hediye eşya olduğunu ve vergi tahsil edilmemesi gerektiğini beyan edecek, ancak sonuç değişmeyecek ve vergi tahsil edilecek. Noel Baba bu duruma isyan edecek! Çocuklar için getirdiği oyuncakların vergiye tabi olmasını anlamayacak.

Gümrük memurunun Noel Baba'ya cevabı şu şekilde olacak.

"Hediye eşyada muafiyet sınırı 430 Euro! Zorluk çıkarma. Doldurmuş kızağı oyuncak bir de beyan etmek istemiyor. Saçından sakalından utanmadan kaçakçılık mı yapacaksınız!"

Gümrük memurunun bu sert uyarısı neticesinde, büyük ihtimalle Noel Baba dilaltı hapını almak zorunda kalacak.

Çaresiz kalan Noel Baba, cebindeki son parayı gümrük vergisine harcamaya razı olacak ve mahcup bir ses tonuyla, "peki" diyecek. Oyuncaklar için hesaplanan vergilerin arasında, Gümrük Vergisi, İlave Gümrük Vergisi, Ek Mali Yük ve Özel Tüketim Vergisini görünce gözlerine inanamayacak.

Tam beyan sona erecekken Gümrük Memuru "Noel Baba Vergi Kimlik Numaran nedir" diye soracak! Noel Baba "vergi kimlik numaram yok" diye cevap verince, gümrük memuru "İthalat Rejim Kararı uyarınca vergi kimlik numarası olanlar ithalat yapabilir, aksi halde ithalat yapamazsın" cevabını verecek ve belki de Noel Baba bu gümrük uygulamaları nedeniyle ülkemize giriş yapamayacak!

Yılbaşından günler öncesinde Noel Baba'ya naçizane uyarım. Noel Baba, ülkemdeki çocuklara hediye vermek için geleceksen ya vergi kimlik numarası al yâda sakın gümrükten geçme!

İşin esprisi bir yana herkese mutlu ve sağlıklı olabileceği bir yıl dilerim.

YÜKSEK İTHALAT VERGİLERİ İTHALATI AZALTMİYOR AMA KAÇAKÇILIĞI ARTIRABİLİYOR*

Sercan BAHADIR**

Yılın son ayına girdiğimiz bu günlerde aşı haberleri ile umudumuz, artan vaka sayıları ile endişemiz giderek artıyor. Aşı uygulamasının yaygınlaşmasından önce artan vaka sayıları hem ülkemizi hem de dünyayı dış ticaret açısından olumsuz etkilemeye devam ediyor. Sürecin başladığı ilk zamandaki gibi başta Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki kısıtlamalar talep düşüşüne neden olacağı için ihracatımızın bu dönemde olumsuz etkilenmeye devam edeceği anlaşılıyor. Tabii bu durumun sadece bizim değil tüm ülke ekonomilerinin ihracatlarını etkileyeceği ve buna bağlı ekonomik bir daralmaya neden olacağı bekleniyor.

*Bu Makale dünya.com adlı internet sitesinde 03.12.2020 tarihinde yayımlanmıştır.

** EY Global Ticaret Lideri, sercan.bahadir@tr.ey.com

Aralık ayı İngiltere'nin AB'den ayrılmasının fiilen gerçekleşeceği ay olması nedeniyle gümrükte gündemin öne çıkmaya devam edeceği görülüyor. Maalesef bu ayrılışın bir anlaşmayla mı yoksa anlaşmasız mı olacağını cevabını önümüzdeki gün ve haftalarda öğreneceğiz. Anlaşmasız ayrılışın süre azaldıkça beklentisi artıyor ama İngiltere ve AB'de yaşanan olumsuz ekonomik gelişmeler bir anlaşma ile sürecin tamamlanacağına işaret ediyor. En azından dış ticaret konularında eski durumu korumak yönünde her iki taraftan haberlerin olduğu görülüyor. Önümüzdeki günlerde bu süreci de yakından takip edeceğiz.

İhracat Azalıyor, İthalat Artıyor

Bu hafta ortasında Kasım ayına ilişkin dış ticaret verileri açıklandı. Ticaret Bakanlığı verilerine göre, ihracat Kasım ayında, geçen yılın aynı ayına kıyasla yüzde 0,95 azalarak 16 milyar 88 milyon dolar, ithalat ise yüzde 16,7 artışla 21 milyar 158 milyon dolar oldu. Kasım ayında dış ticaret hacmi yüzde 8,05 artarak 37 milyar 246 milyon dolar, ihracatın ithalatı karşılama oranının yüzde 76 gerçekleşti.

Pandemi etkisi öngörülerin ve buna bağlı siparişlerin sürekli değişmesine neden olduğu için aylık rakamlara bakmak yanıltıcı olabiliyor. 11 aya baktığımızda ise ihracatımız 151,7 milyar USD gerçekleşmiş ve bir önceki yıla göre %8,3 azalmış. İthalatımız ise 197 milyar USD gerçekleşmiş ve bir önceki yıla göre %3,5 artış göstermiş.

Tablo 1. GTS'ye Göre Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

Dış Ticaret	Kasım			Ocak-Kasım		
	2019	2020	Değişim (%)	2019	2020	Değişim (%)
İhracat	16.243	16.088	-0,95	165.446	151.704	-8,31
İthalat	18.288	21.158	16,07	190.290	197.047	3,55
Dış Ticaret Hacmi	34.471	37.246	8,05	355.736	348.751	-1,96
Dış Ticaret Dengesi	-1,986	-5.071	155,37	-24.844	-45.343	82,51
İhr./İth. Karşılama Oranı (%)	89,1	76,0		86,9	77,0	

İhracatın pandemi etkisi ile azaldığını söylemek yeni söylem olmayacaktır. İhracat pazarlarımızda artan vaka sayıları umarız bu azalışın daha fazla olmasına neden olmaz. Diğer taraftan pandemiye rağmen ihracatta daha fazla bir azalış olmamasının nedenini de kur etkisi olarak düşünebiliriz. Çünkü dövizdeki TL aleyhine durum, yabancıların aynı malları daha ucuza almalarına neden oluyor. Bu nedenle miktarda, ihracatçı sayılarında artış olmasına rağmen değer olarak aynı olumlu durumu maalesef göremiyoruz.

İthalatın ise, ithalat bağımlılığımız nedeni ile azalmasını beklememiz gerekiyor. Üretim, istihdam ve ihracat ithalata bağlı olduğu için ek ithalat vergileri ve tarife dışı engeller ithalatın azalmasına neden olamıyor. Bilakis bu maliyetler temel makro ekonomik göstergeleri olumsuz etkiliyor. Hatta bu nedenden dolayı ithalatın azalmasına bile sevinemiyoruz.

Kaçınma mı yoksa kaçakçılık mı?

Vergi teorisinde en çok tartışılan konulardan birisinin de hangi durumda kaçınma hangi durumda kaçırma durumu olduğunu söylesek yanlış olmaz. Her iki durumda da vergi ödememe gayreti olduğunu söyleyebiliriz ama hukuki açıdan ciddi farkları içeriyor. Temelde kaçınmada aldatıcı işlem ya da sahte belge veya aldatıcı

işlem olmaz. Vergi planlaması yapılırken bir ürün ithal edildiğinde ek gümrük vergisi olmayan ülke menşeli veya serbest ticaret anlaşması kapsamında indirimden yararlanmak istenebilir. Vergi planlaması ve maliyet optimizasyonu anlamında yapılan bu tercihler kabul edilebilir niteliktedir.

Ama ek vergi ödememek için sahte belge veya aldatıcı bir davranış içinde olursanız artık bu fiil bir kaçınma değil kaçırma anlamına geliyor. Örneğin, bazı ABD menşeli ürünlere Ek Mali Yükümlülük (EMY) tatbik ediliyor ve bu EMY'yi ödememek için gerçekte ABD menşeli ürünleri başka ülke menşeli olarak göstermek bir kaçakçılık fiili oluyor. Özellikle yüksek vergili dönemlerde maalesef bunun gibi bakış açıları artıyor. Bir anlamda kaçakçının motivasyonunun artmasına neden oluyor. Bunu Ticaret Bakanlığının yakalama verilerinden de görebiliyoruz. Bu verilere göre 2020 yılı Ocak-Eylül dönemi içinde yüksek ithalat vergileri içeren tekstil ile tütün ve alkol gibi ürünlerde yakalama miktarlarının bir önceki yıla göre arttığı görülüyor. Elektronik eşya uzun zamandır kaçak ürün listesinde yer alıyor. Örneğin, 2019 yılında tütün ve alkollü ürünlerde yakalanan ürün değeri 289 milyon TL iken bu yıl 9 ayda bu tutar 366 milyon TL olmuş.

Ne yapılmalı?

Temel ekonomik yapımız maalesef ithalata dayalı büyüme şeklinde olduğu için ne kadar ithalata yönelik ek vergi, tarife dışı engel veya zorlaştırma önlemi alınsa da maalesef ithalatı azaltamıyoruz. Bu noktada ihracata odaklanmak ve yüksek katma değerli olduğumuz alanlara yönelmek daha uygun olacaktır. Bu sebeple yine coğrafi avantajımız olan lojistik avantajımızı ve buna bağlı hizmet ihracı konularını gündemde tutmak gerekiyor.

Yüksek ithalat vergilerinin bazı öngörülemez sonuçları da maalesef oluyor. Yüksek ithalat vergileri ekonomik olarak bir fırsat gibi görülüp kaçak olarak pazarda yerini alabiliyor. İyi niyetli ve vergi ödeyerek ithalatı gerçekleştiren mükellefler için hem ithalat maliyeti artıyor hem de pazarda rekabet edemediği bir rakip ile karşı karşıya kalabiliyor. Uzun süredir bu kadar yüksek ithalat vergileri ile ithalat işlemleri gerçekleşiyor ve kayıt dışı olarak pazarda kaçak ürün açısından bu yüksek vergilerinin bir etki analizinin yapılması önem arz ediyor. Şu dönemde ek ithalat vergilerine yeni dönemde devam edip etmeyeceği değerlendirilirken bu açıdan da konu ele alınabilir.

YY5 YILLIK FAALİYET RAPORLARI

Giriş:

Bilindiği üzere 21.02.2020 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliğinde ciddi değişiklikler yapılmıştı. Bu yazımda Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü (YY5) sahibi şirketler için önem arz eden YY5 Yıllık Faaliyet raporu hazırlığında dikkat edilmesi gereken konulara ilişkin tecrübelerimi aktaracağım.

Rapor Kapsamı: Rapor döneminde incelenecek beyanname sayısı 50’den az olmamak kaydıyla toplam beyanname sayısının %5’i olarak belirlenmeli. Ayrıca değişiklik öncesi düzenlenen raporların Bölge Müdürlüklerine ibrazı zorunlu iken; değişiklik sonrası hazırlanan raporların gümrük idarelerince talep edildiğinde ibraz edilmek üzere firma bünyesinde bulundurulması gerekmektedir. Bu vesileyle tespit edilen hataların rapora konu edildikten sonra gümrük idarelerine dilekçe ile bildirilmesi gerekliliğini de hatırlatmak isterim.

Melike YILMAZ*

Rapor içeriği:

- Gümrük İşlemlerine İlişkin Bilgiler: Bu bölümün raporun en can alıcı bölümü olduğunu söyleyebilirim. Firmanın gümrük işlemleriyle ilgili tüm unsurların değerlendirildiği bu bölümde yer alan soruların cevaplanmasında gümrük ve dış ticaret, muhasebe -finans, lojistik ve satın alma birimleri ile koordine olunması faydalı olacaktır. Ayrıca rapora konu edilecek beyanname seçimi yapmadan önce bu bölümde sorulan sorular ışığında hareket edilmesi ve eğer gerekiyorsa örneklem içine alınması gerekmektedir.
- Ek tahakkuk ve Ceza Kararı Durumu: Rapor döneminde gümrük idareleri tarafından tebliğ edilen ek tahakkuk ve ceza kararlarının belirtilmesi gerekmektedir.
- İthalat Beyannamelerine İlişkin İnceleme Sonuçları: Rapor döneminde incelenen ithalat beyannamelerinde tespit edilen hataların belirtilmesi gerekmektedir.
- İhracat Beyannamelerine İlişkin İnceleme Sonuçları: Rapor döneminde incelenen ihracat beyannamelerinde tespit edilen hatalı belirtilmesi gerekmektedir.
- Tespit Edilen Usulsüzlükler: Rapor döneminde yapılan inceleme neticesinde tespit edilen vergi kaybına sebep olan vergi ve matrah farkları hem toplam olarak hem de vergi ve matrah farkı bazında belirtilmelidir. Bunun yanı sıra vergi kaybına neden olmayan usulsüzlüklerin de belirtilmesi gerekmektedir.
- İyileştirme Önerileri: Beyanname incelemelerinde tespit edilen hataların tekrar edilmemesi için bu hatalara sebep olan paydaşlara da iletmek üzere iyileştirme önerilerinin belirtilmesi gerekmektedir.

Beyanname Denetim Süreci: Belirlenen risk kriterlerine göre seçimi yapılan beyannamelerin denetiminde dikkat edilmesi gereken konu başlıkları:

- Beyanname ve ekleri: Beyanname ekinde bulunan belgeler ile beyanın doğruluğunun kontrolü
- Orijinal evrak saklama yükümlülüğü: Beyanname ekinde bulunan orijinal belgelerin yer alıp almadığının kontrolü
- Tarife, kıymet, menşe beyanlarının kontrolü
- Stok hareketlerinin kontrolü: Beyanname belirtilen eşyaya ait ağırlık bilgilerinin stok hareketleri ile uyumlu olup olmadığının kontrolü
- Muhasebe kayıtlarının kontrolü: Beyanname belirtilen eşyaya ilişkin gümrük vergisi ve KDV matrahına girebilecek tüm masraf faturalarının kontrolü

Sonuç:

Gümrük Uyum ve YYS Uzmanı olarak hazırlamış olduğum Yıllık Faaliyet Raporu'nda tecrübe ettiğim durumları paylaştığım yazımın firma bünyesinde bu raporları hazırlayacak meslektaşlarıma ışık tutacağını umuyorum.

KAUÇUK MU? MENSUCAT MI? TARİFE SINIFLANDIRMASI

Dr. Mehmet ÇOPUROĞLU*

Hamiyet AKGÜN GÜLEN**

Dr. Muharrem YILMAZ***

Özet

T.C. Gümrük Tarife Cetveli'nde kauçuk ve mensucat birleşimleri ve bunlardan mamul eşyaların sınıflandırılması ile ilgili zaman zaman tereddütler yaşandığı tespit edilmiştir. Bu yazıda, söz konusu tereddütlerin giderilmesine yardımcı olacağı umulan teknik bilgi ve görüşler yer almaktadır.

Abstract

It has been determined that from time to time hesitations have been experienced in the Turkish Republic Customs Tariff Schedule regarding rubber and fabric combinations and the description of products made of them. This article contains technical information and opinions that are hoped to help alleviate these hesitations.

* Kimyager,

** Kalite Birim Sorumlusu,

*** Laboratuvar Müdürü -İstanbul Laboratuvar Müdürlüğü

1. Giriş

Günümüzde birçok sektörde çok yaygın olarak kullanılmakta olan doğal veya sentetik kauçuk hammaddeleri ve bunlardan mamul eşyalar ulusal ve uluslararası ticaret ve ekonomi için büyük önem taşımaktadır [1-3]. Benzer şekilde, hâlihazırda çok büyük bir sektör olan tekstil ve bağlantılı branşları da göz önünde tutulduğunda [4], kauçuk ve mensucat birleşimleri ve bunlardan mamul eşyaların ticari önemi aşikârdır. Keza bu tip eşyaların ithalat ve ihracat aşamalarında tarife sınıflandırması da büyük önem arz etmektedir. Söz konusu eşyalara dair bazı örnekler Şekil 1'de görülebilir.

Şekil 1. Kauçuk ve mensucat birleşimlerinden mamul eşyalara dair çeşitli örnekler.

Bu yazıda, söz konusu tereddütlerin giderilmesine yardımcı olacağı umulan teknik bilgi ve görüşler yer almaktadır.

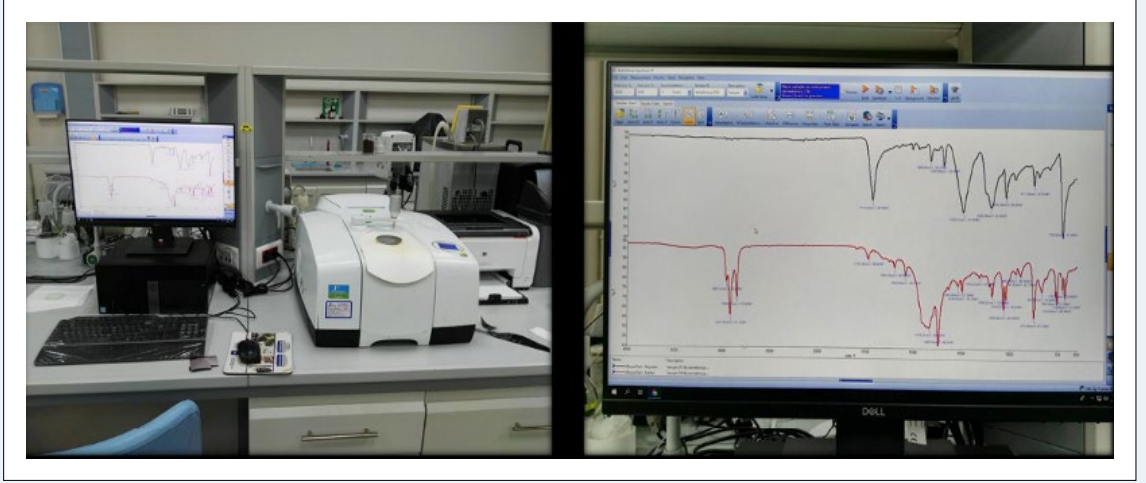
2. Laboratuvar İncelemesi

Kauçuk ve mensucat birleşimleri ve bunlardan mamul eşyaların GTİP tespitine yönelik olarak yapılacak teknik incelemeler, çeşitli analitik tekniklerin kullanılmasını gerektirmektedir. Bunlar şu şekilde listelenebilir:

- Görsel/fiziksel inceleme
- Mikroskopik inceleme
- Spektroskopik analiz
- Gravimetrik ölçüm
- Termal analiz

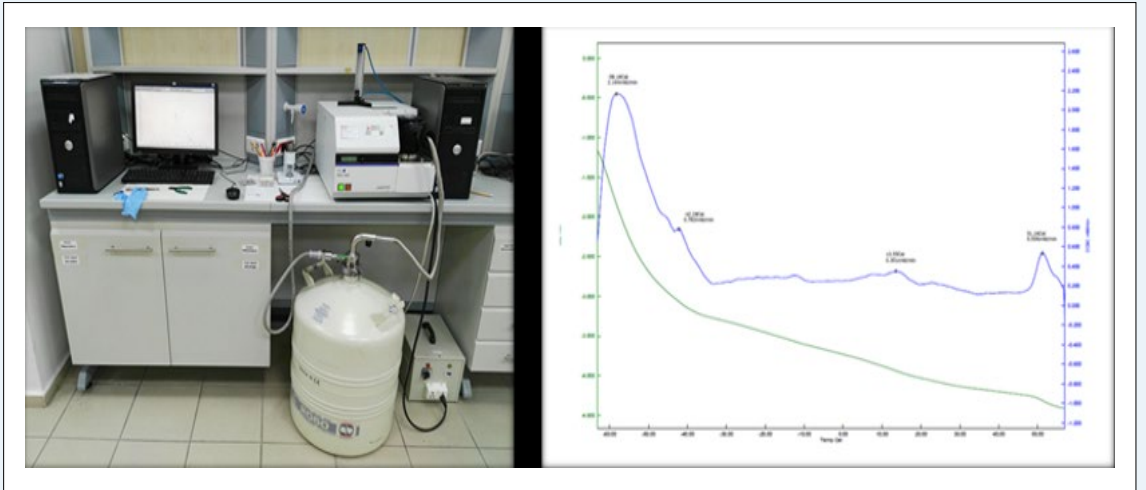
Öncelikle söz konusu eşyaya ait numunenin, Fourier Transform-Infrared (FT-IR) spektroskopisi ile kauçuk ve mensucat tabakalarının cinsi tespit edilir.

Şekil 2. Spektroskopik analiz için kullanılan FT-IR cihazı ve bu cihaz kullanılarak elde edilen örnek spektrumlar.

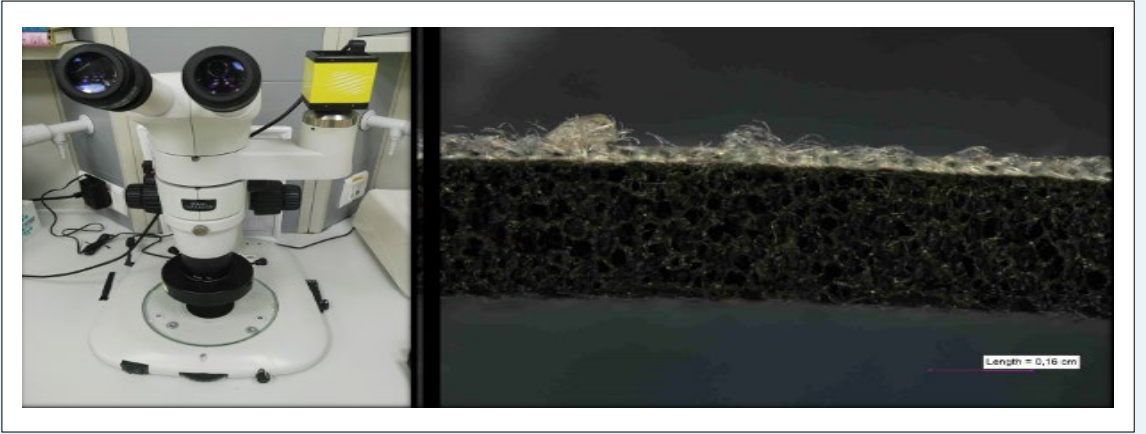
Elde edilen veriye göre Difransiyel Taramalı Kalorimetre (DSC) cihazı ile analize tabi tutularak tabakalar karakterize edilir.

Şekil 3. Termal analiz için kullanılan DSC cihazı ve bu cihaz kullanılarak elde edilen örnek termogram.

Sonrasında numune mikroskobik olarak incelenerek, kauçuğun hücresel (yani gözenekli) yapıda olup olmadığı ve mensucatin türü (dokuma, örme, vs.) tayin edilir.

Şekil 4. Mikroskobik inceleme için kullanılan polarize mikroskop ve bu mikroskop kullanılarak elde edilen örnek görsel (numuneye ait kesit).

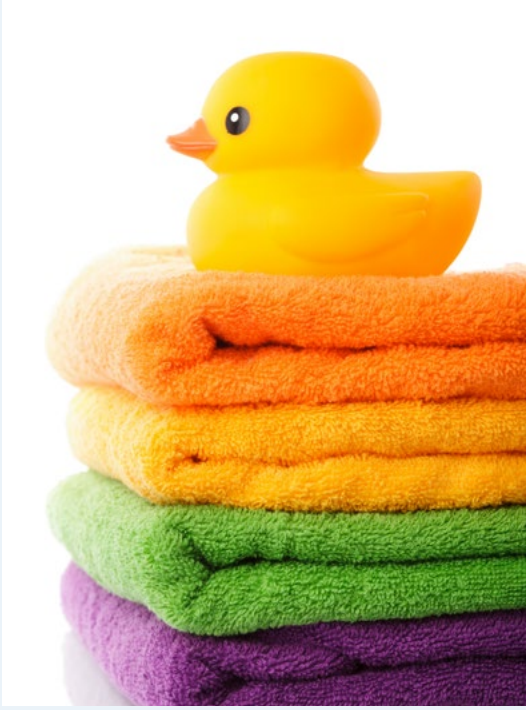

Ayrıca, kauçuk/mensucat birleşiminden uygun bir numune parçası kauçuk ve mensucat bileşenlerine ayrılarak hassas terazi kullanılarak tartılır.

Şekil 5. Gravimetrik ölçüm için kullanılan hassas terazi.

Söz konusu eşyaların sınıflandırılmasına ışık tutacak bu analizler aşağıdaki şekilde yorumlanır.

3. Sınıflandırılma

Laboratuvarımıza GTİP tespiti amacıyla kauçuk/mensucat birleşimi eşyalar (örneğin 'mouse pad' – fare altlığı) gönderilmektedir. Bu tip numunelerin sınıflandırılmasına ilişkin olarak T.C. Gümrük Tarife Cetveli'nin **40. Fasil açıklama notlarına** göre;

...

Bu Fasil aşağıda yazılı ürünleri kapsar:

(a) Dokumaya elverişli maddelerin ağırlık itibariyle % 50 ve daha az oranlarda içerildiği, kauçuk emdirilmiş, sıvanmış, kauçukla kaplanmış veya lamine edilmiş keçe ve tamamen kauçuk emdirilmiş keçe;

(b) Tamamen kauçuk emdirilmiş veya her iki tarafı bu tür maddeyle tamamen sıvanmış veya kaplanmış olan dokunmamış mensucat, bu tür sıvama ve kaplama herhangi bir renk değişikliği sonucu dikkate alınmadan **çıplak gözle görülebilmelidir**;

(c) Kauçuk emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış veya lamine edilmiş dokunmuş mensucat (59. Fasilın 1 numaralı Notunda belirtildiği gibi), ağırlık itibariyle % 50 veya daha az dokumaya elverişli maddeleri içerirler ve 1,500 gr/m² 'den daha fazla ağırlıktadırlar;

(d) Dokuma maddesinin sadece güçlendirici amaçlarla mesnet teşkil ettiği gözenekli kauçuktan levha, tabaka veya şeritlerin dokumaya elverişli madde (59. Fasilın 1 numaralı Notunda belirtildiği gibi), keçe ile veya dokunmamış mensucatla olan bileşimleri.

...

T.C. Gümrük Tarife Cetveli'nin **59. Fasil** açıklama notlarına göre;

...

4.- 59.06 pozisyonu anlamında "kauçuklu mensucat" tabiri aşağıda **yazılı olanları ifade eder**:

(a) Kauçuk emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış ve kauçukla lamine edilmiş mensucattan;

(i) Metrekare ağırlığı 1,500 gramdan fazla olmayan veya

(ii) Metrekare ağırlığı 1,500 gramdan fazla olan ve ağırlık itibariyle % 50'den fazla dokumaya elverişli madde içeren;

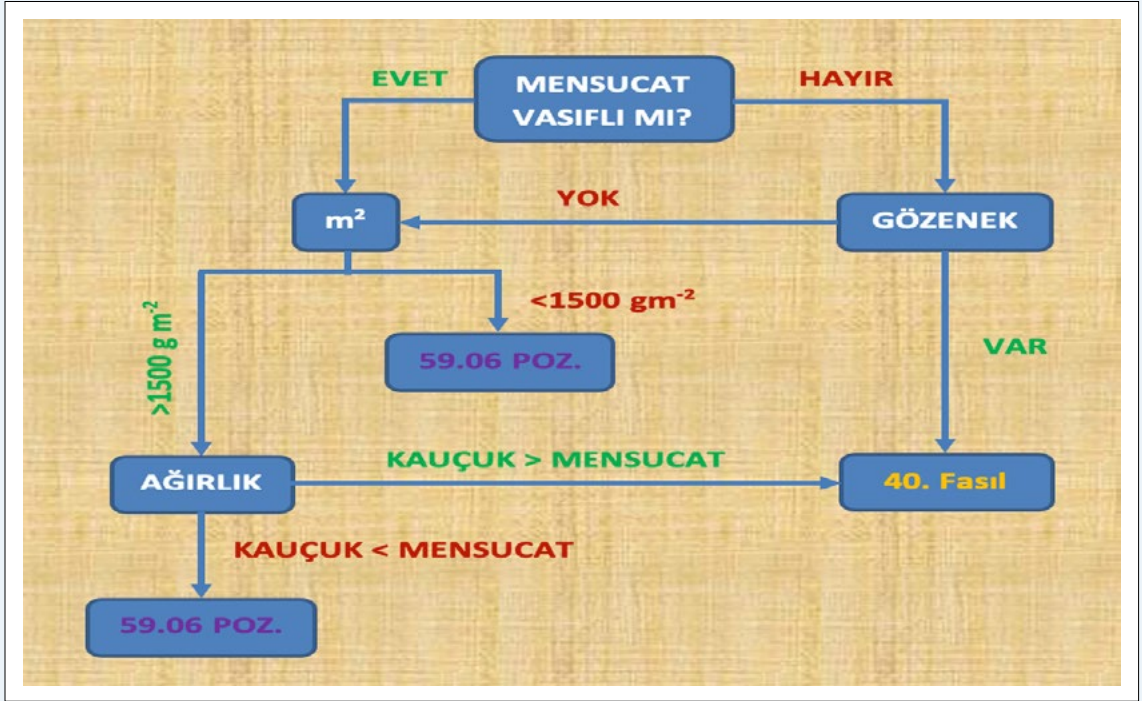
(b) Kauçuk emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış iplik, sicim ve benzerlerinden yapılmış mensucat; (56.04 pozisyonu) ve

(c) Metrekare ağırlığı dikkate alınmaksızın kauçukla aglomere edilmiş birbirine paralel dokumaya elverişli ipliklerden meydana gelmiş mensucat.

Bununla beraber bu pozisyon, 58.11 pozisyonundaki dokumaya elverişli maddelerden ürünlere ve dokumaya elverişli mensucatin yalnızca mesnet amacıyla kullanılması halinde dokumaya elverişli mensucatla birleştirilmiş gözenekli kauçuktan levhalar, plakalar veya şeritlere (Fasil 40) uygulanmaz.

Bütün bu bilgiler değerlendirildiğinde, birçok durumda **Şekil 2’de sunulan** karar akış şemasına uyulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir:

Şekil 6. Kauçuk ve mensucat birleşimlerinden mamul eşyalara sınıflandırılmasına yönelik karar akış şeması.

Görülebileceği gibi, herhangi bir numunenin/eşyanın (sadece kauçuk ve mensucat birleşiminden mamul ve 2 katmanlı olması şartıyla), bu akış şemasının takip edilmesi ve yukarıda değinilen fiziksel, mikroskobik, spektroskopik ve gravimetrik analizlerin uygulanması suretiyle 59.06 pozisyonunda mı (veya ondan mamul hazır eşyanın yer aldığı başka bir pozisyonda mı) yoksa 40. Fasılın uygun bir pozisyonunda mı (kauçuğun özelliklerine bağlı olarak) sınıflandırılacağı tespit edilebilir.

Daha karmaşık numunelerde (kauçuk ve mensucat birleşiminden mamul ancak 3 veya daha fazla katmandan oluşan), söz konusu numuneyi/eşyayı oluşturan kauçuk ve mensucat tabakalarını ayrı ayrı veya duruma göre birleşik olarak yorumlayıp, yine bu karar akış şemasından faydalanılarak sınıflandırma yapılabilir.

4. Sonuç

T.C. Gümrük Tarife Cetveli’nde kauçuk ve mensucat birleşimleri ve bunlardan mamul eşyaların GTİP tespitine yönelik değerlendirmeler, Laboratuvarımızda kalifiye personel tarafından teknolojik cihazlardan elde edilen verilere dayanarak başarılı ve eksiksiz bir şekilde yapılmaktadır.

Referanslar

- İstanbul Sanayi Odası, *Kauçuk Ürünleri İmalatı Sanayi, Küresel Rekabette İstanbul Sanayi Odası Meslek Komiteleri Sektör Stratejileri Projesi Raporu* 2018.
- Türkiye Kauçuk Sektör İzleme Raporu, 2017.
- Archive:Rubber and plastics production statistics - NACE Rev. 1.1, Eurostat Statistics Explained, 2011.
- Hazır Giyim Sektör Raporu, Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 2019

Gümrükte Gündem

Sercan BAHADIR*

Kasım Ayı Gümrükte Gündem

Kasım ayı “Gümrükte Gündem” de en önemli gelişme 17 Kasım 2020 tarihli Resmî Gazete’ de yayımlanan Gümrük Alacaklarını da düzenleyen 7256 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un yürürlüğe girmesi olmuştur.

Bunun yanı sıra tekstil, konfeksiyon ve deri ürünlerinin 2021 yılı ithalat denetiminde uygulanacak usul ve esaslara ilişkin tebliğ yayımlanmış ve ithal kırmızı mercimek ve ayçiçeği tohumu için değişen oranda gümrük vergisi ile ilgili gelişmeler yer almıştır. Son olarak ise Çin ve İsrail menşeli temperli camların ithalatında uygulanmakta olan anti-damping önlemine ilişkin nihai gözden geçirme soruşturması açılmıştır.

Kasım ayında gerçekleşen gelişmelere aşağıda detaylı olarak yer verilmiştir.

1. Kırmızı Mercimek ve Ayçiçeği Tohumu İthalinde Uygulanacak Gümrük Vergisi Oranlarında Değişiklik Yapıldı.

5 Kasım 2020 tarihli ve 31295 Sayılı Resmî Gazete' de yayımlanan 3182 sayılı Karar ile İthalat Rejimi Kararına ekli (I) sayılı listede yer alan ve aşağıdaki tabloda gösterilen GTİP'lerde sınıflandırılan kırmızı mercimek ve ayçiçeği tohumuna uygulanacak gümrük vergisi oranlarında değişiklik yapılmıştır.

Buna göre, 0713.40.00.00.13 GTİP' inde sınıflandırılan kırmızı mercimek ithalatında uygulanacak gümrük vergisi oranı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

GTİP	GÜMRÜK VERGİSİ ORANI (%)									
	AB, EFTA, F.ADA.	GÜR.	B-HER.	G.KORE	MLZY.	SİNG.	KOS.	VEN.	D-8	D.Ü.
0713.40.00.00.13	9	9	0	5.2	9	9	9	9	9	9

Karar'da ayrıca İthalat Rejim Kararına ekli (I) sayılı listede yer alan 1206.00.91.00.19 ve 1206.00.99.00.19 GTİP' lerinde sınıflandırılan ayçiçeği tohumuna ilişkin (8) ve (10) no.lu dipnotlar aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

GTİP	GÜMRÜK VERGİSİ ORANI (%)										
	AB, EFTA, F.ADA.	GÜR.	B-HER.	G.KORE	MLZY.	SİNG.	KOS.	VEN.	D-8	D.Ü.	DİPNOT
1206.00.91.00.19	3	3	0	3	3	10,1	0	3	3	3	8.10
1206.00.99.00.19	3	3	0	3	3	10,1	0	3	3	3	8.10

(8) 30 Haziran 2021 tarihine kadar (bu tarih dahil) gümrük vergisi oranları %0, Toplu Konut Fonu ise 0 EUR/100 kg/net olarak uygulanır.

(10) 1 Temmuz 2021 tarihinden (bu tarih dahil) itibaren gümrük vergisi oranları ile birlikte 10 EUR/100 kg/net (Bosna-Hersek, Kosova ve Singapur hariç) Toplu Konut Fonu uygulanır.

Bu karar yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2. Bazı Tekstil, Konfeksiyon ve Deri Ürünlerinin İthalat Denetiminde 2021 Yılında Uygulanacak Usul ve Esaslara İlişkin Tebliğ yayımlandı.

7 Kasım 2020 tarihli ve 31297 Sayılı Resmî Gazete'de Bazı Tekstil, Konfeksiyon ve Deri Ürünlerinin Denetimine İlişkin Tebliğ (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2021/18) yayımlanmış olup Tebliğe ekli listedeki ürünlerin ithalatında insan sağlığı, can ve mal güvenliği, çevre ve tüketicinin korunması yönünden ilgili mevzuata uygunluğunun denetlenmesine ilişkin usul ve esaslar, 2021 yılının başından itibaren geçerli olmak üzere, yeniden düzenlenmiştir.

Bahse konu ürünlerin denetimi halihazırda 31.12.2019 tarihli ve 30995 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2020/15 sayılı Bazı Tekstil, Konfeksiyon ve Deri Ürünlerinin Denetimine İlişkin Tebliğ (İthalat: 2020/15) kapsamında yapılmaktadır. Bahse konu Tebliğ’in 1 sayılı ekinde listelenen eşya Ticaret Bakanlığı İthalat Genel Müdürlüğü’nce risk değerlendirmesine tabi tutulmakta; bu ürünlere ilişkin risk değerlendirmesi ihracatçı, ithalatçı, ithal eşya, ithalat koşulları, dağıtım kanalları ve gerekli görülebilecek diğer hususlara ilişkin ulaşılabilen bilgiler üzerinden yapılmaktadır.

2021/18 sayılı Tebliğ’in 2021 yılının başında yürürlüğe girmesi ile birlikte Tebliğe konu ürünlerin ithalat risk değerlendirmesinde yeni sisteme geçilecek olup ithalat denetimiyle ilgili tüm işlemler gümrük beyannamesinin tescilli öncesinde, TAREKS üzerinden ve risk analizine göre yapılacaktır.

Risk analizi sonucunda fiili denetime yönlendirilmeyen ürünlerin ithal edilebileceğine dair TAREKS referans numarası doğrudan oluşturulacak; fiili denetime yönlendirilen ürünler için ise Tebliğ ekinde belirtilen belgelerin firma adına yetkilendirilen kullanıcı tarafından başvuru günü dâhil iki iş günü içinde elektronik ortamda TAREKS’e yüklenmesi gerekecektir.

Ürünün ithal edilebileceğine dair TAREKS referans numarasının gümrük beyannamesinin 44 numaralı hanesine firma tarafından kaydedilmesi zorunlu olup TAREKS referans numarası, verildiği tarihten itibaren 1 yıl süreyle geçerli olacaktır.

Öte yandan, A.TR Dolaşım Belgesi eşliğinde ithal edilen eşya ile geri gelen eşyaya ilişkin referans numarası, Tebliğle belirlenen koşullar altında, TAREKS sistemi tarafından doğrudan oluşturulacaktır.

İlave olarak, şahsi eşya ile numune niteliğindeki ürünlerin ithalatında TAREKS üzerinden başvuru yapılmayacak olup bu gibi eşyanın ithalat

işlemlerinde, Tebliğle belirlenen TAREKS referans numarasının gümrük beyannamesinin 44 numaralı hanesine kaydedilecektir.

2021/18 sayılı Tebliğ 01.01.2021 tarihinde yürürlüğe girecek olup anılan Tebliğin yürürlüğe girmesi ile birlikte Bazı Tekstil, Konfeksiyon ve Deri Ürünlerinin Denetimine İlişkin Tebliğ (İthalat: 2020/15) yürürlükten kaldırılacaktır.

3. 3907.69.00.00 GTİP’li Eşya İçin Açılan Koruma Önlemi Soruşturması Sonuçlandı.

3907.69.00.00 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonunda “Diğerleri” tanımı altında sınıflandırılan eşyanın ithalatında korunma önlemi uygulanmasına yönelik olarak yerli üretici tarafından yapılan başvuru neticesinde soruşturma açılmasına karar verilmiş ve bu soruşturmanın usul ve esasları 11.06.2020 tarih ve 31152 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2020/5) ile düzenlenmiş idi.

Bahse konu soruşturmanın sonuçları İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2020/6) ile 12 Kasım 2020 tarih ve 31303 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

Buna göre, 2020/5 sayılı Tebliğ ile açılan soruşturma sonucunda yapılan tespitler ışığında, İthalatta Korunma Önlemlerini Değerlendirme Kurulu, 3907.69.00.00 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu altında sınıflandırılan eşyanın ithalatında 3 (üç) yıl süreyle ek mali yükümlülük şeklinde korunma önlemi uygulanmasına; ek mali yükümlülüğün aşağıdaki tabloda belirtilen şekilde birinci yıl 0,060 ABD Doları/Kg, ikinci yıl 0,058 ABD Doları/Kg ve üçüncü yıl 0,056 ABD Doları/Kg şeklinde belirlenmesine, Dünya Ticaret Örgütü Korunma Önlemleri Anlaşmasının (Anlaşma) 12.3 maddesi gereğince soruşturma konusu eşyanın ihracatçıları olarak önemli bir menfaati olan DTÖ üyeleri ile talep olması halinde istişarelerde bulunulmasına, Anlaşmanın 9.1 maddesi gereğince

gelişmekte olan ülkelere muafiyet tanınmasına ve önlemin istihali hususunda Cumhurbaşkanlığına öneride bulunulmasına toplantıya katılan üyelerin oy çokluğu ile karar vermiştir.

GTİP	Ek Mali Yükümlülük (ABD Doları/Kg)		
	1.Dönem	2.Dönem	3.Dönem
3907.69.00.00.00	0,060	0,058	0,056

Yukarıdaki tabloda belirtilen önlem, ilgili Cumhurbaşkanlığı Kararının yürürlüğe girmesiyle uygulanmaya başlayacaktır.

4. Çin ve İsrail Menşeli Temperli Camların İthalatında Uygulanmakta Olan Anti-Damping Önlemine İlişkin Nihai Gözden Geçirme Soruşturması Açıldı.

14 Kasım 2020 tarihli ve 31304 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile, Çin Halk Cumhuriyeti ve İsrail Devleti menşeli 70.07 gümrük tarife pozisyonu altında yer alan **“temperlenmiş veya lamine edilmiş emniyet camları”** tanımlı ürününe yönelik yürürlükte bulunan dumpinge karşı kesin önlemlere ilişkin olarak nihai gözden geçirme soruşturması açılmıştır.

Mevcut önlem aşağıdaki gibidir:

GTP	Eşyanın Tanımı	Menşe Ülke	Üretici/İhracatçı Firma	Önlem Oranı (Gümrük Kıymeti %)
70.07 (7007.19.80.00.13 7007.19.80.00.14 7007.21.20.00.21 7007.21.20.00.31 7007.21.80.00.21 7007.21.80.00.31 7007.29.00.00.11 7007.29.00.00.12 hariç)	Temperlenmiş veya lamine edilmiş emniyet camları (lamine edilmiş kurşuna dayanıklı olanlar hariç; 85.28 tarife pozisyonunda yer alan akıllı tahtalarda kullanılan tipte yansımaz (anti-glare) ve optik özellikli olanlar hariç; 84.71, 85.17 ve 85.28 tarife pozisyonlarında yer alan eşyalarda kullanılan türde ekran koruma camları hariç)	Çin Halk Cumhuriyeti	Xinyi Automobile Glass (Shenzen Co. Ltd.)	59,6
			Diğerleri	66,1
		İsrail	Phonica Flat Glass Industries Ltd.	32,05
			Diğerleri	39,5
7007.21.20.00.21	Kurşuna dayanıklı olanlar	Çin Halk Cumhuriyeti	Tüm Üretici/İhracatçı Firmalar	10,0
7007.21.20.00.31	Kurşuna dayanıklı olanlar			
7007.21.80.00.21	Kurşuna dayanıklı olanlar	İsrail		
7007.21.80.00.31	Kurşuna dayanıklı olanlar			
7007.29.00.00.11	Kurşuna dayanıklı düz emniyet camları			
7007.29.00.00.12	Kurşuna dayanıklı bombeli emniyet camları			

Soruşturma konusu ürünün ihracatçısı, yabancı üreticisi, ithalatçısı, üye çoğunluğu bunlardan oluşan meslek kuruluşları, ihracatçı ülke hükümeti, benzer malın Türkiye'deki üreticisi, üye çoğunluğu benzer malın Türkiye'deki üreticilerinden oluşan meslek kuruluşları ilgili taraflar olarak kabul edilir. Ancak, belirtilen süreler içinde soru formlarını cevaplamak veya görüşlerini sunmak suretiyle kendilerini yetkili mercie bildirenler soruşturmada ilgili taraf olarak dikkate alınır.

Bildirim gönderildiği bütün ilgili taraflar için soru formunu cevaplandırma süresi, soruşturmanın açılışına ilişkin bildirim gönderildiği tarihten itibaren posta süresi dâhil 37 gündür. Bildirim gönderilemediği ilgili taraflar soru formuna ilişkin cevaplarını ve soruşturma ile ilgili görüşlerini bu Tebliğin yayımı tarihinden itibaren başlayacak 37 günlük süre içerisinde sunar.

Meri önlem soruşturma sonuçlanıncaya kadar yürürlükte kalmaya devam eder.

Soruşturma, bu Tebliğin yayımı tarihinde başlamış kabul edilir.

Bu Tebliğ, yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

5. Gümrük Alacaklarını da düzenleyen 7256 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girdi.

1 Kasım 2020 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek 17 Kasım 2020 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 7256 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"la getirilen kesinleşmiş vergi borçlarının yapılandırılması kapsamında gümrük alacaklarına ilişkin açıklamalarımız aşağıdaki gibidir:

Kanun, 31.08.2020 tarihinden (bu tarih dâhil) önce 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve ilgili diğer kanunlar kapsamında gümrük yükümlülüğü doğan ve Ticaret Bakanlığına bağlı tahsil daireleri tarafından takip edilen gümrük vergileri, idari para cezaları, faizler, gecikme faizleri ve gecikme zammı alacaklarının yapılandırılmasına ilişkin hükümleri içermektedir.

Bahse konu Kanun, diğer bir takım vergi alacaklarının yanı sıra, ilgili mevzuat uyarınca eşyanın ithali veya ihracında uygulanan ve Ticaret Bakanlığına bağlı tahsil daireleri tarafından takip ve tahsil edilen gümrük vergisi, diğer vergiler, eş etkili vergiler ve mali yüklerin tümünü de kapsamaktadır.

5.1. Kesinleşmiş gümrük vergileri ve vergi aslına bağlı olarak kesilen cezaların yapılandırılması

17 Kasım 2020 tarihi itibarıyla (bu tarih dahil) vadesi geldiği halde ödenmemiş olan ya da ödeme süresi henüz geçmemiş bulunan;

- Vergilerin ödenmemiş kısmının tamamı ile
- Vergi aslına bağlı faiz, gecikme faizi, gecikme zammı gibi fer'i amme alacakları yerine 17 Kasım 2020 tarihine kadar Yİ-ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutarın,

bu Kanun'da belirtilen süre ve şekilde tamamen ödenmesi şartıyla;

- Ödenmemiş borca bağlı gecikme faizi, gecikme zammı gibi fer'i amme alacakları ile
- Aslı bu Kanun'un yayımı tarihinden önce ödenmiş olanlar dâhil olmak üzere, asla bağlı olarak kesilen vergi cezaları ve bu cezalara bağlı gecikme zamlarının,

tamamının tahsilinden vazgeçilmektedir.

5.2. Fer'i Alacakların Yapılandırılması

Ticaret Bakanlığına bağlı tahsil daireleri tarafından takip edilen alacıklardan 17.11.2020 itibarıyla (bu tarih dâhil) ödenmemiş alacağın sadece gümrük vergilerine bağlı faiz, gecikme faizi, gecikme zammı gibi fer'i alacaktan ibaret olması hâlinde;

- Fer'i alacak yerine Yİ-ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutarın,

bu Kanunda belirtilen süre ve şekilde tamamen ödenmesi şartıyla;

- Fer'i amme alacaklarının, tamamının tahsilinden vazgeçilmektedir.

5.3. Vergi aslına bağlı olmaksızın kesilen cezaların yapılandırılması

17 Kasım 2020 tarihi itibarıyla (bu tarih dahil) vadesi geldiği hâlde ödenmemiş ya da ödeme süresi henüz geçmemiş bulunan ve 4458 sayılı Kanun ve ilgili diğer kanunlar kapsamında gümrük yükümlülüğü nedeniyle gümrük vergileri asıllarına bağlı olmaksızın kesilmiş idari para cezaları ile 5326 sayılı Kabahatler Kanununun iştirak hükümleri nedeniyle kesilmiş;

- İdari para cezalarının %50'sinin bu Kanunda belirtilen süre ve şekilde tamamen ödenmesi, şartıyla
- Cezaların kalan %50'sinin tahsilinden vazgeçilmektedir.

5.4. Gümrüklenmiş kıymete göre hesaplanan cezaların yapılandırılması

Ticaret Bakanlığına bağlı tahsil daireleri tarafından takip edilen alacıklardan 17.11.2020 tarihi itibarıyla (bu tarih dâhil);

- Eşyanın gümrüklenmiş değerine bağlı olarak kesilmiş idari para cezalarının %30'u

- varsa gümrük vergileri aslının tamamı,
- varsa gümrük vergi asıllarına bağlı faiz, gecikme faizi, gecikme zammı gibi fer'i amme alacakları yerine bu Kanunun yayımı tarihine kadar Yİ-ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutarın

bu Kanunda belirtilen süre ve şekilde tamamen ödenmesi şartıyla,

- cezaların kalan %70'i ile
- varsa alacak asıllarına bağlı faiz, gecikme faizi, gecikme zammı gibi fer'i amme alacaklarının tamamının,

tahsilinden vazgeçilmektedir.

5.5. Yararlanma şartları, başvuru ve ilk taksit ödeme süreleri

Kesinleşmiş vergi alacaklarının yapılandırılması imkânından yararlanabilmek isteyen borçluların;

a. 31 Aralık 2020 tarihine kadar (bu tarih dâhil) ilgili idareye başvuruda bulunmaları,

b. Ticaret Bakanlığına ödenecek tutarların ilk taksitini 31 Ocak 2021 tarihine kadar (bu tarih dâhil), diğer taksitlerini ise bu tarihleri takip eden ikişer aylık dönemler hâlinde azami 18 eşit taksitte ödemeleri,

şarttır.

Ayrıca yapılandırılması imkânından yararlanabilmek isteyen borçluların dava açmamaları, açılmış davalardan vazgeçmeleri ve kanun yollarına başvurmamaları da gerekmektedir.

Cumhurbaşkanı'nın yukarıdaki başvuru ve ilk taksit ödeme sürelerini bir aya kadar uzatma yetkisi bulunmaktadır.

5.6.Ödeme şekilleri ve taksitler Peşin ödeme Tamamının ilk taksit ödeme süresinde peşin olarak ödenmesi

Yapılandırılan tutarın tamamının ilk taksit ödeme süresi içinde (31 Ocak 2021 tarihine kadar) peşin olarak ödenmesi durumunda;

- Katsayı uygulanmaz.
- Fer'i alacaklar yerine Yİ-ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutarların %90'ının tahsilinden vazgeçilir.
- Yapılandırma sonucu ödenecek alacağın sadece fer'i alacaktan ibaret olması hâlinde fer'i alacak yerine Yİ-ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutardan %50 indirim yapılır.

Tamamının ilk iki taksit ödeme süresi içinde ödenmesi

Yapılandırılan tutarın tamamının ilk iki taksit ödeme süresi içinde (31 Mart 2021 tarihine kadar) ödenmesi durumunda;

- Katsayı uygulanmaz.
- Fer'i alacaklar yerine Yİ-ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutarlar üzerinden %50 indirim yapılır.
- Yapılandırma sonucu ödenecek alacağın sadece fer'i alacaktan ibaret olması hâlinde fer'i alacak yerine Yİ-ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutardan %25 indirim yapılır.

Taksitle ödeme

Borçluların başvuru sırasında 6, 9, 12 veya 18 eşit taksitte ödeme seçeneklerinden birini tercih etmeleri şarttır. Tercih edilen taksit süresinden daha uzun bir sürede ödeme yapılamaz.

Taksitle yapılacak ödemelerde ilgili maddelere göre belirlenen tutar;

- 6 eşit taksit için (1,045),
- 9 eşit taksit için (1,083),
- 12 eşit taksit için (1,105),
- 18 eşit taksit için (1,15),

katsayısı ile çarpılır ve bulunan tutar taksit sayısına bölünmek suretiyle ikiye aylık dönemler halinde ödenecek taksit tutarı hesaplanır.

Bu Kanun hükümlerinden yararlanmak üzere başvuruda bulunan borçlulara tercih ettikleri taksit süresine uygun ödeme planı verilir. Ancak, tercih edilen süreden daha kısa sürede ödeme yapılması halinde ödenecek tutar ilgili katsayıya göre düzeltilir.

Taksitlerin süresinde ödenmemesinin yaptırımı

Bu Kanun'a göre ödenmesi gereken taksitlerin ilk ikisi süresinde ve tam ödenmek koşuluyla, kalan taksitlerden; bir takvim yılında iki veya daha az taksitin, süresinde ödenmemesi veya eksik ödenmesi hâlinde, ödenmeyen veya eksik ödenen taksit tutarlarının son taksiti izleyen ayın sonuna kadar, gecikilen her ay ve kesri için gecikme zammı (aylık %1,60) oranında hesaplanacak geç ödeme zammı ile birlikte ödenmesi şartıyla bu Kanun hükümlerinden yararlanılır.

- İlk iki taksitin süresinde tam ödenmemesi ya da
- Süresinde ödenmeyen veya eksik ödenen diğer taksitlerin belirtilen şekilde de ödenmemesi veya
- Bir takvim yılında ikiden fazla taksitin süresinde ödenmemesi veya eksik ödenmesi

hâlinde bu Kanun hükümlerinden yararlanma hakkı kaybedilir. Bu hüküm her bir madde ve alacaklı

idareler açısından taksitlendirilen alacaklar için ayrı ayrı uygulanır.

Bu Kanun'a göre ödenecek taksit tutarının %10'unu aşmamak şartıyla 10 Türk lirasına (bu tutar dâhil) kadar yapılmış eksik ödemeler için bu Kanun hükümleri ihlal edilmiş sayılmaz.

5.7. Yİ-ÜFE aylık değişim oranları

Yİ-ÜFE aylık değişim oranları; 01.01.2005 tarihinden itibaren üretici fiyatları endeksi (ÜFE) aylık değişim oranlarını, 01.01.2014 tarihinden itibaren yurt içi üretici fiyatları endeksi (Yİ-ÜFE) aylık değişim oranlarını, 01.11.2016 tarihinden itibaren aylık %0,35 oranını (bu Kanun'un yayımlandığı ay (Kasım/2020) dahil) ifade etmektedir.

5.8. Kanun kapsamına girmeyen alacaklar

Bu Kanun hükümleri;

03.08.2016 tarihli ve 6736 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun, 18/5/2017 tarihli ve 7020 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda ve Bir Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik

Yapılmasına Dair Kanun hükümlerine göre bu Kanunun yayımı tarihi itibarıyla taksit ödemeleri devam eden alacaklar ile 6736 sayılı Kanuna göre tahakkuk eden alacaklar hakkında uygulanmaz.

5.9. Tahsilinden vazgeçilen düşük tutarlı alacaklar

Ticaret Bakanlığına bağlı tahsil dairelerince takip edilmekte olan ve vadesi 31/12/2014 tarihinden (bu tarih dâhil) önce olduğu hâlde bu Kanunun yayımı tarihine kadar ödenmemiş olan ve 6183 sayılı Kanun kapsamında gümrük idarelerince takibi gereken her bir alacağın; türü, yükümlülüğü, asılları ayrı ayrı dikkate alınmak suretiyle tutarı 100 Türk lirasını aşmayan asli alacakların, idari para cezalarında 150 Türk lirasını aşmayanların ve tutarına bakılmaksızın bu alacaklara bağlı fer'i alacakların, aslı ödenmiş fer'i alacaklarda toplamı 200 Türk lirasını aşmayanların tahsilinden vazgeçilir.

5.10. Yürürlük

Yukarıdaki hükümler Kanun'un yayımı tarihinde (17 Kasım 2020) yürürlüğe girmiştir.

GÜMRÜK'TE

Bunları Biliyor Muydunuz?

HAKAN UÇAK*

KALIP ÖDEMELERİ VE GÜMRÜK KIYMETİ

İthal eşyasının üretimi sırasında kullanılan araç, gereç, kalıp ve benzeri aletleri için yapılan ödemelerin fiilen ödenen veya ödenecek fiyata ilave edileceğini biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 24 üncü maddesi uyarınca; alıcının satıcıya veya satıcının yararına yapmış olduğu ödemeler toplamı olarak tanımlanmıştır. Gümrük Kanunu'nun 27 inci maddesi uyarınca, İthal eşyasının üretimi sırasında kullanılan araç, gereç, kalıp ve benzeri aletleri için yapılan ödemelerin fiilen ödenen veya ödenecek fiyata ilave edileceği hüküm altına alınmıştır.

ÇOĞALTMA GİDERLERİ VE GÜMRÜK KIYMETİ

İthal eşyasının Türkiye'de çoğaltılması hakkı için yapılan ödemelerin gümrük kıymetine ilave edilmeyeceğini biliyor muydunuz?

Gümrük Kanunu'nun 28 inci maddesi uyarınca, ithal eşyasının Türkiye'de çoğaltılması hakkı için yapılan ödemelerin gümrük kıymetine ilave edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu kapsamda yapılan ödemelerin gümrük idaresine beyan edilmemesi gerekmektedir.

ANTREPO MASRAFLARI VE GÜMRÜK KIYMETİ

Antreпода depolanan eşyalar için bir gümrük yükümlülüğünün doğması durumunda antreπο masrafları ile antreποda kaldığı sürece muhafazası için yapılan masrafların belirlenen koşulları sağlaması durumunda gümrük kıymetine ilave edilmeyebileceğini biliyor muydunuz?

Gümrük Kanunu'nun 104 üncü maddesi uyarınca, fiilen ödenen veya ödenecek fiyattan ayrı olarak gösterilmeleri şartıyla gümrük kıymetine dahil edilmesi kaydıyla eşyanın antreπο masrafları ile antreποda kaldığı sürece muhafazası için yapılan masraflar gümrük kıymetine ilave edilmemektedir.

Sıvılaştırılmış doğal gaz ithalatlarında istisnai kıymet ile beyan hükümlerinden istifade edilebileceğini biliyor muydunuz?

SERBEST BÖLGEDEKİ DEPOLAMA MASRAFLARI VE GÜMRÜK KIYMETİ

Serbest bölgelerde bulunan eşyalar için bir gümrük yükümlülüğü doğması durumunda belirlenen koşulların sağlanması durumunda serbest bölgede kalış süreleri içinde depolanma ve muhafaza edilme masraflarının gümrük kıymetine ilave edilmeyeceğini biliyor muydunuz?

Gümrük Kanunu'nun 161 inci maddesi uyarınca serbest dolaşımda olmayan eşya için bir gümrük yükümlülüğü doğduğunda, bu eşyanın gümrük kıymetinin serbest bölgede kalış süreleri içinde depolanma ve muhafaza edilme masraflarını da içeren fiilen ödenmiş veya ödenecek fiyata dayandığı hallerde ve söz konusu masraflar bu fiyattan ayrı olarak gösterildiği takdirde, gümrük kıymetine dahil edilmeyeceği belirtilmiştir.

İLK DİZAYN GİDERLERİ VE GÜMRÜK KIYMETİ

İlk dizayn ve taslak giderlerinin gümrük kıymetine ilave edilmeyeceğini biliyor muydunuz?

Gümrük Kanunu'nun 27 inci maddesi uyarınca; ithal eşyası için yapılan dizayn giderleri gümrük kıymetine ilave edilmektedir. Ancak Gümrük Yönetmeliği'nin 51 inci maddesi uyarınca; araştırma ve ilk dizayn taslak giderlerinin gümrük kıymetine dahil edilmeyeceği belirtilmiştir.

GÜMRÜK KIYMETİNİN TAKDİRİ

Gümrük idaresine sunulan gümrük kıymetini idarece kabul edilmemesi durumunda alternatif gümrük kıymet yöntemlerinin uygulanarak gümrük kıymetinin takdir edileceğini biliyor muydunuz?

Gümrük kıymetinin tespitinde satış bedeli kural olarak kabul edilmekte, ancak gümrük kıymeti ile ilgili ciddi tereddütler olması durumunda aynı eşyanın satış bedeli yöntemi, benzer eşyanın satış bedeli yöntemi, indirgeme yöntemi, hesaplanmış kıymet yöntemi ve son yöntem dahilinde gümrük kıymeti takdir edilmektedir.

İHRAÇ ÜLKESİNDEKİ İÇ PIYASA FİYATI VE GÜMRÜK KIYMETİ

Gümrük idaresince yapılan kıymet tespitlerinde ihraç ülkesindeki iç piyasa satış fiyatının gümrük kıymeti olarak kabul edilmeyeceğini biliyor muydunuz?

Gümrük Kanunu'nun 26 inci maddesi uyarınca; gümrük idareleri tarafından yapılan kıymet takdirlerinde ithal edilen eşyanın ihracatçı ülkedeki iç satış fiyatının gümrük kıymeti olarak dikkate alınmayacağı hüküm altına alınmıştır.

GÜMRÜK VE TİCARET SÖZLÜĞÜ

Adem DEMİRCİ* Cengiz SOYLU**

Gümrük Kontrolü

Türkiye Gümrük Bölgesi ile diğer ülkeler arasında taşınan eşyanın giriş, çıkış, transit, nakil ve nihai kullanımını ve serbest dolaşımında bulunmayan eşyanın durumunu düzenleyen gümrük mevzuatı ve diğer mevzuatın doğru uygulanmasını sağlamak için gümrük idareleri tarafından yürütülen; eşyanın muayenesi, beyanname verileri ile elektronik veya yazılı belgelerin varlığının ve gerçekliğinin doğrulanması, işletmelerin hesap ve diğer kayıtlarının incelenmesi, taşıma araçlarının kontrolü, bagajların ve kişilerin yanlarında ya da üstlerinde taşıdıkları diğer eşyanın kontrolü ile resmi araştırmalar ve diğer benzeri uygulamaları ifade eder.

Sonradan Kontrol

Beyan edilen bilgilerin doğruluğu ve işlemlerin usulüne uygun olarak yapıp yapılmadığı da dâhil eşyanın gümrük işlemlerine ve/veya sonraki ticari işlemlere ilişkin ticari belge ve verilerin ya da riskli kişi veya işlemlerin ilgili kişilere ait yerlerde kontrolünü ifade eder.

Ticaret Politikası Önlemleri

Gözetim, korunma önlemleri, miktar kısıtlamaları ve ithalat veya ihracat yasaklamaları gibi eşyanın ithal ve ihracı ile ilgili hükümlerle belirlenmiş tarife dışı önlemleri ifade eder.

Transit Ticaret

Yurt dışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmadan ya da antrepodan satın alınan malın, ülkemiz üzerinden transit olarak veya doğrudan doğruya yurt dışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmaya ya da antrepoya satılmasını ifade eder.

Uluslararası anlaşmalarla ticareti yasaklanmış mallar ile Bakanlığın madde politikası itibarıyla transit ticaretinin yapılmasını uygun görmediği mallar transit ticarete konu olamaz. İthalat ve ihracat yapılması yasaklanmış ülkelerle transit ticaret yapılamaz.

Piramit Satış

Katılımcılarına bir miktar para veya malvarlığı ortaya koymak karşılığında, sisteme aynı şartlar altında başka katılımcılar bulma koşuluyla bir para veya malvarlığı kazancı olanağı ümidi veren ve malvarlığı kazancının elde edilmesini tamamen veya kısmen diğer katılımcıların da koşullara uygun davranmasına bağlı kılan, gerçekçi olmayan veya gerçekleşmesi çok güç olan kazanç beklentisi sistemidir. Piramit satış sisteminin kurulması, yayılması veya tavsiye edilmesi yasaktır.

**Tam Beyanlı Yaygın
Basitleştirilmiş
Usule Tabi
Tutulacak Eşya**

1) Türkiye Gümrük Bölgesine getirilerek bir gümrük rejimine tabi tutulmasına ilişkin bütün belgeleri tamam olan ve yükümlüsü tarafından yaygın basitleştirilmiş usulden yararlanma talebinde bulunulan aşağıda sayılan eşyalar;

a) Dökme eşya,

b) Getirildiği mahalde bulunan geçici depolama yeri ve antrepoya konulamayacak ağırlıkta ve hacimdeki dökme olmayan eşya veya konulması halinde boşaltılması ve teslimi sırasında gümrük idaresi, işletici ve yükümlü açısından külfet doğurabilecek ağırlıkta ve hacimde ya da kırılabilir, telef ve zayi olabilir nitelikte dökme olmayan eşyayla boşaltılması ve taşınması özel düzenekli araç ve taşıt gerektiren eşya,

c) Getirildiği mahalde konulmasına ve korunmasına yönelik özel düzenek ve yapı bulunmayan petrol ürünleri ile yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı, yanmayı artırıcı, tehlikeli ve zararlı kimyasal maddeler ile gıda maddeleri ile,

2) Onaylanmış Kişi Statü Belgesi ya da Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası sahibi olanlar tarafından eşyaları için yaygın basitleştirilmiş usul talep edilmesi halinde, bu talep eşyanın yukarıda belirtilen özellikleri taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın kabul edilen eşyaları,

ifade eder.

**Gümrüksüz Satış
Mağazası**

Türkiye'ye gelen veya Türkiye'den giden yolcular ile transit yolculara, diplomatik muafiyetten yararlananlara, yabancı basın yayın organlarının yabancı uyruklu mensuplarına, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'ndan transit geçen gemilere ve Bakanlıkça belirlenecek diğer satış yapmak üzere açılmasına ve işletilmesine izin verilen ve özel antrepo sayılan yerleri ifade eder.

Acente

Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye denir.

Ayıplı Hizmet

Sözleşmede belirlenen süre içinde başlamaması veya taraflarca kararlaştırılmış olan ve objektif olarak sahip olması gereken özellikleri taşıyamaması nedeniyle sözleşmeye aykırı olan hizmettir.

Hizmet sağlayıcısı tarafından bildirilen, internet portalında veya reklam ve ilanlarında yer alan özellikleri taşımayan ya da yararlanma amacı bakımından değerini veya tüketicinin ondan makul olarak beklediği faydaları azaltan veya ortadan kaldıran maddi, hukuki veya ekonomik eksiklikler içeren hizmetler ayıplıdır.

Fahiş Fiyat Artışı

Olağanüstü hal, afet ve ekonomik dalgalanma dönemleri ile diğer acil durumlarda üretici, tedarikçi ve perakende işletmeler tarafından satışa sunulan ve kamunun beslenme, sağlıklı yaşama ve korunma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için zorunlu olan mal ve hizmetlerin fiyatında girdi ve diğer üretim maliyetlerindeki artış gibi haklı bir sebebe dayanmaksızın yapılan aşırı ve adil olmayan artışı ifade eder.

T.C.
DANIŞTAY
VERGİ DAVA DAİRELERİ KURULU
YD İtiraz No : 2020/199

Esen ÖZDEN* Ferdi SEPETCİ**

İTİRAZ EDEN (DAVACI) :

VEKİLİ :

UETS Kodu : 16381-83476-14516 (E- Tebligat)

KARŞI TARAF (DAVALI) : Ticaret Bakanlığı - ANKARA

VEKİLİ :

İSTEMİN KONUSU : 31/12/2018 tarih ve 30642 sayılı (4. Mükerrer) Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2019/1 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’in 4. maddesindeki “Gerekli görülmesi halinde ek bilgi ve belge talep edilebilir.” ibaresinin iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açılan davada, Danıştay Onuncu Dairesince verilen yürütmenin durdurulması isteminin reddine ilişkin 14/01/2020 tarih ve E:2019/8468 sayılı karara, davacı itiraz etmekte ve yürütmenin durdurulmasını istemektedir.

DAVACININ İDDİALARI : Davacı tarafından, dava konusu Tebliğ’in 4. maddesinin son cümlesinin Anayasa’da öngörülen “hukuki güvenlik” ve “belirlilik” ilkelerine aykırı olduğu, kendileri gibi ithalat yapan şirketlerin Tebliğ’in 4. maddesindeki son cümle nedeniyle ithalatlarının fiilen engellendiği, Tebliğ ile İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince tamamlanabilmesi mümkün olmayan ek belgelerin talep edildiği, takdir yetkisinin kullanımında hukukun dışına çıktığı, Ticaret Bakanlığınca ithalat için gerekli belgelerin neler olduğunun açıkça belirtilmediği, gerekli belgelerin İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği tarafından kendi internet sitesinde yayımlandığı, İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğinin bu konuda yetkisinin bulunmadığı, internet sitesinde duyurulan evrakların ibraz edilmesine rağmen eksik görülerek başvuruların reddedildiği, keyfi uygulamanın sebebinin, ithalat ve ihracat dengesini rakamlar bazında oturtabilmek olduğu ileri sürmektedir.

DANIŞTAY TETKİK HÂKİMİ ULYA EMİROĞLU’NUN DÜŞÜNCESİ :

Davalı idare tarafından, yalnızca tek tür eşya ya da benzer nitelikteki birden çok (türev) eşya için çıkarılan, dolayısıyla kapsamı sınırlı olan İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğlerde; gerek 2009/15169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmeliğin açık hükmü, gerekse hukuki güvenlik ilkesi dikkate alınarak, gözetim kapsamında istenilecek belgelerin sayma suretiyle, somut olarak belirlenmesi gerekmektedir. Başka bir anlatımla, ilgili Tebliğler kapsamındaki eşyanın belirli olması nedeniyle, bu eşyanın

ithalatı bakımından önem arz edecek bilgi-belgelerin önceden saptanabilir olduğu ve idarece somut, eşyaya özgü olarak sayılabileceği anlaşılmakta olup; davalı idarenin aksi yöndeki savunmasına itibar edilmemektedir.

Bu durumda, 31/12/2018 tarih ve 30642 sayılı (4. Mükerrer) Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2019/1 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’in 4. maddesindeki “Gerekli görülmesi halinde ek bilgi ve belge talep edilebilir.” ibaresinde, üst hukuk normu olan 2009/15169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Yönetmeliğe ve hukuk güvenliği ilkesine uyarlık bulunmadığı, uygulanması hâlinde giderilmesi güç veya imkânsız zararların doğmasına yol açacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Açıklanan nedenlerle, itirazın kabulü gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunca, Tetkik Hâkiminin açıklamaları dinlendikten ve dosyadaki belgeler incelendikten sonra gereği görüşüldü:

İNCELEME VE GEREKÇE :

MADDİ OLAY :

Davacı tarafından, 31/12/2018 tarih ve 30642 sayılı (4. Mükerrer) Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2019/1 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’in 4. maddesindeki “Gerekli görülmesi halinde ek bilgi ve belge talep edilebilir.” düzenlemesinin iptali istemiyle bakılan dava açılmıştır.

İLGİLİ MEVZUAT:

4458 sayılı Gümrük Kanunu’nun 55. maddesinde, Bakanlar Kurulunun, kamu düzeni, kamu güvenliği gerekçeleri ile eşyanın gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulmasına yasaklama veya kısıtlamalar koyabileceği hüküm altına alınmıştır. Anılan Kanun hükmü uyarınca Bakanlar Kurulunca çıkarılan 10/05/2004 tarih ve 2004/7304 sayılı “İthalatta Gözetim Uygulanması Hakkında Karar”, 29/05/2004 tarih ve 25476 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Karar, genel itibarıyla, yerli üreticilerin ithalat karşısındaki durumlarının, yerli üretim dalının ithalat nedeniyle zarar ya da zarar tehdidi altında olup olmadığının tespitine ve zararın varlığı halinde ileride alınabilecek önlemlerin (dampinge karşı vergi, kota vb.) kapsam, nitelik ve çerçevesinin çizilebilmesine olanak sağlayacak verilerin elde edilmesi (eşyanın ithalatında kaydedilecek gelişmelerin yakından izlenmesi) amacıyla getirilen gözetim uygulamasının usul ve esaslarını düzenlemektedir.

Söz konusu gözetim, ileriye yönelik olarak, eşyanın ithalatında gereken diğer belgelerin yanı sıra, Ekonomi Bakanlığınca düzenlenecek gözetim belgesinin de aranması; geçmişe yönelik olarak ise, kayıt tutulması suretiyle gerçekleştirilmektedir.

Kararın 3. maddesinde, ithalatta gözetim uygulamasına, gözetim uygulamasının usul ve esaslarını belirlemeye ve bu konuda yönetmelikler ile tebliğler çıkarmaya Mülga Dış Ticaret Müsteşarlığının (Ekonomi Bakanlığının) yetkili olduğu belirtilmiş; anılan maddeye dayanılarak çıkarılan ve 08/06/2004 tarih ve 25486 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan İthalatta Gözetim Uygulanması Yönetmeliği’nde de, gözetim uygulamasına ilişkin detaylı düzenlemelere yer verilmiştir.

Yukarıda özetlenen mevzuata dayanılarak çıkarılan dava konusu İthalatta Gözetim Uygulamasına İlişkin 2019/1 sayılı Tebliğ’in 1. maddesinde, EK I’de fasıl numarası, gümrük tarife pozisyonu (G.T.P.) veya gümrük tarife istatistik pozisyonu (G.T.İ.P.) belirtilen tekstil, konfeksiyon ve deri ürünlerinin ithalatının kayda alınmak suretiyle ileriye yönelik olarak gözetime tabi tutulması öngörülmektedir.

Tebliğ’in “Başvuru” başlıklı dava konusu 4. maddesinin 1.fıkrasında; “Kayıt Belgesi taleplerine ilişkin başvuruların değerlendirmeye alınabilmesi için EK III’te yer alan Kayıt Belgesi Başvuru Formunun tam ve usulüne uygun bir şekilde doldurulması ve bu formun ekindeki belgelerle birlikte eksiksiz bir şekilde Kayıt Merkezlerinden birine iletilmesi gerekmektedir. Gerekli görülmesi halinde ek bilgi ve belge talep edilebilir.” kuralına yer verilmiştir.

Öte yandan, 31/07/2009 tarih ve 27305 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, 29/06/2009 tarih ve 2009/15169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki “Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik’in “Başvuru sahibinden bilgi ve belge istenmesine ilişkin esaslar” başlıklı 8. maddesinde, idarenin, hizmetleri yerine getirirken başvuru sahibinden istediği bilgi ve belgelerle ilgili düzenlemelerde esas alacağı ölçütlere yer verilmiş;

Bu kapsamda maddenin (g) bendinde, “Başvuruda istenen belgeler, idarece sayma suretiyle belirtilir. İstenen belgeler arasında, idare tarafından istenecek diğer belgeler veya benzeri belgeler gibi muğlak ibarelere yer verilmez.” hükmü yer almıştır.

Diğer taraftan, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 27. maddesinin 2. fıkrasında, idari işlemin uygulanması hâlinde giderilmesi güç veya olanaksız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması koşullarının birlikte gerçekleşmesi durumunda yürütmenin durdurulmasına karar verileceği kuralı yer almıştır.

HUKUKİ DEĞERLENDİRME:

Hukukun üstünlüğünün egemen olduğu bir devlette hukuk güvenliğinin sağlanması, hukuk devleti ilkesinin yerine getirilmesi için zorunlu koşullardandır. Hukuki güvenlik ise; açık, belirgin, istikrarlı ve öngörülebilir hukuk kurallarının yürürlüğe konulup uygulanması ile sağlanır. Diğer bir deyişle, belirsiz, müphem ve keyfilğe neden olabilecek uygulamalara yol açacak şekilde düzenleme yapılması hukuk güvenliği ilkesiyle bağdaşmaz. Bu bakımdan, öngörülebilir kurallar konulması, hukuk güvenliğinin tesisi için zorunludur.

Yukarıda belirtilen 2004/7304 sayılı “İthalatta Gözetim Uygulanması Hakkında Karar” uyarınca davalı idarenin, gözetim uygulamasının usul ve esaslarını, bu arada uygulama kapsamındaki gerekli belgeleri yönetmelik ve tebliğlerle belirleme yetkisi olduğunda kuşku bulunmamaktadır.

Nitekim, ithalatta gözetim uygulaması, genel, soyut ve objektif kurallar getiren İthalatta Gözetim Uygulanması Yönetmeliğiyle düzenlenmiştir.

Bununla birlikte, davalı idare tarafından, yalnızca tek tür eşya ya da benzer nitelikteki birden çok (türev) eşya için çıkarılan, dolayısıyla kapsamı sınırlı olan İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğlerde; gerek 2009/15169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmeliğin yukarıda aktarılan açık hükmü, gerekse hukuki güvenlik ilkesi dikkate alınarak, gözetim kapsamında istenilecek belgelerin sayma suretiyle, somut olarak belirlenmesi gerekmektedir. İlgili Tebliğler kapsamındaki eşyanın belirli olması nedeniyle, bu eşyanın ithalatı bakımından önem arz edecek bilgi ve belgelerin önceden saptanabilir ve idarece somut, eşyaya özgü olarak sayılabilir nitelikte olduğu anlaşılmakta olup; davalı idarenin aksi yöndeki savunmasına itibar edilmemiştir.

Bu durumda, 31/12/2018 tarih ve 30642 sayılı (4. Mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2019/1 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'in 4. maddesindeki "Gerekli görülmesi halinde ek bilgi ve belge talep edilebilir." ibaresinde, üst hukuk normu olan 2009/15169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Yönetmeliğe ve hukuk güvenliği ilkesine uyarlık bulunmadığı, uygulanması hâlinde giderilmesi güç veya imkânsız zararların doğmasına yol açacağı sonucuna ulaşılmıştır.

KARAR SONUCU:

Açıklanan nedenlerle;

1. Davacının İTİRAZININ KABULÜNE,
2. Danıştay Onuncu Dairesince verilen yürütmenin durdurulması isteminin reddine ilişkin 14/01/2020 tarih ve E:2019/8468 sayılı kararın kaldırılmasına,
3. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen şartların birlikte gerçekleştiği anlaşıldığından, 31/12/2018 tarih ve 30642 sayılı (4. Mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2019/1 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'in 4. maddesindeki "Gerekli görülmesi halinde ek bilgi ve belge talep edilebilir." ibaresinin YÜRÜTÜLMESİNİN DURDURULMASINA,
4. 08/07/2020 tarihinde oyçokluğu ile karar verildi.

BAŞKAN
Hasan
GÜZELER
(X)

ÜYE
Ziya
ÖZCAN

ÜYE
Yalçın
EKMEKÇİ

ÜYE
Doç. Dr. Selami
DEMİRKOL

ÜYE
Bilal
ÇALIŞKAN
(X)

ÜYE
Turgay
Tuncay
VARLI

ÜYE
Hasan
ODABAŞI

ÜYE
Yunus
AYKIN

ÜYE
Muhsin
YILDIZ
(X)

ÜYE
Hasan
ÖNAL

ÜYE
Fatih
TERZİ

Danıştay 15. Daire Başkanlığı 2018/900 E. , 2018/6324 K.
“İçtihat Metni”

T.C.
DANIŞTAY
ONBEŞİNCİ DAİRE

Esen ÖZDEN* Ferdi SEPETCİ**

Esas No : 2018/900
Karar No : 2018/6324
Temyiz Eden (Davalı) :
Vekili :
Karşı Taraf (Davacı) :
Vekili :

İSTEMİN ÖZETİ : Davacı şirket hakkında yapılan inceleme sonucunda, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanununun 58. maddesine aykırı olarak, firmaya ait “satış sonrası hizmet yeterlilik belgesi”nin süresinin 22.03.2014 tarihinde sona ermesine rağmen 18.06.2014 tarihi itibarıyla yenisinin bulunmadığının tespit edilmesi üzerine, aynı yasanın 77. ve 78. maddeleri uyarınca davacı şirkete 100.000-TL idari para cezası verilmesine ilişkin 30.09.2014 tarih ve ... sayılı Ticaret İl Müdürlüğü işleminin; davacının 28.05.2014 tarihi itibarıyla “satış sonrası hizmet yeterlilik belgesi” almak için idareye yaptığı başvurunun eksik servis istasyonu nedeniyle reddedildiği ve eksikliklerin tamamlanması için davacıya herhangi bir ek süre verilmemesi ve uyarıda bulunulmaması nedeniyle hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle iptali istemiyle açılan dava sonucunda, ... İdare Mahkemesi’nce, mevzuat ile öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmediği tespit edilen davacı hakkında tesis edilen dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine yönelik olarak verilen ... tarih ve E:..., K:... kararın, hukuka uygun olmadığı ileri sürülerek temyizden incelenerek bozulması istenilmektedir.

SAVUNMANIN ÖZETİ : Mahkeme kararının hukuka uygun olduğu, temyiz isteminin reddi gerektiği savunulmaktadır.

DÜŞÜNCE : Temyiz isteminin reddi gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren Danıştay Onbeşinci Dairesi'nce, tetkik hakiminin açıklamaları dinlenip, dosyadaki belgeler incelenerek gereği görüldü:

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun "Kararın Bozulması" başlıklı 49. maddesinin 2. fıkrasında; temyiz incelemesi sonucu Danıştayın; a) Görev ve yetki dışında bir işe bakılmış olması, b) Hukuka aykırı karar verilmesi, c) Usul hükümlerinin uygulanmasında kararı etkileyebilecek nitelikte hata veya eksikliklerin bulunması sebeplerinden dolayı incelenen kararı bozacağı kuralına yer verilmiştir.

Dosyadaki belgeler ile temyiz dilekçesindeki iddiaların incelenmesinden, temyiz istemine konu kararın hukuka ve usule uygun olduğu, kararın bozulmasını gerektirecek yasal bir sebebin bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

AÇIKLANAN NEDENLERLE; temyiz isteminin reddine, ...İdare Mahkemesi'nin ... tarih ve E:.. , K:... sayılı kararının ONANMASINA, dosyanın Mahkemesine gönderilmesine, 2577 sayılı Kanunun 18.06.2014 gün ve 6545 sayılı Kanunla eklenen Geçici 8. maddesinin 1. fıkrası ve 54. maddesinin 1. fıkrası uyarınca bu kararın tebliğ tarihini izleyen günden itibaren onbeş gün içinde karar düzeltme yolu açık olmak üzere, 19/09/2018 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

YAZARLARA NOTLAR

Gümrük ve Ticaret Dergisi, akademik ve pratik makalelere yer veren 3 ayda bir elektronik ortamda (e-dergi) yayınlanan periyodik süreli bir yayındır. Gümrük Ticaret Dergisindeki yayınlanacak makaleler hakem sürecine tabidir ve Derginin ULAKBİM TR dizininde (Sosyal ve Beşeri Bilimler veri tabanında) yer alması için gözlem süreci devam etmektedir.

Gümrük, iç ve dış ticaret, Türkiye ve Dünya ekonomisi, küreselleşme, yönetim, denetim, şirketler hukuku, gümrük-vergi-iç-dış ticaret hukuku, ödemeler dengesi vb alanlardan yazı kabulü yapılmaktadır.

Dergiye gönderilecek yazılar Türkçe ve İngilizce olabilir. Dergiye gönderilecek olan çalışmalar daha önce bir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Dergi için makale yazım ve gönderme kuralları aşağıda açıklanmıştır.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Hazırlanan çalışmaların İngilizce başlığı, en çok 100 kelime uzunluğunda İngilizce ve Türkçe özetleri ile JEL Classification Code yer almalıdır. Anahtar kelimeler İngilizce ve Türkçe olarak belirtilmelidir.
2. Yazılar, A4 boyutunda kâğıdın bir yüzüne bir buçuk (1,5) satır aralığı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
3. Giriş ve sonuç başlıkları hariç olmak üzere, bölüm ve alt bölümler numaralandırılır, her numaradan sonra ilgili bölüm ve alt bölümlerin başlığı yazılır.
4. Bölümler sırasıyla (1., 2., 3., ...) şeklinde numaralanırken, alt bölümler ve onların altındaki diğer alt bölümler; 1.1., 1.1.1., 1.2., 1.2.1., 1.2.2., 2.1., 2.1.1., 2.1.1.1., 2.1.1.2., gibi birden çok haneli olarak numaralandırılır.
5. Makalelerde makale başlığı dahil tüm başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılır.
6. Bölüm başlıkları ile tablo, grafik ve şekil başlıkları koyu yazı karakteriyle yazılır, bunun dışında içerikte, dip notlarda ve kaynakçada koyu yazı karakteri kullanılmaz.
7. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ve grafiklerin altında yer almalı, kaynaklar ise tablo ve şekillerin altına yazılmalıdır.
8. Sayfa numaraları parantez, çizgi vb. işaretler kullanılmadan kâğıdın altına ve sayfa yönüne göre sağa/sola yaslı yazılır.
9. Tarihler; gün, ay ve yıl rakamla, aralarına (/) işareti konularak yazılır (Örn: 22/11/2013). Yüzdeli ifadelerde ise yüzde işareti (%) ile rakam arasında boşluk bırakılmaz (Örn: %45).
10. Rakamlarda ondalık kesirler virgülle, dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplar halinde noktayla ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda

açıkça gösterilmemişse, yazı danışma kurulu üyelerinin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.

11. “Kaynakça” bölümü, APA (American Psychological Association, 2001: 5. baskı) kurallarına uygun olacak şekilde aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi ve alfabetik sırayla yapılmalıdır:

Kaynak Gösterimi İçin Örnekler:

KİTAPLAR:

- Ceyhan S. ve Atay H. (2008), Açıklamalı İçtihatlı 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, Beta Yayınevi, Ankara.

DERGİLER:

- Özsoy, H.H.M ve Gümüş, M. (2012), “Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi”, Gümrük ve Ticaret Dergisi, Sayı: 80, ss.29-33.

DERLEMELER:

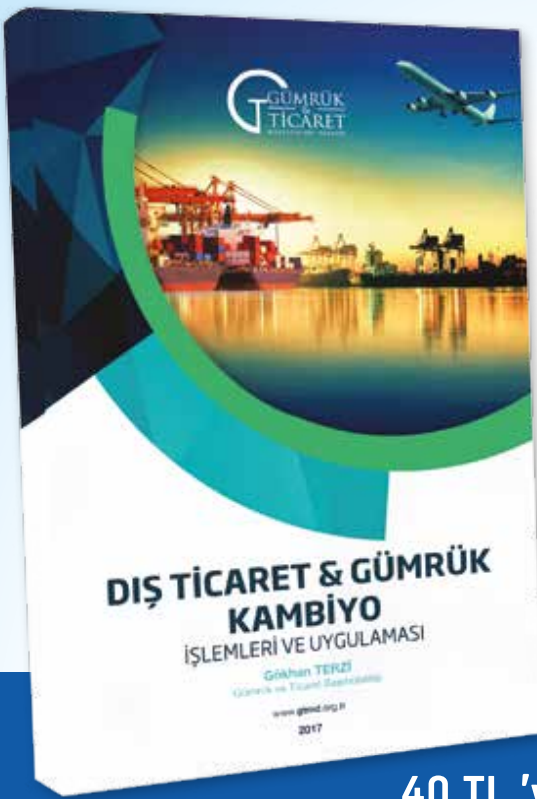
- Unal, Emre (der.) (2010), “Medya Etiği 2010.” Gümrük ve Ticaret Dergisi, 4(2); 45-55

DİĞER KAYNAKLAR:

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2001), 2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler, Basın Duyurusu, 2 Ocak, Ankara, <http://www.tcmb.gov.tr>.
- Demircioğlu, E. (2005), “Çin’in Ekonomik Yükselişi”, UEAP DiscussionPaper, 1748, Uluslar arası Ekonomik Araştırmalar Platformu, Adana
- 12.... Dergisinde kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde, sayfa numaralarını da içererek, aşağıda gösterildiği gibi yapılmalıdır:
 -belirtilmiştir (Göktaş, 1982:210-5).
 -ÖZ (1970a:15-20) ileri sürmektedir.
 - (Gupta vd., 1982:286-7)..

MAKALE GÖNDERME KURALLARI

“Gümrük ve Ticaret Dergisinin hakemli makale kabul, takip ve değerlendirme süreçleri online olarak DergiPark web sitesi üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda DergiPark web sitesine üye olunduktan sonra hakemli makalelerin bu site üzerinden gönderilmesi, yazarların ORCID bilgilerine de yer verilmesi gerekmektedir. ORCID, Open Researcher ve Contributor ID’nin kısaltmasıdır. ORCID, Uluslararası Standart Ad Tanımlayıcı (ISNI) olarak da bilinen ISO Standardı (ISO 27729) ile uyumlu 16 haneli URI’dir. <http://orcid.org/register> adresinden bireysel ORCID için ücretsiz kayıt oluşturulabilir. Her türlü sorunuz için info@gtmd.org.tr, o.akcayli@gtb.gov.tr veya ersanoz@gmail.com adreslerinden destek alınabilir.”

40 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

Dış Ticaret & Gümrük & Kambiyo İşlemleri ve Uygulaması

DIŞ TİCARET

Dış Ticaret

Dış Ticaret Terimleri

Dış Ticarete Kurumsal Çevre Dış Ticarete Ödeme Şekilleri
Dış Ticarete Teslim Şekilleri Dış Ticarete Vergiler ve Mali
Yükler Dış Ticarete Kullanılan Belgeler

GÜMRÜK

Gümrük Terimleri

Gümrük Tarifesi

Eşyanın Menşei

Gümrük Kıymeti

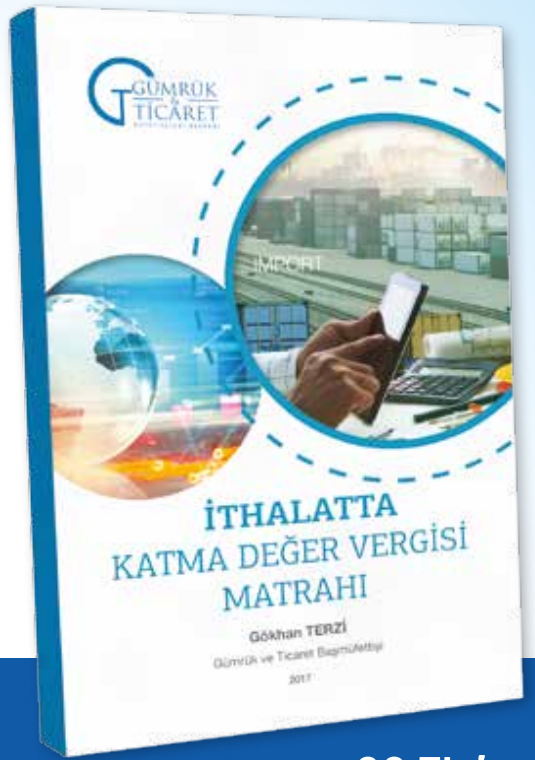
Eşyanın Gümrüğe Sunulması Gümrükçe Onaylanmış İşlem
veya Kullanım Gümrük Beyanı ve Beyanın Kontrolü Gümrükte
Rejimleri

Serbest Bölgeler

Gümrüklerde İş Takibi ve Gümrük Müşavirliği Gümrükte
Kullanılan Belgeler

KAMBIYO

Kambiyo Terimleri Kambiyo İşlemleri Kambiyo Belgeleri 1567
Sayılı Kanun 32 Sayılı Karar

30 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

Katma değer vergisi, yalnızca yurt içi teslim ve hizmet yapan mükellefler için değil, aynı zamanda uluslararası alanda faaliyet gösteren şahıslar ve şirketler açısından da önemli bir yere sahiptir. Çünkü, verginin konusunu teşkil eden işlemlerden biri de mal ve hizmet ithalatıdır.

Bu nedenle, ithalatta katma değer vergisi matrahı hem mükellef hem de gümrük idaresi açısından önemli hale gelmektedir. Nitekim, verginin devlet için tam olarak tahsili mükellefin doğru beyanı kadar gereklidir.

Bu bağlamda eser ile ithalatta katma değer vergisi matrahı unsurlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında, yeterince açık olmayan ve taraflar arasında tereddüde konu olabilecek durumların irdelenmesi öngörülmüştür.

Çalışmada; katma değer vergisine değinildikten sonra ithalatta katma değer vergisi ele alınmıştır. Akabinde eserin esas konusu olan ithalatta katma değer vergisi matrahı değerlendirilmiştir. Daha sonra, katma değer vergisine dâhil olan ve olmayan unsurlar ile tartışmalı halde bulunan bir kısım durumlar açıklanmış, verginin hesaplanmasını göstermek amacıyla matrah unsurları dikkate alınarak bazı örnekler geliştirilmiştir. Nihai olarak, verginin tarafları arasındaki ihtilaf nedenlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan öneriler getirilmiştir.

www.gtmd.org.tr

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ

2019 BASKI

**Derneğimizden 30 TL'ye
temin edebilirsiniz.**

ÜNSPED GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ

2020 İÇİN BİZ YARIN BUGÜNDEN DAHA GÜZEL OLACAK

2015 KARNE NOTUMUZ

2015'teki ilk başarı adımımızda en büyük destekçilerimiz birbirimiz olurken bu yolda hep birlikte ilerlemeye devam edeceğiz.

2016 KARNE NOTUMUZ

İkinci adımı, birinci adımdan daha büyük atarak 2016'da çalışmalarımızın sonucunda başarılı bir yıl hepimiz için bir ödüdür.

2017 KARNE NOTUMUZ

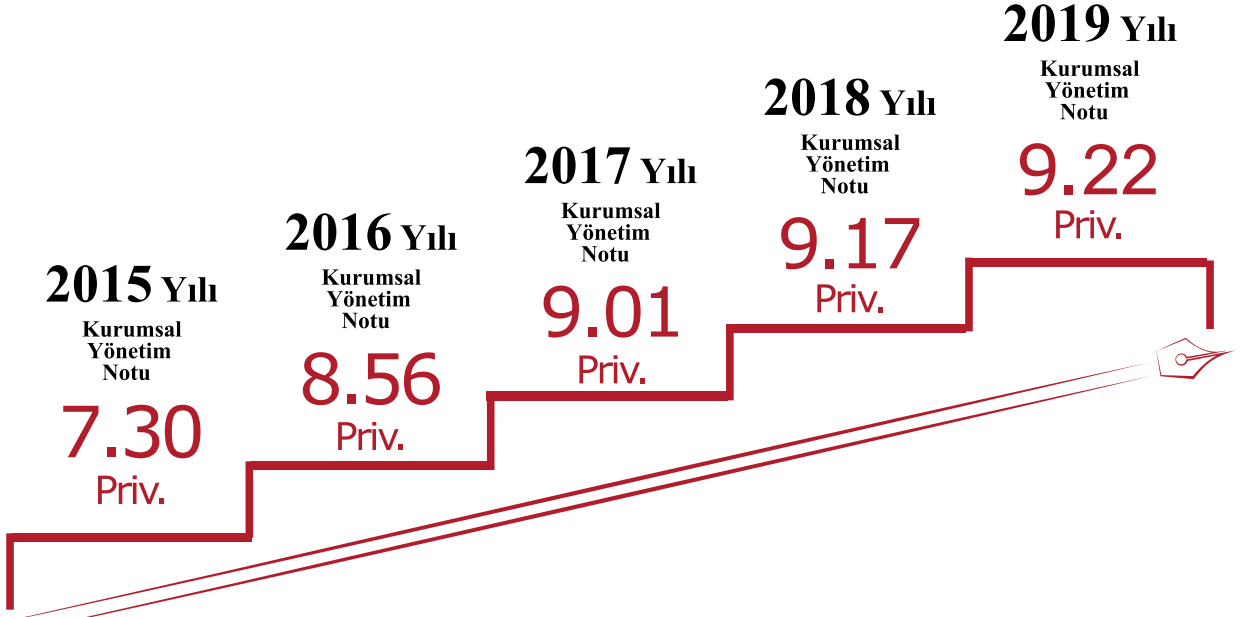
Toplumu bilgilendirme faaliyetlerimiz bizi daha başarılı yaptı.

2018 KARNE NOTUMUZ

Dün bitti!
Bugün hep birlikte yarın için çalışıyoruz!

2019 KARNE NOTUMUZ

Durmadık !

Derecelendirme Kuruluşu :

SAHA

Kurumsal Yönetim ve Kredi Derecelendirme Hizmetleri A.Ş.

